

การเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็งในพื้นที่สังคมพหุวัฒนธรรมผ่านวัฒนธรรมการทำนา
กรณีศึกษาศูนย์เรียนรู้พระอาจารย์ภัทร อริโย อำเภอนาทวี จังหวัดสงขลา
Strengthening Communities in a Multicultural Society through the
Culture of Farming: Case Study of Pat Ariyo Priest Learning Center,
Nathawi District, Songkhla Province

ปริญญา นาวาทอง

Pirunya Nawatong

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญา
ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนามนุษย์และสังคม
มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements for the
Degree of Master of Arts in Human and Social Development
Prince of Songkla University

2563

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

การเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็งในพื้นที่สังคมพหุวัฒนธรรมผ่านวัฒนธรรมการทำนา
กรณีศึกษาศูนย์เรียนรู้พระอาจารย์ภัทร อริโย อำเภอนาทวี จังหวัดสงขลา
Strengthening Communities in a Multicultural Society through the
Culture of Farming: Case Study of Pat Ariyo Priest Learning Center,
Nathawi District, Songkhla Province

ปิรญา นาวาทอง

Pirunya Nawatong

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญา
ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนามนุษย์และสังคม
มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements for the
Degree of Master of Arts in Human and Social Development
Prince of Songkla University

2563

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

ชื่อวิทยานิพนธ์ การเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็งในพื้นที่สังคมพหุวัฒนธรรมผ่านวัฒนธรรมการทำนา
 กรณีศึกษาศูนย์เรียนรู้พระอาจารย์ภัทร อริโย อำเภอนาหว้า จังหวัดสกลา
 ผู้เขียน นางสาวปริญญานาวาทอง
 สาขาวิชา พัฒนามนุษย์และสังคม

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

คณะกรรมการสอบ

.....
 (ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เรวดี อั้งโพธิ์)

.....ประธานกรรมการ
 (รองศาสตราจารย์ ดร.พรพันธุ์ เขมคุณาศัย)

.....กรรมการ
 (รองศาสตราจารย์ ดร.วันชัย ธรรมสังการ)

.....กรรมการ
 (ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เรวดี อั้งโพธิ์)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัยนี้เป็นส่วนหนึ่ง
 ของการศึกษา ตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนามนุษย์และสังคม

.....
 (ศาสตราจารย์ ดร.ดำรงศักดิ์ ฟ้ารุ่งแสง)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

ขอรับรองว่า ผลงานวิจัยนี้มาจากการศึกษาวิจัยของนักศึกษาเอง และได้แสดงความขอบคุณบุคคลที่มีส่วนช่วยเหลือแล้ว

ลงชื่อ.....

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เรวดี อึ้งโพธิ์)

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

ลงชื่อ.....

(นางสาวปรีญา นาวาทอง)

นักศึกษา

ข้าพเจ้าขอรับรองว่า ผลงานวิจัยนี้ไม่เคยเป็นส่วนหนึ่งในการอนุมัติปริญญาในระดับใดมาก่อน และ
ไม่ได้ถูกใช้ในการยื่นขออนุมัติปริญญาในขณะนี้

ลงชื่อ.....

(นางสาวปริญญา นาวาทอง)

นักศึกษา

ชื่อวิทยานิพนธ์	การเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็งในพื้นที่สังคมพหุวัฒนธรรมผ่านวัฒนธรรมการทำนา กรณีศึกษาศูนย์เรียนรู้พระอาจารย์ภัทร อริโย อำเภอนาทวี จังหวัดสงขลา
ผู้เขียน	นางสาวปริญญานา นาวาทอง
สาขาวิชา	พัฒนามนุษย์และสังคม
ปีการศึกษา	2563

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ มีวัตถุประสงค์ 1) ศึกษาวัฒนธรรมการทำนาในพื้นที่สังคมพหุวัฒนธรรม 2) ศึกษาการเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็งในพื้นที่สังคมพหุวัฒนธรรมผ่านวัฒนธรรมการทำนา กรณีศึกษาศูนย์เรียนรู้พระอาจารย์ภัทร อริโย อำเภอนาทวี จังหวัดสงขลา เก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก การสนทนากลุ่ม การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม ผู้ให้ข้อมูลได้แก่ ผู้นำทางศาสนา ผู้ใหญ่บ้าน ชาวบ้าน สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลนาหมอศรี และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องอื่น ๆ ร่วมกับการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง จากนั้นนำข้อมูลที่ได้อาวิเคราะห์เชิงเนื้อหาและเขียนรายงานผลโดยการพรรณนาวิเคราะห์

ผลการศึกษา พบว่า ศูนย์เรียนรู้พระอาจารย์ภัทร อริโย มีวัฒนธรรมการทำนาของคนไทยพุทธ วัฒนธรรมการทำนาของคนไทยมุสลิม และวัฒนธรรมการทำนาร่วม ศูนย์เรียนรู้เป็นพื้นที่ศูนย์กลางการดำเนินกิจกรรมผ่านวัฒนธรรมการทำนาของคนในชุมชนพหุวัฒนธรรม มีองค์ความรู้ชุมชน มีองค์กรชุมชน และการจัดเวทีเรียนรู้ กลายเป็นพื้นที่ทางสังคม ซึ่งประกอบด้วย 1) พื้นที่ทำนาและวิถีเกษตรอินทรีย์ 2) พื้นที่การพัฒนาผู้นำ 3) พื้นที่ทางจิตวิญญาณ 4) พื้นที่การอยู่ร่วมกัน 5) พื้นที่แห่งการแบ่งปัน 6) พื้นที่ส่งเสริมคุณธรรม 7) พื้นที่กิจกรรมทางสังคม และ 8) พื้นที่แห่งการพึ่งพาตนเอง นำไปสู่การเป็นชุมชนเข้มแข็ง โดยผ่านกระบวนการเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็ง ประกอบด้วย 1) การเตรียมคน 2) การกำหนดเป้าหมาย 3) การดำเนินกิจกรรม 4) การขยายเครือข่ายความร่วมมือ นอกจากนี้ยังมีการเสริมพลังชุมชน คือ 1) ส่งเสริมให้มีการรวมตัว 2) ส่งเสริมให้มีเครือข่ายทำงานร่วมกัน 3) ส่งเสริมการขยายเครือข่าย

Thesis Title	Strengthening Communities in a Multicultural Society through the Culture of Farming: Case Study of Pat Ariyo Priest Learning Center, Nathawi District, Songkhla Province
Author	Miss Pirunya Nawatong
Major Program	Human and Social Deveiopment
Academic Year	2020

ABSTRACT

This qualitative research aimed to 1) study through farming culture in the multicultural society 2) study community strengthening in the multicultural society, through farming culture a case study of Phra Achan Phatra Ariyo Learning Center, Na Thawi District, Songkhla Province. Data were collected by means of in-depth interview, focus group discussion, and participatory/non-participatory observation, in combination with the study of relevant documents and research. Key informants were religious leaders, village headmen, villagers, members of Na Mo Si Subdistrict Administrative Organization, and other relevant participants. A content analysis was performed with the acquired data, and an analytical report was undertaken.

Results showed that the Phra Arjarn Phatra Ariyo Learning Center has the cultivation of Thai Buddhists. Farming culture of Thai Muslims And co-farming culture The learning center is the center of activities through the cultivation of people in the multicultural community. The area consisted of organizations, communities, and continuous learning for strengthening communities in conjunction with the process of community strengthening. Becoming a social space including 1) farming and organic farming areas, 2) leadership development areas, 3) spirituality areas, 4) coexistence areas, 5) sharing areas, 6) moral promotion areas, 7) social activities area and 8) Space of self-reliance. These things lead to a strong community through a process of strengthening the community including 1) Preparing people 2) Setting goals 3) Implementing activities 4) Expand cooperation networks In addition, there is

community empowerment, namely 1) promoting integration, 2) promoting networks to work together, 3) promoting network expansion.

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยเรื่อง การเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็งในพื้นที่สังคมพหุวัฒนธรรมผ่านวัฒนธรรมการทำนา กรณีศึกษาศูนย์เรียนรู้พระอาจารย์ภัทร อริโย ตำบลนาหมอศรี อำเภอนาหวี จังหวัดสงขลา เป็นส่วนหนึ่งของการได้รับทุนผลการเรียนดีเด่น บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัย สงขลานครินทร์ วิทยาเขตหาดใหญ่

ขอขอบพระคุณ รองศาสตราจารย์ ดร.พรพันธุ์ เขมคุณาศัย ประธานกรรมการ สอบวิทยานิพนธ์ รองศาสตราจารย์ ดร.วันชัย ธรรมสังการ กรรมการสอบวิทยานิพนธ์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เรวดี อั้งโพธิ์ อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ และผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อุทิศ สังข์รัตน์ ที่คอยซักถามผู้วิจัย คอยชี้แนะ ให้ข้อเสนอแนะ และแนะนำแนวทางในการทำวิจัย ในทุก ๆ สิ่งอย่าง รวมถึงคอยให้กำลังใจให้ผู้วิจัยเกิดความมุ่งมั่นในการทำวิจัยตลอดมา ในการนำไปปรับปรุงแก้ไขวิทยานิพนธ์

ขอขอบพระคุณ อาจารย์ทุกท่านในสาขาวิชาพัฒนามนุษย์และสังคมที่ประสิทธิ์ ประสาทวิชาความรู้ให้แก่ผู้วิจัย และขอขอบพระคุณ พี่บุง พี่ตาล พี่ปัทม ที่คอยดูแลและให้ คำแนะนำ เป็นอย่างดี นอกจากนี้ขอขอบคุณพี่ ๆ ในสาขาวิชาพัฒนามนุษย์และสังคมรุ่นที่ 13 และ รุ่นที่ 14 ที่คอยให้คำแนะนำ และเพื่อน ๆ รุ่นที่ 15 ที่คอยให้กำลังใจและร่วมทุกข์ร่วมสุขร่วมกัน ตลอด

ขอขอบคุณผู้ให้ข้อมูลสำคัญ พระอาจารย์ภัทร อริโย ผู้ใหญ่บ้านสมเด็จ หวังแอน นายกสุธิ สังข์ทอง (นายกองค์การบริหารส่วนตำบลนาหมอศรี) และผู้ร่วมสนทนากลุ่มทุกท่านที่ สละเวลา อันมีค่าด้วยความเต็มใจ ทำให้งานวิจัยนี้มีผลที่สอดคล้องกับข้อเท็จจริงและเป็นประโยชน์ ต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

สุดท้ายนี้ ขอขอบพระคุณพ่อจูลีพร นาวาทอง คุณแม่สมพรศรี สังเทระ และน้อง แป้ง น้องปลาย ที่คอยสนับสนุนและเคียงข้างตลอดมา รวมทั้งป้ามะลิวัลย์ เซ่งพิทักษ์ ที่คอยให้ ความช่วยเหลือในเรื่องการเดินทางลงพื้นที่ตลอดจนจบการวิจัย

ปริญญา นาวาทอง

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อ.....	(5)
Abstract.....	(6)
กิตติกรรมประกาศ	(8)
รายการตารางภาพ	(11)
รายการภาพประกอบ	(12)
บทที่ 1 บทนำ	1
ที่มาและความสำคัญ.....	1
คำถามการวิจัย	5
วัตถุประสงค์	5
ขอบเขตการวิจัย	5
ประโยชน์ของการวิจัย	6
นิยามศัพท์เฉพาะ.....	7
บทที่ 2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	8
บริบทเชิงพื้นที่.....	8
เอกสารที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตและการทำนาของชาวนาได้	11
แนวคิดสังคมพหุวัฒนธรรม.....	13
แนวคิดภูมิปัญญาท้องถิ่น.....	14
แนวคิดชุมชนเข้มแข็ง	22
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	32
บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย	37
วิธีดำเนินการ	37
กลุ่มผู้ให้ข้อมูล	39
เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	41
การเก็บรวบรวมข้อมูล	42
การตรวจสอบข้อมูลเชิงคุณภาพ	43
การวิเคราะห์ข้อมูล.....	43
บทที่ 4 ผลการวิจัย	44
วัฒนธรรมการทำนาในพื้นที่สังคมพหุวัฒนธรรม	44
สังคมพหุวัฒนธรรม.....	44

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
พื้นที่ทำนา	50
ศูนย์เรียนรู้พระอาจารย์ภัทร อริโย	51
ศูนย์เรียนรู้พระอาจารย์ภัทร อริโย: การเป็นพื้นที่ทางสังคม	94
ศูนย์เรียนรู้พระอาจารย์ภัทร อริโย : การเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็ง	100
บทที่ 5 สรุปและอภิปรายผล	107
สรุปผลการวิจัย.....	107
อภิปรายผล.....	107
บรรณานุกรม.....	114
ภาคผนวก	121
ภาคผนวก ก	122
ภาคผนวก ข	125
ภาคผนวก ค	127
ประวัติผู้วิจัย	160

รายการตารางภาพ

หน้า

ตารางที่

1	วิธีดำเนินการวิจัย	42
2	ลักษณะประชากรในตำบลนาหมอศรี	45
3	กิจกรรมในชุมชนนาหมอศรี.....	48
4	หลักปฏิบัติของคนชุมชนนาหมอศรี	49
5	การลงขันจัดงานเวทีเสวนา.....	66
6	วัฒนธรรมการทำนาในพื้นที่สังคมพหุวัฒนธรรม	79
7	ภูมิปัญญาวัฒนธรรมการทำนาในพื้นที่บ้านทุ่งแหล ตำบลนาหมอศรี	93

รายการภาพประกอบ

ภาพที่	หน้า
1 แผนภาพพื้นที่อำเภอต่าง ๆ ในจังหวัดสงขลา	9
2 แผนภาพพื้นที่อำเภอนาทวี.....	11
3 แผนภาพลักษณะชุมชนเข้มแข็ง.....	26
4 แผนภาพองค์ประกอบ 3 วง หัวใจของความเข้มแข็งของชุมชน	27
5 แผนภาพองค์ประกอบของชุมชนเข้มแข็ง	27
6 แผนภาพยุทธศาสตร์ชุมชนท้องถิ่นพัฒนา 6 ประการ	31
7 วิธีชีวิตความเป็นอยู่ของคนชุมชนนาหมอครี.....	46
8 แผนภาพพื้นที่ทำนา	51
9 พระอาจารย์ภัทร อริโย.....	52
10 แผนภาพวงจร PDCA.....	54
11 แผนภาพการสร้างศูนย์เรียนรู้พระอาจารย์ภัทร อริโย โดยใช้หลัก PDCA.....	56
12 ผู้ใหญ่บ้านทุ่งแหลกลาง.....	58
13 แผนภาพการก่อตั้งศูนย์เรียนรู้ศูนย์เรียนรู้.....	61
14 แผนภาพการดำเนินงานสำหรับการทำกิจกรรมทำนาในพื้นที่ศูนย์เรียนรู้.....	63
15 แผนภาพการจัดเวทีเสวนาประจำปี.....	69
16 แผนภาพกระบวนการทำงานของศูนย์เรียนรู้โดยสรุป.....	71
17 แผนภาพวัฒนธรรมร่วม	81
18 ศูนย์เรียนรู้พระอาจารย์ภัทร อริโย.....	84
19 พื้นที่นาหลังทำการไถแปร.....	86
20 ที่นาหลังการดำนา.....	87
21 ช่วงต้นข้าวใกล้สุก	88
22 การเก็บข้าวโดยใช้แกระ	88
23 ถาดการเก็บข้าว	89
24 สาธิตวิธีการสีข้าวแบบภูมิปัญญาของท้องถิ่น.....	90
25 การแข่งขันว่าวประเพณี ประจำปี พ.ศ. 2563.....	92
26 พื้นที่ทางสังคมของศูนย์เรียนรู้พระอาจารย์ภัทร อริโย	100
27 แผนภาพรูปแบบการเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็ง	106

บทที่ 1

บทนำ

ที่มาและความสำคัญ

ประเทศไทยมีการใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติมาตั้งแต่ ปีพ.ศ. 2502 ซึ่งเป็นแนวทางในการพัฒนาประเทศเพื่อให้ประชาชนคนไทยมีความอยู่ดีกินดี ในปัจจุบันได้มีการใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติมาจนถึงฉบับที่ 12 ซึ่งได้มีการเน้นการพัฒนาประเทศจากฐานชุมชน ส่งผลให้เกิดคำว่า “ชุมชนเข้มแข็ง” ขึ้นมาเป็นหัวใจหลักของการพัฒนาประเทศให้ประเทศขับเคลื่อนไปสู่ความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2558)

ชุมชนเข้มแข็ง คือ การที่ชุมชนสามารถดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ในชุมชนโดยมีการร่วมมือกันของคนในชุมชน ร่วมคิด ร่วมทำ รวมตัวกันเพื่อการจัดการและแก้ไขปัญหาาร่วมกันที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงหรือพัฒนาชุมชนให้ดีขึ้น พร้อมทั้งร่วมกันรับผลประโยชน์ เพื่อให้คนในชุมชนสามารถดำเนินชีวิตอาศัยอยู่ร่วมกันได้อย่างเป็นสุข ซึ่งชุมชนสามารถดำเนินกิจกรรมใด ๆ ได้อย่างหลากหลายทั้งทางด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม ด้านสิ่งแวดล้อม และด้านวัฒนธรรม เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชน (สมพร นิลคัมภีร์, 2555)

สามารถกล่าวได้ว่า วัฒนธรรมเป็นปัจจัยหนึ่งที่สามารถนำไปสู่การเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชน ซึ่งวัฒนธรรม คือ แบบแผนของการประพฤติปฏิบัติของคนในสังคมที่สะท้อนถึงวิถีการดำเนินชีวิตซึ่งมีทั้งที่สามารถจับต้องได้และไม่สามารถจับต้องได้ เช่น การแต่งกาย ศิลปะ ความเชื่อ ค่านิยม เครื่องมือ สิ่งปลูกสร้าง ฯลฯ มีวิถีการปฏิบัติที่มีสืบต่อกันมาจากรุ่นสู่รุ่น มีการสั่งสม สืบต่อและปฏิบัติกันมาโดยจะมีความแตกต่างกันไปตามแต่ละท้องถิ่น โดยชุมชนหนึ่งชุมชนย่อมมี วัฒนธรรมที่เป็นของชุมชนซึ่งเป็นแบบแผนวิถีการดำเนินชีวิตที่มีการปฏิบัติกันมาอย่างยาวนาน อีกทั้งมีการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นซึ่งเป็นความคิดหรือองค์ความรู้ของท้องถิ่นที่ใช้ปฏิบัติในการแก้ไขปัญหาในชีวิตประจำวัน นำไปสู่แนวการปฏิบัติ สั่งสม ถ่ายทอด ส่งต่อคนรุ่นหลังจนเป็นวิถีในการดำเนินชีวิตอย่างหนึ่งเช่นกัน ซึ่งในหนึ่งพื้นที่อาจมีวัฒนธรรมหนึ่งเดียวหรือบางพื้นที่ซึ่งมีความเป็นพหุวัฒนธรรม (กระทรวงวัฒนธรรม, 2552)

ความเป็นพหุวัฒนธรรม คือ ความหลากหลายทางวัฒนธรรม อันประกอบด้วยความหลากหลายทางเชื้อชาติ ศาสนา ภาษา ส่งผลให้การอาศัยอยู่ร่วมกันของคนในพื้นที่หนึ่งที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม คือ ไทยมุสลิม ไทยเชื้อสายมอญ ไทยเชื้อสายเขมร ไทยเชื้อสายจีน ฯลฯ อาศัยอยู่ร่วมกันได้อย่างปกติสุขนั้น คนในพื้นที่จะต้องมีการปรับตัว การยอมรับ การผสมหรือกลืนทาง

วัฒนธรรม เกิดการสร้างวัฒนธรรมขึ้นมาใหม่ที่เป็นวัฒนธรรมเฉพาะของพื้นที่นั้น ๆ เพื่อให้คนในพื้นที่สามารถอยู่ร่วมกันได้โดยอย่างสงบสุข โดยการที่พื้นที่ที่มีคนหลายเชื้อชาติอาศัยอยู่ร่วมกันนั้นสามารถเรียกพื้นที่ในลักษณะนี้ว่าพื้นที่สังคมพหุวัฒนธรรม (เกษรา ชัยเหลือองอุไร, ม.ป.ป)

ภาคใต้ของประเทศไทยนั้น เป็นพื้นที่ที่มีความหลากหลายทางด้านวัฒนธรรมและประเพณี มีสภาพสังคมที่สะท้อนวิถีชีวิตของผู้คนโดยเฉพาะในจังหวัดชายแดนภาคใต้ซึ่งประกอบด้วยจังหวัดยะลา จังหวัดปัตตานี จังหวัดนราธิวาส และ สี่อำเภอในพื้นที่จังหวัดสงขลา โดยมีลักษณะเฉพาะและมีความเป็นเอกลักษณ์ทางด้านศาสนา ภาษา และวัฒนธรรมที่แตกต่างจากภูมิภาคอื่นของประเทศ 80 เปอร์เซ็นต์ของประชากรส่วนใหญ่ในพื้นที่นับถือศาสนาอิสลาม พุทธภาษามลายูจึงมีคนไทยเชื้อสายมลายูอาศัยร่วมกับคนไทยถิ่นใต้กล่าวได้ว่าสังคมในจังหวัดชายแดนภาคใต้โดยเฉพาะสังคมไทยมุสลิมมีความโดดเด่น คือ การมีรูปแบบวิถีการดำเนินชีวิตที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของความเชื่อทางศาสนา ประเพณีและวัฒนธรรม True (อ้างถึงใน เอกกรินทร์ สังข์ทอง, 2555) ซึ่งการตั้งชุมชนของพื้นที่ดังกล่าวนี้ มีอยู่ 3 ลักษณะคือ 1) แบบผสมผสาน 2) แยกกันอยู่คือมีชุมชนอยู่ติดกัน และ 3) ชุมชนที่อยู่โดดเดี่ยวออกไป และแนวคิดพื้นฐานของสังคมจังหวัดชายแดนภาคใต้มีลักษณะสังคม 3 แยกคือ 1) แยกกันอยู่ระหว่างหมู่บ้านไทยพุทธกับมลายูมุสลิม 2) แยกศาสนา เชื้อชาติ ภาษา ประเพณี และวัฒนธรรมชัดเจน และ 3) แยกการเรียนการสอนกันอย่างชัดเจน จากที่กล่าวมานี้เป็นผลให้เกิดการปิดกั้นการดำรงอยู่ของสังคมพหุวัฒนธรรมในพื้นที่เป็นอย่างยิ่ง (ณัฐินี ปิยะศิริพันธ์, 2561)

การอาศัยอยู่ร่วมกันในสังคม จำเป็นต้องมีรูปแบบของการใช้ชีวิตร่วมกัน โดยไม่ว่าคนภายในชุมชนจะมีวัฒนธรรมที่เหมือนหรือแตกต่างกัน วัฒนธรรมย่อมมีความหลากหลาย ชุมชนสามารถที่จะอาศัยอยู่ร่วมกันผ่านการนำวัฒนธรรมที่ตนเองใช้มาปรับให้อยู่ร่วมกันท่ามกลางความหลากหลายโดยต้องมีความเท่าเทียม ความเสมอภาคและความเข้าใจในรากวัฒนธรรมของกันและกัน เพื่อให้มีความขัดแย้งน้อยที่สุดหรือป้องกันไม่ให้เกิดขึ้น โดยจุดหมายปลายทางที่มีร่วมกันคือ การอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข อาจเกิดเป็นวัฒนธรรมของชุมชนที่มีลักษณะเฉพาะที่ยึดถือ ปฏิบัติกันเฉพาะภายในชุมชน ส่งผลให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็ง (เอกกรินทร์ สังข์ทอง, 2555)

อำเภอนาทวี เป็นหนึ่งในสี่พื้นที่ในจังหวัดสงขลาที่อยู่ในพื้นที่ชายแดนใต้ ซึ่งภายในพื้นที่เป็นสังคมพหุวัฒนธรรมระหว่างคนไทยที่นับถือศาสนาพุทธ 30 เปอร์เซ็นต์ และคนไทยที่นับถือศาสนาอิสลาม 70 เปอร์เซ็นต์ โดยภายในพื้นที่มีลักษณะการตั้งของชุมชนที่มีทั้งที่อาศัยแยกกันอยู่ตามชุมชน และมีทั้งที่อาศัยอยู่ร่วมกันในชุมชนเดียวกันซึ่งคนภายในพื้นที่อาศัยอยู่ร่วมกันโดยไม่มีแบ่งแยกทางศาสนา ที่ผ่านมามีพื้นที่ที่เกิดเหตุการณ์ความไม่สงบครั้งที่เป็นข่าวใหญ่ขึ้น ในปี พ.ศ 2560 เหตุการณ์ลอบวางระเบิดเต็นท์ขายรถยนต์มือสอง ในพื้นที่อำเภอนาทวี สร้างความเสียหายให้แก่ประชาชนรวมทั้งทำให้คนในพื้นที่เกิดความไม่ปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ส่งผลกระทบให้คน

ในพื้นที่สร้างกำแพงกันระหว่างศาสนาในการอยู่ร่วมกันภายในชุมชน ลักษณะต่างคนต่างอยู่มีความหวาดระแวงกัน

การสร้างชุมชนเข้มแข็งจึงเป็นวิธีการหนึ่งที่จะทำให้พื้นที่ที่มีการสร้างภูมิคุ้มกันโดยเริ่มจากการให้คนในชุมชนเป็นผู้สร้างเกราะป้องกันจากภายในขึ้นมาเอง เหตุการณ์ดังกล่าวจึงส่งผลให้พระครูสุวรรณภรณ์ หรือพระอาจารย์ภัทร อริโย (เจ้าคณะอำเภอนาทวี/เจ้าอาวาสวัดนาทวี) เกิดแนวคิดการสร้างนาทวีโมเดลโดยหลักปฏิรูป ปฏิวัติ และปฏิบัติ โดยใช้วัฒนธรรมการทำนาที่เคยมีมาตั้งแต่ครั้งอดีตซึ่งปัจจุบันกำลังจะสูญหายไปให้พื้นที่กลับคืนสู่ท้องถิ่นอีกครั้งในการสร้างสังคมให้อยู่ดีมีสุข สร้างสังคมปรองดอง นำไปสู่การสร้างชุมชนเข้มแข็ง โดยพื้นที่ผืนนาส่วนใหญ่ตั้งอยู่ในตำบลนาหมอศรี อำเภอนาทวี จังหวัดสงขลา เกิดการก่อตั้งศูนย์เรียนรู้พระอาจารย์ภัทร อริโย เพื่อเป็นศูนย์กลางในการดำเนินกิจกรรมทางวัฒนธรรมต่าง ๆ ของชุมชนผ่านกระบวนการการทำนาหรือวัฒนธรรมการทำนา สร้างความรักสามัคคีอันเป็นหัวใจสำคัญของการสร้างชุมชนเข้มแข็ง

ศูนย์เรียนรู้พระอาจารย์ภัทร อริโย ตั้งอยู่ท่ามกลางความเป็นพื้นที่ชุมชนพหุวัฒนธรรม ที่มีการประกอบอาชีพทำนาตั้งแต่ครั้งอดีตซึ่งมีวิถีวัฒนธรรมการทำนาแบบดั้งเดิมของท้องถิ่นที่มีมาตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษ คือ แต่เดิมใช้วัวและควายในการไถนา การทำนาเป็นแบบนาปีโดยจะมีความสัมพันธ์กับสภาพน้ำและฤดูกาลของภาคใต้ ข้าวที่ปลูกครั้งอดีตนั้นเป็นพันธุ์พื้นเมืองเช่นข้าวลูกดำ ข้าวห้วนข้าวตานงา ข้าวช่อขิง ข้าวนางพญา ข้าวเข้มทอง โดยพันธุ์ข้าวที่มีเฉพาะของพื้นที่คือ พันธุ์ข้าวคืนดิน ซึ่งเป็นข้าวพันธุ์พื้นเมืองมีความสอดคล้องกับลักษณะภูมิประเทศ อีกทั้งยังแข็งแรงและมีความทนทานต่อสภาพภูมิอากาศ คนในชุมชนมีความถ้อยทีถ้อยอาศัยช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ในการดำนาจะประกอบด้วย 1. “การซอมมือ” (การช่วยกันดำนาซึ่งจะใช้คนไม่มากโดยคนที่มาร่วมดำนาล้วนเป็นคนที่แปลงนาปลูกข้าวทั้งสิ้น) 2. การลงแขกเกี่ยวข้าว (การช่วยกันเก็บเกี่ยวข้าวโดยใช้คนจำนวนมากทั้งคนที่ประกอบอาชีพทำนาและคนที่ไม่ได้ประกอบอาชีพทำนา) เมื่อต้นข้าวเจริญเติบโตเต็มที่รวงข้าวถึงอายุการเก็บเกี่ยว 3. การออกปาก (การลงแขกชนิดหนึ่งซึ่งมีข้อเฉพาะว่าเจ้าของหรือผู้ที่ไหว่วานเป็นผู้ไปไหว่วานด้วยตนเอง) มีการขอแรงคนในชุมชนอีกครั้ง 4. การตัดซังข้าวหลังจากผืนนาเสร็จสิ้นจากช่วงเวลาเก็บเกี่ยวข้าว ภายในชุมชนจะมีโรงสีข้าวเพียงแห่งเดียวคนทั่วไปในสมัยก่อนส่วนหนึ่งจะนิยมสีข้าวด้วยตนเองซึ่งจะเป็นการสีข้าวแบบภูมิปัญญาพื้นบ้านที่มีตกทอดกันมาอย่างยาวนาน ด้วยชุมชนเป็นสังคมพหุวัฒนธรรมอาศัยอยู่ร่วมกันระหว่างชาวพุทธและชาวมุสลิมมีหลักความเชื่อทางศาสนาที่แตกต่างกัน คือ ชาวมุสลิมจะมีวิธีการทำนาและขั้นตอนการทำนาที่เหมือนชาวพุทธ แต่ไม่มีในเรื่องพิธีกรรม (มีเฉพาะการสวดดูอา) พิธีกรรมของชาวพุทธนั้นดังเช่น การดูฤกษ์วันเก็บข้าว พิธีกรรมเช่นไหว่นปีที่ได้ผลผลิตน้อย การรับเทียมตา การผูกขวัญข้าว เป็นต้น หลังฤดูกาลเก็บข้าวก็จะมีประเพณีการแข่งขันชักว้าว คนทั้งสองศาสนาต่างก็เข้าร่วมกิจกรรมในการทำนาวิถีดั้งเดิมของท้องถิ่นนั้น เป็นการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นการทำนาวิถีดั้งเดิมที่สามารถฟื้นฟู

ขึ้นมาได้ในบางส่วนให้สอดคล้องตามสภาพการณ์ในปัจจุบัน เป็นวิธีการทำนาอินทรีย์ไม่ใช่สารเคมี มีการลงแขกเกี่ยวข้าวซึ่งด้วยวิถีวัฒนธรรมการทำนาในสมัยก่อน ก่อให้เกิดความรักสามัคคี เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ซึ่งกันและกัน อีกทั้งคนในชุมชนไม่ได้รับสารพิษในการบริโภคข้าว ซึ่งเป็นอาหารหลักของคนไทย เหลือจากบริโภคก็สามารถนำไปจำหน่ายเพื่อสร้างรายได้เสริมให้แก่ครัวเรือน ถือได้ว่าเป็นการแก้ปัญหาเศรษฐกิจให้คนในชุมชนมีอาชีพเสริมเป็นส่วนหนึ่งในการมีคุณภาพชีวิตที่ดี

การสร้างความเข้มแข็งผ่านวัฒนธรรมการทำนาของชุมชน ภายใต้พื้นที่ศูนย์เรียนรู้ พระอาจารย์ภัทร อริโย หลังจากเหตุการณ์ลอบวางระเบิดเต็นท์ขายรถยนต์มือสองดังที่กล่าวมา ภายในพื้นที่ไม่เกิดการก่อการร้ายเกิดขึ้นอีก ซึ่งถือได้ว่าการใช้วัฒนธรรมการทำนาซึ่งประกอบด้วยการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนเข้ามาแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นภายในพื้นที่ ภายใต้การขับเคลื่อนของเจ้าคณะอำเภอนาทวี ประสบความสำเร็จในระดับหนึ่ง เป็นที่ยอมรับของคนในพื้นที่และจากหน่วยงานภาครัฐ เห็นได้จากการใช้พื้นที่ศูนย์เรียนรู้ชุมชน (การฟื้นฟูการทำนาแบบท้องถิ่น/ใช้ภูมิปัญญาการทำนาของท้องถิ่น) เสริมสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนโดยใช้วัฒนธรรมที่มีในท้องถิ่น กลายเป็นพื้นที่ศูนย์กลางในการประกอบกิจกรรมทางวัฒนธรรมแก่เยาวชน หน่วยงานเกษตรอำเภอ เข้ามาศึกษา ให้ความรู้ ให้การสนับสนุน ได้รับการสนับสนุนจากผู้ว่าราชการจังหวัดสงขลา วัฒนธรรมจังหวัดสงขลา สภาสันติสุขจังหวัดชายแดนใต้ รวมถึงนักศึกษาแลกเปลี่ยนต่างชาติ เข้ามาศึกษาดูงาน อีกทั้งทาง ศูนย์อำนวยการบริหารชายแดนใต้ (ศอ.บต.) ได้ให้ความสำคัญกับการใช้วัฒนธรรมการทำนาขับเคลื่อนชุมชนซึ่งทางเจ้าคณะอำเภอนาทวีได้รับเชิญเป็นวิทยากรบรรยายในเวทีการสร้างสันติภาพชายแดนใต้ในเวทีต่าง ๆ นำไปสู่การศึกษาการเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็งในพื้นที่สังคมพหุวัฒนธรรมผ่านวัฒนธรรมการทำนาที่เป็นจุดกึ่งกลางสำหรับคนไทยนับถือศาสนาพุทธและคนไทยนับถือศาสนาอิสลามที่สามารถเข้าร่วมดำเนินกิจกรรมโดยไม่ก่อให้เกิดความขัดแย้งทางศาสนา ซึ่งการทำนาหรือเรื่องข้าวเป็นสิ่งที่คนต้องบริโภคเป็นอาหารหลักในการเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็งผ่านวัฒนธรรมการทำนาจะเป็นกิจกรรมที่ใช้ฐานวัฒนธรรมของชุมชนที่มีอยู่แต่เดิมท่ามกลางความเป็นพื้นที่ พหุวัฒนธรรมที่สามารถดำเนินกิจกรรมร่วมกันแล้วเกิดผลสำเร็จสร้างความรักสามัคคีแก่คนในชุมชน

การศึกษาการเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็งผ่านวัฒนธรรมการทำนาในพื้นที่สังคมพหุวัฒนธรรม กรณีศึกษาศูนย์เรียนรู้พระอาจารย์ภัทร อริโย อำเภอนาทวี จังหวัดสงขลา จะทำให้ได้องค์ความรู้ในเรื่องกระบวนการสร้างความเข้มแข็งโดยใช้วัฒนธรรมการทำนาเป็นฐาน การเสริมสร้างความสามัคคีในสังคมพหุวัฒนธรรม ซึ่งองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยจะนำไปสู่การพัฒนาพื้นที่รวมทั้งเป็นแนวทางให้แก่พื้นที่อื่น

คำถามการวิจัย

1. วัฒนธรรมการทำนาในพื้นที่สังคมพหุวัฒนธรรม กรณีศึกษาศูนย์เรียนรู้พระอาจารย์ภัทร อริโย อำเภอนาทวี จังหวัดสงขลา เป็นอย่างไร
2. วัฒนธรรมการทำนามีส่วนในการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนในพื้นที่สังคมพหุวัฒนธรรม กรณีศึกษาศูนย์เรียนรู้พระอาจารย์ภัทร อริโย อำเภอนาทวี จังหวัดสงขลาอย่างไร

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาวัฒนธรรมการทำนาในพื้นที่สังคมพหุวัฒนธรรม กรณีศึกษาศูนย์เรียนรู้พระอาจารย์ภัทร อริโย อำเภอนาทวี จังหวัดสงขลา
2. เพื่อศึกษาการเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็งในพื้นที่สังคมพหุวัฒนธรรมผ่านวัฒนธรรมการทำนา กรณีศึกษาศูนย์เรียนรู้พระอาจารย์ภัทร อริโย อำเภอนาทวี จังหวัดสงขลา

ขอบเขตการวิจัย

ขอบเขตเนื้อหาการวิจัย

1. ศึกษาบริบทเชิงพื้นที่ศูนย์เรียนรู้พระอาจารย์ภัทร อริโย อำเภอนาทวี จังหวัดสงขลา ซึ่งประกอบไปด้วย ประวัติความเป็นมาและลักษณะความเป็นเฉพาะของพื้นที่อำเภอนาทวี ประวัติศูนย์เรียนรู้พระอาจารย์ภัทร อริโย และลักษณะทางภูมิศาสตร์
2. ศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตและการทำนาของชาวดั้ง
3. ศึกษาแนวคิดสังคมพหุวัฒนธรรม
4. ศึกษาแนวคิดภูมิปัญญาท้องถิ่น
5. ศึกษาแนวคิดชุมชนเข้มแข็ง ได้แก่ แนวคิดเกี่ยวกับชุมชนเข้มแข็ง องค์ประกอบชุมชนเข้มแข็ง ลักษณะชุมชนเข้มแข็ง ตัวชี้วัดชุมชนเข้มแข็ง และการเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็ง

ขอบเขตช่วงเวลาของเนื้อหาวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ดำเนินการเก็บข้อมูลระหว่างเดือน ตุลาคม พ.ศ. 2561 - เดือน ตุลาคม พ.ศ.2563

ขอบเขตพื้นที่วิจัย

ผู้วิจัยทำการศึกษาพื้นที่หมู่ที่ 3 บ้านทุ่งแหล ตำบลนาหมอศรี ซึ่งพื้นที่เป็นที่ตั้งของศูนย์เรียนรู้พระอาจารย์ภัทร อริโย (ศูนย์เรียนรู้ชุมชน) และพื้นที่หมู่ที่ 6 บ้านคอกช้าง ตำบลฉาง อำเภอนาทวี จังหวัดสงขลา เป็นพื้นที่ทำนามีการเข้าร่วมดำเนินกิจกรรมร่วมกับศูนย์เรียนรู้

พระอาจารย์ภัทร อริโย ซึ่งเป็นศูนย์กลางในการขับเคลื่อนวัฒนธรรมการทำนา โดยคนในพื้นที่ซึ่งประกอบไปด้วยผู้ใหญ่บ้าน ผู้นำทางศาสนา และคนในชุมชน (ในพื้นที่ดังกล่าว) ให้ความร่วมมือและมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมของชุมชนเป็นอย่างดี

ขอบเขตกลุ่มผู้ให้ข้อมูล

ผู้ให้ข้อมูลจะต้องเป็นผู้ที่อาศัยอยู่ในพื้นที่อำเภอนาหวี หรือพื้นที่ตำบลนาหมอศรี และพื้นที่ตำบลฉางในอำเภอนาหวี จังหวัดสงขลา โดยอาศัยอยู่ในพื้นที่ไม่ต่ำกว่า 5 ปี เป็นผู้ที่มีความรู้ในเรื่องวัฒนธรรมต่าง ๆ ในชุมชนเป็นอย่างดี ประกอบไปด้วย วัฒนธรรมการทำนา ภูมิปัญญาท้องถิ่นการทำนา เนื่องจากสภาพบริบทพื้นที่ของนาหวีใน 20 ปีที่ผ่านมาเกิดการเปลี่ยนแปลงในหลาย ๆ ด้าน เช่น การประกอบอาชีพ ความเป็นอยู่ อันมีความสอดคล้องกับวัฒนธรรมการดำเนินชีวิต เพื่อให้กลุ่มผู้ให้ข้อมูลได้มีประสบการณ์หรือผ่านการใช้วัฒนธรรมของท้องถิ่นตนและเพื่อให้ได้ข้อมูลที่มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ซึ่งเน้นกลุ่มชาวบ้านผู้ที่ทำนาอยู่ในพื้นที่ หมู่ที่ 3 บ้านทุ่งแหลกกลาง ตำบลนาหมอศรี และ พื้นที่หมู่ที่ 6 บ้านคอกช้าง ตำบลฉาง อำเภอนาหวี จังหวัดสงขลา ที่เข้ามามีส่วนร่วมในการทำนาในพื้นที่เดียวกันทั้งคนไทยที่นับถือศาสนาพุทธและคนไทยที่นับถือศาสนาอิสลาม ซึ่งเป็นไปตามบริบทกรณีศึกษาศูนย์เรียนรู้พระอาจารย์ภัทร อริโย รวมทั้งกลุ่มคนที่เข้าร่วมดำเนินกิจกรรมจัดเวทีเสวนาประจำปีซึ่งเป็นกลุ่มคนที่เข้ามามีส่วนร่วมในพื้นที่ศูนย์เรียนรู้

ประโยชน์ของการวิจัย

จากการศึกษาทำให้ทราบถึงการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นการทำนาและวัฒนธรรมการทำนาของคนไทยพุทธ วัฒนธรรมการทำนาของคนไทยมุสลิม และวัฒนธรรมการทำนาร่วม ในการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับพื้นที่สังคมพหุวัฒนธรรม กรณีศึกษาศูนย์เรียนรู้พระอาจารย์ภัทร อริโย อำเภอนาหวี จังหวัดสงขลา ซึ่งสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้ ดังนี้

1. ศูนย์เรียนรู้พระอาจารย์ภัทร อริโย มีฐานข้อมูลที่ได้จากการวิจัยครั้งนี้
2. ศูนย์เรียนรู้พระอาจารย์ภัทร อริโย และชาวบ้านที่เข้าร่วมทำกิจกรรมในพื้นที่ศูนย์เรียนรู้ สามารถนำข้อมูลที่ได้จากการวิจัยเป็นฐานในการพัฒนาพื้นที่ต่อไป ผ่านการเผยแพร่กระจายข้อมูล ประชาสัมพันธ์เพื่อรณรงค์ให้คนในชุมชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่บริเวณศูนย์เรียนรู้พระอาจารย์ภัทร อริโยหรือในอำเภอนาหวี เกิดความตระหนัก เกิดความรู้สึกรักและหวงแหนในวัฒนธรรมของท้องถิ่นตน นำไปสู่การร่วมกันอนุรักษ์ผ่านกระบวนการใดกระบวนการหนึ่ง เพื่อให้วัฒนธรรมของท้องถิ่นมีแนวโน้มคงอยู่สืบต่อไป
3. ข้อมูลที่ได้จากการวิจัยสามารถเป็นต้นแบบให้แก่พื้นที่ที่อยู่บริเวณใกล้เคียงหรือพื้นที่อื่น ๆ ที่มีลักษณะบริบทของพื้นที่ใกล้เคียงกัน

นิยามศัพท์เฉพาะ

วัฒนธรรมการทำนา หมายถึง วิธีการทำนามีการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นการทำนา ตั้งแต่ขั้นตอนการเตรียมดิน การดำนาจนถึงเก็บเกี่ยวข้าว ซึ่งมีประเพณี พิธีกรรมตามความเชื่อทางศาสนา สืบทอดกันมาตั้งแต่ในอดีตจนถึงปัจจุบันจนเป็นวัฒนธรรมการทำนาของท้องถิ่นที่เป็นของคนไทยพุทธ คนไทยมุสลิม และที่เป็นวัฒนธรรมการทำนาร่วมกัน ซึ่งกำลังลดน้อยลง ควรค่าแก่การฟื้นฟูอนุรักษ์ให้คงอยู่สืบไปคู่กับชุมชน ซึ่งเป็นวิถีของคนในชุมชนนาหอมศรีที่มีลักษณะความเป็นเฉพาะของสังคมพหุวัฒนธรรม (มีการอาศัยอยู่ร่วมกันระหว่างคนไทยนับถือศาสนาพุทธและคนไทยนับถือศาสนาอิสลาม)

ชุมชนเข้มแข็ง หมายถึง การที่ชุมชนมีการเรียนรู้ร่วมกันในการกระทำการติดต่อสื่อสาร การจัดการทรัพยากรของชุมชน และการร่วมแก้ไขปัญหาร่วมกัน อันนำไปสู่การเกิดผลกระทบที่ดีต่อชุมชนและคนในชุมชนได้รับผลประโยชน์ร่วมกัน

พื้นที่สังคมพหุวัฒนธรรม อำเภอนาทวี หมายถึง พื้นที่ทำกิจกรรมที่ตั้งอยู่ในอำเภอนาทวี ซึ่งเป็นที่ตั้งของศูนย์เรียนรู้พระอาจารย์ภัทร อริโย คือ เป็นพื้นที่ส่วนรวมในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ผ่านวัฒนธรรมการทำนา

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยมีจุดประสงค์เพื่อศึกษาวัฒนธรรมการทำนาในพื้นที่สังคม พหุวัฒนธรรมและศึกษาการเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็งในพื้นที่สังคมพหุวัฒนธรรมผ่านวัฒนธรรมการทำนา กรณีศึกษาศูนย์เรียนรู้พระอาจารย์ภัทร อริโย อำเภอนาทวี จังหวัดสงขลา โดยผู้วิจัยได้นำแนวคิด และเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับประเด็นที่ศึกษา รวมถึงบริบทชุมชนมาจำแนกเพื่อเป็นกรอบในการวิจัยดังนี้

1. บริบทเชิงพื้นที่
2. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตและการทำนาของชาวใต้
3. แนวคิดสังคมพหุวัฒนธรรม
4. แนวคิดภูมิปัญญาท้องถิ่น
5. แนวคิดชุมชนเข้มแข็ง
6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
7. กรอบแนวคิดการวิจัย

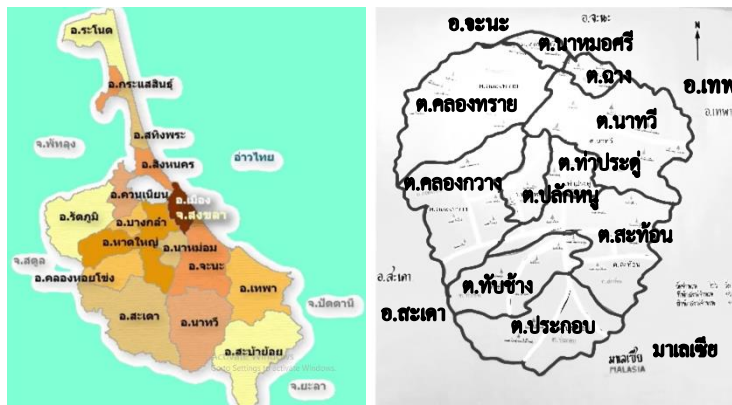
บริบทเชิงพื้นที่

1.1) ประวัติความเป็นมาและลักษณะความเป็นเฉพาะของพื้นที่อำเภอ นาทวี

1.1.1) ประวัติความเป็นมาพื้นที่อำเภอ นาทวี

นาทวีเดิมเป็นที่ตั้งของเมืองจะนะที่ขึ้นกับเมืองสงขลา ในสมัยนั้น จะตั้งอยู่ในพื้นที่ตำบลจะโหนด อำเภอจะนะ ภายหลังได้มีการย้ายเมืองจะนะจากตำบลจะโหนดมาตั้งอยู่ที่ตำบลนาทวี (ที่ว่าการอำเภอ นาทวีในปัจจุบัน) ในขณะนั้นมีผู้ปกครองเมือง คือ ขุนศรีสรรพากร ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 5 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าให้ย้ายเมืองจะนะจากตำบลนาทวี ไปยังตำบลบ้านนา อำเภอจะนะ เพราะเห็นว่าที่ตั้งเดิมนั้นอยู่ห่างไกล การเดินทางคมนาคมไม่สะดวก และเมื่อมีการประกาศใช้ พ.ร.บ. ในปีพ.ศ. 2457 ได้ตั้งเมืองจะนะเป็น

ชื่ออำเภอจะนะและได้แต่งตั้งให้ตำบลนาทวีและตำบลโนนในพื้นที่ใกล้เคียงเป็นกิ่งอำเภอนาทวี (ภาพที่ 1) และภายหลังได้ทำการแต่งตั้งเป็นอำเภอนาทวี เมื่อปี พ.ศ. 2500

แผนภาพที่ 1 พื้นที่อำเภอต่าง ๆ ในจังหวัดสงขลา

ที่มา : การสำรวจท้องถิ่นเชิงภูมิศาสตร์ อำเภอนาทวี จังหวัดสงขลา, 2561

1.1.2) ลักษณะความเป็นเฉพาะของพื้นที่อำเภอนาทวี

“อำเภอนาทวี” เป็นอำเภอหนึ่งในจังหวัดสงขลา และเป็นหนึ่งในสี่อำเภอของจังหวัดสงขลาที่ถูกจัดอยู่ในกลุ่มพื้นที่ที่ยังมีเหตุการณ์ความไม่สงบในชายแดนภาคใต้ของประเทศไทย แยกมาเป็นกิ่งอำเภอจากหัวเมืองจะนะ และตั้งเป็นอำเภอนาทวี เมื่อปี พ.ศ. 2499 อีกทั้งเป็นที่ตั้งของศาลจังหวัดนาทวีที่มีพื้นที่อำนาจศาลครอบคลุมอำเภอนาทวี สะเดา สะบ้าย้อย เทพา และจะนะ โดยพื้นที่ดังกล่าวยังคงเคยมีการพิจารณาจัดตั้งเป็น จังหวัดนาทวี อำเภอนาทวีมีเนื้อที่ 619.8 ตร.กม. เขตพื้นที่อำเภอนาทวีทางทิศเหนือติดกับอำเภอจะนะ โดยทิศใต้จะติดกับเขตรัฐเคดาห์ ประเทศมาเลเซีย ทางทิศตะวันออกของอำเภอนาทวีจะติดอำเภอเทพา และอำเภอสะบ้าย้อย และทางทิศตะวันตกติดกับเขตอำเภอสะเดา (แผนภาพที่ 1) พื้นที่อำเภอนาทวีนั้นเป็นสังคมพหุวัฒนธรรมที่มีคนอาศัยอยู่ร่วมกันโดยนับถือศาสนาอิสลาม 70 เปอร์เซ็นต์ และนับถือศาสนาพุทธ 30 เปอร์เซ็นต์ โดยภายในพื้นที่มีผู้นำทางศาสนาที่มีความปรองดอง สมานฉันท์ ร่วมกันขับเคลื่อนชุมชน ซึ่งความเป็นพหุวัฒนธรรมมีหลักการปฏิบัติที่ไม่แตกต่างกันมาก กิจกรรมโดยทั่วไปทั้งของคนไทยนับถือศาสนาพุทธและคนไทยนับถือศาสนาอิสลามจะมีความใกล้เคียงกัน แต่จะจำกัดกันคนละเวทีเพื่อให้สามารถอยู่ร่วมกันได้ ในด้านประเพณี เช่น ทางศาสนาพุทธมีวันเข้าพรรษา ในขณะที่ศาสนาอิสลามมีวันเมาลิต ต่อด้วยการถือศีลอด ตามด้วยวันฮารีรายอ และหลังจากนั้นจะเป็นประเพณีฮัจ โดยจะมีสุนัยอบรม คุณธรรม จริยธรรม สำหรับเด็กอิสลามเล็ก ๆ ซึ่งตำบลนาหมอศรี ประกอบด้วย มัสยิด 2 มัสยิด มี 1 วัด คือ วัดนาหมอศรี มี โรงเรียน 2 แห่ง คือ โรงเรียนวัดนาหมอศรี และโรงเรียนบ้านโมย

งานวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ทำการศึกษากรณีศึกษาศูนย์เรียนรู้พระอาจารย์ภัทรธริโย ซึ่งตั้งอยู่ในพื้นที่หมู่ที่ 3 บ้านทุ่งแหลม ตำบลนาหมอศรี และพื้นที่หมู่ที่ 6 บ้านคอกช้าง ตำบลฉวาง

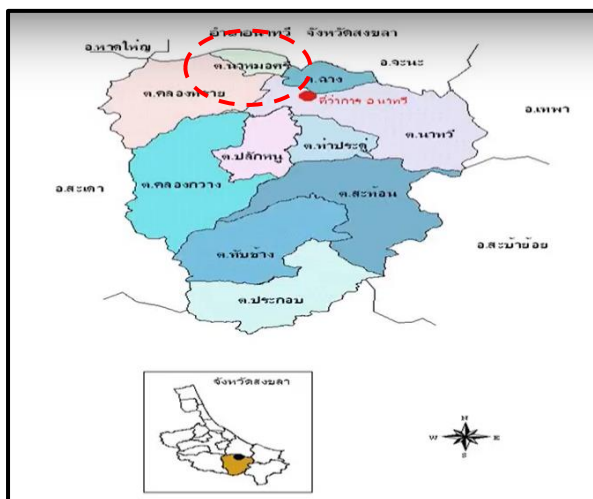
อำเภอนาหว้า จังหวัดสกลนคร มีบริบทพื้นที่เป็นที่ราบลุ่มมีน้ำท่วมขังทุกปี คนในชุมชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นผืนนา คนในชุมชนจึงประกอบอาชีพทำนาเป็นหลักซึ่งมีวิถีวัฒนธรรมการทำนาแบบดั้งเดิมของท้องถิ่นที่มีมาตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษ ในช่วงที่เศรษฐกิจบ้านเมืองดี ยางพารามีราคาสูงส่งผลให้คนเลิกทำนา แปรเปลี่ยนผืนนาเป็นปลูกยางพาราเกินกว่าครึ่ง และผืนนาที่เหลือถูกทิ้งร้างกว่า 20 ปี ที่ผ่านมาขาดการใช้น้ำทำให้หน้าร้างบางส่วนกลายเป็นนาพรุชาวบ้านไม่สามารถทำการใช้น้ำได้ ปัจจุบันด้วยสภาพเศรษฐกิจตกต่ำผนวกกับพื้นที่อำเภอหว้าเป็นหนึ่งในสี่ของพื้นที่เสี่ยงภัยที่ติดกับสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ทำให้คนในชุมชนเกิดความไม่ปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน การดำเนินชีวิตมีความหวาดระแวง ท่ามกลางสถานการณ์พื้นที่กลับมีผู้นำริเริ่มที่จะแก้ปัญหาเศรษฐกิจของคนในชุมชนภายใต้การใช้ทรัพยากรของชุมชนคือพื้นที่นาร้างในปัจจุบันให้กลับมาสร้างคุณค่าแก่ชุมชนโดยใช้วัฒนธรรมวิถีเดิมในการทำนากลับคืนสู่ท้องถิ่นอีกครั้งรวมถึงวัฒนธรรมอื่น ๆ ยึดหลักการใช้วัฒนธรรมของท้องถิ่นในการขับเคลื่อนพัฒนาท้องถิ่น โดยการทำนา นั้นจะเริ่มตั้งแต่เดือนกันยายนในปลายปีจนถึงเดือนเมษายนปีถัดไป ซึ่งในเดือนเมษายนจะมีการแข่งขันการชักว่าว มีการจัดประเพณีลาซัง หลังจากเก็บเกี่ยวข้าวจะมีการพัฒนาพื้นที่โดยการปลูกต้นไม้ เพื่อให้สามารถเป็นพื้นที่เรียนรู้ได้ทั้งปี เป็นช่องทางในการหล่อหลอมในคนไทยพุทธและมุสลิมที่อยู่ในพื้นที่เดียวกันซึ่งมีความห่างเหินให้เกิดความรักสามัคคีเพื่อให้คนในชุมชนมีคุณภาพชีวิตที่ดี รักใคร่ปรองดอง อันนำไปสู่การเป็นชุมชนเข้มแข็ง

1.2 ประวัติศูนย์เรียนรู้พระอาจารย์ภัทร อริโย

ศูนย์เรียนรู้พระอาจารย์ภัทร อริโย จัดตั้งขึ้น เมื่อ พ.ศ. 2561 โดยมีจุดประสงค์เพื่อสืบสานประเพณีวัฒนธรรมและการดำรงชีวิตแบบดั้งเดิมของชาวบ้านอำเภอหว้า จังหวัดสกลนคร ด้วยพระอาจารย์ภัทร อริโย ต้องการให้ชาวบ้านน้อมนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในหลวงรัชกาลที่ 9 นำมาปฏิบัติ และต้องการให้ผู้นำชุมชนและคนในพื้นที่ให้ความสนใจกลับมาดำรงชีวิตแบบดั้งเดิมที่มีการปลูกข้าวทำนา และนำข้าวที่ปลูกเพื่อบริโภคในครัวเรือน เมื่อเหลือจากการบริโภคก็สามารถนำไปจำหน่ายเพื่อสร้างรายได้ให้กับตนเองและครอบครัว ซึ่งตำบลนาหมอศรีและตำบลใกล้เคียงนั้นมีพื้นที่ผืนนาที่หลายร้อยไร่ซึ่งส่วนใหญ่ถูกทิ้งให้ร้างไม่มีการทำนามานานกว่า 20 ปี พระอาจารย์ภัทร อริโยและทางองค์การบริหารส่วนตำบลนาหมอศรี (อบต.นาหมอศรี) รวมทั้งกำนันผู้ใหญ่บ้านในพื้นที่ จึงริเริ่มโครงการพลิกนาร้างให้เป็นนารักข์ เกิดเป็นศูนย์เรียนรู้พระอาจารย์ภัทร อริโย เพื่อให้เป็นต้นแบบในการดำเนินชีวิตวิถีชาวนาในปัจจุบัน โดยมีชาวบ้านในพื้นที่ให้ความสนใจ และร่วมกันพลิกนาร้างปลูกข้าวเป็นจำนวนมาก

1.3 ลักษณะทางภูมิศาสตร์ พื้นที่เป็นบริเวณที่ราบเชิงเขาประกอบด้วยป่าไม้ มีภูเขาล้อมรอบทางทิศใต้ ทิศตะวันออก และทิศตะวันตก ทั้ง 3 ด้าน แล้วลาดต่ำไปทางทิศเหนือ พื้นที่ทั้งหมด 747 ตารางกิโลเมตร มีคลองนาหว้าไหลผ่าน เป็นพื้นที่ราบประมาณ ร้อยละ 20

นอกจากนั้นเป็นป่าไม้และภูเขา พื้นที่ราบส่วนใหญ่อยู่ที่ตำบลนาทวี ตำบลฉาง ตำบลนาหมอศรี ตำบลท่าประดู่ และตำบลสะทอน ส่วนพื้นที่ที่เป็นควนเขาและป่าไม้อยู่ในท้องที่ตำบลทับช้าง ปักหมุดคลองทราย และประกอบ (ภาพที่ 2)

แผนภาพที่ 2 พื้นที่อำเภอนาทวี

ที่มา : การสำรวจท้องถิ่นเชิงภูมิศาสตร์ อำเภอนาทวี จังหวัดสงขลา, 2561

อำเภอนาทวีมีสภาพภูมิอากาศคล้ายคลึงกับอากาศภาคใต้ทั่วไปที่อยู่ในเขตอากาศแบบมรสุมเมืองร้อน แบ่งฤดูกาลออกเป็น 2 ฤดู คือ ฤดูร้อน และฤดูฝน ฤดูร้อนเริ่มตั้งแต่เดือนกุมภาพันธ์ - พฤษภาคม ฤดูฝน เริ่มตั้งแต่เดือนมิถุนายน - กันยายน และจะตกชุกตั้งแต่เดือน ตุลาคม - มกราคม

2. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตและการทำนาของชาวดำ

ภาคใต้มีสภาพพื้นที่ในการปลูกข้าวเป็นที่ราบลุ่ม ที่ราบริมทะเล และเป็นที่ยาบริหว่างภูเขา การทำนาของภาคใต้ส่วนใหญ่ใช้น้ำฝน ซึ่งฤดูฝนมาล่าช้ากว่าภาคอื่น ๆ การทำนาของภาคใต้จึงล่าช้ากว่า ชาวนาในพื้นที่ภาคใต้ส่วนใหญ่ทำนาปี และในส่วนที่อยู่ในเขตชลประทานนั้นทำนาปรัง ซึ่งวิธีการทำนาแบ่งตามฤดูกาลออกเป็น 2 ฤดู คือ การทำนาปี หรือนาน้ำฝน และการทำนาปรัง หรือการทำนาครั้งที่สอง หรือนานอกฤดู โดยการทำนาปีจะอาศัยน้ำฝนจากธรรมชาติตามฤดูกาลเป็นหลัก เริ่มตั้งแต่เดือนพฤษภาคม - มิถุนายน หากปีใดฝนมาเร็วก็จะเริ่มทำนาได้เร็ว ปีใดฝนแล้งทำให้ไม่สามารถทำนาได้ หรือทำได้แต่จะอาจเป็นนาแห้งเสียหายไม่ได้ข้าว หรือหากปีใดน้ำมากเกินไปก็จะกลายเป็นน้ำท่วม คือ ข้าวจะเสียหาย หรือไม่ได้เก็บเกี่ยวผลผลิต พันธุ์ข้าวที่ปลูกในนาปี เช่น ข้าวเล็บนก ข้าวช่อสูง ข้าวหอมจันทร์ เป็นต้น ในขณะที่การทำนาปรังเป็นวิถีทำนาที่ไม่ได้อาศัยน้ำฝนที่ตกตามฤดูกาล แต่อาศัยน้ำจากลำห้วย หนอง คลองบึง หรือน้ำจากคลองชลประทานในการ

ทำนา พันธุ์ข้าวที่ปลูกมีอายุสั้นหรือที่เรียกว่า “พันธุ์ข้าวเตี้ย” เช่น ข้าวหอมกระดังงา ข้าวจะออกดอก ติดรวงข้าวและเก็บเกี่ยวได้ตามอายุ ระยะเวลาการเพาะปลูก และอายุการเก็บเกี่ยวจะน้อยกว่าข้าว นาปี การทำนาปรังจะใช้วิธีหว่านน้ำตมเป็นส่วนมาก ชาวนาจึงมักจะเรียกการทำนาปรังหรือการทำนา นอกฤดูกาล ว่า “นาหว่านน้ำตม” การปลูกข้าวของภาคใต้นั้นเริ่มจากการเตรียมดิน มีการไถตะ (การไถครั้งแรกเพื่อทำลายวัชพืชในนา และพลิกกลับหน้าดิน โดยจะปล่อยทิ้งไว้ประมาณ 1 สัปดาห์ จึงทำการไถ แปร) การไถแปร (การไถเพื่อตัดกับริยไถตะ ทำให้ร่อยไถตะแตกออกเป็นก้อนเล็ก ๆ จนวัชพืชหลุด ออกจากดิน สามารถไถได้มากกว่าหนึ่งครั้ง ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับระดับน้ำในนา เมื่อไถแปรแล้วสามารถทำ การคราดได้ทันที) และการคราด (การคราดเอาวัชพืชออกจากผืนนา และปรับพื้นที่นาให้ได้ระดับเป็น ที่ราบเสมอกันด้วย นาที่มีระดับเป็นที่ราบต้นข้าวจะได้รับน้ำเท่าๆ กัน และสะดวกแก่การนำน้ำเข้า ออก) โดยใช้แรงวัว ควาย ก่อนที่จะทำการไถต้องรอให้ดินมีความชื้นพอที่จะไถได้ก่อน โดยปกติ จะต้องรอให้ฝนตกจนมีน้ำขังในผืนนาหรือให้มีน้ำเข้าไปในนาเพื่อทำให้ดินเปียก ทั้งนี้สามารถทำควบคู่ ไปได้กับการตกกล้า (การเอาเมล็ดพันธุ์ข้าวไปหว่านในหิ้งอกและเจริญเติบโตขึ้นมาเป็นต้นกล้า เพื่อนำมา ปักดำในแปลงนาที่ทำการไถเตรียมไว้) ในขณะที่การปลูกข้าวนาหว่าน สามารถนำเอาเมล็ดพันธุ์หว่าน ลงไปในพื้นที่นาที่ได้ไถเตรียมดินไว้ได้เลย จากนั้นรอจนถึงฤดูเก็บเกี่ยวข้าว วิธีการเกี่ยวข้าวในภาคใต้ แตกต่างไปจากภาคอื่น เพราะชาวนาใช้กระเกี่ยวข้าว โดยเก็บที่ละรวงแล้วมัดเป็นกำ ๆ ปกติทำการ เก็บเกี่ยวในระหว่างเดือนพฤศจิกายน และกุมภาพันธ์ ซึ่งข้าวภาคใต้มักมีลักษณะเมล็ดยาว ซึ่งตลอดช่วง ระยะเวลาการทำนานั้นชาวนาในภาคใต้จะมีพิธีกรรมที่จัดทำในระหว่างการทำนา เช่น พิธีขวัญออก พิธีทำขวัญข้าว พิธีลาซัง (กรมวิชาการเกษตร, 2541)

ความแตกต่างระหว่างการทำนายุคปัจจุบันกับในอดีต คนในปัจจุบันส่วนใหญ่จะทำ นาแบบนาดำ นิยมการว่าจ้างเพราะสะดวก ง่าย และเป็นการตัดขั้นตอนต่าง ๆ ที่จะตามมา เช่น การว่าจ้างไม่ต้องมีการตอบแทน หรือแลกเปลี่ยนแรงงาน หรือน้ำใจ แต่จะมีการตอบแทน หรือ แลกเปลี่ยนกันในแบบรูปแบบเงินตรา ไม่มีข้อผูกมัด จ่ายเงินเสร็จ ก็แยกกันได้เลย หากต้องการใช้ ประโยชน์ก็ว่าจ้างกันใหม่ ในปัจจุบันจะเน้นเรื่องของทุนนิยม มากกว่าทุนสังคม (การทำนาข้าว) จากการเปลี่ยนแปลงการดำรงชีวิตนี้เอง ทำให้ปุ๋ยเคมีเข้ามามีบทบาทในการทำการเกษตรมากที่สุด การเพาะปลูกทุกอย่างต้องใช้สารเคมีเป็นส่วนประกอบซึ่งมีความแตกต่างจากสมัยก่อน เพราะการ ทำนาในสมัยก่อนประมาณ 30-40 ปี ที่ผ่านมาไม่ต้องใช้สารเคมีหรือ ปุ๋ยเคมีเป็นตัวดูแลรักษา แต่จะ ใช้ปุ๋ยธรรมชาติ นั่นก็คือ การใช้ปุ๋ยขี้ ค้างคาวที่หาได้จากถ้ำบนเขา (ไม้ยา) เป็นตัวบำรุงและป้องกัน การทำลายจากศัตรูข้าว แต่วิธีนี้จะมีปัญหาในเรื่องของการรบกวนจากตัวยาด หนอนกอ ซึ่งก็มีวิธีแก้ โดยการปล่อยน้ำออกจากรนาให้แห้ง เพราะ หนอนกอจะลอยตามน้ำไปกัดกินต้นกล้า แต่ถ้าน้ำแห้งมัน ก็ตายไปเอง สมัยก่อนเน้นการร่วมมือร่วมใจกัน หรือที่เรียกว่าการ “ออกปาก (การขอความ

ช่วยเหลือ)” จากคนในหมู่บ้านหรือในวงศ์เครือญาติ เพื่อนบ้านที่อยู่ใกล้เคียงกัน เมื่อเสร็จจากแปลงนาี้ทำการหมุนเวียนไป ดำนาแปลงอื่น ๆ จนครบและจะมีเลี้ยงอาหารเป็นการตอบแทน

สรุปได้ว่า วิถีชีวิตและการทำนาของชาวใต้ฝั่งพืงธรรมชาติ อาศัยภูมิปัญญา ความเชื่อ และพิธีกรรมเป็นแบบแผนในการดำเนินชีวิตและทำนา ในอดีตเป็นการทำนาเพื่อยังชีพ ในขณะที่ปัจจุบันเน้นความเป็นทุนนิยม จากการทำนาที่พึ่งพาธรรมชาติอาศัยระหว่างธรรมชาติกับมนุษย์ เป็นการทำนาเพื่อการค้า สารเคมีเข้ามาบบาทในการเพิ่มผลผลิตกำจัดศัตรูพืชสู่การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตในการดำเนินชีวิตของชาวใต้ ความคิดเปลี่ยน พฤติกรรมเปลี่ยน ระบบแบบแผนการดำเนินชีวิตเปลี่ยนไปเช่นกัน

3. แนวคิดสังคมนวัตกรรม

National Council for Accreditation of Teacher Education (NCATE) (อ้างถึงใน สุธีรส ชูชื่น, 2555) ได้อธิบายไว้ว่า พหุวัฒนธรรม คือ การสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับสังคม การเมือง เศรษฐกิจ การศึกษา และประวัติศาสตร์โดยใช้โครงสร้างของ กลุ่มชน เชื้อชาติ สถานะของครอบครัว เพศ ความสามารถพิเศษ ภาษา ศาสนา บทบาททาง เพศ และพื้นที่ทางภูมิศาสตร์

ขณะที่ กีฬละห์ มาโซ (2555) ได้ให้ความหมายคำว่า สังคมพหุวัฒนธรรม หมายถึง กลุ่มคนที่มีความแตกต่างด้านวัฒนธรรม วิถีชีวิตความเป็นอยู่ ทั้งชนบธรรมเนียมประเพณี ชาติพันธุ์ ศาสนกิจพิธีการต่าง ๆ ภาษา การแต่งกาย วิธีการคิด การมีปฏิสัมพันธ์ รวมถึงการสื่อสาร มาอยู่ร่วมกันในบริเวณร่วมดินแดนเดียวกัน การรวมกันของกลุ่ม หมู่เหล่าหรือต่างชาติพันธุ์จึงนำไปสู่ การมีกฎ กติกา มารยาท การให้เกียรติซึ่งกันและกัน การเคารพบนพื้นฐานของความเข้าใจร่วมกัน ถือว่าเป็นปัจจัยที่ทำให้สังคมพหุวัฒนธรรมดำเนินไปตามครรลองของสังคมได้ดี

อีกทั้ง สุวรร อุตรเดช (2559) กล่าวว่า สังคมพหุวัฒนธรรม คือพื้นที่ที่มีลักษณะเป็นเอกลักษณ์ ซึ่งแตกต่างจากสภาพสังคมท้องถิ่นภูมิภาคอื่น เป็นสิ่งที่บ่งบอกถึงเอกลักษณ์ของผู้คนในแต่ละท้องถิ่น มีวิถีการดำรงวัฒนธรรมท้องถิ่น ภายใต้แบบแผนวิถีชีวิตของสังคมพหุวัฒนธรรม ครอบคลุมถึงเรื่องชาติพันธุ์ ภาษา ความเป็นอยู่ วิถีชีวิต ศาสนา และความเชื่อ

สรุปได้ว่า สังคมพหุวัฒนธรรม คือ กลุ่มคนที่มีความหลากหลายของชาติพันธุ์ ภาษา ศาสนา ความเชื่อ และวัฒนธรรมประเพณี ที่มีความเป็นเอกลักษณ์ในวัฒนธรรมของตน ได้อาศัยอยู่ร่วมกันในพื้นที่หนึ่ง ๆ เป็นไปอย่างเคารพและให้เกียรติซึ่งกันและกัน

การอยู่ร่วมกันในสังคมพหุวัฒนธรรมนั้น ความหลากหลายทางวัฒนธรรมจะส่งผลต่อการอาศัยอยู่ร่วมกันของคนในพื้นที่ที่ต้องมีการปรับตัว ยอมรับ ผสมหรือกลืนทางวัฒนธรรม เพื่อลดปัญหาหรือความขัดแย้งที่จะเกิดขึ้น ขณะที่ ลำพอง กลมกุล (2561) ได้อธิบายว่า สังคมพหุวัฒนธรรมมีความยืดหยุ่นสูงและมีการผสมผสานระหว่างวัฒนธรรมกันอย่างกลมกลืน โดยมีการ

เสนอแนวทางการอยู่ร่วมกันในพื้นที่สังคมพหุวัฒนธรรมที่เป็นหลักการสากล คือ การเข้าไปส่งเสริมหรือกระตุ้นให้เกิดการเรียนรู้เพื่อการอยู่ร่วมกัน โดยมีหลักอาทิ การเคารพและการยอมรับความหลากหลายในสังคมพหุวัฒนธรรม การอยู่ร่วมกันท่ามกลางความแตกต่าง คนในสังคมควรเปิดใจให้กว้าง เพื่อยอมรับความแตกต่างที่เกิดขึ้น และพยายามปรับตัวให้เข้ากับคนทุกเชื้อชาติ ศาสนา และวัฒนธรรม มีความระมัดระวังในการกระทำและคำพูด ที่อาจนำมาซึ่งความแตกแยกขัดแย้ง ตลอดจนเคารพในหน้าที่ สิทธิเสรีภาพของกันและกัน การอยู่ร่วมกันอย่างสันติในสังคม ทั้งควรยึดแนวทางปฏิบัติ ดังนี้

(1) เรียนรู้ความแตกต่าง เปิดใจให้กว้าง พร้อมรับสิ่งใหม่ ศึกษาวิถีชีวิต วัฒนธรรม ความเชื่อ ศาสนา ภาษา ของชนกลุ่มอื่น ผ่านแหล่งความรู้ที่หลากหลายและควรศึกษาด้วยใจที่เป็นกลาง ปราศจากอคติ เข้าร่วมกิจกรรมแลกเปลี่ยนวัฒนธรรม หรือกิจกรรมที่มีคนจากหลายวัฒนธรรมมาทำกิจกรรมร่วมกัน

(2) ยึดมั่นในขันติธรรม มีความอดทนอดกลั้นต่อความแตกต่าง ปรับวิธีคิด และท่าทีให้เป็นกลาง สอดคล้องกับสภาพสังคมแห่งความหลากหลาย

(3) เคารพและให้เกียรติต่อความแตกต่างของเพื่อนร่วมสังคมโดยไม่เยาะเย้ยถากถาง หรือลบหลู่ดูหมิ่น ความเป็นอัตลักษณ์ของกันและกัน

(4) คำนึงถึงหลักสิทธิมนุษยชน มีความยุติธรรม ไม่เลือกปฏิบัติหรือให้สิทธิพิเศษเฉพาะคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง ไม่กระทำการที่ก่อให้เกิดความเสียหาย หรือความเจ็บปวดทั้งทางร่างกายและทางจิตใจ แก่เพื่อนร่วมสังคม ปฏิบัติตามหน้าที่ สิทธิเสรีภาพของตน โดยไม่ไปละเมิดหน้าที่ สิทธิ เสรีภาพของผู้อื่น?

หลักการดังกล่าวเป็นกติกาเพื่อการปฏิบัติภายใต้แนวคิดสมัยใหม่ ซึ่งส่งผลเป็นหลากหลายความเชื่อ ต่างวิถีแต่อยู่กันได้ภายใต้ความแตกต่างในวิถีเหล่านั้น

4. แนวคิดภูมิปัญญาท้องถิ่น

การศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับภูมิปัญญาท้องถิ่น ผู้วิจัยทำการศึกษาซึ่งประกอบด้วย เอกสารว่าด้วยเรื่องความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่น ลักษณะของภูมิปัญญาท้องถิ่น ความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น และประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่น มีดังต่อไปนี้

4.1 เอกสารว่าด้วยเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่น

ภูมิปัญญาท้องถิ่นสามารถกล่าวได้ว่ามีความเหมือนหรือเป็นส่วนหนึ่งของทุนทางวัฒนธรรม อันแสดงถึงระบบความคิด ความเชื่อ ที่เกิดจากการคิดหรือพื้นฐานความรู้ของชาวบ้าน หรือความรู้ของชาวบ้านที่เรียนรู้และมีประสบการณ์สืบทอดกันมา ทั้งที่ประสบด้วยตนเอง และผ่านการสืบทอด

รัตน์ะ บัวสนธิ์ (2535) ให้ความหมายภูมิปัญญาท้องถิ่น คือ กระบวนการที่คนของบุคคล ที่มีต่อตนเองและสิ่งแวดล้อม อันมีรากฐานมาจากคำสอนทางศาสนา เช่น คติ จาริต ประเพณี ซึ่งได้รับการถ่ายทอดสั่งสอน และปฏิบัติสืบต่อมาเป็นเวลายาวนาน มีการปรับไปตามกาลเวลา เพื่อให้เข้ากับสังคมในแต่ละสมัยได้ โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อความสงบสุขของชุมชน

ประเวศ วะสี (2536) อธิบายว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง สิ่งที่เกิดขึ้นหรือความเป็นอยู่ที่มีมาอย่างช้านาน ซึ่งเป็นการดำเนินชีวิตที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติของในแต่ละท้องถิ่นนั้น ๆ มีการปรับวิถีการดำเนินชีวิตให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อม ธรรมชาติ อันนำไปสู่การทำให้สังคมดำรงอยู่ได้อย่างยาวนาน กล่าวได้ว่าเป็นวัฒนธรรมพื้นฐานของคนที่มีการพัฒนาการ โดยตั้งอยู่บนพื้นฐานของชุมชนอย่างเหมาะสม

เอกวิทย์ ณ ถกลาง (2540) ให้ความหมายว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง ความรู้ ความสามารถ ความคิด ความเชื่อ ที่เกิดจากประสบการณ์ที่ได้สั่งสมมา เกิดการปรับตัว และดำรงชีพตามสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ และมีการพัฒนาทางวัฒนธรรมสืบต่อกันมา เป็นการพัฒนาระบบความคิด ความเชื่อ ความสามารถ เป็นการปรับตัวในสภาวะต่าง ๆ ของคนในท้องถิ่น เพื่อแก้ปัญหาในสิ่งแวดล้อมและในบริบททางสังคมในขณะนั้น ๆ ได้ สามารถกล่าวได้ว่า เป็นทรัพย์สินทางปัญญาอันล้ำค่าของท้องถิ่น ซึ่งเป็นพื้นฐานความรู้ความสามารถของบุคคลในท้องถิ่น ที่มีระบบความสัมพันธ์กับแบบแผนการดำรงชีวิต ที่สอดคล้องกับธรรมชาติแวดล้อม สามารถใช้ชีวิตได้อย่างมีความสุข

สุทธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ (2541) อธิบายว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง วิธีการจัดการ การขึ้นนำ และการริเริ่มเสริมต่อของนักปราชญ์ในท้องถิ่น ซึ่งมีการสั่งสมงอกงามขึ้นจากรอบรู้ ประสบการณ์ผสมกับรากเหง้าของความเป็นชุมชนที่มีสภาวะตามธรรมชาติ ที่เกิดจากการ เสาะสร้างของคนรุ่นก่อน ๆ เพื่อให้การดำรงอยู่ของคนกับธรรมชาติเป็นไปอย่างเกื้อกูลกัน ภายใต้ปัจจัย 4 คือ อาหาร ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม และยารักษาโรค

พจนานุกรมราชบัณฑิตยสถาน พ. ศ. 2542 กล่าวว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น คือ พื้นฐานของความรู้ความสามารถที่อาจเป็นทั้งทรัพยากรบุคคล ทรัพยากรความรู้ที่มีอยู่ในแต่ละท้องถิ่น ซึ่งมีความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวหรืออาจมีความคล้ายคลึงกันกับพื้นที่อื่นได้ โดยภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้นเกิดจากการที่คนแสวงหาความรู้เพื่อต้องการเอาชนะอุปสรรคต่าง ๆ ทั้งทางธรรมชาติและทางสังคม ซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นในการดำรงชีวิต แสดงถึงความชาญฉลาดในการแก้ปัญหาของบุคคล โดยมีการสั่งสมและปฏิบัติสืบต่อกันมาจากรุ่นสู่รุ่น ซึ่งเป็นพื้นฐานความรู้ความสามารถอันเกิดจากการสั่งสม เรียนรู้ผ่านประสบการณ์เป็นระยะเวลายาวนาน

คณะกรรมการสำนักงานการศึกษาแห่งชาติ (2547) ให้ความหมายว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น คือ ความรู้ที่เกิดจากประสบการณ์ที่มีการสั่งสมมาอย่างยาวนาน ผ่านการสังเกต วิเคราะห์

จนตกผลึกเป็นองค์ความรู้ซึ่งภูมิปัญญาท้องถิ่นสามารถแก้ปัญหการจัดการและการปรับตัวในการดำเนินชีวิต มีการถ่ายทอดและพัฒนาส่งต่อจากรุ่นสู่รุ่นไปตามยุคสมัย

เจียมจิต บวชโรสง (2556) อธิบายว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง ความรู้ความสามารถ หรือระบบความรู้ อันเกิดจากการสั่งสมประสบการณ์ที่มีคุณค่าของคนในแต่ละท้องถิ่น เพื่อใช้สำหรับการแก้ไขปัญหา การจัดการ และการปรับตัวได้อย่างเหมาะสมต่อการเปลี่ยนแปลงของบริบทสังคม ซึ่งความรู้นี้เป็นที่ยอมรับของคนในท้องถิ่นอย่างทั่วกัน

ซึ่ง วนิตา นาคีสงษ์ (2559) ได้อธิบายว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น หรือ ภูมิปัญญาชาวบ้าน หมายถึง ความรู้ของชาวบ้านที่ได้เรียนรู้มาจากพ่อแม่ ปู่ย่าตายาย ญาติพี่น้อง หรือผู้มีความรู้ในหมู่บ้านในท้องถิ่นนั้น ๆ ซึ่งภูมิปัญญา ท้องถิ่นเป็นความรู้เรื่องการทำมาหากิน เช่น การจับปลา การปลูกพืช การเลี้ยงสัตว์ การทอผ้าทอเสื่อ การสานตะกร้าและเครื่องใช้ด้วยไม้ไผ่ ด้วยหวาย การทำเครื่องมือทางการเกษตร นอกจากนั้น ยังมีศิลปะดนตรี และการละเล่นต่าง ๆ รวมถึงการรักษาโรคด้วย วิธีต่าง ๆ เช่น การใช้ยาสมุนไพร การนวด เป็นต้น

รัชพงษ์ จารุสินทุพงษ์ (2560) ภูมิปัญญาท้องถิ่น เกิดจากการคิดหรือพื้นฐานความรู้ของชาวบ้าน ที่เกิดจากการเรียนรู้ประสบการณ์ที่มีการสั่งสมและสืบทอดกันมา ทั้งที่เกิดจากตนเองและจากการสืบทอดหรืออาจกล่าวได้ว่าภูมิปัญญาท้องถิ่นคือทุกสิ่งทุกอย่างที่คนคิดได้เอง และนำมาใช้ในการแก้ปัญหาต่าง ๆ ซึ่งเป็นองค์ความรู้ทั้งหมดของชาวบ้านอย่างมีศักยภาพในการหาวิธีการแก้ไขปัญหาในการดำเนินชีวิตของท้องถิ่นตนเองได้อย่างเหมาะสม

นงเยาว์ อุทุมพร (2561) ระบุว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น คือ ความรู้ ความคิด ความเชื่อ ความเข้าใจ ที่เกิดมาจากการสั่งสมประสบการณ์ของคน อันมาจากความเฉลียวฉลาดผ่านการเลือกสรรปรุงแต่งและพัฒนา มีการถ่ายทอดส่งต่อจากรุ่นสู่รุ่น ซึ่งจะมีการประยุกต์และเปลี่ยนแปลงไปบ้างหรือเกิดเป็นองค์ความรู้ใหม่เพื่อให้เหมาะสมกับยุคสมัย

สรุปได้ว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นความคิดอันชาญฉลาดของคนสมัยก่อนในการใช้เพื่อแก้ไขปัญหาในการดำเนินชีวิต ซึ่งมีสอดแทรกอยู่ในชีวิตประจำวันโดยเป็นที่ยอมรับโดยทั่วกันว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นของคนโบราณสามารถช่วยแก้ปัญหาได้จริง มีการแทรกซึมอยู่ในการใช้ชีวิตของคนทุกเพศทุกวัยผ่านการถูกปลูกฝังและปฏิบัติสืบทอดกันมา

4.2 ลักษณะสำคัญของภูมิปัญญา

ประเวศ วะสี (2536) สามารถอธิบายลักษณะสำคัญของภูมิปัญญาได้ว่า

- 1) มีความเป็นลักษณะจำเพาะของท้องถิ่น เนื่องจากสั่งสมขึ้นมาจากประสบการณ์ของท้องถิ่นผ่านวิถีในการดำเนินชีวิตของคนในท้องถิ่นต่าง ๆ ซึ่งแตกต่างกันไปตามบริบทของแต่ละพื้นที่
- 2) มีความเชื่อมโยงหรือบูรณาการ เนื่องจากภูมิปัญญาเกิดขึ้นมาจากประสบการณ์จริงจึงมีการบูรณาการ

ระหว่าง กาย ใจ สังคม และสิ่งแวดล้อม 3) มีความเคารพผู้อาวุโส คือ ภูมิปัญญาท้องถิ่นให้ความสำคัญกับเรื่องของการมีประสบการณ์ จึงมีการเคารพผู้อาวุโสเนื่องจากเป็นผู้ที่มีประสบการณ์มากกว่า

ศิริรักษ์ จวงทอง และคณะ (2558) อธิบายว่า 1) ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นองค์ความรู้ที่มีการสั่งสมถ่ายทอดและสืบทอดกันมาอย่างเป็นระบบ ผ่านกระบวนการกลั่นกรองทางสังคม เรียนรู้จากประสบการณ์ ความรู้ที่เกิดขึ้นมีความสัมพันธ์ระหว่างกับมนุษย์เอง กับธรรมชาติ และกับสิ่งเหนือธรรมชาติ พร้อมให้การดำรงชีวิตเป็นไปอย่างมีความสมดุล 2) ภูมิปัญญาท้องถิ่นมีความเป็นพลวัตเพราะสามารถปรับปรุง เปลี่ยนแปลง และสร้างสรรค์ได้ทุกเมื่อเพื่อปรับให้เข้ากับบริบทของท้องถิ่นในสภาพแวดล้อมนั้น ๆ เพื่อให้มีการพัฒนาอยู่ตลอดเวลา 3) ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นองค์ความรู้ระบบองค์รวม ที่เกิดจากการเชื่อมโยงความรู้และกิจกรรมทุกอย่างที่มีความเกี่ยวข้องในวิถีการดำเนินชีวิต 4) ภูมิปัญญาท้องถิ่นมีระบบความสัมพันธ์ที่มีความสมดุลระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ มนุษย์กับธรรมชาติ และมนุษย์กับสิ่งเหนือธรรมชาติ 5) ภูมิปัญญาท้องถิ่นมีความเป็นเฉพาะของท้องถิ่นเนื่องจากเป็นประสบการณ์แบบแผนการดำเนินชีวิตที่มีอย่างเฉพาะของท้องถิ่นตนเองซึ่งอาจมีความเหมือนหรือต่างจากท้องถิ่นอื่น 6) มีความเคารพผู้อาวุโสเพราะผู้อาวุโส คือ ผู้ที่มีประสบการณ์มากกว่า

สุทธิดา บุญยาศิษฐ์ (2558) อธิบายว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นรากฐานในการดำเนินชีวิตของคนในท้องถิ่นนั้น ๆ ซึ่งมีความสัมพันธ์ระหว่างคนหรือสังคมนั้นกับสิ่งแวดล้อมและสิ่งเหนือธรรมชาติ กล่าวคือ ภูมิปัญญาท้องถิ่นคือทุกสิ่งทุกอย่างที่คนในท้องถิ่นคิดขึ้นและนำมาใช้แก้ปัญหาในการดำเนินชีวิตอย่างเหมาะสมเกิดเป็นองค์ความรู้ที่ได้จากทักษะและความชำนาญที่มีมาจากอดีตจนถึงปัจจุบันซึ่งเป็นองค์ความรู้ทางวัฒนธรรมที่มีคุณค่าเป็นอย่างยิ่งอันสะท้อนถึงวิถีการดำเนินชีวิตของคนในท้องถิ่นนั้น ๆ

จะเห็นได้ว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นมีลักษณะที่สำคัญ คือ เป็นองค์ความรู้ที่มีมาอย่างยาวนานซึ่งมีความแตกต่างกันไปตามแต่ละท้องถิ่น โดยที่ภูมิปัญญาสามารถเปลี่ยนแปลงหรือประยุกต์ได้ตามสภาพแวดล้อมในขณะนั้นเพื่อให้สอดคล้องต่อการดำเนินชีวิต เนื่องจากภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นองค์ความรู้ในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ในวิถีชีวิตที่ให้ความสมดุลระหว่างมนุษย์และธรรมชาติแวดล้อมเพื่อให้ดำรงอยู่ร่วมกันได้ในระยะยาว

4.3 ความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น

สำเนียง สร้อยนาครัง (2535) กล่าวว่า ภูมิปัญญาเป็นสิ่งที่มีการสั่งสมมาตั้งแต่ในครั้งอดีต ปฏิบัติสืบทอดกันมา ซึ่งเป็นเรื่องของการจัดการระบบความสัมพันธ์ทางธรรมชาติระหว่างคนกับคน คนกับธรรมชาติ และคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ ผ่านทางจารีตประเพณีวิถีชีวิตในการทำมาหากิน

รวมทั้งกิจกรรมทางพิธีกรรมต่าง ๆ เกิดเป็นความสมดุลโดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้เกิดความสงบสุขซึ่งครอบคลุมทั้งทางเศรษฐกิจ วัฒนธรรม ประเพณี และสติปัญญา

วิชัย ตันศิริ (2536) กล่าวว่ามนุษย์มีการจัดระบบการเรียนรู้ด้วยการใช้สติปัญญา อันล้ำเลิศของมนุษย์เองมีการสร้างขนบธรรมเนียมประเพณีแนวประพฤติปฏิบัติวิถีชีวิต และความเชื่อถือทางศาสนาเพื่อสืบทอดวัฒนธรรมของแต่ละสังคม ซึ่งการเรียนรู้ของสังคมสมัยก่อนเป็นในลักษณะ การแทรกซึมอยู่ในวิถีชีวิตประจำวันโดยมีการสอดแทรกในพิธีการต่าง ๆ

อเนก นาคะบุตร (2536) กล่าวว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นมีความสำคัญต่อการพัฒนาชุมชนที่อยู่อาศัย ซึ่งมีลักษณะ คือ 1) มุ่งองค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เอื้อต่อชุมชนโดยเป็นไปอย่างเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมของชุมชนและมีการเปลี่ยนแปลงอันเกิดจากเหตุภายนอกที่เข้ามากระทบได้ 2) ความรู้ภูมิปัญญาและระบบคุณค่าต่าง ๆ เกิดการประยุกต์อย่างต่อเนื่องโดยคนในชุมชน ซึ่งผ่านกระบวนการเรียนรู้ การประกอบประเพณี พิธีกรรม เกิดจากตัวบุคคลและการที่คนมีการปฏิบัติซ้ำ ๆ จนนำไปสู่การเลือกสรรและนำมาผสมผสานกับองค์ความรู้ที่ได้มาจากภายนอก 3) ผู้นำปัญญาชนชาวบ้าน นักเทคนิคพื้นบ้าน เครือข่ายกลุ่มชุมชน และองค์กรชุมชนในรูปแบบต่าง ๆ ซึ่งมีหน้าที่ในการปกป้องดูแลชุมชนและขยายเครือข่ายแนวร่วมในการพัฒนาชุมชน

ทัศนีย์ ทองชัย (2542) กล่าวว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น คือ สิ่งที่มีการส่งเสริมกันมาตั้งแต่อดีต ซึ่งมีการจัดความสัมพันธ์ระหว่างกันด้วยกัน คนกับธรรมชาติแวดล้อม และคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ ซึ่งในการถ่ายทอดองค์ความรู้นั้นจะมีผ่านกระบวนการทางจารีต ประเพณี วิถีชีวิตของการทำมาหากินรวมทั้งพิธีกรรมต่าง ๆ เกิดเป็นความสมดุลระหว่างความสัมพันธ์ต่าง ๆ ในสิ่งแวดล้อมส่งผลให้ท้องถิ่นเกิดความสงบสุข คนสามารถพึ่งพาตนเองได้และช่วยลดการพึ่งพาตนเองจากภายนอก เมื่อคนมีการร่วมกันจัดการชุมชนของตนเองก็จะเป็นการปลูกจิตสำนึกให้คนในชุมชนเห็นคุณค่าของภูมิปัญญาท้องถิ่นนำไปสู่การพัฒนาให้เข้ากับสภาวะปัจจุบันได้ ซึ่งสามารถประยุกต์ให้เข้ากับสภาพแวดล้อมของท้องถิ่นได้อย่างเหมาะสม

นิคม ชูภูหลวง (2548) กล่าวว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นมีความสำคัญต่อสังคมเพราะทำให้สังคมเกิดความสงบสุขไม่ว่าจะเป็นชาวบ้านหมู่บ้านหรือชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองได้ทั้งในด้านเศรษฐกิจ วัฒนธรรม ประเพณี เกิดเป็นความสมดุลระหว่างมนุษย์กับสังคม และสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติอย่างยั่งยืนสามารถปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตให้เหมาะสมได้ตามยุคสมัย เกิดเป็นความรักและภูมิใจในท้องถิ่นตน

อนงค์ ศิริวิชาลัย (2552) ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นองค์ความรู้ที่มีคุณค่า เนื่องจากเกิดจากการคิดค้นเพื่อแก้ปัญหา มีการสั่งสมประสบการณ์มาอย่างยาวนาน ซึ่งเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตที่มีการส่งต่อจากรุ่นสู่รุ่น ใช้แก้ปัญหาและเจริญรอยตามบรรพบุรุษส่งผลให้ชุมชนเกิดความ

สงบสุขและมีการดำเนินชีวิตอย่างมีความสุข ทั้งนี้จะต้องมีการพัฒนา ประยุกต์ ปรับปรุง ในการใช้ให้เหมาะสมกับสังคมในปัจจุบันได้อย่างเท่าทัน

สรุปได้ว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นมีความสำคัญชุมชนหรือสังคม เพราะภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นองค์ความรู้ที่เป็นหลักในการปฏิบัติให้ความสมดุลระหว่างคนกับคน คนกับธรรมชาติ และคนกับสิ่งที่เหนือธรรมชาติ อีกทั้งยังมีความสำคัญต่อการพัฒนาท้องถิ่น คือ เป็นเครื่องชี้นำ แนวทางในการปฏิบัติโดยสามารถประยุกต์ปรับเปลี่ยนไปตามช่วงเวลาหรือสภาพแวดล้อมต่าง ๆ อย่างเหมาะสม

4.4 ประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่น

ภูมิปัญญาเหล่านี้เป็นความรู้ความสามารถที่บรรพบุรุษได้สร้างสรรค์และถ่ายทอดมาสู่ รุ่นลูกรุ่นหลาน ผ่านวิธีการอนุรักษ์หรือการบำรุงรักษาสิ่งที่ดีงามไว้ รวมถึงผ่านการฟื้นฟูหรือ การรื้อฟื้นสิ่งที่ดีงามที่กำลังจะหายไปให้กลับมาเป็นประโยชน์ นอกจากนี้ยังผ่านการประยุกต์หรือ การผสมผสานความรู้เก่ากับความรู้ใหม่เข้าด้วยกันให้เหมาะสมกับสมัยใหม่ เช่น การทำพิธีบวงสรวงต้นไม้ เพื่อให้คนร่วมมือกันอนุรักษ์ป่า โดยภูมิปัญญาท้องถิ่นของประเทศไทยมี เอกลักษณ์ที่แตกต่างกันออกไปในแต่ละภูมิภาคตามลักษณะของพื้นที่

เสรี พงศ์พิศ (2536) อธิบายว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น มี 2 ลักษณะคือ 1) ลักษณะที่เป็นนามธรรม คือ ปรัชญาในการดำเนินชีวิต หรือที่เกี่ยวข้องกับการเกิดแก่ เจ็บ ตาย และคุณค่า 2) ลักษณะที่เป็นรูปธรรม คือ เรื่องที่เป็นเฉพาะด้านต่าง ๆ เช่น เครื่องมือทำมาหากิน การเกษตร หัตถกรรม ดนตรี เป็นต้น ซึ่งทั้งหมดนี้จะเป็นแบบแผนในการดำเนินชีวิต เป็นกิจกรรมที่เกิดขึ้นโดยชุมชนทำร่วมกัน อันนำไปสู่การเกิดความสามัคคีในชุมชน

ศิริพงษ์ นวลแก้ว (2540) จำแนกประเภทหรือสภาพของภูมิปัญญาชาวบ้านไว้ 7 ด้านคือ 1) ภูมิปัญญาด้านเกษตร 2) ภูมิปัญญาด้านเศรษฐกิจ 3) ภูมิปัญญาด้านศาสนาคุณธรรมจริยธรรม ค่านิยม ความเชื่อ 4) ภูมิปัญญาด้านการจัดการทรัพยากรและการพัฒนาหมู่บ้านภูมิปัญญาด้านศิลปะ 6) ภูมิปัญญาด้านการจัดการสิ่งแวดล้อม 7) ภูมิปัญญาด้านภาษาและวรรณกรรม

เอกวิทย์ ณ ถลาง (2540) ได้กำหนดลักษณะของภูมิปัญญาไว้ 4 ลักษณะจากงานวิจัยเรื่องภูมิปัญญาชาวบ้าน 4 ภูมิภาคกับวิถีชีวิตและกระบวนการเรียนรู้ของชาวบ้านไทย ซึ่งผ่านการประมวลระดับพื้นฐานให้คุณค่าและให้ดำรงชีวิต ได้แก่

1) ความเชื่อ โลกทัศน์ คือ ลักษณะความสัมพันธ์ที่มี 3 รูปแบบ คือ มนุษย์กับธรรมชาติ เหนือธรรมชาติ และระหว่างมนุษย์ด้วยกัน

2) วิธีการดำรงชีวิต คือ การแก้ไขปัญหา ปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมและการเปลี่ยนแปลงทางสังคม

3) ศิลปหัตถกรรม คือ การประดิษฐ์กรรมที่อยู่ในรูปเครื่องมือเครื่องใช้ตามพื้นความรู้ที่มีความหลากหลายของท้องถิ่น

4) กระบวนการและพฤติกรรมการเรียนรู้ คือ การถ่ายทอดภูมิปัญญาประสบการณ์และการแก้ปัญหาตามแบบแผนพื้นฐานทางวัฒนธรรมของชุมชน

สุทธิวงศ์ พงษ์ไพบูลย์ (2541) กล่าวว่า ภูมิปัญญาชาวบ้านสามารถจำแนกตามอรรถประโยชน์ได้ 5 ประเภทใหญ่ (สามารถแยกย่อยได้อีกตามกาลและสถานที่) คือ 1) ภูมิปัญญาเพื่อการยังชีพเป็นภูมิปัญญาเพื่อการอยู่รอดของชีวิต คือ การเสาะหาปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีพประกอบด้วยอาหารที่อยู่อาศัยเครื่องนุ่งห่มและยารักษาโรค 2) ภูมิปัญญาเพื่อการพิทักษ์ชีวิตและทรัพย์สินเพื่อการมีชีวิตมั่นคงยั่งยืนคือภูมิปัญญาในการพึ่งพาตนเองและหลีกเลี่ยงอันตราย การรวมพลังและการพึ่งพิงรวมทั้งการดูแลสุขภาพชีวิตและทรัพย์สิน 3) ภูมิปัญญาเพื่อการพิทักษ์พื้นฐานและอำนาจ คือ การใช้ภูมิปัญญาที่อาศัยฐานะและอำนาจเพื่อช่วยในการดำรงชีวิต เช่นการขยายเครือญาติเพื่อขยายอำนาจที่เรียกว่าการผูก นื่องการผูกเกลอ เป็นต้น 4) ภูมิปัญญาจัดการเพื่อสาธารณประโยชน์ 5) ภูมิปัญญาที่เป็นการสร้างสรรค์พิเศษ

พจนานุกรมราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. (2541) ระบุไว้ว่าประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่นมีอยู่มากมายหลากหลายแขนงโดยสามารถจำแนกภูมิปัญญาท้องถิ่นออกเป็น 10 ลักษณะ คือ 1) ภูมิปัญญาที่เกี่ยวกับความเชื่อและศาสนาซึ่งมีแตกต่างกันไปตามแต่ละท้องถิ่น 2) ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวกับประเพณีและพิธีกรรมซึ่งเกิดจากสิ่งที่ดีงามในท้องถิ่นสร้างขึ้นมา 3) ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวกับศิลปะพื้นบ้าน คือ การนำทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่นมาประยุกต์ใช้โดยมีการสืบทอดและพัฒนาอย่างต่อเนื่องซึ่งจะมีความเป็นเฉพาะของท้องถิ่นนั้น ๆ 4) ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวกับอาหารและผักพื้นบ้านซึ่งมีการใช้เทคนิคในการถนอมอาหารและการปรุงอาหารตามท้องถิ่น 5) ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวกับการละเล่นพื้นบ้าน 6) ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรม 7) ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวกับเพลงพื้นบ้าน 8) ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวกับสมุนไพรและตำรายาพื้นบ้าน 9) ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวกับการประดิษฐ์กรรม 10) ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวกับการดำรงชีวิตตามสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ

ประภากร แก้ววรรณ (2551) ได้ทำการสังเคราะห์ประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่นจากการศึกษาวิจัยออกเป็น 2 ประเภทคือ 1) ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อใช้ในการแก้ไขปัญหาเป็นองค์ความรู้ที่เกิดจากสติปัญญาของชาวบ้านที่อาศัยศักยภาพและสติปัญญาของตนในการแก้ไขปัญหาในการดำเนินชีวิตรวมถึงในการประกอบอาชีพเพื่อให้เป็นไปอย่างเหมาะสมกับสภาพบริบทที่อยู่อาศัย และ 2) ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาเป็นองค์ความรู้ความสามารถของชาวบ้านที่มีการคิดค้นสั่งสมสืบทอดปรับปรุงและพัฒนาซึ่งเป็นศักยภาพหรือความสามารถในเชิงสร้างสรรค์ที่เกิดจากรากฐานการพัฒนาเพื่อสามารถพึ่งพาตนเองได้โดยอาจมีการผสมผสานกับความรู้สากลเพื่อให้

ตอบสนองต่อความต้องการของชุมชนโดยชุมชนเกิดการสร้างองค์ความรู้ใหม่อย่างต่อเนื่องและเป็นการพัฒนาที่ยั่งยืน

ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เป็นความรู้ที่สั่งสมสืบทอดกันมาได้ถูกจำแนกประเภทใน 2 ลักษณะ คือ ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่จำแนกออกเป็น 4 ประเภทและภูมิปัญญาท้องถิ่นที่จำแนกออกเป็น 10 ประเภท (วนิดา นาคีสังข์, 2559)

สำหรับภูมิปัญญาท้องถิ่นที่จำแนก ออกเป็น 4 กลุ่มย่อย มีรายละเอียด ดังนี้

- 1) ภูมิปัญญาด้านคติธรรม ความคิด ความเชื่อ หลักการที่เป็นพื้นฐานขององค์ความรู้ที่เกิดจากการถ่ายทอดกันมา
- 2) ภูมิปัญญาด้านศิลปวัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณีที่เป็นแบบแผนการดำเนินชีวิตที่ปฏิบัติสืบทอดกันมา
- 3) ภูมิปัญญาด้านการประกอบอาชีพในท้องถิ่น ที่ยึดหลักการพึ่งตนเองและได้รับการพัฒนาให้เหมาะสมกับกาลสมัย
- 4) ภูมิปัญญาด้านแนวความคิด หลักปฏิบัติ และเทคโนโลยีสมัยใหม่ที่ชาวบ้าน นำมาดัดแปลงใช้ในชุมชนอย่างเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมและความเป็นอยู่

ขณะเดียวกันภูมิปัญญาท้องถิ่นยังสามารถจำแนกประเภทตามลักษณะ 10 ประเภท ดังนี้ จิราภรณ์ เวฬุวนารักษ์ (อ้างถึงใน วนิดา นาคีสังข์, 2559)

- 1) ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวกับความเชื่อและศาสนา ความหลากหลายทางการนับถือศาสนาและพื้นฐานทางความเชื่อที่ต่างกันทำให้ภูมิปัญญาประเภทนี้มี ลักษณะแตกต่างกันไปในแต่ละท้องถิ่น ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวกับความเชื่อในพระพุทธศาสนาจะเป็นหลักในการช่วยสร้างสรรค์สังคม เกิดความผสมผสานกับความเชื่อแบบดั้งเดิม นำไปสู่การเกิดเป็นลักษณะเฉพาะของแต่ละท้องถิ่น
- 2) ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวกับประเพณีและพิธีกรรม ภูมิปัญญาประเภทนี้มีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตในสังคมโดยเฉพาะประเพณีและพิธีกรรมที่เป็นการเพิ่มขวัญกำลังใจนับเป็นสิ่งที่ดีงามที่คนไทยในท้องถิ่นสร้างขึ้นเพื่อเอื้อต่อการดำเนินชีวิตของคนในสังคมอย่างมีความสุข เช่น ประเพณีบวชป่าประจำปี
- 3) ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวกับศิลปะพื้นบ้าน เพื่อถ่ายทอดงานศิลปะที่มีลักษณะที่ มีคุณค่าเฉพาะถิ่นด้วยการสร้างสรรค์งานจากทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนมาประยุกต์ใช้ ยกตัวอย่างเช่น เครื่องดนตรีพื้นบ้าน
- 4) ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวกับอาหารและผักพื้นบ้าน เป็นการนำเทคนิคการถนอมอาหารและการปรุงอาหารมาใช้ ซึ่งเป็นภูมิปัญญาอีกประเภทหนึ่งที่สำคัญในการดำรงชีวิตเพื่อให้อาหารที่มีในปริมาณที่มากเกินความต้องการสามารถที่จะเก็บไว้บริโภคได้เป็นเวลานานยิ่งขึ้น

5) ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวกับการละเล่นพื้นบ้าน อุปกรณ์ที่ใช้ในการละเล่นจะทำมาจากวัสดุธรรมชาติ อันแสดงถึงวิถีชีวิตความผูกพันระหว่างคนกับธรรมชาติ การละเล่นพื้นบ้านเป็นกิจกรรมที่ทำให้ความผ่อนคลายโดยเฉพาะอย่างยิ่งในวัยเด็ก

6) ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรม เกิดจากการสร้างสรรค์ของคนในท้องถิ่น ซึ่งในแต่ละภาคของประเทศไทยมีกระจายอยู่ทั่วไป สามารถพบหลักฐานได้จากร่องรอยของศิลปวัฒนธรรมที่มีปรากฏ เช่น งานจิตรกรรม งานประติมากรรม และงานสถาปัตยกรรมต่าง ๆ อันเป็นเครื่องสะท้อนให้เห็นไอเดีย เทคนิค ความคิด ความเชื่อของคนสมัยก่อนได้เป็นอย่างดี

7) ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวกับเพลงพื้นบ้าน เป็นการแสดงออกถึงความสนุกสนาน เฮฮา รื่นเรีง อีกทั้งเป็นคติสอนใจให้แก่คนในสังคมที่แตกต่างกันออกไปในแต่ละภูมิภาค สะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตของคนในท้องถิ่นนั้น ๆ

8) ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวกับสมุนไพรและตำรายาพื้นบ้าน ซึ่งเป็นภูมิปัญญา สำคัญเพราะเป็นปัจจัยสี่ที่จำเป็นสำหรับมนุษย์ ภูมิปัญญาประเภทนี้เกิดจากการสั่งสมประสบการณ์ องค์ความรู้ของคนในสมัยก่อน และมีการถ่ายทอดส่งต่อให้แก่คนรุ่นต่อไป

9) ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวกับประดิษฐกรรมและหัตถกรรมพื้นบ้าน เครื่องมือ หรือสิ่งของเครื่องใช้ต่าง ๆ ที่เกิดจากภูมิปัญญาของคนไทยในแต่ละภาคนั้นถือเป็นประดิษฐกรรมและ หัตถกรรม เช่น ผ้าทอมือ งานจักสาน เป็นต้น

10) ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวกับการดำรงชีวิตตามสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ คนไทยจำนวนไม่น้อยมีการประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นส่วนใหญ่โดยเฉพาะการทำนาทำไร่ จึงทำให้เกิดภูมิปัญญาที่เกี่ยวกับความเชื่อและพิธีกรรมในการดำรงชีวิตเพื่อแก้ปัญหาหรือ อ่อนนวยให้เกิดความอุดมสมบูรณ์ในการเพาะปลูก และเพื่อเพิ่มผลผลิตทางการเกษตร

เพื่อให้สอดคล้องกับบริบทของพื้นที่ทำการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยจึงเลือกแบ่งประเภท ภูมิปัญญาท้องถิ่นการทำนา โดยประยุกต์จากงานของจิราภรณ์ เวฬุวนารักษ์ (อ้างถึงใน วนิดา นาคีสังข์, 2559) สามารถแบ่งภูมิปัญญาการได้ 3 ประเภทคือ 1) ความเชื่อและศาสนา 2) ประเพณีและพิธีกรรม และ 3) หัตถกรรมพื้นบ้าน

5. แนวคิดชุมชนเข้มแข็ง

การศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับแนวทางการสร้างชุมชนเข้มแข็ง ผู้วิจัยทำการศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับชุมชนเข้มแข็ง ลักษณะชุมชนเข้มแข็ง ตัวชี้วัดของชุมชนเข้มแข็ง และการเสริมสร้างความเข้มแข็งชุมชน มีดังต่อไปนี้

5.1 แนวคิดเกี่ยวกับชุมชนเข้มแข็ง

สมพร นิลคัมภีร์ (2555) ให้ความหมายชุมชนเข้มแข็ง หมายถึง การที่ผู้คนภายในชุมชนมีการรวมตัวรวมกลุ่ม เพื่อร่วมมือกันในการที่กระทำสิ่งต่าง ๆ ร่วมกันมีการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นภายในชุมชนของตนเอง พัฒนาชุมชนให้มีความพร้อม เพื่อสร้างความเข้มแข็งและสิ่งที่ส่งผลดีต่อชุมชน

สมทรง บรรจงธิดิตานต์ (2560) กล่าวว่า แนวคิดชุมชนเข้มแข็ง เป็นเรื่องที่มีมุ่งเน้นเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชนให้มีความยั่งยืน โดยสามารถแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นภายในชุมชน ผู้คนในชุมชนมีศักยภาพสูงขึ้นไปจะสามารถแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ได้ ด้วยตัวเองหรือมีการรวมตัวกันเพื่อแก้ไขปัญหา มีความพร้อม ความสามัคคี ในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นภายในชุมชน

มหาวิทยาลัยนเรศวร (อ้างอิงใน สมทรง บรรจงธิดิตานต์ 2560) องค์ประกอบที่สำคัญของกระบวนการพัฒนาเพื่อเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็ง โคนเน้นชุมชนเป็นตัวตั้งประกอบไปด้วย การนำความรู้ ภูมิปัญญาในอดีตที่สืบสานภายในชุมชนมาพัฒนาและประยุกต์ใช้กับชุมชน มีองค์กรและผู้นำที่มีคุณธรรมมีแนวคิดการพัฒนาชุมชนในเท่าทันต่อการเปลี่ยนแปลงในปัจจุบัน มุ่งเน้นที่จะพัฒนาเพื่อให้ชุมชนเกิดความยั่งยืน และมีการพัฒนาในด้านต่าง ๆ ภายในชุมชน

วชิราภรณ์ สุรชนะสกุล และคณะ (2560) กล่าวว่า องค์ประกอบของชุมชนเข้มแข็ง คือ การที่คนในชุมชนมีเป้าหมายร่วมกันในการดำเนินกิจกรรม มีการเรียนรู้ของชุมชน มีเครือข่ายความร่วมมือ ชุมชนมีศักยภาพ มีทุนภูมิสังคมและมีการบริหารจัดการชุมชนที่ดี

สมบูรณ์ ธรรมลงกา (2556) กล่าวว่า วัฒนธรรมชุมชนเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้ชุมชนเข้มแข็ง คือ มีวัฒนธรรม ประเพณีความเชื่อและพิธีกรรม ซึ่งมีการสืบทอดมาจากบรรพบุรุษ รวมทั้งการมีทรัพยากรธรรมชาติที่มีความอุดมสมบูรณ์ รวมทั้งมีการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นมาเป็นฐานในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน เช่น ชุมชนมีภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านผู้นำชุมชน มีการเรียนรู้และการถ่ายทอดความรู้ รวมทั้งชุมชนมีดูแลรักษา อนุรักษ์ ทรัพยากรธรรมชาติ

รพีภัทร์ สุขสมเกษม (2559) กล่าวว่า ปัจจัยที่ทำให้ชุมชนเข้มแข็ง ประกอบด้วย ผู้นำชุมชนอุทิศตนและมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี สมาชิกในชุมชนยอมรับบทบาทของกรรมการชุมชน ชุมชนมีกระบวนการบริหารงานในชุมชนที่ชัดเจน ชุมชนมีศักยภาพในการพึ่งพาตนเองสูง ชุมชนได้รับการจัดสรรงบประมาณจากเทศบาล ชุมชนมีลักษณะพื้นที่ทางกายภาพที่เอื้ออำนวยต่อการรวมกลุ่มและชุมชนกับเทศบาลมีความร่วมมือกัน อันจะนำไปสู่ความเป็นชุมชนเข้มแข็ง

ขณะที่ วุฒิชัย สายบุญจวง (2561) กล่าวว่า สิ่งที่บ่งชี้ถึงความเป็นชุมชนเข้มแข็ง คือ การที่คนในชุมชนมีความเชื่อมั่นในศักยภาพของตนเอง มีการเรียนรู้และมีความพร้อมในการแก้ไขปัญหาาร่วมกัน โดยคนในชุมชนมีส่วนร่วม มีการรวมตัวกันอย่างเหนียวแน่น สามารถพึ่งพาตนเองได้

อีกทั้ง สมบูรณ์ ธรรมลังกา (2556) ได้อธิบายว่า การที่ชุมชนจะเข้มแข็งได้นั้น สามารถเกิดได้จากการที่ชุมชนมีการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นทำให้ชุมชนเข้มแข็ง ซึ่งประกอบด้วย การมีผู้นำ การรวมกลุ่มทำกิจกรรม ชุมชนมีการบริหารจัดการกลุ่ม มีการเรียนรู้และถ่ายทอดองค์ความรู้ มีการสร้างเครือข่าย อนุรักษ์ทรัพยากรของท้องถิ่น และรู้เท่าทันต่อกระแสการเปลี่ยนแปลง

กล่าวได้ว่า ชุมชนเข้มแข็ง คือ การที่คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชนตั้งแต่ให้ขั้นตอนการมองปัญหาในชุมชน สามารถร่วมกันหาแนวทางแก้ไข ปัญหาได้ รู้จักใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นทำให้ชุมชนเข้มแข็ง โดยมีการร่วมคิด ร่วมทำ และได้รับผลประโยชน์ร่วมกัน ชุมชนมีผู้นำที่มีความเข้มแข็ง คนในชุมชนให้ความร่วมมือในการดำเนินกิจกรรม มีการตื่นตัวและพร้อมรับมือกับสถานการณ์ต่าง ๆ ได้อย่างทันท่วงที

5.2 ลักษณะของชุมชนเข้มแข็ง

สุรรัตน์ วิชัย (2555) อธิบายว่า ลักษณะของชุมชนเข้มแข็ง ประกอบด้วย 4 ประการ คือ 1) เป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ (Learning Community) กล่าวคือ ผู้คนในชุมชนเกิดการเรียนรู้ เท่าทันเหตุการณ์ต่าง ๆ ในปัจจุบัน มีการรับรู้ข่าวสาร ความรู้ต่าง ๆ อยู่ตลอด 2) เป็นชุมชนที่มีการจัดการตนเอง (Community Management) ด้วยระบบการบริหารจัดการ ในกิจกรรมที่สำคัญ 4 ประการ คือ มีการจัดการ การวางแผนงานที่ดี การจัดการการบริหารขององค์กร การปฏิบัติงานตามรูปแบบของแผนงาน และมีการประเมินผลในลำดับสุดท้าย 3) เป็นชุมชนที่มีจิตวิญญาณ (Spirituality) กล่าวคือ การมีจิตสำนึก มีการรักหวงแหนชุมชนของตนเองและมีสิ่งยึดเหนี่ยวภายในชุมชน 4) เป็นชุมชนที่มีสันติภาพ (Peacetul) กล่าวคือ ภายในชุมชนมีความสงบสุข ผู้คนภายในชุมชนมีคุณภาพ ผู้คนในชุมชนมีจิตใจที่เข้มแข็ง มีคุณธรรมในการดำเนินชีวิต ในขณะที่ ประเวศ วะสี (2546) อธิบายลักษณะชุมชนเข้มแข็ง ประกอบด้วย 10 ประการ ดังนี้

1) สังคมเข้มแข็ง คือ การรวมตัวกันของผู้คนไม่ว่าจะเป็นหญิงหรือชาย รวมตัวกันทำกิจกรรมที่หลากหลาย ร่วมกันคิด ร่วมกันทำสิ่งต่าง ๆ นำไปสู่การทำงานเป็นสภาชุมชน

2) เศรษฐกิจเข้มแข็ง คือ ครวัเรือนทุกครวัเรือนในชุมชนมีอาชีพ และมีรายรับที่สูงกว่ารายจ่าย มีความสามารถในการจัดการภายในครวัเรือนได้อย่างสมดุล การใช้ทรัพยากรต่าง ๆ ที่มีให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อครอบครัวและชุมชน

3) ความเข้มแข็งในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ คือ มีความสามารถในการจัดการแก้ไขปัญหาสีงแวดล้อมที่เกิดขึ้น มีการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และการเพิ่มจำนวนสิ่งมีชีวิตในธรรมชาติ

4) มีระบบสวัสดิการชุมชนเข้มแข็ง คือ เป็นชุมชนที่ดูแลกันเอง มีความเป็นห่วงและดูแลซึ่งกันและกัน อีกทั้งมีอาสาสมัครที่คอยดูแลในด้านนี้มีการช่วยเหลือจากทางชุมชนต่อผู้คนที่ยากลำบากที่พบภายในชุมชน

5) ความปลอดภัยชุมชนและสันติภาพ คือ ภายในชุมชนจะต้องมีการรักษาความปลอดภัยจากสิ่งต่าง ๆ เช่น ปลอดภัยจากมลพิษ ปลอดภัยจากอุบัติเหตุ ปลอดภัยในการใช้ชีวิตประจำวันและทรัพย์สิน หรือหากมีข้อขัดแย้งเกิดขึ้นก็สามารถไกล่เกลี่ยด้วยวิธีต่าง ๆ ที่ทำให้เกิดความสันติ และมีความยุติธรรม

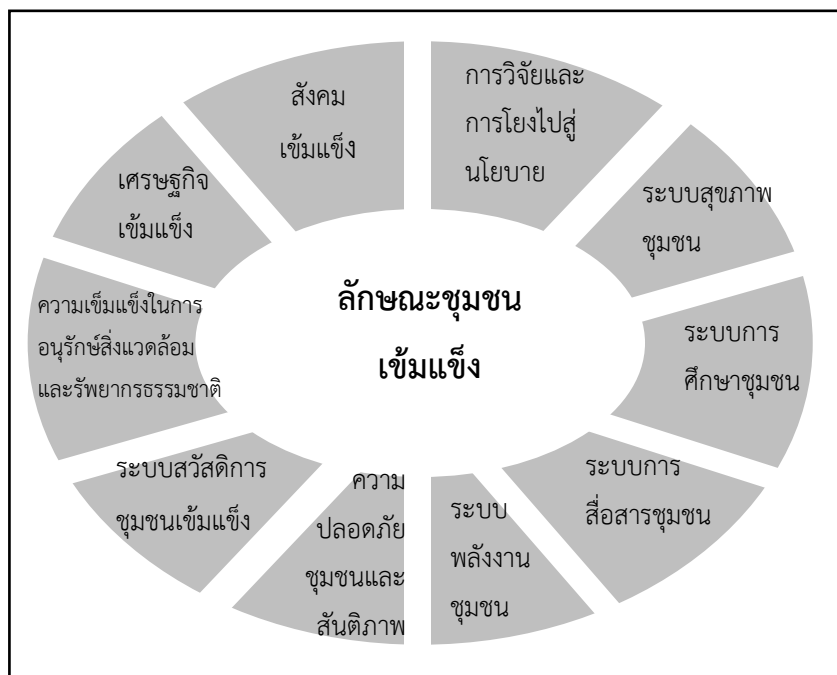
6) ระบบพลังงานชุมชน คือ การค้นคว้างานวิจัย บทความต่าง ๆ เพื่อหาพลังงานทางเลือกมาปรับให้ให้เกิดประโยชน์ และลดการใช้น้ำมัน เพื่อรักษาสิ่งแวดล้อมให้คงอยู่

7) ระบบการสื่อสารในชุมชน คือ มีการสื่อสารพูดคุยกันระหว่างผู้คนในชุมชน เพื่อให้เกิดการเข้าใจและเท่าทันเหตุการณ์ และมีการสื่อสารกับภายนอกชุมชน เช่น การสื่อสารกระจายข่าวโดยระบบเสียงตามสาย มีการจัดประชุมสื่อสารกันภายในชุมชน

8) ระบบการศึกษา คือ มีการจัดตั้งห้องสมุดภายในชุมชน เพื่อให้สมาชิกภายในชุมชนได้มีการศึกษา การเข้าถึงอินเทอร์เน็ต การบริการด้านการศึกษาให้แก่ผู้คน

9) ระบบสุขภาพชุมชน คือ สมาชิกในชุมชนสามารถช่วยเหลือดูแลกันเรื่องสุขภาพได้ มีการควบคุมดูแลโดยโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพประจำตำบล เพื่อช่วยเหลือปัญหาสุขภาพของผู้คนในชุมชน ทำให้ประชาชนในชุมชนมีสุขภาพที่ดีขึ้น ยกกระดับคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนด้านสุขภาพ

10) การวิจัยและการโยนไปสู่นโยบาย คือ ชุมชนมีแนวคิดการวิจัยปัญหาที่เกิดขึ้นภายในชุมชน มีการปรับตัวให้สามารถอยู่รอดทำให้เกิดความสมดุล มีการริเริ่มทำด้วยตนเอง และปรับเข้ากับนโยบายของภาครัฐ

แผนภาพที่ 3 ลักษณะชุมชนเข้มแข็ง

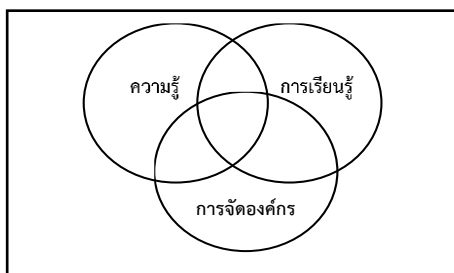
ที่มา : ประเวศ วะสี (2546)

5.3 องค์ประกอบของชุมชนเข้มแข็ง

สำหรับความเข้มแข็งของชุมชน กฤตยาวัตติ์ เกตุวงศา ฦกานต์ บัวเพ็ญ และคณะ (2555) ได้ให้ความหมาย “ความเข้มแข็งของชุมชน” คือ การที่คนในชุมชนต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นชุมชนเมืองหรือชุมชนชนบท มีการรวมตัวกันขึ้นมาเป็นองค์กรชุมชน ซึ่งประกอบไปด้วย ชุมชน มีการเรียนรู้ มีการจัดการ และมีการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ร่วมกัน ซึ่งนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทั้งใน ด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม อันเป็นผลให้เกิดการพัฒนาขึ้น รวมทั้งอาจส่งผล สู่ภายนอกชุมชนในทิศทางที่ดีขึ้น ซึ่งสามารถเรียกชุมชนในลักษณะนี้ได้ว่า คือ กลุ่ม องค์กรชาวบ้าน ชมรม หรือสหกรณ์ อันแสดงถึงการร่วมมือช่วยเหลือกันเพื่อผลประโยชน์ร่วมกัน และด้วยความ ช่วยเหลือเกื้อกูลกันกับชุมชนอื่น ๆ ซึ่งตรงกับที่ประเวศ วะสี (ม.ป.ป.) ได้อธิบายว่า ชุมชนคือฐาน ของประเทศ ถ้าชุมชนเข้มแข็งทุกด้านประเทศก็จะมั่นคง ความเข้มแข็งของชุมชนจึงควรเป็นระเบียบ วาระแห่งชาติ ที่คนทั้งชาติมุ่งเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ซึ่งการจะสำเร็จได้นั้นหัวใจสำคัญ อยู่ที่ “การเรียนรู้ร่วมกันในการปฏิบัติ” (Interactive learning through action) ที่ตรงนี้จะ มีองค์ประกอบ 3 วงเข้ามาพันกัน ดังภาพ ประเวศ วะสี (2546)

(1) ความรู้ อันได้แก่ ข้อมูลข่าวสารความรู้ต่าง ๆ ทั้งเก่าและใหม่ ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่ทำ อาจเป็นความรู้ในตัวคนหรือ ความรู้ที่เกิดขึ้นจากการวิจัย (2) การเรียนรู้ เป็นเรื่องสำคัญที่สุดเพราะ ถ้ามี แต่ความรู้แต่ไม่มีการเรียนรู้ก็ไม่มีประโยชน์ การเรียนรู้ไม่ใช่ไปท่องตำรา แต่เป็นการเรียนรู้ในการ

ปฏิบัติ เรียนรู้คนเดียวก็ไม่สำเร็จ เพราะมีหลายคน หลายฝ่ายเกี่ยวข้องจึงต้องเรียนรู้ร่วมกัน ความรู้จะเป็นประโยชน์ต่อการ เรียนรู้ (3) การจัดองค์กร เมื่อทำงานร่วมกันไปผู้นำตามธรรมชาติจะเกิดขึ้น เกิดองค์กรการจัดการ อาจเรียกว่าองค์กรชุมชน องค์กรเป็นเครื่องมือการจัดการที่ช่วยให้การเรียนรู้ร่วมกันในการปฏิบัติเป็นไปได้ยิ่งขึ้น (ภาพที่ 4)

แผนภาพที่ 4 องค์กรประกอบ 3 วง หัวใจของความเข้มแข็งของชุมชน

ที่มา : ประเวศ วะสี (2546)

ซึ่งมีความสอดคล้องหรือมีความใกล้เคียงกับธีระพงษ์ แก้วหาวงศ์ (2554) ได้ระบุว่า องค์กรประกอบของชุมชนเข้มแข็ง (ดังแผนภาพที่ 5)

<p>การมีภูมิปัญญาและความรู้ สืบสานและประยุกต์ ให้สอดคล้องต่อการ เปลี่ยนแปลงจากภายนอก</p>	<p>การมีองค์กรชุมชนและกลุ่ม ผู้นำ มีคุณธรรมและ ภูมิปัญญา มีการจัดตั้งกลุ่ม และจัดระเบียบในชุมชน</p>	<p>การมีเวทีการเรียนรู้และ กระบวนการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง เพื่อให้เท่าทันต่อ การเปลี่ยนแปลงและการบุกรุกจากภายนอก</p>
--	---	---

แผนภาพที่ 5 องค์กรประกอบของชุมชนเข้มแข็ง

ที่มา : ธีระพงษ์ แก้วหาวงศ์ (2554)

วชิราภรณ์ สุรณสกุล (2557) ได้อธิบายเรื่องชุมชนเข้มแข็งในประเด็นปัจจัยที่ส่งผล ให้ชุมชนเข้มแข็งและตัวชี้วัดของชุมชนเข้มแข็ง ดังนี้

1) การมีระบบความสัมพันธ์ทางสังคม เป็นความสัมพันธ์ของคนทุกระดับชั้น โดยมีกลุ่ม คนที่ปฏิสัมพันธ์กันบนพื้นฐานของความใกล้ชิดชิดทางสายเลือดที่กระทำต่อคนอื่น เช่นระบบ ความสัมพันธ์ในครอบครัวแล้วนำไปสู่ความสัมพันธ์ทางสังคม ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ กับมนุษย์ที่ใช้ชีวิตอย่างเป็นกลุ่มในสังคมที่มีระบบและระเบียบ และการรักษาระเบียบ ความสัมพันธ์ภายในกลุ่มอย่างเป็นระบบ

2) การมีกระบวนการชุมชน เป็นกระบวนการอันก่อให้เกิดความร่วมมือร่วมใจ และเปิด โอกาสให้คนในชุมชนได้ร่วมแสดงความคิดเห็น และร่วมทำกิจกรรมในการพัฒนาชุมชนอย่างต่อเนื่อง

3) การมีคุณภาพและศักยภาพของผู้นำชุมชน เป็นการมีผู้นำชุมชนที่มีความรู้ ความสามารถและมีศักยภาพเพียงพอต่อการนำพาชุมชนไปสู่ความเข้มแข็งและยั่งยืน

4) การมีจิตสำนึกในความเป็นชุมชนและการมีส่วนร่วมของชุมชน มีจิตสำนึกร่วมกันใน ความเป็นชุมชน โดยการช่วยเหลือคนในชุมชน และมีส่วนร่วมในทุกกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชน

5) การมีความสามารถในด้านการจัดการชุมชน เป็นความสามารถในวางแผน บริหาร จัดการ ควบคุมและแก้ปัญหา ประสานความร่วมมือ ส่งเสริมสนับสนุนการสร้าง ความรู้และความ เข้าใจอันดีระหว่างคนในชุมชน

6) การมีระบบความรู้และกระบวนการเรียนรู้ตลอดชีวิต เป็นการถ่ายทอด ความรู้และ สร้างความรู้จากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันอย่างต่อเนื่อง และสม่ำเสมอในชุมชน

7) การมีระบบเศรษฐกิจของชุมชนแบบพึ่งตนเองและเพื่อการยังชีพของชุมชนเป็นหลัก เป็นระบบเศรษฐกิจที่ใช้คุณธรรม และวัฒนธรรมดั้งเดิมของไทยในการขับเคลื่อน กิจกรรมทาง เศรษฐกิจ โดยยึดมั่นในสัจจะ การทำความดี ความมีเมตตา การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และการ มีความ สมานฉันท์ เพื่อให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข

8) การมีวัฒนธรรม ค่านิยมและความเชื่อในศาสนาเกี่ยวกับการเคารพ ธรรมชาติ พอใจกับ การพึ่งตนเองและมุ่งความร่วมมือมากกว่าการแข่งขัน เป็นการยึดหลักของการ พึ่งตนเองและพึ่ง พอใจในสิ่งที่ชุมชนมีอยู่

9) การมีระบบการบริหารงานปกครองของรัฐที่เน้นการกระจายอำนาจสู่ชุมชนเป็นการกระจายอำนาจในการบริหารจัดการเพื่อให้ชุมชนจัดการตนเอง

5.4 ตัวชี้วัดของชุมชนเข้มแข็ง

ตัวชี้วัดของชุมชนเข้มแข็ง มีดังนี้

1) การมีความรู้ ความสามารถและทักษะในการประกอบอาชีพ ได้แก่ คนในชุมชนมี ศักยภาพในการพัฒนาตนเองและพัฒนาชุมชน และมีทักษะด้านการประกอบอาชีพ

2) การพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจ เช่น การมีงานทำ

3) การมีภูมิคุ้มกันของชุมชน เช่น การมีผู้นำและภูมิปัญญาท้องถิ่น การรวมกลุ่ม/ความเข้มแข็งและการพึ่งตนเองของกลุ่ม การมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน และการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารในชุมชน

สำหรับตัวชี้วัดสำหรับงานพัฒนาความเข้มแข็งขององค์กรชุมชน ซึ่งจากการระดมความคิดและจากประสบการณ์ของนักพัฒนาชนบท สีลาภรณ์ นาครทรรพ และคณะ (อ้างถึงใน ธีระพงษ์ แก้วหาวงษ์, 2554) ซึ่งใช้ศึกษากับศูนย์เรียนรู้พระอาจารย์ภัทร อริโย สามารถนำมาประยุกต์ใช้สำหรับการศึกษาในงานวิจัย มีข้อสรุปดังนี้

- 1) มีการนำมิติด้านวัฒนธรรมมาผสมผสานในการทำกิจกรรม เพราะจะมีรากฐานทางวัฒนธรรมเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวให้สามารถสร้างองค์กรชุมชนมีคุณภาพได้
- 2) มีประสิทธิภาพในการตอบสนองต่อปัญหา
- 3) มีการจัดกลุ่ม
- 4) มีการพัฒนากระบวนการเรียนรู้
- 5) มีผู้นำที่ได้รับการยอมรับจากสมาชิกและชุมชน
- 6) มีการกระจายผลประโยชน์แก่สมาชิกอย่างยุติธรรม
- 7) ได้รับการยอมรับนับถือจากองค์กรภายนอก
- 8) มีการขยายผล ขยายกิจกรรม และขยายเครือข่ายสมาชิกรวมถึงความร่วมมือ

หากชุมชนมีการดำเนินกิจกรรมที่เป็นไปตามตัวชี้วัด ก็จะทำให้เกิดชุมชนเข้มแข็ง และการทำให้ชุมชนเข้มแข็งมีปัจจัยหนึ่งคือ การเสริมสร้างความเข้มแข็งชุมชน คือ การที่สังคมเข้มแข็งเกิดจากการที่มีการรวมตัวร่วมคิดร่วมทำ เกิดกลุ่มกิจกรรมอันหลากหลาย เกิดผู้นำกลุ่มต่าง ๆ จำนวนมากทั้งหญิงและชายมารวมตัวกันเป็นสภาผู้นำชุมชน สู่เศรษฐกิจเข้มแข็งโดยทุกคนรอบครัว มีอาชีพมีรายได้สูงกว่ารายจ่าย มีวิธีการผลิตและการบริโภคที่เกิดความสมดุลในพื้นที่ที่เป็นไปได้

5.5 การเสริมสร้างความเข้มแข็งชุมชน

สำหรับการเสริมสร้างความเข้มแข็งชุมชนให้เกิดขึ้นมีหลายวิธี เช่น เกิดขึ้นเอง โดยที่ชุมชนได้รับข้อมูลข่าวสาร มีผู้นำทำให้เกิดการรวมตัวร่วมคิดร่วมทำขึ้นมาเอง การสื่อสารเรื่องชุมชนเข้มแข็งอย่างกว้างขวางจะช่วยให้มีการเกิดเอง และมีการขยายเครือข่ายคือมีชุมชนเข้มแข็งอยู่แล้วจำนวนหนึ่งจากนั้นทำการส่งเสริมการขยายเครือข่ายออกให้กว้างขึ้น โดยได้รับการสนับสนุนจากภาคส่วนต่าง ๆ ทั้งภาครัฐ ภาควิชาการ ภาคธุรกิจ ภาคการสื่อสาร กองทัพ ฯลฯ ซึ่งให้การสนใจศึกษาเรื่องชุมชนเข้มแข็งและสนับสนุนอย่างเหมาะสม ทั้งทางวิชาการและทางนโยบาย

การเสริมสร้างพลังเข้มแข็งในชุมชนมีหลักการดังนี้ (ประเวศ วะสี, 2546)

1) ส่งเสริมให้ชุมชนมีการรวมตัวกันอย่างเหนียวแน่น โดยผ่านการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ในชุมชน ยกตัวอย่างเช่น งานรื่นเริง ทานอาหารร่วมกัน กิจกรรมตามประเพณี/วันสำคัญต่าง ๆ กิจกรรมที่สร้างประโยชน์ให้กับคนในชุมชน (วันปลูกต้นไม้ วันประกวดหน้าบ้าน สวยงาม วันแข่งกีฬาประจำหมู่บ้าน และระหว่างหมู่บ้าน ทำบุญประจำหมู่บ้านจัดวันตรวจสุขภาพให้แก่คนในชุมชน)

2) ส่งเสริมให้เครือข่าย/กลุ่มต่าง ๆ ในชุมชนได้ทำงานร่วมกัน ได้สังสรรค์กัน แลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์ซึ่งกันและกัน ซึ่งจะทำให้เกิดความสัมพันธ์ที่ดี มีการช่วยเหลือกันระหว่างกลุ่มต่าง ๆ ยกตัวอย่างเช่น ลูกหลานวัยรุ่นนพาผู้สูงอายุไปวัด อสม.จัดทีมเยี่ยมบ้านร่วมกับกลุ่มวัยรุ่น กลุ่มอาชีพสอนงานให้กับกลุ่มผู้พิการ กลุ่มวัยรุ่นช่วยประชาสัมพันธ์คำให้กับกลุ่มไอทีอป กลุ่มออกกำลังกายประชาสัมพันธ์เชิญชวนให้กลุ่มต่าง ๆ ในชุมชนเข้าร่วมกิจกรรม

3) ส่งเสริมให้เป็นชุมชนต้นแบบที่มีพลังเข้มแข็งและสมานฉันท์ เพื่อเป็นแบบอย่างให้ชุมชนอื่น ๆ ได้เรียนรู้และดูงาน ขณะเดียวกันชุมชนต้นแบบก็จะเกิดความภาคภูมิใจ มีการขยายเครือข่ายเป็นชุมชนที่ซบถบมชนน้อง

ในขณะที่ ธีระพงษ์ แก้วหาญ (2554) กล่าวว่า ในการเสริมสร้างชุมชนนั้น พื้นฐานของชุมชนโดยทั่วไปแล้วมีความแตกต่างกัน จุดเริ่มต้นที่สำคัญคือการเปลี่ยนมุมมองในการเสริมสร้างให้ชุมชนเข้มแข็ง มีกระบวนการเสริมสร้างชุมชนให้เข้มแข็งโดยเริ่มจากยุทธศาสตร์ชุมชน ท้องถิ่นพัฒนา ซึ่งประกอบด้วย 4 ประการคือ

1) การเลือกยุทธศาสตร์การพัฒนาให้เป็นสิทธิของชุมชน คือ การกำหนดแนวทางการพัฒนาเริ่มจากฐานราก คือ ชุมชน โดยมีรัฐเป็นผู้ส่งเสริมและสนับสนุน กล่าวคือ ให้ชุมชนตระหนักรู้ด้วยตนเอง สำหรับการพัฒนาที่เป็นไปเพื่อเป็นการตอบสนองความจำเป็นในชีวิตตนเอง

2) เป้าหมายการพัฒนาตามยุทธศาสตร์ชุมชน คือ การมีชีวิตที่ดี ความพอดี (อยู่พอดี กินพอดี)

3) ความหลากหลายของชุมชนก่อให้เกิดความหลากหลายในแนวทางการพัฒนา ชุมชนมีศักยภาพในการแก้ไขปัญหาของตนเอง แนวทางนี้เป็นการให้ความสำคัญกับวัฒนธรรมชุมชน และภูมิปัญญาชาวบ้าน อันเป็นทุนทางสังคมที่มีคุณค่าเป็นอย่างยิ่ง

4) แนวทางในการพัฒนาโดยยึดหลักพื้นฐานความเป็นชุมชน เดินขนานไปกับโลกปัจจุบันท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์

จากพื้นฐานดังกล่าวมาสู่ยุทธศาสตร์ชุมชนท้องถิ่นพัฒนา 6 ประการ (แผนภาพที่ 6)

ยุทธวิธีการพึ่งตนเอง	การปรับเปลี่ยนวิถีการดำรงชีวิต จากแบบแผนการอยู่อาศัยที่ดีเป็น การอยู่พอดีกินพอดี หรือหลักเศรษฐกิจพอเพียงตามแนว
การปรับเปลี่ยนแบบแผนการผลิต	การปรับเปลี่ยนการผลิตเชิงพาณิชย์ เป็นการผลิตเพื่อยังชีพ เช่น วน เกษตร เกษตรผสมผสาน ฯลฯ เป็นการสอดคล้องกับธรรมชาติรักษา ดลทางธรรมชาติ
การพัฒนาบนพื้นฐานของวัฒนธรรมชุมชน	คนในชุมชนอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข ดำรงไว้ซึ่งเสถียรภาพของสถาบันครอบครัว ความมั่นคงแห่งชีวิต ช่วยกำหนดกฎเกณฑ์การอยู่ร่วมกันของสมาชิกในชุมชน รักษาคุณภาพของมนุษย์กับธรรมชาติ ลดความสำคัญของรัฐลง ให้ความสำคัญกับบุคคลที่เป็นสมาชิกของ
การให้ความสำคัญกับภูมิปัญญาชาวบ้าน เพื่อแก้ปัญหาชุมชน	การแสวงหาวิธีการแก้ปัญหาของชุมชนและแก้กฏให้ชุมชนฝ่า วิกฤติการณ์ต่าง ๆ มาได้โดยปราศจากความช่วยเหลือจากรัฐบาล "ระบบตรรกวิทยาของชาวบ้าน"
เน้นความเป็นชุมชนเพื่อจัดตั้งองค์กรชุมชน	การสร้างพลังเข้มแข็งและอำนาจต่อรองของภาคประชาชน
อำนาจในการจัดการทรัพยากรท้องถิ่น	เป็นการเอื้ออำนวยการให้ชุมชน มีการใช้ทรัพยากรในลักษณะยั่งยืน

แผนภาพที่ 6 ยุทธศาสตร์ชุมชนท้องถิ่นพัฒนา 6 ประการ

ที่มา : ธีระพงษ์ แก้วหาวงษ์, 2554

ซึ่งจะเห็นได้ว่าชุมชนเป็นฐานของการพัฒนา ความเข้มแข็งของชุมชนจะช่วยให้เกิด การสร้างและจัดระเบียบชุมชน มีการจัดสรรทรัพยากรที่เป็นของคนในชุมชนอย่างแท้จริง นำไปสู่การ พัฒนาเศรษฐกิจ การเมือง สังคม สิ่งแวดล้อม ระบบนิเวศ และระบบทุนของชุมชนให้สามารถ พึ่งตนเองได้

กล่าวโดยสรุป สังคมที่เข้มแข็งจะต้องมีคุณภาพ ทั้งในด้าน สังคมคุณภาพ สังคม แห่งภูมิปัญญาและการเรียนรู้ สังคมสมานฉันท์และเอื้ออาทรต่อกัน คือ ยึดหลักความสมดุล พอดี และ พึ่งพาตนเองได้ ถึงพร้อมด้วยคุณธรรมจริยธรรม พัฒนาคนให้คิดเป็นทำเป็น ตั้งอยู่บนหลักความมี เหตุผล รวมถึงอนุรักษ์สืบสานวัฒนธรรม ประเพณี ศาสนาและรักษาภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อให้คน ในชุมชนอยู่ดีมีสุข ชุมชนเข้มแข็ง

6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

6.1) ประเด็นวัฒนธรรมการทำนา

สุรศักดิ์ ศิริ (2536) ศึกษาเรื่องวัฒนธรรมการทำนาของชาวอีสาน : ศึกษากรณีบ้านดอนตู ตำบลหัวดง อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม พบว่า 1) คติความเชื่อและพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับการทำนา ชาวบ้านดอนตูส่วนหนึ่งที่ยังคงเชื่อเรื่องผี ซึ่งก่อนที่จะลงมือทำนาจะมีการทำพิธีกรรมเพื่ออ้อนวอนและขอความคุ้มครองจากผี เช่น พิธีเลี้ยงปูตาการเลี้ยงตาแฮก เป็นต้น ในขณะที่ชาวบ้านอีกกลุ่มนั้น เป็นกลุ่มที่เรียนทางธรรมซึ่งไม่มีความเชื่อเรื่องผี เมื่อถึงเวลาการทำนาสามารถลงมือทำนาได้ทันที ไม่มีการประกอบพิธีกรรม และการใช้เครื่องมือเครื่องใช้ในการทำนายังคงมีการปฏิบัติอยู่ คือ การทำพิธีขอฝน และสำหรับการแก้ปัญหาในช่วงฝนแล้ง คือจะมีการประกอบพิธีกรรมแห่นางแมวและการเต้าเซียงซ้อง ส่วนพิธีกรรมเกี่ยวกับการเพิ่มผลผลิตที่ชาวบ้านดอนตูเล็กทำคือ บุญคุณลาน และบุญกุ่มข้าวใหญ่ เพราะมีการเปลี่ยนแปลงเทคโนโลยีในการทำนา เมื่อตีข้าวเสร็จจะใช้รถยนต์ขนข้าวเข้าบ้าน ข้าวจึงไม่ได้กองไว้ที่ลานเพื่อทำบุญคุณลานเหมือนในอดีต ชาวนาจะนำข้าวต้มปากเกล้าไปถวายวัดแทนการทำบุญกุ่มข้าวใหญ่เป็นประจำทุกปี และได้เปลี่ยนแปลงพิธีสู่ขวัญวัว-ควาย ไปใช้มัดกล้าตั้งบนหัวควายหลังจากการเสร็จสิ้นการดำนา ส่วนพิธีกรรมการเพิ่มผลผลิตอย่างอื่น เช่น การสู่ขวัญข้าว การสร้างเกล้าและการเอาข้าวขึ้นเกล้า ยังคงถือปฏิบัติจนถึงทุกวันนี้

2) การทำนาของชาวบ้านดอนตูในอดีต มีจุดมุ่งหมายเพื่อการยังชีพ ไม่นิยมการขายข้าวและในสภาพพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์ด้วยปุ๋ยตามธรรมชาติ ข้าวจึงเจริญงอกงามดี โรคและศัตรูของข้าวมิน้อย ในการคัดเลือกพันธุ์ข้าวต้องให้สอดคล้องกับสภาพพื้นที่นา พื้นที่ดอนใช้พันธุ์ข้าวเบา (ข้าวตอ) รองลงไปใช้พันธุ์ข้าวกลาง และในที่ลุ่มใช้พันธุ์ข้าวหนัก แรงงานส่วนใหญ่เป็นแรงงานในครอบครัว และการช่วยเหลือจากญาติพี่น้องในรูปของการลงแขก โดยจะเริ่มดำนาในเดือน 8 (สิงหาคม) การทำนาในปัจจุบันก็มีจุดมุ่งหมายหลักเพื่อเอาไว้กิน ถ้าหากเหลือจากการกินจึงจะขายเท่าที่จำเป็น และโดยสภาพพื้นที่ได้เปลี่ยนแปลงไป ดินขาดความอุดมสมบูรณ์ เกิดเป็นดินแข็งและดินจืด โรคระบาดมีความรุนแรงมากขึ้นชาวนาจึงต้องใช้ปุ๋ยเคมีและยาปราบศัตรูพืช ส่วนการใช้แรงงานยังคงใช้ในลักษณะเดิมอยู่ เพียงแต่มีระบบการจ้างแรงงานของคนและเครื่องจักรเพิ่มเข้ามาในด้านปัญหาการทำนาทั้งในอดีตและปัจจุบันคือ ปัญหาฝนแล้ง น้ำท่วม โรคระบาด และดินเสื่อมคุณภาพ ชาวนาในอดีตได้แก้ปัญหาด้วยวิธีการแบบชาวบ้าน เช่น การดำนาผง การสักหล่ง การผายข้าว (หว่านข้าว) ฯลฯ ส่วนชาวนาในปัจจุบันยังคงแก้ปัญหาตามวิธีการแบบดั้งเดิม และใช้เทคโนโลยีในด้านปุ๋ยเคมี และยาปราบศัตรูพืช มาช่วยในการแก้ปัญหาอีกด้วย

3) การเปลี่ยนแปลงเทคโนโลยีการทำนา ชาวนาบ้านดอนตูได้เปลี่ยนแปลงไปใช้ปุ๋ยเคมีในปี พ.ศ.2512 ยาปราบศัตรูพืชในปี พ.ศ. 2515 พันธุ์ข้าวแบบใหม่ในปี พ.ศ. 2527 และใช้รถยนต์ขนข้าวในปี พ.ศ. 2525 ทั้งนี้เพราะสภาพนิเวศน์ขาดความอุดมสมบูรณ์ ประกอบกับ

การโฆษณาเทคโนโลยีสมัยใหม่ได้เข้าไปอย่างกว้างขวาง ก่อให้เกิดการตัดสินใจเลือกใช้ทั้งที่รู้เท่าไม่ถึงการณ์ และเพื่อความสะดวก ซึ่งผลของการเปลี่ยนแปลงนอกจากจะทำให้ค่าใช้จ่ายเพิ่มขึ้นแล้ว ยังทำให้ดินเสื่อมคุณภาพ น้ำ พืชและสัตว์ที่เป็นอาหารของชาวนาไม่สามารถกินได้นอกจากนั้น ยาปราบศัตรูพืชยังเป็นอันตรายต่อผู้ใช้อีกด้วย

สุพัตตา โอทาศรี (2554) ศึกษา การดำรงอยู่ของอาชีพชาวนาไทย : กรณีศึกษา ชาวนาจังหวัดลพบุรี สถานการณ์การดำรงอยู่ของอาชีพชาวนาไทยในจังหวัดลพบุรีมีจำนวนชาวนาที่อยู่ในพื้นที่เขตชลประทานเพิ่มขึ้นจากเดิม เนื่องจากการมีแหล่งน้ำที่อุดมสมบูรณ์พื้นที่เหมาะสมแก่การทำนา มีเครื่องมือทางการเกษตรที่ทันสมัยช่วยทุ่นแรงให้กับชาวนาได้ทำนาได้สะดวกและรวดเร็วขึ้น อีกทั้งยังมีแรงงานภาคเกษตรที่ช่วยในการทำนาแทนชาวนาได้อีกด้วย ตลอดจนการสนับสนุนทางนโยบายการเกษตรของรัฐบาล แต่สำหรับชาวนาที่อยู่นอกเขตพื้นที่ชลประทานกลับมีจำนวนชาวนาลดลงจากเดิม ทั้งนี้เพราะไม่มีแหล่งน้ำที่อุดมสมบูรณ์ต้องรอเพียง น้ำฝนในการทำนาเท่านั้นจึงสามารถทำนาได้เพียงปีละหนึ่งครั้ง นอกจากนี้ต้นทุนการทำนาก็สูงขึ้นราคาผลผลิตตกต่ำ อีกทั้งยังประสบภัยธรรมชาติต่าง ๆ จึงทำให้ชาวนาที่อยู่นอกเขตพื้นที่ชลประทานบางส่วนเปลี่ยนไปทำไร่อ้อยแทนการทำนาเพราะว่าได้ราคาดีและมีวิธีปฏิบัติที่ง่ายกว่าการทำนา อย่างไรก็ตามจำนวนของชาวนาในจังหวัดลพบุรีในอนาคต โดยรวมอาจจะมีความโน้มเพิ่มขึ้น เป็นเพราะความแตกต่างทางการสนับสนุนเชิงนโยบายของรัฐบาลแต่ละรัฐบาล

วนิดา นาคีสังข์ (2559) ศึกษา ภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนปวาเกอญอบ้านแม่กอง คำสู่การเป็นสินค้าชุมชน พบว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนปวาเกอญอบ้านแม่กองคำ ที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้เพื่อพัฒนาผลผลิตทางการเกษตร หรือผลผลิตจากวัฒนธรรมสู่การเป็นสินค้าชุมชนสามารถสรุปผลได้ว่า พริกกะเหรี่ยง น้ำผึ้งป่า และผ้าทอกะเหรี่ยง สามารถนำมาประยุกต์ใช้เพื่อพัฒนาสู่การเป็นสินค้าชุมชน ผ่านการมีส่วนร่วมของกลุ่มคนหลายฝ่ายในชุมชนเพื่อต่อยอดสินค้าชุมชนอันจะนำไปสู่การเพิ่มรายได้ให้กับชุมชนในอนาคต อันได้แก่ ปราชญ์ชุมชน ผู้สูงอายุ ในครอบครัว ผู้ปกครอง ผู้นำในชุมชน สถานศึกษาหน่วยงานภาครัฐ เพื่อร่วมกันเสริมสร้างเศรษฐกิจชุมชนให้ดีขึ้น เนื่องจากพบว่า คริวเรือนมีความต้องการเพิ่มรายได้ ร้อยละ 100 สาเหตุหลักมาจากการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างรายได้และหนี้สิน กระบวนการบูรณาการการเพิ่มมูลค่าสินค้าของเยาวชนด้วยความรู้ใหม่จึงเป็นกระบวนการสำคัญที่จะช่วยเสริมสร้างแนวทางการหารายได้ให้แก่ชุมชนปวาเกอญอ

งานของ เปรมชัย จันทร์จำปา (2558) ศึกษา การจัดการทุนทางวัฒนธรรมเพื่อการพัฒนาเมืองในเขตเทศบาลนครสงขลา พบว่า องค์ประกอบของการจัดการทุนทางวัฒนธรรมเมืองสงขลาทั้ง 4 องค์ประกอบ ส่งผลให้ประชาชนเมืองสงขลาเกิดการตื่นตัว ซึ่งองค์ประกอบสำคัญที่สุดคือ การมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการจัดการทุนทางวัฒนธรรม เนื่องจากกลุ่มภาคประชาสังคม

มีบทบาทร่วมกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นอย่างสูงในการจัดการทุนทางวัฒนธรรมของเมือง เป็นจุดเริ่มต้นของการขับเคลื่อนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการจัดการทุนทางวัฒนธรรมด้านอื่น ๆ ให้ประสบผลสำเร็จ

6.2) ประเด็นการเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็ง

งานของ สมบูรณ์ ธรรมลังกา (2556) ศึกษา รูปแบบการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐานในจังหวัดเชียงราย พบว่า การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในจังหวัดเชียงราย มีภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ทำให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็ง จำนวน 8 ด้าน คือ ด้านเกี่ยวกับผู้นำ ด้านการรวมกลุ่มกิจกรรม ด้านการบริหารจัดการกลุ่ม ด้านการเรียนรู้และการถ่ายทอดองค์ความรู้ ด้านการสร้างเครือข่าย ด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ด้านการปรับตัวต่อกระแสการเปลี่ยนแปลงและด้านการสร้างจิตสำนึกรักถิ่นฐานของคนในชุมชน นอกจากนี้ยังมี สิ่งสำคัญที่ต้องดำเนินการในกระบวนการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนคือ การสร้างระบบเครือข่าย กระบวนการเรียนรู้ ระบบความสัมพันธ์ และภูมิปัญญาท้องถิ่น ค่านิยม วัฒนธรรม ประเพณี และผลที่คาดหวัง โดยมีตัวชี้วัดความเข้มแข็งของชุมชน จำนวน 6 ด้าน คือ ด้านสังคม ด้านการเมืองและการปกครอง ด้านองค์กรชุมชนด้านวัฒนธรรม ด้านการเรียนรู้ และด้านเศรษฐกิจ การจัดทำกลยุทธ์การนำรูปแบบการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐานไปใช้ในการพัฒนาชุมชน ได้จัดทำกลยุทธ์ จำนวน 5 กลยุทธ์ คือ กลยุทธ์ส่งเสริมความเข้มแข็งการบริหารจัดการชุมชน กลยุทธ์ส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการชุมชน กลยุทธ์สร้างกระบวนการเรียนรู้ในการบริหารจัดการชุมชน กลยุทธ์สร้างเครือข่ายการบริหารจัดการชุมชน และกลยุทธ์สร้างจิตสำนึกรักบ้านเกิดในการบริหารจัดการชุมชน

วชิราภรณ์ สุรชนะสกุล ศรนเนตร อารีโสภณพิเชฐ และคณะ (2560) ศึกษา รูปแบบการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนโดยวิทยาลัยชุมชน พบว่า 1) สภาพปัจจุบันในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนตามความคิดเห็นของผู้เกี่ยวข้องโดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุดทุกกลุ่ม ยกเว้นกลุ่มปราชญ์ชาวบ้านและผู้นำชุมชนที่มีอยู่ในระดับมาก และมีปัญหาอุปสรรคเกี่ยวกับการบริหารจัดการ บุคลากร และเครือข่ายความร่วมมือ รวมทั้งมีบทบาท 3 ลักษณะ ได้แก่ ตามเป้าหมาย ตามพันธกิจ และตามรูปแบบการจัดการศึกษา 2) องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ได้แก่ การมีเป้าหมายร่วมกัน การเรียนรู้ของชุมชน การมีส่วนร่วมของชุมชน เครือข่ายความร่วมมือ ศักยภาพของชุมชน ทุนภูมิสังคม และการบริหารจัดการชุมชนและ 3) รูปแบบการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนโดยวิทยาลัยชุมชน ประกอบไปด้วย หลักการ วัตถุประสงค์

องค์ประกอบการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน บทบาทการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน หลักการดำเนินงาน และเงื่อนไขความสำเร็จ

อุดร หลักทอง (2558) ศึกษา แนวทางการสร้างความเข้มแข็งของชุมชน พหุวัฒนธรรม พบว่า 1) ลักษณะเฉพาะของชุมชนพหุวัฒนธรรม ทั้ง 3 ชุมชน มีลักษณะเฉพาะด้านการนับถือศาสนา และความเชื่อในลัทธิต่าง ๆ ได้แก่ ชุมชนกุฎีจีน (คริสต์) ชุมชนวัดกัลยาณมิตร (พุทธและลัทธิขงจื้อ) และชุมชนกุฎีขาว (อิสลาม) 2) สภาพทั่วไปของชุมชนทั้ง 3 ชุมชน มีความคล้ายคลึงกัน คือ เป็นชุมชนเมือง สภาพบ้านเรือน ที่พักอาศัยหนาแน่น เป็นชุมชนที่มีพื้นที่บางส่วนติดกับแม่น้ำลำคลอง 3) ลักษณะความเป็นพหุวัฒนธรรมในชุมชน ชุมชนทั้ง 3 ชุมชน ได้แก่ ชุมชนกุฎีจีน ชุมชนวัดกัลยาณมิตร และชุมชนกุฎีขาว เป็นชุมชนที่ก่อเกิดจากการรวมของคนที่มีเชื้อชาติ ศาสนา และความเชื่อ ที่แตกต่างกัน และอพยพมาตั้งรกรากในย่านเดียวกัน ได้แก่ ไทยแขก จีน ฝรั่งเศส ญวน เป็นต้น และ 4) ผู้วิจัยได้สังเคราะห์กระบวนการสร้างความเข้มแข็งของทั้ง 3 ชุมชน และค้นพบแนวทางการสร้างความเข้มแข็งของชุมชน 7 แนวทาง ดังนี้ 1) การพัฒนาศักยภาพของผู้นำชุมชน 2) การสร้างองค์ความรู้ที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชน 3) การออกแบบกิจกรรมสร้างความสัมพันธ์ในชุมชน 4) การมีส่วนร่วมของคนในชุมชน 5) การสร้างองค์กรเครือข่ายภายในชุมชน 6) กองทุนชุมชน 7) กฎ กติกา และข้อบัญญัติ แนวทางทั้ง 7 ประการนี้สามารถนำไปประยุกต์กับชุมชนทั่วไปได้ตามความเหมาะสมกับลักษณะทางกายภาพของชุมชนนั้น ๆ

อีกทั้งงานของ วุฒิชัย สายบุญจวง (2561) ศึกษาชุมชนเข้มแข็งในทัศนะของชาวชุมชนกรณีศึกษา บ้านปลายคลองบางโพธิ์เหนือ หมู่ที่ 3 ตำบลบางโพธิ์เหนือ อำเภอสามโคก จังหวัดปทุมธานี พบว่า ลักษณะหรือสิ่งบ่งชี้ถึงชุมชนเข้มแข็งในทัศนะของชาวชุมชน คือ 1) ชาวบ้านในชุมชน มีความเชื่อมั่นในศักยภาพของตนเองและชุมชน พร้อมทั้งจะแก้ไขปัญหา หากมีปัญหาเกิดขึ้น รวมทั้งมีความพร้อมในการพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ของตนเอง ซึ่งชาวบ้านมีส่วนร่วมกันอย่างกว้างขวาง เพื่อให้เกิดการรับรู้และร่วมลงมือปฏิบัติเพื่อก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงร่วมกัน 2) มีการร่วมตัวกันอย่างเหนียวแน่น มีศักยภาพในการพึ่งตนเองและมีการเรียนรู้ร่วมกันนำมาสู่การเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ โดยสมาชิกในชุมชนมีการเรียนรู้และรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงด้านสังคม เศรษฐกิจ การเมืองการปกครอง ศาสนาและวัฒนธรรม และการสร้างชุมชนเข้มแข็งในทัศนะของชาวชุมชน มี 3 แนวทาง คือ 1) การค้นหาศักยภาพและการพัฒนา ภูมิปัญญาของชุมชน 2) การฟื้นฟูและพัฒนา ทรัพยากรธรรมชาติในชุมชน การส่งเสริมการพัฒนาแบบมีส่วนร่วมผ่านกระบวนการเรียนรู้ การแลกเปลี่ยนประสบการณ์เพื่อพัฒนาอาชีพและเศรษฐกิจชุมชน 3) การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นและ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในชุมชนมาสร้างประโยชน์และการส่งเสริมให้ประชาชนรวมกลุ่ม และปรับวิถีคิด วิธีการทำงานของภาครัฐจากผู้สั่งการมาเป็นผู้สนับสนุน

7. กรอบแนวคิดการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็งในพื้นที่สังคมพหุวัฒนธรรมผ่าน วัฒนธรรมการทำนา กรณีศึกษาศูนย์เรียนรู้พระอาจารย์ภัทร อริโย อำเภอนาหว้า จังหวัดสงขลา ผู้วิจัย ทำการศึกษาพื้นที่ศูนย์เรียนรู้พระอาจารย์ภัทร อริโย ศึกษาวัฒนธรรมการทำนาในพื้นที่สังคม พหุวัฒนธรรมและศึกษาการเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็ง อาศัยการเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์แบบ เจาะลึก การสังเกต และการประชุมกลุ่ม เพื่อให้เกิดความเข้าใจวัฒนธรรมการทำนาในพื้นที่สังคม พหุวัฒนธรรมและการเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็ง โดยมีการนำแนวคิดสังคมพหุวัฒนธรรม แนวคิด ภูมิปัญญาท้องถิ่น และเอกสารที่เกี่ยวข้องกับวิธีการทำนามาอธิบายวัฒนธรรมการทำนาในสังคม พหุวัฒนธรรม และนำแนวคิดชุมชนเข้มแข็งมาวิเคราะห์เพื่อให้เกิดเป็นรูปแบบการเสริมสร้างชุมชน เข้มแข็งเพื่อสามารถนำข้อมูลที่ได้จากการศึกษา มาเป็นต้นแบบหรือแนวทางให้แก่พื้นที่อื่น ๆ ที่บริบท พื้นที่ใกล้เคียงกันได้นำไปเป็นแบบอย่างหรือประยุกต์ใช้ได้อย่างเหมาะสม

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยการเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็งผ่านวัฒนธรรมการทำนาในพื้นที่สังคม พหุวัฒนธรรม กรณีศึกษาศูนย์เรียนรู้พระอาจารย์ภัทร อริโย อำเภอนาทวี จังหวัดสงขลา มีวัตถุประสงค์ดังนี้ 1. เพื่อศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นการทำนาในพื้นที่สังคมพหุวัฒนธรรม กรณีศึกษา ศูนย์เรียนรู้พระอาจารย์ภัทร อริโย 2. เพื่อศึกษาการเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็งในพื้นที่สังคม พหุวัฒนธรรมผ่านวัฒนธรรมการทำนา กรณีศึกษาศูนย์เรียนรู้พระอาจารย์ภัทร อริโย อำเภอนาทวี จังหวัดสงขลา โดยใช้กระบวนการวิจัยเชิงคุณภาพ มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

วิธีดำเนินการ

ในการดำเนินการวิจัย ผู้วิจัยแบ่งขั้นตอนการวิจัยตามวัตถุประสงค์ ซึ่งมีขั้นตอนการ ดำเนินการวิจัย 2 ขั้นตอน คือ การเข้าสู่ชุมชน และขั้นตอนการวิจัย ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ขั้นตอนที่ 1 การเข้าสู่ชุมชน จากการลงพื้นที่เพื่อศึกษาสภาพบริบทเบื้องต้นศึกษา ชุมชนทางกายภาพ รวมถึงสภาพทางสังคม เศรษฐกิจ ประเพณีและวัฒนธรรม เพื่อศึกษาและเรียนรู้ สภาพปัญหาที่เกิดขึ้นในพื้นที่สังคมพหุวัฒนธรรมอำเภอนาทวี จากผู้นำศาสนาพุทธ ผู้นำศาสนา อิสลาม ผู้ใหญ่บ้าน

ผลจากการลงพื้นที่ ผู้วิจัยพบว่าภายในพื้นที่ที่มีความเป็นลักษณะเฉพาะของพื้นที่ สีแดง การอยู่ร่วมกันของคนไทยนับถือศาสนาพุทธและศาสนาอิสลาม ท่ามกลางการแบ่งแยกทาง ศาสนา การเกิดเหตุการณ์ไม่สงบ อีกทั้งภายในพื้นที่มีลักษณะเด่นคือผู้นำทางศาสนามีความร่วมมือกัน ในการบริหารพัฒนาชุมชน การลดความขัดแย้ง สร้างเกราะความแข็งแรงเพื่อเป็นเครื่อง ป้องกัน จากภายในชุมชนเองโดยเริ่มจากคนภายในชุมชน ซึ่งมีพระสงฆ์เจ้าอาวาสวัดนาทวีเป็นผู้ริเริ่ม มีโต๊ะอิหม่าม ผู้ใหญ่บ้าน รวมถึงประชาชนให้การสนับสนุนเป็นอย่างดี ซึ่งในพื้นที่มีการดำเนินกิจกรรม ผ่านวัฒนธรรมการทำนาในการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน เนื่องด้วยอาชีพดั้งเดิมในพื้นที่คือ ทำนา แต่เนื่องจากสภาพแวดล้อมผนวกกับสภาพเศรษฐกิจที่ผ่าน ๆ มานั้น คนในพื้นที่ส่วนใหญ่ เปลี่ยนพื้นที่ไปปลูกยางพารา ซึ่งภายในชุมชนมีผู้นำและชาวบ้านร่วมกันฟื้นฟูการทำนาวิถีดั้งเดิมของ คนในท้องถิ่นกลับคืนมา จนประสบความสำเร็จเกิดเป็นศูนย์เรียนรู้พระอาจารย์ภัทร อริโย เป็นพื้นที่ ศูนย์กลางของชุมชนในการดำเนินกิจกรรม

โดยหน่วยงานภาครัฐให้ความสนใจ ร่วมมือและสนับสนุนกิจกรรม ซึ่งมีผู้ว่าราชการ จังหวัดสงขลา วัฒนธรรมจังหวัดสงขลา สภาสันติสุขชายแดนใต้เข้าร่วมกิจกรรมในพื้นที่ ซึ่งเป็น

ความสำเร็จที่คนในชุมชนให้การยอมรับอย่างทั่วกัน โดยใช้พื้นที่ศูนย์เรียนรู้เป็นศูนย์กลางในการขับเคลื่อนผ่านวัฒนธรรมการทำงานในการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ภาครัฐเข้ามาให้การสนับสนุน อีกทั้งทางเกษตรอำเภอ กศน. เข้ามาร่วมจัดกิจกรรมต่าง ๆ ในพื้นที่ เป็นความสำเร็จในระดับหนึ่งของชุมชนในการดำเนินกิจกรรม ซึ่งความสำเร็จดังกล่าวมาพร้อมกับปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงาน ซึ่งการวิเคราะห์วัฒนธรรมการทำงานในพื้นที่สังคมพหุวัฒนธรรม กรณีศึกษาศูนย์เรียนรู้พระอาจารย์ภัทร อริโย อำเภอนาทวี จังหวัดสงขลา เพื่อเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็ง นำไปสู่การสร้างกระบวนการเรียนรู้จากประสบการณ์การดำเนินงานจากที่ผ่านมา และสามารถกล่าวได้ว่าเหตุผลในการเลือกพื้นที่ และหัวข้อการศึกษาวิจัยนั้นมาจากการที่ผู้วิจัยมีความสนใจผนวกกับการลงศึกษาพื้นที่ในการศึกษาถึงสภาพบริบทในพื้นที่ เกิดการเรียนรู้และทำความเข้าใจกับพื้นที่ ผู้นำศาสนา ผู้ใหญ่บ้าน และชาวบ้าน ในการกำหนดหัวข้อประเด็นการวิจัย

จะเห็นได้ว่าการคัดเลือกชุมชนในการศึกษาการเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็งในพื้นที่สังคมพหุวัฒนธรรมผ่านวัฒนธรรมการทำงาน พบว่า พื้นที่ที่มีความสอดคล้อง คือ การมีผู้นำที่เข้มแข็ง มีการฟื้นฟูวัฒนธรรมการทำงานดั้งเดิมของท้องถิ่น ชุมชนมีการจัดการทรัพยากรของชุมชน ประชาชนให้การร่วมมือในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ มีศูนย์เรียนรู้ซึ่งเป็นพื้นที่ศูนย์กลางในการรวมตัวของคนสังคมพหุวัฒนธรรมที่เข้ามาร่วมทำกิจกรรมต่าง ๆ ร่วมกัน อันนำไปสู่การเสริมสร้างชุมชนให้เข้มแข็ง

ขั้นตอนที่ 2 ขั้นตอนการวิจัย การวิจัยในครั้งนี้ผู้วิจัยทำการติดต่อศูนย์จริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ สาขาสังคมศาสตร์และพฤติกรรมศาสตร์ (SBSIRB-PSU) มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์เพื่อขอจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์โดยยื่นเรื่องขอทางคณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ซึ่งเป็นไปอย่างถูกต้องตามหลักจริยธรรมสากล ก่อนการลงสัมภาษณ์ ข้อมูลเชิงลึกโดยผู้วิจัยมีการวางขั้นตอนการดำเนินการวิจัยตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ซึ่งมีการดำเนินการดังนี้

1) วัตถุประสงค์ข้อที่ 1 เพื่อศึกษาวัฒนธรรมการทำงานในพื้นที่สังคมพหุวัฒนธรรม กรณีศึกษาศูนย์เรียนรู้พระอาจารย์ภัทร อริโย อำเภอนาทวี จังหวัดสงขลา ผู้วิจัยได้กำหนดวิธีการศึกษาตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 มีกิจกรรม คือ

กิจกรรม ศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องและลงพื้นที่เก็บข้อมูลภาคสนามในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมการทำงานในพื้นที่สังคมพหุวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นการทำงาน

วิธีดำเนินการ ขั้นตอนแรกศึกษาหาข้อมูลจากเอกสารทำโดยการเก็บรวบรวมเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องไม่ว่าจะเป็นเอกสาร วารสาร หนังสือ บทความทางวิชาการ วิทยานิพนธ์ เป็นต้น จากนั้นลงพื้นที่เก็บข้อมูลภาคสนามโดยประสานงานกับผู้ใหญ่บ้าน เพื่อนัดวัน

เวลาในการลงพื้นที่สัมภาษณ์บริบทของชุมชน ปัญหาในชุมชน ผู้ใหญ่บ้านพาศึกษาชุมชน และร่วมกันพูดคุยกับผู้นำศาสนาและชาวบ้าน ในการเก็บข้อมูล รวมทั้งทางด้านกายภาพ เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมประเพณี

2) วัตถุประสงค์ข้อที่ 2 เพื่อศึกษาการเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็งในพื้นที่สังคมพหุวัฒนธรรมผ่านวัฒนธรรมการทำนา กรณีศึกษาศูนย์เรียนรู้พระอาจารย์ภัทร อริโย อำเภอ นาทวี จังหวัดสงขลา โดยนำเอาผลจากการศึกษาในข้อที่ 1 มาใช้เป็นฐานข้อมูลขับเคลื่อนให้เกิดแนวทางการต่อยอดในการศึกษา ผู้วิจัยได้กำหนดวิธีการศึกษาตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 คือ

กิจกรรม ศึกษาการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นการทำนา วัฒนธรรมการทำนา การเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็งผ่านวัฒนธรรมการทำนา โดยการวางแผนเพื่อกำหนดแนวทางวิธีดำเนินการ นำข้อมูลที่ผ่านมาวิเคราะห์จากวัตถุประสงค์ที่ 1 มาใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานเพื่อนำไปสู่การวางแผน กำหนดทิศทางแนวทางในการศึกษาการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนผ่านวัฒนธรรมการทำนา ร่วมกับการเปิดเวทีระดมสมองแบบมีส่วนร่วม โดยการประสานงานกับผู้นำศาสนา ผู้ใหญ่บ้าน และชาวบ้าน เพื่อร่วมทบทวนและเติมเต็มข้อมูล และร่วมกันวิเคราะห์

กลุ่มผู้ให้ข้อมูล

ในการศึกษาวิจัยมีจำนวนผู้ให้ข้อมูลทั้งสิ้น 27 คน เป็นคนไทยมุสลิม 70 เปอร์เซ็นต์ และเป็นคนไทยพุทธ 30 เปอร์เซ็นต์ สามารถแบ่งกลุ่มผู้ให้ข้อมูลออกเป็น 3 ประเภท คือ

1) กลุ่มผู้ให้ข้อมูลที่เป็นผู้นำในชุมชน ประกอบด้วย

1.1) ผู้นำทางศาสนา จำนวน 2 คน ได้แก่ เจ้าอาวาสวัดนาทวี และโต๊ะอิหม่าม

1.2) ผู้นำทางการปกครอง จำนวน 1 คน ได้แก่ ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 3 บ้านทุ่งแหล

1.3) ผู้นำทางการเมือง จำนวน 2 คน ได้แก่ นายกองค์การบริหารส่วนตำบล

นาหมอศรี และปลัดตำบลนาหมอศรี

โดยกลุ่มผู้ให้ข้อมูลประเภทผู้นำในชุมชนที่กล่าวมาข้างต้น เป็นบุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการดำเนินกิจกรรมทางวัฒนธรรมในพื้นที่ศูนย์เรียนรู้พระอาจารย์ภัทร อริโย ซึ่งมีความรู้และความเข้าใจในวัฒนธรรมของท้องถิ่นเป็นอย่างดี อีกทั้งเป็นผู้ที่ขับเคลื่อนกิจกรรมภายในศูนย์เรียนรู้ตั้งแต่ขั้นตอนแรกในการสร้างศูนย์รวมถึงในทุก ๆ ขั้นตอนที่มีการดำเนินกิจกรรม

2) กลุ่มผู้ให้ข้อมูลที่เป็นบุคคลในชุมชน ประกอบด้วย

2.1) คนในชุมชนที่ร่วมดำเนินกิจกรรมทางวัฒนธรรมร่วมกันในพื้นที่ศูนย์เรียนรู้ พระอาจารย์ภัทร อริโย จำนวน 15 คน ซึ่งประกอบด้วยคนไทยพุทธ จำนวน 4 คน และคนไทยมุสลิม จำนวน 11 คน เนื่องจากที่ตั้งของศูนย์เรียนรู้ตั้งอยู่ใน หมู่ที่ 3 บ้านทุ่งแหล่ ประชากรในพื้นที่เป็นคนไทยมุสลิม ส่งผลให้มีผู้เข้าร่วมดำเนินกิจกรรมเป็นคนไทยมุสลิมส่วนใหญ่ อีกทั้งเป็นเพศหญิงมากกว่าเพศชายในการเข้าดำเนินกิจกรรม เพราะในการดำเนินกิจกรรมโดยส่วนใหญ่จะเป็นคนจากกลุ่มแม่บ้านของชุมชน

2.2) คนในตำบลนาหมอศรีที่มีส่วนเกี่ยวข้องอื่น ๆ ที่มีส่วนร่วมในการทำกิจกรรม จำนวน 5 คน

โดยกลุ่มผู้ให้ข้อมูลที่เป็นบุคคลในชุมชน ผู้วิจัยทำการคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลที่เข้าร่วมดำเนินกิจกรรมภายในศูนย์เรียนรู้และผู้ดำเนินกิจกรรมอื่น ๆ ที่มีความเกี่ยวข้อง โดยเลือกผู้ให้ข้อมูลที่มีการลงมือปฏิบัติจริง มีความรู้ความเข้าใจในทุกกิจกรรมเป็นอย่างดี และเข้าร่วมดำเนินกิจกรรมมาอย่างต่อเนื่องตั้งแต่เริ่มมีศูนย์การเรียนรู้

3) กลุ่มผู้ให้ข้อมูลที่เป็นบุคคลภายนอก ประกอบด้วย

3.1) เจ้าหน้าที่ศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนใต้ จำนวน 1 คน

3.2) ประธานสันติสุขชายแดนใต้ จำนวน 1 คน

โดยกลุ่มผู้ให้ข้อมูลที่เป็นบุคคลภายนอกนั้น ผู้วิจัยทำการเลือกผู้ให้ข้อมูลที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการให้การสนับสนุน ช่วยเหลือศูนย์เรียนรู้ในด้านต่าง ๆ เช่น งบประมาณ องค์ความรู้ กำลังแรงงาน เป็นต้น ซึ่งผู้ให้ข้อมูลที่คัดเลือกมานั้นเป็นบุคคลที่เข้าร่วมกิจกรรมในการสนับสนุนให้การช่วยเหลือศูนย์เรียนรู้ ซึ่งมีความรู้ความเข้าใจในการดำเนินกิจกรรมเป็นอย่างดี

ผู้ให้ข้อมูลจะต้องเป็นผู้ที่อาศัยอยู่ในพื้นที่อำเภอนาทวี หรือพื้นที่ตำบลนาหมอศรี และพื้นที่ตำบลฉางในอำเภอนาทวี จังหวัดสงขลา โดยอาศัยอยู่ในพื้นที่ไม่ต่ำกว่า 5 ปี เป็นผู้ที่มีความรู้ในเรื่องของทุนทางวัฒนธรรม วัฒนธรรมต่าง ๆ ในชุมชนเป็นอย่างดี ประกอบไปด้วย วัฒนธรรมการทำนา ภูมิปัญญาท้องถิ่น เนื่องจากสภาพบริบทพื้นที่ของนาทวีใน 20 ปีที่ผ่านมาขึ้นเกิดการเปลี่ยนแปลงในหลาย ๆ ด้าน เช่น การประกอบอาชีพ ความเป็นอยู่ อันมีความสอดคล้องกับวัฒนธรรมการดำเนินชีวิตเพื่อให้กลุ่มผู้ให้ข้อมูลได้มีประสบการณ์หรือผ่านการใช้วัฒนธรรมชุมชนของท้องถิ่นตน เพื่อให้ได้ข้อมูลที่มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ซึ่งเน้นกลุ่มชาวบ้านผู้ที่ทำนาอยู่ในพื้นที่ หมู่ที่ 3 บ้านทุ่งแหล่ ตำบลนาหมอศรี และ พื้นที่หมู่ที่ 6 บ้านคอกช้าง ตำบลฉาง อำเภอนาทวี จังหวัดสงขลา ที่เข้ามามีส่วนร่วมในการทำนาในพื้นที่เดียวกันทั้งคนไทยที่นับถือศาสนาพุทธและคนไทยที่นับถือศาสนาอิสลาม ซึ่งเป็นไปตามบริบทกรณีศึกษาศูนย์เรียนรู้พระอาจารย์ภัทร อริโย อีกทั้งกลุ่มผู้ให้ข้อมูลจากภายนอกจะต้องเป็นผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องหรือร่วมดำเนินกิจกรรมภายในศูนย์เรียนรู้พระอาจารย์ภัทร อริโย ซึ่งมีความรู้และความเข้าใจในการดำเนินกิจกรรมเป็นอย่างดี

การวิจัยเรื่อง การเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็งในพื้นที่สังคมพหุวัฒนธรรมผ่านวัฒนธรรมการทำนา กรณีศึกษาศูนย์เรียนรู้พระอาจารย์ภัทร อริโย อำเภอนาหว้า จังหวัดสกลนคร ผู้วิจัยใช้วิธีการเข้าถึงกลุ่มผู้เข้าร่วม โดยการเข้าหาผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง มีความรู้เข้าใจเกี่ยวกับการดำเนินการทางวัฒนธรรมในพื้นที่ศูนย์เรียนรู้เป็นอย่างดี เริ่มจากที่ผู้นำในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ จากนั้นผู้วิจัยใช้วิธีการสอบถามต่อไปยังบุคคลอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องผ่านคำแนะนำของผู้นำเป็นลักษณะลูกโซ่ โดยได้รับการแนะนำจากผู้นำเป็นแรกเริ่ม จากนั้นมีการแนะนำต่อกันจากบุคคลสู่บุคคล อีกทั้งผู้วิจัยใช้วิธีการลงพื้นที่และทำการค้นหาผู้ให้ข้อมูลโดยบังเอิญจากการที่ผู้เข้าร่วมอยู่ในพื้นที่ซึ่งกำลังดำเนินกิจกรรมทางวัฒนธรรมการทำนา มีการนำสิ่งของเล็ก ๆ น้อย ๆ เป็นสินน้ำใจ ให้แก่ผู้ร่วมวิจัยเพื่อสร้างสัมพันธไมตรี ซึ่งผู้วิจัยมีการจัดประชุมกลุ่ม คือ เป็นการจัดเสวนา โดยมีใบเชิญชวนให้แก่ผู้เข้าร่วมวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ประกอบด้วย แบบสัมภาษณ์ปลายเปิด ผู้วิจัยทำการสร้างเครื่องมือจากการศึกษาวัฒนธรรมการทำนา ศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นการทำนา ศึกษาบริบทของพื้นที่มาสร้างแนวทางหรือกำหนดประเด็นในการสัมภาษณ์ จากนั้นนำประเด็นที่ได้มาสร้างคำถามในการสัมภาษณ์และเสนอที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ตรวจสอบความถูกต้องของการใช้ภาษา อีกทั้งผู้วิจัยใช้เครื่องมือประกอบการรวบรวมข้อมูลต่าง ๆ ได้แก่ แบบบันทึกภาคสนาม ใช้บันทึกปรากฏการณ์ การตีความ การประเมินผล และการตั้งข้อสังเกต รวมทั้งเครื่องบันทึกเสียง ซึ่งเป็นการรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์และการประชุมกลุ่ม เพื่อให้ข้อมูลมีความถูกต้องและครบถ้วน และเครื่องมือบันทึกภาพ เพื่อรวบรวมภาพ บรรยากาศ กิจกรรมการวิจัย และภาพต่าง ๆ ที่สามารถอธิบายผลการวิจัยได้อย่างเป็นรูปธรรม

ตารางภาพที่ 1 วิธีดำเนินการวิจัย

วัตถุประสงค์	เครื่องมือ	กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก
1.ศึกษาวัฒนธรรมการทำนาในพื้นที่สังคมพหุวัฒนธรรมกรณีศึกษาศูนย์เรียนรู้พระอาจารย์ภัทร อริโย อำเภอ นาทวี จังหวัดสงขลา	- ศึกษาจากเอกสาร วารสาร หนังสือบทความทางวิชาการ วิทยานิพนธ์ - แบบบันทึกภาคสนาม (1) แบบสัมภาษณ์ปลายเปิดเกี่ยวกับวัฒนธรรมการทำนา ภูมิปัญญาท้องถิ่นการทำนา และสังคมพหุวัฒนธรรม (2) เครื่องบันทึกเสียง (3) กล้องถ่ายภาพ	- กลุ่มผู้ให้ข้อมูลที่เป็นผู้นำในชุมชนคือ ผู้นำทางศาสนา ผู้นำทางการปกครอง และผู้นำทางการเมือง - กลุ่มผู้ให้ข้อมูลที่เป็นบุคคลในชุมชน คือ คนในชุมชนที่ร่วมดำเนินกิจกรรมทางวัฒนธรรมร่วมกันในพื้นที่
2. ศึกษา การเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็งในพื้นที่สังคมพหุวัฒนธรรมผ่านวัฒนธรรมการทำนากรณีศึกษา ศูนย์เรียนรู้พระอาจารย์ภัทร อริโย อำเภอ นาทวี จังหวัดสงขลา	- ศึกษาจากเอกสาร วารสาร หนังสือบทความทางวิชาการ วิทยานิพนธ์ - แบบบันทึกภาคสนาม (1) แบบสัมภาษณ์ปลายเปิดเกี่ยวกับแนวทางการเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็งผ่านวัฒนธรรมการทำนาในพื้นที่สังคมพหุวัฒนธรรม (2) เครื่องบันทึกเสียง (3) กล้องถ่ายภาพ	- กลุ่มผู้ให้ข้อมูลที่เป็นผู้นำในชุมชนคือ ผู้นำทางศาสนา ผู้นำทางการปกครอง และผู้นำทางการเมือง - กลุ่มผู้ให้ข้อมูลที่เป็นบุคคลในชุมชน คือ คนในชุมชนที่ร่วมดำเนินกิจกรรมทางวัฒนธรรมร่วมกันในพื้นที่ และคนที่มีส่วนเกี่ยวข้องอื่น ๆ ที่มีส่วนร่วมในการทำกิจกรรม - กลุ่มผู้ให้ข้อมูลที่เป็นบุคคลภายนอก

ที่มา: วิเคราะห์ข้อมูลโดยผู้วิจัย (2563)

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการวิจัยครั้งนี้ ใช้การเก็บรวบรวมข้อมูล 2 วิธี คือ การศึกษาจากเอกสาร และลงศึกษาภาคสนามจากการสัมภาษณ์ โดยมีรายละเอียดดังนี้

1.การศึกษาหาข้อมูลจากเอกสาร ทำโดยการเก็บรวบรวมเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องไม่ว่าจะเป็นเอกสาร วารสาร หนังสือ บทความทางวิชาการ วิทยานิพนธ์และผลงานการวิจัย ที่ศึกษาเกี่ยวกับวัฒนธรรมการทำนาและแนวคิดชุมชนเข้มแข็ง

2. การศึกษาจากภาคสนามโดยการสัมภาษณ์ ซึ่งทำการสัมภาษณ์ข้อมูลด้านต่าง ๆ โดยมีการประชุมกลุ่ม การสัมภาษณ์ รวมถึงการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม มุ่งเน้นการรวบรวมรายละเอียดแบบเจาะลึก เพื่อนำข้อมูลมาอ้างอิงในการสัมภาษณ์นั้นจะสัมภาษณ์จากผู้ที่รู้เรื่องราวของท้องถิ่นโดยเฉพาะเรื่องวัฒนธรรมการทำนาที่มีในท้องถิ่นซึ่งยากที่จะหาข้อมูลจากเอกสาร ซึ่งผู้ให้ข้อมูลเป็นผู้มีความรู้ ผู้มีประสบการณ์ ผู้นำหมู่บ้าน ผู้เฒ่าผู้แก่ที่ยังจำเรื่องราว วัฒนธรรมของชุมชนได้เป็นอย่างดี

- แนวการสัมภาษณ์ ในการสัมภาษณ์จะสัมภาษณ์เรื่องราวต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมการทำนา ภูมิปัญญาท้องถิ่นการทำนาในพื้นที่สังคมพหุวัฒนธรรม การเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็งในพื้นที่สังคมพหุวัฒนธรรม

การตรวจสอบข้อมูลเชิงคุณภาพ

ข้อมูลที่ได้จากการลงพื้นที่ภาคสนาม ผู้วิจัยทำการตรวจสอบข้อมูลโดยวิธีการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า คือ

1. ตรวจสอบจากผู้ให้ข้อมูลที่มีจุดยืนที่แตกต่างกันไป ทั้งฝ่ายที่สนับสนุนฝ่ายที่เห็นด้วย ฝ่ายขัดแย้งและฝ่ายที่มีความเป็นกลางเกี่ยวกับการใช้วัฒนธรรมการทำนาและการเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็งในพื้นที่สังคมพหุวัฒนธรรม

2. ตรวจสอบจากแหล่งข้อมูลที่แตกต่างกัน

3. ตรวจสอบจากช่วงเวลาในการให้สัมภาษณ์ที่ต่างกัน

ซึ่งหากได้คำตอบที่เหมือนกันแสดงว่าข้อมูลมีความน่าเชื่อถือ และหากว่าได้คำตอบที่แตกต่างกัน ผู้วิจัยจะทำการสัมภาษณ์บุคคลอื่น ๆ จนกว่าข้อมูลจะอิ่มตัว

การวิเคราะห์ข้อมูล

การศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลโดยการนำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเอกสาร งานวิจัย การสังเกต การสัมภาษณ์ และการประชุมกลุ่ม โดยผู้วิจัยนำข้อมูลมาวิเคราะห์โดยใช้หลักการตีความ การสังเคราะห์เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมการทำนา และการเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็ง โดยทำการจัดหมวดหมู่ข้อมูล นำข้อมูลมาเชื่อมโยงความสัมพันธ์และเรียบเรียง จากนั้นผู้วิจัยได้นำเสนอข้อมูลเชิงพรรณนา

บทที่ 4

ผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็งในพื้นที่สังคมพหุวัฒนธรรมผ่านวัฒนธรรมการทำนา กรณีศึกษาศูนย์เรียนรู้พระอาจารย์ภัทร อริโย อำเภอนาทวี จังหวัดสงขลา จากการศึกษาผู้วิจัยสามารถแบ่งผลการศึกษาออกได้เป็น 2 ประเด็น ประกอบด้วย วัฒนธรรมการทำนาในพื้นที่สังคมพหุวัฒนธรรม และการเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็ง สามารถอธิบายได้ดังนี้

1. วัฒนธรรมการทำนาในพื้นที่สังคมพหุวัฒนธรรม

ผู้วิจัยทำการศึกษาวัฒนธรรมการทำนาในพื้นที่สังคมพหุวัฒนธรรม ซึ่งประกอบด้วย สังคมพหุวัฒนธรรม พื้นที่ทำนา ศูนย์เรียนรู้พระอาจารย์ภัทร อริโย และการสร้างพื้นที่ทางสังคม มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1.1) สังคมพหุวัฒนธรรม

การวิจัยการเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็งในพื้นที่สังคมพหุวัฒนธรรมผ่านวัฒนธรรมการทำนา โดยศึกษาในพื้นที่ศูนย์เรียนรู้พระอาจารย์ภัทร อริโย ซึ่งตั้งอยู่ในพื้นที่ตำบลนาหมอศรี อำเภอนาทวี จังหวัดสงขลา ศึกษาความเป็นสังคมพหุวัฒนธรรมซึ่งประกอบด้วย ตำบลนาหมอศรี ความเป็นพหุวัฒนธรรม และการดำเนินวิถีชีวิตทั่วไป มีดังนี้

ตำบลนาหมอศรี

เชื่อกันว่าหมอที่มีชื่อว่า “ศรี” ซึ่งอาศัยอยู่บ้านนาหว้าได้เข้ามาซื้อที่ดินในตำบลนาหมอศรีเป็นจำนวนมาก ซึ่งในสมัยก่อนนั้น การซื้อ-ขายที่ดินยังไม่ใช้เงินในการแลกเปลี่ยน ซึ่งจะอาศัยการเข้ามาจับจองเป็นเจ้าของพื้นที่ โดยหมอศรีได้เข้ามาอาศัยอยู่ในตำบลนาหมอศรีและมีที่ดินซึ่งเป็นผืนนาจำนวนมาก ด้วยสภาพความเป็นหมอและเป็นบุคคลที่มีชื่อเสียงในสมัยก่อน เมื่อมีใครเจ็บป่วยมักจะมาหาหมอศรีให้ทำการรักษา การเดินทางจะต้องผ่านพื้นที่นาของหมอศรี ผู้คนจึงเรียกกันติดปากว่านาหมอศรี ภายหลังเป็นตำบลจึงใช้ชื่อว่า ตำบลนาหมอศรี

“...เมื่อใครถามว่าที่ดินนี้ของใคร มักจะมีคนตอบว่านาของหมอศรีหรือนาโต๊ะหมอศรี จนพูดกันติดปากว่า นาหมอศรี...”

(ตาอ้อย (นามสมมติ) สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 8 สิงหาคม 2563)

พื้นที่ตำบลนาหมอศรีในสมัยก่อนส่วนใหญ่จะเป็นพื้นที่ราบลุ่ม มีแม่น้ำลำคลองไหลผ่านหลายสาย เหมาะสำหรับการทำนาหรือทำเกษตรกรรม ซึ่งมีพื้นที่นาเป็นจำนวนกว่าหมื่นไร่ โดยมีการประกอบอาชีพทำนาเป็นหลัก กว่า 20 ปีที่ผ่านมาจนถึงปัจจุบัน (พ.ศ.2562) พื้นที่ทำนาส่วนหนึ่งได้ถูกเปลี่ยนไปปลูกยางพาราซึ่งราคาน้ำยางในสมัยนั้นมีราคาสูง ทำให้พื้นที่นาบางส่วนที่ถูกทิ้งร้างกลายเป็นนาพรุเนื่องจากไม่มีการใช้สอยพื้นที่ และในปัจจุบันมีการประกอบอาชีพคือ กรีดยางพาราเป็นหลัก มีการปลูกผลไม้ เช่น ทุเรียนบ้าน ลองกอง เงาะ มังคุด เป็นต้น มีอาชีพรับจ้าง และมีการฟื้นฟูนาร้างกลับมาประกอบอาชีพทำนา โดยอำเภอนาทวีในปัจจุบันถือได้ว่าตำบลนาหมอศรีเป็นพื้นที่ที่มีการทำนามากที่สุด

ความเป็นพหุวัฒนธรรม

พื้นที่ตำบลนาหมอศรีเป็นสังคมพหุวัฒนธรรมที่ประกอบด้วยคนไทยนับถือศาสนาอิสลามและคนไทยนับถือศาสนาพุทธ ซึ่งประกอบด้วย

ตารางภาพที่ 2 ลักษณะประชากรในตำบลนาหมอศรี

หมู่บ้าน	ลักษณะประชากร
หมู่ที่ 1 บ้านนาหมอศรี	เป็นคนไทยนับถือศาสนาพุทธ
หมู่ที่ 2 บ้านทุ่งแหล่ใต้	เป็นคนไทยนับถือศาสนาอิสลาม
หมู่ที่ 3 บ้านทุ่งแหล่กลาง	อาศัยอยู่ร่วมกันระหว่างคนไทยนับถือศาสนาพุทธและคนไทยนับถือศาสนาอิสลาม
หมู่ที่ 4 บ้านทุ่งแหล่เหนือ	อาศัยอยู่ร่วมกันระหว่างคนไทยนับถือศาสนาพุทธและคนไทยนับถือศาสนาอิสลาม (คนไทยอิสลามมากกว่า)
หมู่ที่ 5 บ้านปลักจอก	เป็นคนไทยนับถือศาสนาพุทธ
หมู่ที่ 6 บ้านโมยออก	เป็นคนไทยนับถือศาสนาอิสลาม
หมู่ที่ 7 บ้านโมยตก	เป็นคนไทยนับถือศาสนาอิสลาม
หมู่ที่ 8 บ้านท่าโก	เป็นคนไทยนับถือศาสนาพุทธ

ที่มา: วิเคราะห์ข้อมูลโดยผู้วิจัย (2563)

ภายในตำบลนาหมอศรี ประกอบด้วย 2 มัสยิด คือ มัสยิดบ้านทุ่งแหล่กลางและมัสยิดบ้านโมย มี 1 วัด คือวัดนาหมอศรี มีโรงเรียน 2 แห่ง (มีตั้งแต่ระดับอนุบาลจนถึงระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 6) คือ โรงเรียนวัดนาหมอศรีจะมีนักเรียนไทยพุทธและอิสลามเรียนร่วมกันและ

โรงเรียนบ้านโมยจะเป็นนักเรียนอิสลาม มีโรงเรียนสอนศาสนาซึ่งเรียกว่า โรงเรียนตาดิกา¹ที่บ้านทุ่งแหลกกลางและบ้านโมย มีโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพประจำตำบล 1 แห่ง และมีแหล่งเรียนรู้ 2 แห่ง คือ แหล่งเรียนรู้การเกษตรผสมผสาน และศูนย์เรียนรู้พระอาจารย์ภัทร อริโย

ภาพที่ 7 วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนชุมชนนาหมอศรี
ที่มา : ถ่ายโดยผู้วิจัย เมื่อวันที่ 13 มีนาคม 2563

คนไทยนับถือศาสนาพุทธ (คนไทยพุทธ) และคนไทยนับถือศาสนาอิสลาม (คนไทยมุสลิม) อาศัยอยู่ร่วมกันมีหลักการปฏิบัติทางวัฒนธรรมระหว่างสองศาสนาซึ่งไม่ได้มีความแตกต่างกัน กิจกรรมโดยทั่วไปของทั้งสองศาสนาจะมีความใกล้เคียงกันซึ่งจะมีขึ้นคนละเวที เพื่อให้สามารถอยู่ร่วมกันได้ เช่น งานประเพณีต่าง ๆ ของคนไทยพุทธ วันสำคัญทางศาสนา เช่น วันสงกรานต์ วันเข้าพรรษา วันทำบุญเดือนสิบ วันว่าง ประเพณีชักพระ คนไทยมุสลิมก็จะมีประเพณีการเมาลิด² การถือศีลอด³ การรายอ⁴ การเข้าสุนัต⁵ การทำบุญกุโบร์⁶ ซึ่งคนไทยมุสลิมจะมีข้อห้ามและข้อปฏิบัติตามหลักศาสนามุสลิมค่อนข้างเยอะ โดยคนทั้งสองศาสนาจะมีการช่วยเหลือกัน เมื่อมีงานแต่งงานก็จะไปร่วมแสดงความยินดี งานศพก็จะไปร่วมแสดงความเสียใจ (จะไม่ได้เข้าร่วมทำพิธีกรรมทางศาสนาใน

¹ โรงเรียนสอนหลักทางศาสนาของคนไทยมุสลิม ซึ่งจะเรียนเฉพาะในวันเสาร์-อาทิตย์

² เป็นวันแห่งการยกย่องวันเกิดท่านนบีมุฮัมหมัด กิจกรรมในงานเมาลิดได้แก่ การอัญเชิญคัมภีร์อัล-กุรอาน การกล่าวสรรเสริญ เพื่อระลึกถึงท่านนบี ประกวดเพลงอนาฮีด (เพลงสรรเสริญคุณธรรม) แข่งขันตอบปัญหาของนักเรียน การแสดงนิทรรศการ การออกร้าน เป็นต้น

³ ในทุก ๆ ปี ศาสนิกชนมุสลิมจะปฏิบัติภารกิจถือศีลอดเดือนรอมฎอน เป็นการทดสอบความศรัทธาอันแรงกล้าต่อองค์พระผู้เป็นเจ้าที่ประทานพระบัญญัติแก่มวลมนุษย์ เพื่อฝึกฝนให้มวลมนุษย์รู้จักความอดกลั้นอดทน มีจิตใจหนักแน่น และไม่ทอดทิ้งอย่างง่ายตายต่อความยากลำบาก เมื่อเข้าเดือนรอมฎอนชาวมุสลิมจะเริ่มถือศีลอดตลอดช่วงเดือนนี้เป็นเวลา 29 – 30 วัน

⁴ ประเพณีที่จัดขึ้นภายหลังการชำระล้างกายใจให้บริสุทธิ์จากการถือศีลอดในเดือนรอมฎอน มุสลิมจะมีการเฉลิมฉลองและงานรื่นเริงประจำปี

⁵ เป็นพิธีกรรมที่เป็นหลักปฏิบัติของศาสนาอิสลาม คือ การขลิบอวัยวะเพศซึ่งเพศชายจะอยู่ในช่วงอายุ 12 – 16 ปี และเพศหญิงคือตั้งแต่แรกเกิด – ถึงอายุ 2 ปี

⁶ เป็นการทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้บรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้วซึ่งจะไปประกอบพิธีกรรมที่กุโบร์หรือสุสาน

ทุก กิจกรรม) งานเทศกาล หรือมีวันสำคัญ คนทั้งสองศาสนาจะเข้าร่วมกิจกรรมโดยจะมีสัญญาทางใจกันว่าจะไม่มีการทานเนื้อหมู (ตามหลักการปฏิบัติของศาสนาอิสลาม) ร่วมกันทั้งคนไทยพุทธและคนไทยมุสลิม และงานบวชจะเป็นเพียงงานสำคัญเดียวที่คนไทยมุสลิมจะไม่มาเข้าร่วมเนื่องจากมีการประกอบพิธีกรรมทางศาสนา ทั้งนี้เป็นการใช้สัญญาใจแทนการมีข้อปฏิบัติข้อตกลงร่วมกัน

“...ใจสำคัญกว่าข้อบังคับ รดน้ำดำหัวของอิสลามทำไม่ได้แต่ของไทยพุทธทำได้แต่สามารถจัดรวมกันได้ พอถึงในส่วนพิธีรดน้ำก็ให้มีจัดขึ้นในส่วนของคนพุทธ แต่งานหลักก็จัดรวมกัน...”

(สุธี (นามสมมติ) สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 9 มิถุนายน 2563)

“...กิจกรรมงานแต่งงานอะไรต่าง ๆ ช่วยกันอยู่เสมอ เห็นได้จากงานไม่ว่าจะเป็นของไทยพุทธ อิสลามก็จะไปนั่งคลุมผ้าฮิญาบอยู่ในวัด มีงานตายงานอะไรของอิสลามก็เช่นกัน วันฝังศพก็มีคนพุทธมาเยี่ยมชมนินดู...”

(บังมะ (นามสมมติ) สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 11 มิถุนายน 2563)

“...เช้า ๆ จะมีการนั่งดื่มน้ำชา จะมานั่งร้านน้ำชา นั่งร่วมกัน นั่งคลุกคลีร่วมวงสนทนาเรื่องทั่วไป ความเป็นอยู่ การทำมาหากิน...”

(แอสาะ (นามสมมติ) สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 9 มิถุนายน 2563)

“...บางสิ่งบางอย่างเรามีความขัดแย้งกันบ้างในบางเรื่องของศาสนา เช่นว่า หมาคนอิสลามเรามีข้อห้าม ก็คือว่าหมาห้ามเข้ามาในมัสยิด เราก็มีการติกันบ้างว่าอย่าให้หมาเข้ามาในมัสยิด ก็บอกว่าทางเราไม่ชอบ ทักกันเพื่อขอ ขอว่าอย่าเลี้ยงหมาหรือว่าอย่าปล่อยให้เที่ยวเข้ามาในมัสยิด

(ปาตีเมาะ (นามสมมติ) สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 9 มิถุนายน 2563)

จากคำสัมภาษณ์สะท้อนให้เห็นว่า ในการดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันของคนในสังคมพหุวัฒนธรรมซึ่งมีวิถีการดำเนินชีวิตเหมือนกัน จะมีความแตกต่างกันในส่วนของหลักทางศาสนา ความเชื่อ ประเพณี หรือพิธีกรรม ซึ่งทั้งสองศาสนามีการปฏิบัติตามหลักทางศาสนาของตนภายใต้การอาศัยอยู่ร่วมกันในชุมชนเดียวกันในบางกิจกรรมจึงมีการแบ่งเวทในการจัดกิจกรรมโดยจะปฏิบัติมี

สัญญาใจร่วมกัน ซึ่งเป็นการลดปัญหา ความขัดแย้งหรือความผิดใจกันที่อาจจะเกิดขึ้นได้ทุกเมื่อ อีกทั้งในการอาศัยอยู่ร่วมกันของคนทั้งสองศาสนาสามารถที่จะว่ากล่าวตักเตือนกันได้เพื่อเป็นการบอกกล่าว พุดคุยอธิบายด้วยเหตุให้เกิดการเข้าใจกัน ซึ่งทั้งสองฝ่ายต่างยอมรับพร้อมเปิดใจเข้าหากันเพื่อการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสงบสุข

การดำเนินวิถีชีวิตทั่วไป

การดำเนินวิถีชีวิตของคนไทยนับถือศาสนาพุทธ (คนไทยพุทธ) และคนไทยนับถือศาสนาอิสลาม (คนไทยมุสลิม) มีหลักการปฏิบัติระหว่างสองศาสนาซึ่งมีทั้งที่คล้ายคลึงกันและที่มีความแตกต่างกัน คือ วิถีชีวิตของคนไทยมุสลิมเริ่มตั้งแต่แรกเกิดมีอายุประมาณ 7 วัน จะมีการขึ้นเปลหรือที่เรียกว่าการเปิดปาก ในทางอิสลามเชื่อกันว่าหากไม่ทำการเปิดปากเด็กจะพูดไม่รู้จักรับรู้วิธีการพูด ซึ่งพิธีกรรมนี้ทางคนไทยพุทธมีการทำเช่นเดียวกันแต่มีความเชื่อต่างกันคือ เชื่อว่าการขึ้นเปลจะทำให้เด็กอยู่เย็นเป็นสุข พอถึงช่วงอายุหนึ่งของคนไทยมุสลิมจะมีการเข้าสู่การสู่นัต มีการถือศีลบวช และเมื่อเข้าพิธีแต่งงานก็จะมีการนิกะ คนไทยมุสลิมจะมีการละหมาด หรือบางคนเรียกว่าสะมะหยัง หรือมาหยัง ซึ่งผู้ชายจะต้องไปทำการละหมาดที่มีสยิดส์ปดดาห์ละครั้งคือวันศุกร์

ตารางภาพที่ 3 กิจกรรมในชุมชนนาหมอศรี

กิจกรรมที่มีเหมือนกัน	กิจกรรมที่มีต่างกัน
การขึ้นเปล	การละหมาด (อิสลาม)
ข้อบัญญัติหลักปฏิบัติ หรือศีล 5 ข้อ	การเข้าสู่สู่นัต (อิสลาม)
งานแต่งงาน	การถือศีลบวช (อิสลาม)
งานศพ	งานบวช (พุทธ)
	วันสำคัญทางศาสนา (พุทธ/มุสลิม)
หมายเหตุ กิจกรรมที่มีขึ้นเหมือนกันแต่ลักษณะความเชื่อหรือการปฏิบัติอาจมีต่างกัน	

ที่มา: วิเคราะห์ข้อมูลโดยผู้วิจัย (2563)

คนไทยมุสลิมมีข้อบัญญัติหลักปฏิบัติ 5 ข้อ มี ซึ่งข้อบัญญัติ คือ การปฏิญาณตนต่อพระผู้เป็นเจ้า สอนละหมาด บวช ซากัต และฮัจรี ในการดำเนินชีวิตจะมีการรับศีล 5 ข้อ ซึ่งเป็นหลักการปฏิบัติตน ในขณะที่คนไทยพุทธมีหลักการปฏิบัติตนตามหลักศีล 5 เช่นกัน แต่เป็นข้อห้ามหรือข้องดเว้นไม่ควรปฏิบัติ สามารถอธิบายได้ดังตารางภาพที่ 4

ตารางภาพที่ 4 หลักปฏิบัติของคนชุมชนนาหมอศรี

ศีล (หลักปฏิบัติ)	ข้อบัญญัติหลักปฏิบัติของคนไทยมุสลิม	การปฏิบัติตามหลักศีล 5 คน ไทยพุทธ
ข้อที่ 1	การปฏิญาณตน หมายถึงการที่เรามีพระเจ้าองค์เดียว คือ ท่านนบีมุฮัมมัดเป็นศาสดาของพระอัลเลาะห์ ซึ่งเป็นพระเจ้าสูงสุด ท่านนบีมุฮัมมัดเป็นศาสดาเป็นผู้เผยแพรศาสนา	งดเว้นจากการฆ่าสัตว์
ข้อที่ 2	การละหมาด คือ การละหมาดมี 5 เวลา โดยจะทำการละหมาดใน 1 วัน 1 คีน หรือ 24 ชั่วโมง เป็นจำนวน 5 เวลา คือ เริ่มจาก 5.00 น. เป็นครั้งแรก จากนั้นตอน 12.30 น. เป็นครั้งที่ 2 ถัดมาเป็นเวลา 15.30 น. เป็นครั้งที่ 3 ถัดมาคือ 18.30 น. เป็นครั้งที่ 4 และละหมาดครั้งสุดท้ายของวันในเวลา 19.30 น. โดยในวันศุกร์ให้ไปละหมาดที่มัสยิด	งดเว้นจากการลักขโมย
ข้อที่ 3	การบวช หมายถึง การถือศีลอด 1 ปีมี 1 ครั้ง ในช่วงปีนี้ตรงกับเดือนเมษายน โดยจะทำการถือศีลอด บวช 1 เดือน โดยยึดตามปฏิทินของอิสลาม	งดเว้นจากการประพฤตินิดในกาม ประพฤติในเชิงชู้สาว
ข้อที่ 4	การให้ทาน ถ้ามีเงินเยอะนำไปให้แก่คนยากคนจนซึ่งเป็นของอะไรก็ได้ เงินทองข้าวสารสามารถบริจาคให้แก่คนยากคนจนนักศึกษา รวมถึงผู้ด้อยโอกาส ถ้ามีเงินเยอะจะให้ป็นเงิน ถ้ามีข้าวก็ให้เป็นข้าว โดยคิดจำนวน คือ หากมีข้าว 10 เรียง 7 ต้องนำมาบริจาค 1 เรียง ให้แก่คนยากคนจนหรือเด็กที่เรียนหนังสือ	งดเว้นจากการพูดโกหก หลอกลวง
ข้อที่ 5	พิธีฮัจญ์จะมีการเดินทางไปเมกะ เป็นการทำให้ครบศีล (สำหรับคนมีกำลังทรัพย์)	งดเว้นจากการดื่มสุรา ของมีนเมา

ที่มา: วิเคราะห์ข้อมูลโดยผู้วิจัย (2563)

⁷ รวงข้าวหลาย ๆ รวงที่นำมามัดรวมกันได้หนึ่งกลุ่มก้อน เรียกว่า หนึ่งเรียง

ทั้งนี้ ในการปฏิบัติตามหลักศีล 5 ของคนไทยพุทธ เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตที่ต้องยึดถือปฏิบัติในชีวิตประจำวันในทุก ๆ วัน ขณะที่ ข้อบัญญัติหลักปฏิบัติของคนไทยมุสลิม 5 ข้อ นั้นเป็นหลักปฏิบัติที่เป็นในลักษณะของกิจกรรมหรือการเข้าร่วมกิจกรรม ซึ่งเป็นกิจกรรมที่ต้องปฏิบัติในช่วงเวลาหนึ่งปี

จะเห็นได้ว่า ชุมชนมีความเป็นพหุวัฒนธรรมโดยที่คนในชุมชนมีการนับถือศาสนาอิสลามและศาสนาพุทธ ซึ่งมีทั้งหมู่บ้านที่มีคนไทยพุทธล้วนหรือคนไทยมุสลิมล้วนและที่อาศัยอยู่ร่วมกัน ซึ่งคนทั้งสองศาสนามีวิถีการดำเนินชีวิตที่คล้ายคลึงกันและจะมีแตกต่างกันบ้างในส่วนของ การปฏิบัติตามหลักศาสนา ทั้งนี้คนในชุมชนมีพื้นที่นาเป็นพื้นที่ศูนย์กลางที่คนในชุมชนสังคมพหุวัฒนธรรมได้มีการเข้ามาทำนาร่วมกัน

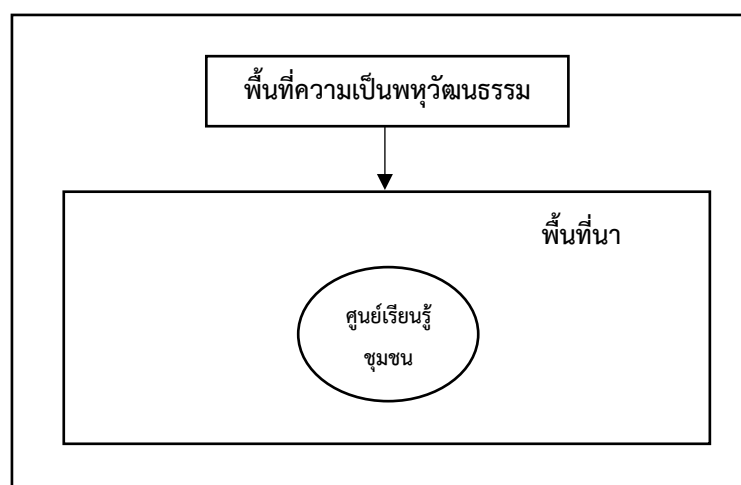
1.2) พื้นที่ทำนา

ภายใต้ความเป็นสังคมพหุวัฒนธรรมของพื้นที่ชุมชนนาหอมศรีที่กล่าวถึงในก่อนหน้านั้น ชุมชนมีการใช้พื้นที่ทำนาเป็นพื้นที่การปฏิสัมพันธ์ คนเข้ามาทำนาร่วมกันตามวิธีการทำนาของท้องถิ่น มีการพึ่งพาอาศัยกันและเป็นพื้นที่แสดงออกทางวัฒนธรรมผ่านการทำนา มีการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นการทำนา โดยพื้นที่ทำนาของชุมชนในสมัยก่อนนั้นมีเนื้อที่กว่าหมื่นไร่แสดงให้เห็นถึงการที่คนในชุมชนได้มีการประกอบอาชีพทำนาเป็นหลักมาแต่ครั้งอดีต พื้นที่ทำนาของชุมชนสามารถแบ่งออกได้เป็น 2 ฝั่ง (ผู้วิจัยได้ทำการแบ่งเป็นพื้นที่นาฝั่งโซนบนและพื้นที่นาฝั่งโซนล่าง) โดยมีคลองชลประทานคั่นกลาง พื้นที่ทำนาในสมัยก่อนนั้นเป็นพื้นที่ในการปฏิสัมพันธ์กันของคนในชุมชนคนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำนาและการทำนาในสมัยก่อนอาศัยแรงงานคนจำนวนมากซึ่งในพื้นที่มีการอาศัยอยู่ร่วมกันทั้งคนไทยพุทธและคนไทยมุสลิม คนในชุมชนทั้งสองศาสนาต่างก็พบหน้ากันตลอดทั้งวันเนื่องจากร่วมกันทำนา ซึ่งในการทำนาชุมชนก็จะมีวัฒนธรรมการทำนาทั้งที่เป็นของคนไทยพุทธ คนไทยมุสลิมและที่มีร่วมกัน โดยความเป็นศาสนาทำให้คนไทยพุทธมีวัฒนธรรมในการทำนามีการประกอบกิจกรรมที่หลากหลายกว่าคนไทยมุสลิมซึ่งไม่มีในส่วนของความเชื่อและการประกอบพิธีกรรมในการทำนา คนในสมัยก่อนนั้นมีความผูกพันกับท้องนา เนื่องจากว่าคลุกคลีกับพื้นที่นามาตั้งแต่เด็กจนโต ผู้ใหญ่มาทำนาเด็ก ๆ ก็มาวิ่งเล่นกันในพื้นที่นา โตเป็นวันรุ่นก็ช่วยพ่อแม่ทำนา โดยปกติคนจะมาพื้นที่นากันตั้งแต่เช้าตรู่ และนำอาหารมาทานร่วมกันในตอนเที่ยงวัน หากเครื่องเคียงตามคันนา ข้าวปลาอาหารก็มาจากในพื้นที่นา มีการวิดปลา จับปลาในท้องนาไปประกอบอาหาร

กว่า 20 ปีที่ผ่านมา ด้วยสภาพเศรษฐกิจ อิทธิพลจากกระแสโลกาภิวัตน์ ความทันสมัยนำมาซึ่งความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยีที่เป็นเครื่องทุ่นแรงให้แก่คน คนจึงหันมาใช้เครื่องจักรแทนแรงงาน มีการใช้ปุ๋ยเคมี สารเคมี เพื่อให้ได้ผลผลิตมากยิ่งขึ้น ทำให้ต้นทุนการทำนามี

สูงขึ้นและผู้คนยังได้รับสารพิษจากการบริโภคข้าว ซึ่งประจวบเหมาะกันในช่วงที่สภาพเศรษฐกิจดี ราคาน้ำยางพารามีราคาสูง คนส่วนใหญ่ในชุมชนจึงหันแปรเปลี่ยนมาปลูกยางพารา พื้นที่นาบางส่วน จึงถูกนำมาเป็นพื้นที่ปลูกยางพาราและบางส่วนถูกทิ้งร้างจนกลายเป็นนาพรุ ในขณะเดียวกันพื้นที่นา โชนบบยังได้รับผลกระทบจากการเข้ามาของโรงงานผลิตยางพาราที่มีการปล่อยน้ำเสียลงสู่ชุมชน ทำให้คนในชุมชนไม่สามารถทำนาต่อไปได้จึงหยุดชะงัก และหันมาประกอบอาชีพกรีดยางพารา เช่นเดียวกัน เมื่ออาชีพทำนาค่อย ๆ ลดน้อยลง ส่งผลให้วัฒนธรรมการทำนา (ทำการอธิบาย รายละเอียดไว้ในหัวข้อวัฒนธรรมการทำนาในประเด็นถัดไป) ค่อย ๆ เลือนหายไปจากชุมชน สูญหายไปพร้อมกับคนเฒ่าคนแก่ เนื่องจากไม่มีการปลูกฝังและสืบทอด

โดยภายในชุมชนมีศูนย์เรียนรู้ที่ตั้งอยู่ใจกลางพื้นที่ทำนาซึ่งเป็นพื้นที่ศูนย์กลางหรือพื้นที่ร่วมในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ผ่านวัฒนธรรมการทำนา ที่เป็นจุดศูนย์รวมอันก่อให้เกิดความรักสามัคคี ประองดอง และรวมพลังเป็นหนึ่งเดียวของชุมชน ซึ่งสามารถอธิบายรายละเอียดศูนย์เรียนรู้ได้ในประเด็นถัดไป

แผนภาพที่ 8 พื้นที่ทำนา

ที่มา: วิเคราะห์ข้อมูลโดยผู้วิจัย (2563)

1.3) ศูนย์เรียนรู้พระอาจารย์ภัทร อริโย

ศูนย์เรียนรู้พระอาจารย์ภัทร อริโย เป็นพื้นที่ในการทำกิจกรรมร่วมกันของคนในสังคมพหุวัฒนธรรมซึ่งตั้งอยู่ในพื้นที่ทำนาของคนในชุมชน การศึกษาศูนย์เรียนรู้พระอาจารย์ภัทร อริโย ประกอบด้วย การก่อตั้งศูนย์เรียนรู้ วัฒนธรรมการทำนาในพื้นที่สังคมพหุวัฒนธรรม วัฒนธรรมการทำนาในอดีต / ปัจจุบัน การฟื้นฟูการทำนา และการฟื้นฟูภูมิปัญญาท้องถิ่นการทำนาในพื้นที่ศูนย์เรียนรู้ สามารถอธิบายได้ดังนี้

ภาพที่ 9 พระอาจารย์ภัทร อริโย

ที่มา : ถ่ายโดยผู้วิจัย เมื่อวันที่ 1 กุมภาพันธ์ 2563

พระอาจารย์ภัทร อริโย เกิดแนวความคิดสำหรับการพัฒนาพื้นที่ในจังหวัดชายแดนใต้ คือ 3 จังหวัด ซึ่งประกอบด้วย จังหวัดยะลา จังหวัดปัตตานี จังหวัดนราธิวาส และ 4 อำเภอในจังหวัดสงขลา คือ อำเภอจะนะ อำเภอนาทวี อำเภอเทพา และอำเภอสะบ้าย้อย ซึ่งพื้นที่สีแดงนี้มีพื้นที่ที่อยู่ร่วมกันแบบต่างศาสนา คือ พื้นที่ศาสนาพุทธและพื้นที่อิสลาม ลักษณะการอยู่ร่วมกันนำไปสู่การเกิดปัญหาความขัดแย้งต่าง ๆ ทั้งในเรื่องของความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ซึ่งเกิดจากเหตุการณ์ต่าง ๆ เช่น เหตุการณ์ลอบวางระเบิดเต็นท์ขายรถมือสอง เหตุการณ์ลอบทำร้ายจึงเกิดแนวความคิดในเรื่องการอยู่ร่วมกันในสังคมให้คนในชุมชนมีความรักใคร่ไม่หวาดระแวงกัน ผ่านการใช้พื้นที่ศูนย์เรียนรู้ทำกิจกรรมร่วมกัน สามารถอธิบายได้ดังต่อไปนี้

1.3.1) การก่อตั้งศูนย์เรียนรู้

การก่อสร้างศูนย์เรียนรู้พระอาจารย์ภัทร อริโย ด้วยสภาพบริบทพื้นที่อำเภอนาทวีเป็นพื้นที่สังคมพหุวัฒนธรรม (คนไทยนับถือศาสนาอิสลาม 70 เปอร์เซ็นต์ และคนไทยนับถือศาสนาพุทธ 30 เปอร์เซ็นต์) และพระอาจารย์ภัทร อริโย ซึ่งถือได้ว่าเป็นพระผู้บริหารหรือพระนักพัฒนา ด้วยอุดมคติของการพัฒนาซึ่งก่อนที่จะพัฒนาวัดให้เจริญ ต้องเริ่มจากการพัฒนาครอบครัว โดยจะเน้นความรักสามัคคีของคนในชุมชน เพราะเป็นเกราะป้องกันสิ่งต่าง ๆ จากภายนอกที่จะเข้ามากระทบต่อชุมชน เกิดเป็นประเด็นในการหาความเข้ากันได้ระหว่างคนไทยที่นับถืออิสลามกับคนไทยที่นับถือศาสนาพุทธ โดยมีวิธีการปฏิบัติไม่ผิดทางหลักศาสนา ทำให้เกิดการร่วมกันศึกษาหลักทางศาสนาอย่างแท้จริง เพื่อให้ทราบถึงสิ่งที่ปฏิบัติได้และสิ่งใดไม่สามารถปฏิบัติได้ ใช้กุศโลบายการหาจุดเชื่อมที่คนทั้ง 2 ศาสนาสามารถปฏิบัติได้ จึงเป็นที่มาของการเลือกใช้วัฒนธรรมการทำนาเป็นศูนย์กลางการสร้างความรักสามัคคีให้แก่คนในพื้นที่สังคมพหุวัฒนธรรม นำไปสู่การเลือกพื้นที่ศูนย์กลางการดำเนินกิจกรรม ซึ่งได้ทำการเลือกพื้นที่ที่สามารถกลับมาทำนาได้ยากที่สุดเพื่อแสดงให้เห็นถึงความมุ่งมั่นตั้งใจเพื่อให้คนในชุมชนกลับมาทำนา โดยพระอาจารย์ภัทร อริโย ได้เลือกพื้นที่ หมู่ที่ 3

บ้านทุ่งแหกกลาง ตำบลนาหมอศรี อำเภอนาทวี จังหวัดสงขลา และทำการซื้อที่ดินที่เป็นใจกลางของ
 ฝืนนาเป็นจำนวน 12 ไร่ เป็นเงินจำนวน 1 ล้านบาท เพื่อกลับมาทำนาวิถีเดิม และทำการสร้างศูนย์
 เรียนรู้ของชุมชน โดยตั้งเป้าหมายในการพลิกฟื้นฝืนนารกร้างให้กลับมาทำนาอีกครั้ง เป็นจำนวน
 200 ไร่

“...ต้องการให้คนพื้นที่ที่มีความเป็นพหุวัฒนธรรม มีความรักใคร่ สามัคคี
 ประองตอง เพื่อความอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข สร้างพื้นที่ให้เกิดความเข้มแข็งจาก
 ตัวชุมชน สืบเนื่องจากความไม่สงบในจังหวัดชายแดนใต้...”

(พระอาจารย์ภัทร อริโย สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 9 มิถุนายน 2563)

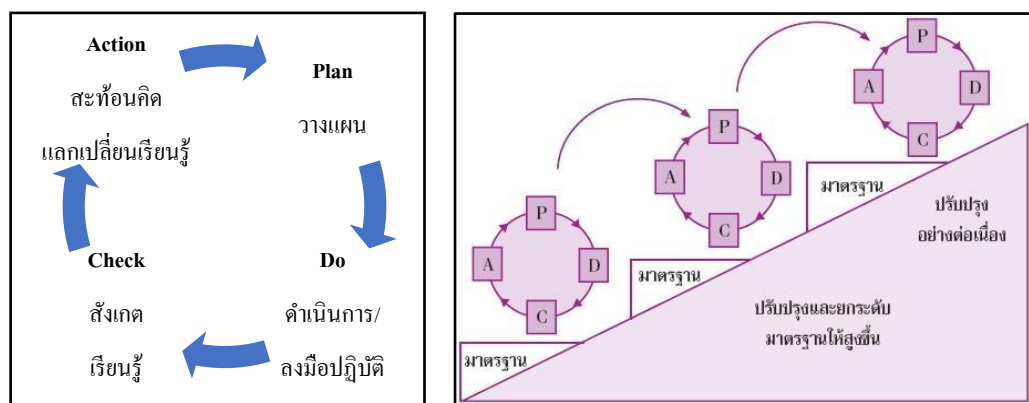
“...หากจุดร่วมของคนในสองศาสนา สิ่งที่สามารถปฏิบัติร่วมกันได้ไม่ผิด
 หลักทางศาสนาและมีความสำคัญในชีวิตประจำวัน นำไปสู่การนำวิถีการทำนา
 ของท้องถิ่นมาเป็นจุดร่วม แล้วการทำนาก็เป็นอาชีพหลักของคนในพื้นที่ที่มีมา
 ตั้งแต่ในครั้งอดีตและในปัจจุบันนี้มีจำนวนลดลงเรื่อย ๆ เนื่องด้วยหลาย ๆ
 ปัจจัย แล้วมันส่งผลต่อคุณภาพชีวิตของคนในชุมชน การฟื้นฟูการทำนาเป็น
 การใช้ทุนทางทรัพยากรของชุมชนในการช่วยให้คนในชุมชนมีคุณภาพชีวิตที่ดี
 ขึ้น เป็นการสร้างความรักสามัคคีให้แก่คนในชุมชน ซึ่งเป็นกิจกรรมหนึ่ง
 ที่สามารถสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชน ถ้าแหล่งว่ามีความเป็นไปได้มากที่สุด
 สำหรับพื้นที่พหุวัฒนธรรม...”

(สุธี (นามสมมติ) สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 9 มิถุนายน 2563)

นำมาสู่การก่อตั้งศูนย์เรียนรู้พระอาจารย์ภัทร อริโย มีจุดประสงค์เพื่อต้องการให้คน
 ในพื้นที่ซึ่งมีความเป็นพหุวัฒนธรรม เกิดความรักใคร่ สามัคคี ประองตอง เพื่อการอยู่ร่วมกัน
 อย่างสงบสุข สร้างพื้นที่ให้เกิดความเข้มแข็งจากตัวชุมชน สืบเนื่องจากความไม่สงบในจังหวัดชายแดน
 ใต้ นำไปสู่การหาจุดร่วมของคนสองศาสนา อันประกอบด้วยศาสนาพุทธ และศาสนาอิสลาม กล่าวคือ
 การค้นหาสิ่งที่สามารถปฏิบัติร่วมกันได้โดยไม่ผิดหลักทางศาสนาทั้งสองศาสนา รวมทั้งมีความสำคัญ
 ในการดำเนินชีวิตประจำวัน เกิดเป็นการนำวิถีวัฒนธรรมการทำนาของท้องถิ่นมาใช้เป็นจุดร่วม
 ระหว่างคนในสองศาสนา ซึ่งตั้งแต่ครั้งอดีตการทำนาเป็นอาชีพหลักของคนในพื้นที่ ในปัจจุบันมี
 จำนวนลดลงเรื่อย ๆ อันเกิดจากหลายปัจจัย เช่น สภาพเศรษฐกิจของประเทศไทย ราคาข้าวตกต่ำ
 ต้นทุนในการผลิตสูง รวมทั้งภัยธรรมชาติ ทั้งนี้เมื่อไม่สามารถประกอบอาชีพทำนาได้ซึ่งเป็นอาชีพหลัก

ส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตของคนในชุมชน การฟื้นฟูการทำนาเป็นการใช้ทุนทางทรัพยากรของชุมชนในการช่วยให้คนในชุมชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น สร้างความรักสามัคคีให้แก่คนในชุมชน อีกทั้งเป็นกิจกรรมอย่างหนึ่งที่สามารถเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชนโดยมีแนวโน้มความที่จะมีความสำเร็จเป็นไปได้มากสำหรับพื้นที่ที่พหุวัฒนธรรม ซึ่งทางศูนย์เรียนรู้มีกระบวนการการสร้างศูนย์เรียนรู้ในภาพรวมมีการดำเนินงานสอดคล้องกับการใช้หลัก PACA ในการดำเนินการ มีดังต่อไปนี้

การสร้างศูนย์เรียนรู้พระอาจารย์ภัทร อริโย โดยใช้หลัก PDCA ของ W. Edward Deming เป็นกระบวนการในการดำเนินการที่มีการวางแผน ปฏิบัติ สังเกต และสะท้อนคิด ซึ่งเป็นลักษณะของวงจรที่วนซ้ำ ช่วยให้สามารถแก้ไขปัญหาและป้องกันการเกิดข้อผิดพลาดซ้ำอีกในอนาคต เกิดการปรับปรุง พัฒนาในการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง ซึ่งมีความสอดคล้องกับการดำเนินงานของศูนย์เรียนรู้พระอาจารย์ภัทร อริโย มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

แผนภาพที่ 10 วงจร PDCA

ที่มา: แผนพัฒนาการจัดการศึกษาของสถานศึกษา, 2553

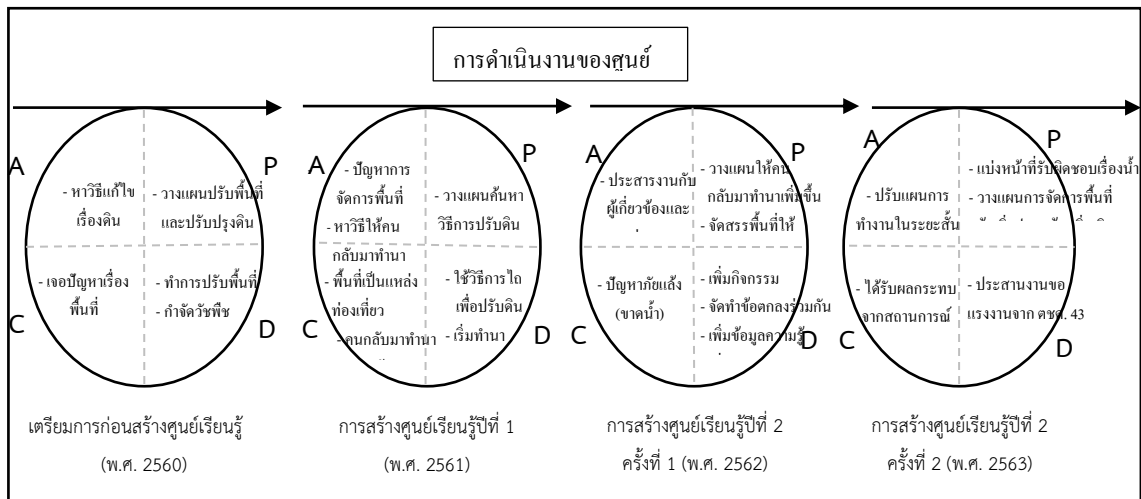
การดำเนินงานของศูนย์เรียนรู้ระยะเตรียมการก่อนสร้างศูนย์เรียนรู้ (พ.ศ. 2560) เริ่มจากวางแผน (Plan) มีการวางแผนเรื่องการปรับสภาพพื้นที่ เนื่องจากพื้นที่เป็นนาพรุ มีวัชพืชขึ้นรก้าง ยากต่อการไถเพื่อเตรียมพื้นที่ให้กลับมาทำนาได้ จึงเริ่มจากการปรับปรุงดินให้สามารถกลับมาทำนาได้อีกครั้ง จากนั้น ดำเนินการ/ลงมือปฏิบัติ (Do) ทำการปรับพื้นที่และกำจัดวัชพืช โดยเริ่มจากการขุดลอกวัชพืช มีการไถพื้นที่ซ้ำ ๆ หลายครั้ง และไถเพื่อปรับพื้นที่ใหม่ทั้งหมด มีการซื้อรถไถหนึ่งคันสำหรับใช้ในศูนย์เรียนรู้ เมื่อปรับพื้นที่ได้ในระดับหนึ่งแล้ว ภายในศูนย์เรียนรู้ทำการสร้างโรงเรือนปลูกสร้าง มีจัดสรรพื้นที่ขุดบ่อสำหรับเลี้ยงปลา มีการสังเกต/เรียนรู้ (Check) จากการทำงานเกิดปัญหาเรื่องพื้นที่เนื่องจากดินเป็นดินโคลนมีความลึกลับค่อนข้างมาก เกิดการสะท้อนคิด/แลกเปลี่ยนเรียนรู้ (Action) หาวิธีแก้ไขเรื่องดินประสานงานกับทางเกษตรอำเภอ เพื่อวางแผนดำเนินการเป็นลำดับถัดไป

การสร้างศูนย์เรียนรู้ปีที่ 1 (พ.ศ. 2561) เริ่มจากวางแผน (Plan) ค้นหาวิธีการปรับดิน และทำการดำเนินการ/ลงมือปฏิบัติ (Do) ซึ่งลงมือปฏิบัติในหลาย ๆ วิธี (ลองผิดลองถูก) จนสำเร็จและขยายพื้นที่ในการปรับดินเพิ่มขึ้นซึ่งใช้วิธีการไถเพื่อปรับดิน และเริ่มทำนาซึ่งเป็นนาแบบอินทรีย์ปลอดภัยไม่มีใช้ปุ๋ยหมัก มีชาวบ้านที่สนใจร่วมทำนาวิถีดั้งเดิมเพียงไม่กี่ราย ศูนย์เรียนรู้มีการจัดเวทีเสวนาเป็นครั้งแรกซึ่งจะจัดในช่วงฤดูกาลดำนา มีการเชิญวิทยากรทั้งจากในชุมชนและภายนอกเพื่อมาเสวนาในเรื่องการอาศัยอยู่ร่วมกันในสังคมพหุวัฒนธรรม วิธีการทำนาของท้องถิ่น มีกิจกรรมการแสดงของเยาวชนในชุมชน ซึ่งภายในงานมีการเชิญผู้ว่าราชการจังหวัดสงขลามาทำการเปิดพิธี กิจกรรมได้รับผลตอบแทนดีเกินคาดหมาย มีผู้สนใจเข้าร่วมเป็นจำนวนมาก คนในชุมชนให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี คือมีการจัดซุ้มอาหาร ผลิตภัณฑ์สินค้าท้องถิ่นอย่างหลากหลาย และมีนักท่องเที่ยวเข้ามาเที่ยวชมในช่วงข้าวออกรวงจนถึงช่วงเก็บข้าว และได้ทำการสังเกต/เรียนรู้ (Check) พบว่า คนบริเวณพื้นที่ใกล้เคียง ๆ ศูนย์เรียนรู้เริ่มกลับมาทำนาวิถีดั้งเดิมแต่ยังมีน้อยราย ในขณะที่พื้นที่เริ่มกลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวในช่วงระยะเวลาหนึ่ง เกิดการสะท้อนคิด/แลกเปลี่ยนเรียนรู้ (Action) ปัญหาการจัดการพื้นที่/หาวิธีให้คนกลับมาทำนาอีกครั้ง

การสร้างศูนย์เรียนรู้ปีที่ 2 ครั้งที่ 1 (พ.ศ. 2562) วางแผน (Plan) หาวิธีให้คนกลับมาทำนาเพิ่มขึ้น และวางแผนจัดสรรพื้นที่ให้เหมาะสม และดำเนินการ/ลงมือปฏิบัติ (Do) โดยปฏิบัติให้คนในชุมชนดูเป็นแบบอย่าง ให้เห็นถึงการทำนาที่ได้ผลลัพธ์ (ได้กำไรไม่ขาดทุนเหมือนในครั้งอดีต) โดยอาศัยวิธีการพูดปากต่อปากบอกกล่าวถึงข้อดีของการทำนาวิถีดั้งเดิม เช่น ได้บริโภคข้าวปลอดภัย ประหยัดค่าใช้จ่าย สร้างรายได้ให้ครัวเรือน คนในชุมชนได้มาทำกิจกรรมร่วมกัน เพื่อให้คนในชุมชนเปลี่ยนทัศนคติในการทำนาและกลับมาทำนาวิถีดั้งเดิมอีกครั้ง และภายในพื้นที่ศูนย์เรียนรู้มีการเพิ่มกิจกรรมเพิ่มกิจกรรม เช่น มีการเตรียมพื้นที่ให้แก่คนภายนอกที่สนใจสามารถติดต่อเข้าเพื่อฝึกปฏิบัติการดำนาในพื้นที่จริง เช่น กลุ่มนักศึกษา อาจารย์ กลุ่มแม่บ้าน เด็กนักเรียน นักท่องเที่ยว เมื่อมีคนมาใช้พื้นที่เพิ่มมากขึ้นชุมชนจึงมีการจัดทำข้อตกลงร่วมกันสำหรับการจำหน่ายสินค้า เช่น การงดใช้ภาชนะพลาสติก อีกทั้งในพื้นที่มีการจัดทำป้ายความรู้เพื่ออธิบายข้อมูลเพิ่มเติม และมีการเพิ่มจุดถ่ายรูป คือมีการสร้างหรือตกแต่งมุมต่าง ๆ ให้มีความสวยงาม ซึ่งการทำนาในปีนี้พบว่า เกิดปัญหาภัยแล้ง ส่งผลให้ข้าวที่กำลังออกรวงขาดน้ำทำให้เมล็ดลีบ จากการสังเกต/เรียนรู้ (Check) พบว่า ในปีนี้เกิดปัญหาภัยแล้ง (ขาดน้ำ) มีการสะท้อนคิด/แลกเปลี่ยนเรียนรู้ (Action) ประสานงานกับผู้เกี่ยวข้องและหน่วยงานเพื่อหาแนวทางแก้ไข

การสร้างศูนย์เรียนรู้ปีที่ 2 ครั้งที่ 2 (พ.ศ. 2563) วางแผน (Plan) แบ่งหน้าที่รับผิดชอบเรื่องน้ำแก้ไขเรื่องน้ำในระยะสั้น/วางแผนจัดสรรพื้นที่ และสร้างสิ่งปลูกสร้างเพิ่มเติม

ดำเนินการ/ลงมือปฏิบัติ (Do) ทำการแก้ไขปัญหาย้ายแล้งนาข้าวขาดน้ำในระยะสั้นก่อน โดยผู้ใหญ่บ้านทุ่งเหล็กกลางได้ทำการนำเครื่องสูบน้ำมาทำการสูบน้ำจากบ่อเข้ามาใส่ในพื้นที่นาซึ่งสามารถแก้ไขสถานการณ์ได้เฉพาะหน้า และทำการติดต่อประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อเตรียมรับมือกับปัญหาย้ายแล้งที่อาจเกิดขึ้นได้อีกทุกเมื่อ โดยการจัดเวทีเสวนาปีที่ 2 ได้มีการปรึกษาหารือร่วมกันของผู้นำและเห็นชอบให้มีการจัดครั้งที่ 2 ของปี ซึ่งจัดขึ้นในช่วงการเก็บข้าว รูปแบบกิจกรรมคงเดิมมีการปรับจากตำราส่วนร่วมเป็นเก็บข้าวร่วมกัน ซึ่งในการจัดครั้งนี้ให้ความสนุกสนานรื่นเริงเพิ่มมากขึ้นเนื่องจากการจัดแข่งขันเก็บข้าว แข่งขันว่าวประเพณี และมีการสาธิตภูมิปัญญาการสีข้าวของชุมชน และด้วยการจัดงานอยู่ในช่วงการเริ่มต้นของการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัส COVID-19 ทำให้ทางศูนย์เรียนรู้มีการปรับตัวเพื่อป้องกันการติดเชื้อ คือ มีการตรวจวัดอุณหภูมิก่อนเข้าร่วมงาน มีบริการเจลล้างมือ และคนที่เข้าร่วมงานต้องสวมใส่หน้ากากอนามัย พื้นที่ศูนย์หลังจากเสร็จงานเสวนาจึงอาศัยช่วงไม่มีนักท่องเที่ยวทำการจัดสร้างอาคารเพิ่มเติมโดยได้รับการสนับสนุนจากตำรวจตระเวนชายแดนที่ 43 จากการสังเกต/เรียนรู้ (Check) ในปีนี้ได้รับผลกระทบจากสถานการณ์ COVID-19 จึงทำการสะท้อนคิด/แลกเปลี่ยนเรียนรู้ (Action) มีการปรับแผนการทำงานในระยะสั้น (ดังภาพที่ 14)

แผนภาพที่ 11 การสร้างศูนย์เรียนรู้พระอาจารย์ภัทร อริโย โดยใช้หลัก PDCA

ที่มา: วิเคราะห์ข้อมูลโดยผู้วิจัย (2563)

จะเห็นได้ว่าตลอดระยะเวลาตั้งแต่เริ่มปรับพื้นที่จนถึงปัจจุบันศูนย์เรียนรู้พระอาจารย์ภัทรอริโย มีการปรับปรุงพัฒนาอยู่ตลอดเวลา เมื่อพบเจออุปสรรคหรือข้อบกพร่องจะทำการหาแนวทางแก้ไข มีการปรับรูปแบบของศูนย์เรียนรู้ในทุก ๆ ปี เพื่อให้สอดคล้องกับนักท่องเที่ยวได้เข้ามาท่องเที่ยวอย่างมีความสุข เป้า พื้นที่เมื่อกลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวมีการตั้งข้อตกลง

เพื่อให้คนในชุมชนและคนภายนอกที่เข้ามาปฏิบัติได้ถูกต้องและเกิดผลกระทบเชิงลบหรือความเสียหายแก่ชุมชนให้น้อยที่สุด และสำหรับการก่อตั้งศูนย์เรียนรู้มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

การค้นหาพื้นที่ ทำการลงสำรวจพื้นที่ โดยการค้นหาพื้นที่ที่มีการอยู่ร่วมกันของพี่น้องไทยพุทธและพี่น้องมุสลิมในอำเภอนาทวี เพื่อให้สอดคล้องกับเป้าหมายในการต้องการพัฒนา

“...อาจารย์เจอที่ดินนี้ในพื้นที่บ้านทุ่งแหล ซึ่งเป็นที่นารกร้าง นาของพี่น้องชาวพุทธอยู่ด้วย พี่น้องอิสลามอยู่ด้วย เลยกลับมาพูดคุยกัน มานั่งปรึกษากัน...”

(พระอาจารย์ภัทร อริโย สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 9 มิถุนายน 2563)

การสร้างความเป็นมิตรไมตรีกับคนในพื้นที่ ทำการเข้าไปพูดคุยกับคนในชุมชนเพื่อสร้างความสัมพันธ์ที่ดี สอบถามถึงความเป็นอยู่ ปัญหาทั่วไปของคนในชุมชน และมีสินน้ำใจให้แก่เด็ก ๆ เป็นการซื้อใจคนในชุมชน ให้เกิดความรู้สึกเป็นมิตร แสดงให้เห็นถึงการเข้ามาเพื่อทำประโยชน์ให้พื้นที่จากใจจริง

“...เข้ามาที่นี่ก็เห็นว่าในแต่ละบ้านมีเด็ก ตอนปีใหม่งานวันเด็กก็เลยตั้งใจว่าซื้อรถจักรยานให้เด็ก ๆ เข้าไปแจกบ้านละคัน เราต้องผูกมิตรและซื้อใจคนโดยรอบก่อน...”

(พระอาจารย์ภัทร อริโย สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 9 มิถุนายน 2563)

สอบถามความต้องการของคนในพื้นที่ ทำการนัดหมายผู้นำชุมชนชาวบ้านในพื้นที่ เพื่อพูดคุยถึงจุดประสงค์ของการเข้ามาทำการพัฒนาพื้นที่ จึงตัดสินใจซื้อที่ดินจำนวน 12 ไร่ เพื่อจัดตั้งเป็นศูนย์เรียนรู้ของชุมชน

“...ก่อนจะตัดสินใจเลือกพื้นที่ตรงนี้ ก็มีปัจจัยหลายข้อในการประกอบการตัดสินใจ ตอนแรกเล็งไว้สองที่ที่เห็นว่าเหมาะสม ต่อมาเมื่อได้เข้าไปพูดคุยทำความรู้จักกันมากขึ้น ชี้แจงจุดประสงค์ของเรา พื้นที่ตรงนี้ผู้นำเขา

เห็นด้วย เขาเอาด้วยกับเรา ชาวบ้านก็มีเห็นด้วยแต่ก็ไม่กี่คน เพราะคนที่ทำนาตอนนี้มีไม่กี่คนแล้ว อาจารย์ก็เลยเลือกพื้นที่ตรงนี้ ก็ถามคนในชุมชนว่าจะสร้างศูนย์เรียนรู้ให้ชุมชน จะเอาหรือเปล่า ถ้าเอา เราก็ต้องช่วยกันสร้างและดูแลเดี่ยวพระอาจารย์จะออกทุนให้...”

(พระอาจารย์ภัทร อริโย สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 9 มิถุนายน 2563)

“...อาจารย์ท่านเลือกพื้นที่ลำบากที่สุด ต้องการแสดงให้เห็นถึงความตั้งใจที่จะพัฒนาพื้นที่ เพื่อให้ชาวบ้านมีกำลังใจที่จะกลับมาฟื้นฟูการทำนา กลับมาทำนากันด้วย...”

(สุธี (นามสมมติ) สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 9 มิถุนายน 2563)

วางแผนร่วมกับชุมชน / ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมดำเนินการ ตั้งแต่แรกเริ่มสร้างศูนย์เรียนรู้ในพื้นที่หมู่ที่ 3 บ้านทุ่งเหล็กกลาง การดำเนินงานในทุกขั้นตอนตั้งแต่แรกเริ่มจะมีการนัดประชุมวางแผนงานกันอย่างสม่ำเสมอ โดยจะแบ่งเป็น 2 ลักษณะคือ การปรึกษาหารือร่วมวางแผนดำเนินการกันระหว่างผู้นำ ประกอบด้วย พระอาจารย์ อริโย ผู้ใหญ่บ้านทุ่งเหล็กกลาง และนายก อบต. นามอศรี ซึ่งเมื่อได้ข้อสรุปแล้ว ผู้ใหญ่บ้านจะเป็นผู้ประสานกับคนในชุมชนอีกครั้ง และการปรึกษาหารือแบบเป็นทางการก็จะมีคนในชุมชนเข้าร่วมประชุมด้วยโดยตรง

ภาพที่ 12 ผู้ใหญ่บ้านทุ่งเหล็กกลาง

ที่มา : ถ่ายโดยผู้วิจัย เมื่อวันที่ 13 มีนาคม 2563

“...พื้นที่ตรงนี้ถูกทิ้งร้างมากกว่า 20 ปี จนกลายเป็นนาปรุไม่สามารถทำนาได้ ทีนี้เราก็ต้องร่วมกันวางแผนว่าจะเริ่มทำอะไร ตรงไหนก่อน ใช้อะไรบ้าง ก็มานั่งคุยกัน...”

(พระอาจารย์ภัทร อริโย สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 9 มิถุนายน 2563)

เริ่มดำเนินการสร้างศูนย์เรียนรู้ แรกเริ่มการทำงาน เริ่มต้นจากการปรับสภาพพื้นที่ให้สามารถกลับมาทำนาได้อีกครั้งเนื่องมาจากพื้นที่ถูกทิ้งร้างนานกว่า 20 ปี ทำให้ผืนนากลายเป็นนาพุ่ม ไม่สามารถทำนาได้ จึงเริ่มจากการปรับสภาพพื้นที่ ทำการกำจัดวัชพืช และทำการเริ่มก่อตั้งศูนย์เรียนรู้ มีการทำนาโดยใช้วิถีดั้งเดิมในวัฒนธรรมการทำนาของท้องถิ่นคือ ใช้ภูมิปัญญาการทำนาในพื้นที่ชุมชนพหุวัฒนธรรมของท้องถิ่น

“...อาจารย์ภัทร เป็นผู้เริ่มลงทุนให้ก่อน คือ ซื้อรถไถ เพื่อทำการปรับสภาพพื้นที่ ปราบวัชพืช ไปพร้อม ๆ กับที่นาของชาวบ้าน...”

(ไชยวัฒน์ (นามสมมติ) สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 9 มิถุนายน 2563)

“...เริ่มทำนาปีแรก โดยทำนาแบบวิถีดั้งเดิมโดยใช้ภูมิปัญญาของท้องถิ่น เป็นการทำนาแบบอินทรีย์ และยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียง คนที่มาด้วยกันยังไม่มาก ปีที่สองที่สาม คนเพิ่มจำนวนมากขึ้นตามลำดับ ในตอนนี้กลับมาทำนากันเยอะ...”

(พระอาจารย์ภัทร อริโย สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 9 มิถุนายน 2563)

ได้รับความช่วยเหลือจากหน่วยงานต่าง ๆ การดำเนินการสร้างศูนย์เรียนรู้ พระอาจารย์ภัทร อริโย ได้รับความช่วยเหลือจากหลาย ๆ ภาคส่วน เช่น องค์การบริหารส่วนตำบลนาหมอศรี กำนัน ผู้ใหญ่บ้านบ้านทุ่งเหล็กกลาง ตำรวจตระเวนชายแดน ศูนย์อำนวยการบริหารชายแดนใต้ (ศอ.บต.) รวมทั้งชาวบ้านในพื้นที่

“...ประสานงานกับ อบต. ของบจาก ศอ.บต. ได้เงินสนับสนุน ไร่ละสองพันบาท เงินในส่วนนี้ตามความจริงเฉลี่ยกันแล้วไม่ถึง แต่อาจารย์ภัทร ท่านไม่รับในส่วนของพื้นที่ศูนย์ ท่านให้ยกให้ชาวบ้าน ให้ชาวบ้านได้เอาไปใช้ในการทำนา...”

(ไชยวัฒน์ (นามสมมติ) สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 9 มิถุนายน 2563)

จัดกิจกรรมต่าง ๆ ในศูนย์เรียนรู้ ซึ่งกิจกรรมหลักที่จัดขึ้นทุก ๆ ปี คือ การเสวนาเรื่องของพหุวัฒนธรรมประจำปี

- การเสวนาเรื่องของพหุวัฒนธรรมประจำปี การจัดกิจกรรมเปิดโครงการ นาร้างนารักษ์ประจำทุกปี ได้รับการสนับสนุนจากผู้ว่าราชการจังหวัดสงขลา สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด สงขลา ศูนย์อำนวยการบริหารชายแดนใต้ และหน่วยงานอื่น ๆ เป็นต้น โดยจะมีจัดกิจกรรมดำเนินา ร่วมกันในทุกภาคส่วน หน่วยงานรัฐ ผู้นำศาสนา พี่น้องคนไทยพุทธ-มุสลิมในพื้นที่ หน่วยอาสาสมัคร นักเรียน รวมถึงนักท่องเที่ยว โดยก่อนเริ่มกิจกรรมดำเนินา จะเป็นเวทีการเสวนาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในเรื่อง การอยู่ร่วมกันในสังคมพหุวัฒนธรรม และการทำนาวิถีดั้งเดิมโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น

- กิจกรรมการเรียนรู้วิถีการทำนาแบบท้องถิ่นดั้งเดิม โดยศูนย์เรียนรู้ พระอาจารย์ภัทร อริโย เปิดให้บริการแก่หน่วยงานต่าง ๆ หรือผู้ที่สนใจเรียนรู้วิถีการทำนาแบบ ดั้งเดิม สามารถติดต่อเข้ามาเพื่อแจ้งความจำนงค์ ทางศูนย์เรียนรู้พระอาจารย์ภัทร อริโย จะมีการ จัดเตรียมสถานที่เพื่อรองรับกลุ่มผู้มาศึกษาเรียนรู้ ซึ่งที่ผ่านมามีหน่วยงานต่าง ๆ เข้ามาร่วมทำ กิจกรรม เช่น โรงพยาบาลนาทวี กลุ่มนักศึกษา แพทย์ กลุ่มนักเรียน-นักศึกษา กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย (กศน.) เป็นต้น

- จัดกิจกรรมแข่งว่าวประเพณี มีการจัดขึ้นหลังจากเก็บเกี่ยวข้าว คนใน ชุมชนทั้งคนไทยพุทธและคนไทยมุสลิมจะมีการเข้าร่วมทำว่าวเข้าร่วมแข่งขัน ซึ่งผู้ที่ชนะเลิศจะได้รับ ถ้วยรางวัลและเงินรางวัล กิจกรรมการแข่งว่าวนี้เป็นกิจกรรมที่มีคนในช่วงอายุที่หลากหลายที่ให้ความ สนใจเข้าร่วมแข่งขันทำว่าวส่งเข้าประกวด

- ผลผลิตหรือข้าวที่ได้ในพื้นที่ศูนย์เรียนรู้พระอาจารย์ภัทร อริโย หลังจาก ทำการเก็บเกี่ยวข้าวแล้ว ทางศูนย์เรียนรู้จะมีการนำไปแจกจ่ายให้แก่ผู้ด้อยโอกาส คนยากจน โรงพยาบาล และผู้ที่มีความขาดแคลน ข้าวที่ได้จากการเก็บเกี่ยวจึงแบ่งเป็นสองส่วน สำหรับการ แจกจ่ายและการนำไปขายให้ทางโรงพยาบาลสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถของอำเภอนาทวี ซึ่งข้าวที่ได้จากศูนย์เรียนรู้เป็นข้าวปลอดสารพิษ ทางโรงพยาบาลจึงมีความต้องการซื้อข้าวของทาง ศูนย์เรียนรู้เพื่อให้ผู้ป่วยได้บริโภค

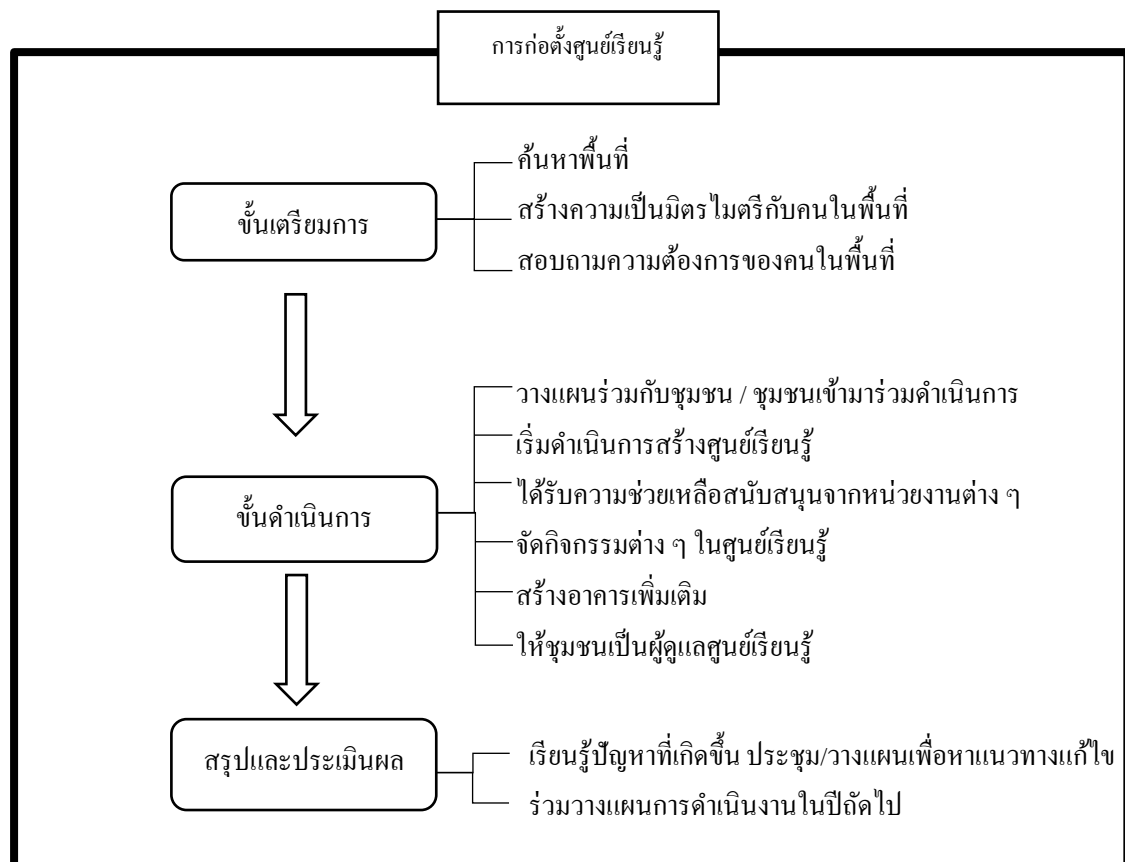
สร้างอาคารเพิ่มเติม สืบเนื่องจากกิจกรรมการเรียนรู้วิถีการทำนาแบบ ท้องถิ่นดั้งเดิมมีกระแสการตอบรับดี คนให้การเข้าร่วมกิจกรรมอย่างหลากหลาย ส่งผลให้มีการขยาย การเรียนรู้โดยทำการสร้างอาคารเพิ่มเติมเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูล องค์ความรู้ต่าง ๆ ที่มีความเกี่ยวข้อง เพื่อให้ผู้คนที่เข้าเรียนรู้ในศูนย์เรียนรู้ได้รับความรู้และเข้าใจมากยิ่งขึ้น

ให้ชุมชนเป็นผู้ดูแลศูนย์เรียนรู้ ศูนย์เรียนรู้พระอาจารย์ภัทร อริโย ดำเนินการควบคุมดูแลโดยมอบให้ชุมชนเป็นผู้ดูแลรักษาภายในพื้นที่ มีการแบ่งหน้าที่แบ่งฝ่ายการ รับผิดชอบงานโดยทำเป็นเครือข่ายการทำงาน คือ ให้แต่ละหมู่บ้านในตำบลนาหมอศรีเข้ามีส่วนร่วม ในการดูแล คนในชุมชนช่วยกันดูแลพื้นที่ เกิดเป็นความรู้สึกร่วมในการรักและหวงแหนพื้นที่ เพื่อให้ คนในพื้นที่ตำบลนาหมอศรีมีความร่วมมือร่วมใจมีความเป็นหนึ่งเดียว

เรียนรู้ปัญหาที่เกิดขึ้น ประชุม / วางแผนเพื่อหาแนวทางแก้ไข

การดำเนินในกระการสร้างศูนย์เรียนรู้แต่ละครั้งซึ่งจะนับเป็นหนึ่งรอบการทำงานปี ทางศูนย์เรียนรู้จะมีการนำสิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในพื้นที่ ทั้งปัญหาที่เกิดขึ้นระหว่างการทำงานและข้อค้นพบในการดำเนินการต่าง ๆ จะนำมาพูดคุย ร่วมปรึกษาหารือกัน เพื่อนำไปสู่การวางแผนการทำงานในครั้งถัดไป คือจะมีการปรับไปตามปัญหาที่พบเจอ ไม่มีแบบแผนที่แน่นอน เพราะในแต่ละปีเกิดภัยธรรมชาติต่างกัน แต่ชุมชนมีการเรียนรู้และมีแผนในการรับมือในแบบต่าง ๆ ตามที่ได้ประสบปัญหาขึ้นแล้วในชุมชน

ร่วมวางแผนการดำเนินงานในปีถัดไป ทางศูนย์เรียนรู้ให้หลักในการวางแผน คือ สิ่งปฏิบัติเกิดผลดีแล้ว จะรักษาให้คงไว้และพัฒนาสืบไป ส่วนปัญหาที่เกิดขึ้นหลังจากร่วมกันประชุมหาแนวทางแก้ไขแล้ว จะมีการนำข้อเสนอแนะ ข้อคิดเห็นที่ได้ร่วมกันระดมความคิดนำมาประชุมวางแผนอีกครั้งก่อนการดำเนินการครั้งถัดไป เพื่อวางแผนการดำเนินงานให้มีเหมาะสมและเกิดประสิทธิภาพในการบวนการทำงานมากยิ่งขึ้น

แผนภาพที่ 13 การก่อตั้งศูนย์เรียนรู้ศูนย์เรียนรู้

ที่มา: วิเคราะห์ข้อมูลโดยผู้วิจัย (2563)

การดำเนินการของศูนย์เรียนรู้พระอาจารย์จะเป็นประธานหลักของศูนย์เรียนรู้ส่วนใหญ่คนที่ทำนาเข้าร่วมกิจกรรมในพื้นที่จะเป็นคนหมู่ที่ 3 บ้านทุ่งแหล ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 3 จึงมีบทบาท มีหน้าที่ ในการดูแลภาพรวมทั่วไป ผู้ใหญ่บ้านจะทำหน้าที่ในการแบ่งงาน ควบคุมดูแล คือ เมื่อมีการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ผู้รับผิดชอบโดยตรงและประสานงาน คือ ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 3 จะดูแลภาพรวมในพื้นที่ ประสานงานกับคนในชุมชนผ่านกลุ่มสตรีอาสาพัฒนา และนายกองค์การบริหารส่วนตำบลนาหมอศรี นาหมอศรีที่จะทำการจัดสรรให้สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลนาหมอศรีเป็นผู้ช่วยจัดกิจกรรมในการดูแลวัสดุ อุปกรณ์ เครื่องไม้เครื่องมือ ช่วยเรื่องการเตรียมพนักงานแรงงานคนเจ้าหน้าที่ สถานที่ โต๊ะ เก้าอี้ เครื่องเสียงที่จำเป็นต้องใช้ในการจัดกิจกรรม ซึ่งพระอาจารย์ภัทร อริโยจะเป็นประธานหลักในส่วนของการรับผิดชอบประสานงานภาพรวมกับผู้ใหญ่บ้านทุ่งแหลและนายกอบต.นาหมอศรี โดยมีการประชุมประสานงานร่วมกัน 3 คน จากนั้นผู้ใหญ่บ้านทุ่งแหลมาปรึกษาหารือกับนายกอบต.นาหมอศรีถึงรายละเอียดอีกครั้ง สำหรับนักท่องเที่ยวหรือหน่วยงานภายนอกที่ต้องการจะเข้ามาดำเนินกิจกรรมในพื้นที่ศูนย์เรียนรู้จะประสานงานโดยตรงผ่านทางผู้ใหญ่บ้านทุ่งแหลกับนายกอบต.นาหมอศรี มีหน่วยงานที่เข้ามาช่วยเหลือให้การสนับสนุนในพื้นที่คือ หน่วยงานเกษตรอำเภอ เกษตรจังหวัด (ให้ความรู้พื้นฐาน) หน่วยงานพัฒนาที่ดินจังหวัดสงขลา (เรื่องปุ๋ยน้ำ ปุ๋ยชีวภาพ ให้น้ำพอง) ซึ่ง ภายในศูนย์เรียนรู้จะมีการนัดประชุมหรือปรึกษาหารือกันก่อนจะมีเจ้าหน้าที่เข้ามาทุกครั้ง

“...การสร้างศูนย์เรียนรู้ของพระอาจารย์ภัทรจะผ่านตัวผู้ใหญ่บ้านและนายกเป็นหลัก นายกจะมีส่วนช่วยในเรื่องเครื่องไม้เครื่องมือ ช่วยเรื่องการเตรียมพนักงานแรงงานคนเจ้าหน้าที่ สถานที่ ไม่ว่าจะเป็ผ้าเต็นท์ โต๊ะเก้าอี้ เครื่องเสียง คนงาน ส่วนทางอบต.มีส่วนในการให้งบประมาณ ตั้งแต่แรกบุกเบิกเป็นเงินกว่าแสนกว่าบาท...”

(นายมัน (นามสมมติ) สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 22 มิถุนายน 2563)

“...หน่วยงานที่เข้ามาทั้งหมดก็จะมีหน่วยงานเกษตรอำเภอ เกษตรจังหวัด ในเรื่องของการให้ความรู้ พื้นฐาน หน่วยงานพัฒนาที่ดินของสงขลา ให้น้ำ ปุ๋ยชีวภาพ ให้น้ำพองมาหว่าน แต่ว่าในพื้นที่นี้มันไม่เป็นดอก...”

(ไชยวัฒน์ (นามสมมติ) สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 9 มิถุนายน 2563)

“...ภายในศูนย์จะมีการนัดประชุมหรือปรึกษาหารือกัน ในช่วงที่จะมีเจ้าหน้าที่เข้ามาเข้าร่วม ปัญหาที่ประสบพบเจอในแต่ละปีของการทำศูนย์

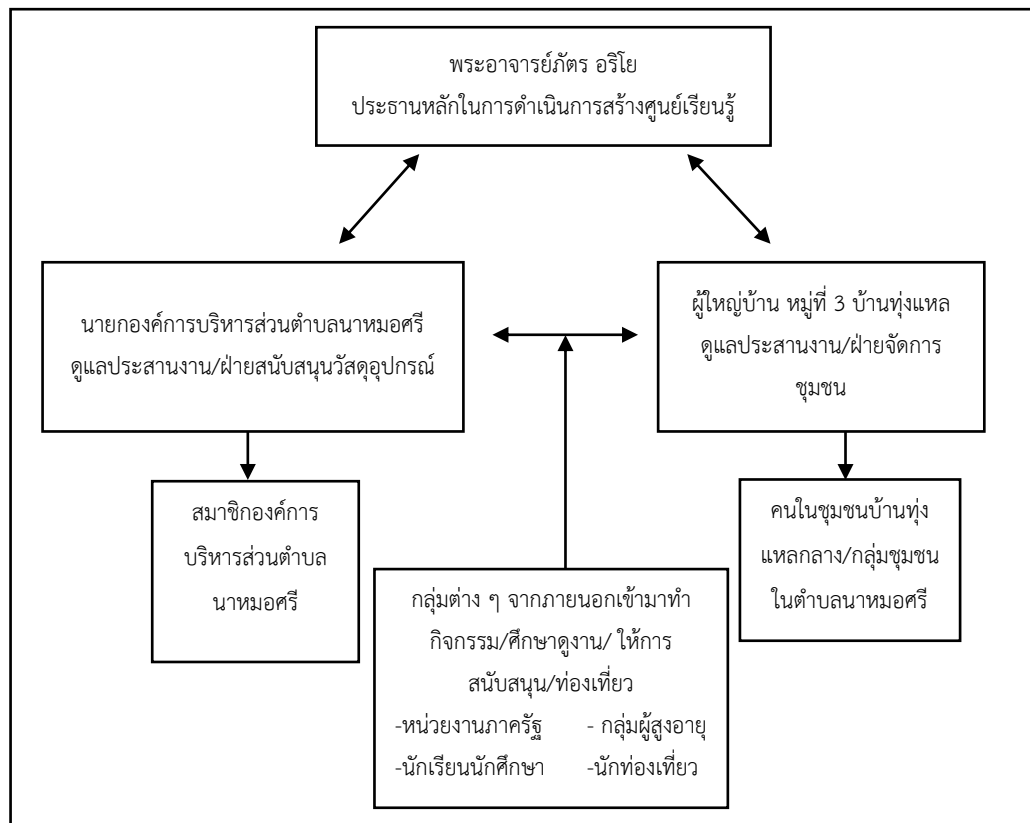
เรียนรู้สำหรับปีนี้ก็คือเรื่องภัยแล้ง การแก้ปัญหาก็คือผู้ใหญ่ติดต่อชลประทาน ให้หาเครื่องสูบน้ำชักน้ำคลองลงในชลประทาน ไปขอเรื่องปัญหาน้ำก็ประสานงานจากหน่วยงานอำเภอ เขาจะติดต่อให้ ติดต่อไปจังหวัด ที่กรมชลประทานเกษตรอำเภอจะเป็นคนเดินเรื่องให้...”

(สุธี (นามสมมติ) สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 9 มิถุนายน 2563)

“...ปีที่แล้วประสบปัญหาเรื่องหนูเล็กน้อยไม่ได้ส่งผลกระทบมาก ทำการแก้ปัญหาได้ก็เพราะว่านักท่องเที่ยวที่เข้ามาท่องเที่ยวเกิดเสียง หนูก็เลยกลัว เสียงรถ เปิดเครื่องเสียง ก็เลยทำให้หนูไม่อยู่...”

(พระอาจารย์ภัทร อริโย สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 9 มิถุนายน 2563)

การดำเนินงานสำหรับการทำกิจกรรมด้านในพื้นที่ศูนย์เรียนรู้

แผนภาพที่ 14 การดำเนินงานสำหรับการทำกิจกรรมด้านในพื้นที่ศูนย์เรียนรู้

ที่มา: วิเคราะห์ข้อมูลโดยผู้วิจัย (2563)

สรุป ศูนย์เรียนรู้พระอาจารย์ภัทร อริโย ก่อตั้งมาประมาณ 3 ปี ซึ่งในปีที่ 2 (พ.ศ. 2561) ของโครงการนาร้างนารักษ์ ได้มีอาจารย์จากประเทศญี่ปุ่นเข้ามาร่วมศึกษาดูงานและได้นำพันธุ์ข้าวของทางพื้นที่ศูนย์เรียนรู้พระอาจารย์ภัทร อริโย กลับไปทำการวิจัยเพื่อนำข้อมูลที่ได้จากการศึกษานำกลับมาเพื่อให้ศูนย์เรียนรู้พระอาจารย์ภัทร อริโย ได้ทำการพัฒนาต่อไป ซึ่งในช่วงฤดูกาลที่ข้าวออกรวงจนถึงช่วงเก็บเกี่ยวข้าว (เดือนกุมภาพันธ์-เดือนเมษายน) พื้นที่ศูนย์เรียนรู้พระอาจารย์ภัทร อริโย จะเป็นแหล่งท่องเที่ยวของคนในจังหวัดสงขลาและคนจากต่างจังหวัดจะเข้ามาท่องเที่ยวถ่ายรูป ชื่นชมความงดงามของต้นข้าวและผืนนา สร้างรายได้เสริมให้คนในพื้นที่และบริเวณใกล้เคียง เนื่องจากมีการขายสินค้าท้องถิ่น อาหารท้องถิ่น สินค้า O-TOP มีการขายสินค้าที่ระลึกของชุมชน มีรถรับจ้างสำหรับคนที่ไม่เดินทางด้วยส่วนตัว สร้างความสะดวกสบายให้แก่นักท่องเที่ยว และจุดมุ่งหมายในการสร้างศูนย์เรียนรู้พระอาจารย์ภัทร อริโย นั้นไม่ได้ต้องการพัฒนาในเชิงการท่องเที่ยวจึงมีการควบคุมและวางแผนพื้นที่ในช่วงเทศกาลที่มีนักท่องเที่ยวเข้ามาท่องเที่ยวในพื้นที่ศูนย์เรียนรู้พระอาจารย์ภัทร อริโย คือ จะไม่อนุญาตให้พ่อค้าแม่ค้าจากภายนอกเข้ามาขายของในพื้นที่สร้างข้อขัดข้องในการขายสินค้าในพื้นที่โดยให้ใช้วัสดุจากธรรมชาติ เป็นต้น เพราะจุดมุ่งหวังของศูนย์เรียนรู้พระอาจารย์ภัทร อริโย คือต้องการพัฒนาให้เป็นศูนย์เรียนรู้อย่างเต็มรูปแบบให้คนที่เข้ามาได้เรียนรู้วิถีวัฒนธรรมการทำนาแบบดั้งเดิมในอดีต ซึ่งพยายามผลักดันให้พื้นที่ศูนย์เรียนรู้พระอาจารย์ภัทร อริโย สามารถเป็นแหล่งเรียนรู้ที่ทุกคนสามารถเข้ามาเรียนรู้ได้ตลอดทั้งปีไม่ใช่เฉพาะช่วงการทำนา (เดือนกันยายน-เดือนเมษายน)

ภายในศูนย์เรียนรู้พระอาจารย์ภัทร อริโย ประกอบไปด้วย องค์ความรู้ชุมชน (มีการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นการทำนา) องค์กรชุมชน และการจัดเวทีเรียนรู้ ดังนี้

1) องค์ความรู้ชุมชน (ภูมิปัญญาท้องถิ่น) ศูนย์เรียนรู้พระอาจารย์ภัทร อริโย มีการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ผ่านวัฒนธรรมการทำนา ซึ่งภูมิปัญญาที่เกี่ยวข้องกับการทำนา มี 3 ด้าน คือ (1) ความเชื่อและศาสนา ชาวมุสลิมมีความเชื่อว่าพระเจ้าจะดลบันดาลสิ่งที่ดีให้ และคนไทยพุทธเชื่อเรื่องการทำพิธีเช่นไหว้ (2) ประเพณีและพิธีกรรม มีประเพณีรับเทียมตา การแข่งขันว่าวประเพณี และการออกทาน และ (3) หัตถกรรมพื้นบ้าน มีการประดิษฐ์เครื่องมือจักรสานที่เกี่ยวข้องในการทำนา คือ หมวกเปี้ยว สมุก กระเชอ กระดัง แจย เสื้อ เป็นต้น (มีการอธิบายรายละเอียดในหัวข้อวัฒนธรรมการทำนาซึ่งอยู่ในข้อถัดไป)

จะเห็นได้ว่า ชุมชนมีการใช้**ภูมิปัญญา**ในการทำนาซึ่งเป็นไปตามแนวทางการดำเนินชีวิตที่มีการปลูกฝังความคิด ความเชื่อ แนวปฏิบัติที่มีการส่งต่อกันมา โดยที่ทั้งสองศาสนามีความเชื่อในเรื่องพระเจ้า พระผู้เป็นศาสนาของศาสนา เชื่อในอำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งสามารถกล่าวได้ว่าเป็นเรื่องของจิตใจ ปฏิบัติตามความเชื่อเพื่อให้เกิดขวัญและกำลังใจ **ประเพณีและพิธีกรรม** ที่มีการ

ดำเนินการเกี่ยวกับการทำนานั้น เป็นกิจกรรมที่ทำให้คนเข้ามามีส่วนร่วม ปฏิบัติร่วมกัน เกิดการปฏิสัมพันธ์ อันนำไปสู่การสร้างความรู้จัก สนิท คั่นเคย **หัตถกรรมพื้นบ้าน** เป็นการประดิษฐ์เครื่องมือเครื่องใช้จากวัสดุที่เป็นธรรมชาติในท้องถิ่น เพื่อนำมาใช้สอยในชีวิตประจำวัน ซึ่งในการประดิษฐ์ต้องอาศัยความรู้ความสามารถของผู้ประดิษฐ์ที่ซึ่งได้รับการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษ เกิดการเรียนรู้ผ่านการถ่ายทอดโดยตรงบ้าง ครูพักลักจำบ้าง โดยในปัจจุบันเครื่องมือหัตถกรรมที่ยังคงมีใช้สอยอยู่นั้นจะเป็นสิ่งที่มีตัววัสดุอุปกรณ์ธรรมชาติยังคงสามารถหาพบได้อยู่ในท้องถิ่น เช่น ไม้ไผ่ เตยหนาม หวาย เป็นต้น ซึ่งบางชนิดไม่สามารถประดิษฐ์ได้แล้ว อันเนื่องมาจากไม่มีในท้องถิ่น

2) องค์กรชุมชน ภายในพื้นที่ศูนย์เรียนรู้พระอาจารย์ภัทร อริโย มีองค์กรชุมชนและกลุ่มผู้นำ (มีคุณธรรมและภูมิปัญญา) มีการจัดตั้งกลุ่มและจัดระเบียบชุมชน โดยศูนย์เรียนรู้พระอาจารย์ภัทร อริโย ได้มีการดำเนินการร่วมกับชุมชนซึ่งเป็นไปตามกระบวนการของชุมชนมี 5 ขั้นตอน คือ

2.1) การวิเคราะห์ชุมชน เริ่มต้นจากการที่ผู้นำ (พระอาจารย์ภัทร อริโย) มองปัญหาที่มีในชุมชน และนำปัญหาที่ประสบพบเจอในชุมชนนำมาปรึกษาหารือร่วมกัน ระหว่างผู้ใหญ่บ้านและนายกองค์การบริหารส่วนตำบลนาหมอศรี จากนั้นขยายวงกว้างโดยให้คนในชุมชนเข้าร่วมปรึกษาหารือ เพื่อมองหาแนวทางการแก้ไขปัญหาาร่วมกัน

จะเห็นได้ว่าชุมชนมีผู้นำชุมชนที่มีความรู้ความสามารถ สามารถทำการวิเคราะห์ชุมชนของตนเองเพื่อหาจุดบกพร่องสำหรับให้นำมาเป็นตัวตั้งในการพัฒนาพื้นที่ชุมชน ร่วมกับการหาจุดเด่นหรือจุดแข็งที่มีใจชุมชนเพื่อในเป็นจุดยืนสำหรับการพัฒนาพื้นที่ชุมชนเช่นกัน ช่วยให้สามารถวางแผนกำหนดทิศทางในการพัฒนาให้เป็นไปได้อย่างมีประสิทธิภาพซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นในการพัฒนาตัวเองแบบพึ่งพาตัวเองของชุมชน

2.2) การเรียนรู้และตัดสินใจร่วมกันของคนในชุมชน คือ การให้คนในชุมชนซึ่งส่วนใหญ่เคยประกอบอาชีพทำนา และผู้ที่มีพื้นที่นาร้างได้เข้ามาร่วมพูดคุย ร่วมตัดสินใจในการหาแนวทางการแก้ไข ทำความเข้าใจร่วมกัน เพื่อให้เกิดความเข้าใจเป็นไปในทิศทางเดียวกันหัวใจสำคัญของการพัฒนาสำหรับชุมชนคือ การมีส่วนร่วมของคนในชุมชน ศูนย์เรียนรู้พระอาจารย์ภัทร อริโย มีการเปิดโอกาสให้ทุกคนได้เข้ามามีส่วนร่วม ในการพูดคุยแลกเปลี่ยน ระดมความคิดและตัดสินใจร่วมกัน โดยทุกคนมองผลประโยชน์ของกลุ่มเป็นหลักซึ่งแสดงให้เห็นถึงความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

2.3) การจัดทำแผนชุมชนโดยทุกคนมีส่วนร่วม มีการจัดทำโดยยึดแผนงานของชุมชน 3 ด้าน คือ แผนพึ่งตนเอง (แผนการดำเนินงานร่วมกันของคนในชุมชน) แผนความร่วมมือ (แผนการดำเนินงานเครือข่ายชุมชน) และแผนการสนับสนุน (แผนการดำเนินงานร่วมกับหน่วยงานต่าง ๆ)

- แผนพึ่งพาตนเอง (แผนการดำเนินงานร่วมกันของคนในชุมชน) เป็นการให้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงที่นำมาประยุกต์ใช้ในการทำนา คือ มีการจัดสรรพื้นที่บริเวณศูนย์เรียนรู้ในการทำนา ขุดบ่อเลี้ยงปลา สิ่งปลูกสร้าง มีการปลูกพืชผักแบบผสมผสาน มีการจัดทำปุ๋ยหมัก และเลี้ยงผึ้งชันโรง

- แผนความร่วมมือ (แผนการดำเนินงานเครือข่ายชุมชน) เป็นแผนการร่วมมือที่ใช้ในการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน เช่น การจัดเวทีเสวนาประจำมีหรือการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ชุมชนมีจะการใช้วิธีการลงขันเพื่อให้คนในชุมชนและในตำบลมีความร่วมมือกัน โดยจะแบ่งหน้าที่รับผิดชอบเป็นหมู่บ้านซึ่งมีทั้งหมด 8 หมู่บ้าน โดยมีผู้ใหญ่บ้านเป็นตัวแทนหลักในการประสานงาน คือ

ตารางภาพที่ 5 การลงขันจัดงานเวทีเสวนา

หมู่บ้าน	ลงขัน (รับผิดชอบดูแล)
หมู่ที่ 1 บ้านนาหมอศรี	อาหารท้องถิ่นหรือสินค้าในชุมชน
หมู่ที่ 2 บ้านทุ่งแหล่ใต้	อาหารท้องถิ่นหรือสินค้าในชุมชน
หมู่ที่ 3 บ้านทุ่งแหล่กลาง	อาหารหลัก (ข้าว 1 หม้อใหญ่ + แกงกะทิหรือแกงส้ม 1 หม้อใหญ่ + น้ำพริก + ผักเคียง)
หมู่ที่ 4 บ้านทุ่งแหล่เหนือ	น้ำดื่ม
หมู่ที่ 5 บ้านปลักจอก	อาหารท้องถิ่น เมนูปลาต้ม (สินค้าโอท็อปของชุมชนที่ได้รับรางวัล)
หมู่ที่ 6 บ้านโมยออก	น้ำดื่ม
หมู่ที่ 7 บ้านโมยตก	อาหารคาว,ขนมหวาน,น้ำผลไม้ (กลุ่มโรงสีข้าวชุมชน)
หมู่ที่ 8 บ้านท่าโก	อาหารท้องถิ่นหรือสินค้าในชุมชน

ที่มา: วิเคราะห์ข้อมูลโดยผู้วิจัย (2563)

ร่วมกับเครือข่ายในอำเภอนาทวี โดยจะเข้ามามีส่วนร่วมในบางหมู่บ้าน ซึ่งจะอาศัยการพูดปากต่อปากในการส่งข่าวเพื่อให้หมู่บ้านที่มีสินค้าท้องถิ่นของชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมลงขัน อีกทั้งเป็นการสร้างพื้นที่ให้สินค้าต่าง ๆ ของดีชุมชน ได้เข้ามาโปรโมทสินค้าเพื่อให้เป็นที่รู้จักแก่คนภายนอกมากยิ่งขึ้น เช่น

- แผนการสนับสนุน (แผนการดำเนินงานร่วมกับหน่วยงานต่าง ๆ) มีการจัดโครงการ/ทำกิจกรรมร่วมกันโดยทางองค์การบริหารส่วนตำบลนาหมอศรีได้มีงบประมาณให้แก่ศูนย์เรียนรู้และผู้ที่เกี่ยวข้องมาฟื้นฟูการทำนาหรือสำหรับการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ในการทำนาและจะมี

การจัดสรรงบประมาณส่วนหนึ่งสำหรับการจัดกิจกรรมเวทีเสวนาประจำปีและจะเข้ามามีส่วนช่วยดูแลรับผิดชอบเรื่องทางฝ่ายเทคนิค อุปกรณ์ เครื่องเสียง เต็มที่สำหรับจัดงาน รวมทั้งเครื่องดื่มชา กาแฟ เกษตรอำเภอย่วยในเรื่องการจะทำโครงการเพื่อหางบประมาณให้แก่ศูนย์เรียนรู้ ตัวชุมชนใช้วิธีการดำเนินงานในลักษณะที่มีความเรียบง่าย เน้นหลักความเป็นกันเอง ไม่ทำบรรยากาศให้ดูเป็นทางการเพื่อไม่ให้คนในชุมชนเกิดความเครียดหรือแรงกดดันในการทำงาน

2.4) การดำเนินกิจกรรมของชุมชน แบ่งออกเป็น 3 กลุ่มคือ กลุ่มการทำงานของศูนย์เรียนรู้ กลุ่มทำงานของสตรีอาสาพัฒนา (กลุ่มแม่บ้านของชุมชน) และกลุ่มเครือข่ายหมู่บ้าน ทั้ง 3 กลุ่มนี้เป็นกำลังสำคัญในการผลักดันชุมชนให้ขับเคลื่อนอย่างมีประสิทธิภาพ เป็นการดำเนินงานร่วมกันโดยที่กลุ่มการทำงานของศูนย์เรียนรู้ซึ่งมีพระอาจารย์ภัทร อริโย นายกอบต.นาหมอศรี และผู้ใหญ่บ้านหมู่ 3 เป็นแกนหลักในการติดต่อประสานงาน ทำงานร่วมกันกับกลุ่มกลุ่มทำงานของสตรีอาสาพัฒนา (กลุ่มแม่บ้านของชุมชน) และกลุ่มเครือข่ายหมู่บ้าน

2.5) การประเมินผลโดยชุมชน โดยให้คนในชุมชนร่วมกันประเมินผลหลังการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ในแต่ละครั้ง โดยการจัดประชุมเพื่อร่วมกันประเมินผลและหาแนวทางการพัฒนาให้ดียิ่งขึ้น

3) เวทีการเรียนรู้ ศูนย์เรียนรู้พระอาจารย์ภัทร อริโย มีการจัดเสวนาเรื่องของพหุวัฒนธรรมประจำปี ซึ่งเป็นการจัดกิจกรรมโครงการนารังนารักษ์ประจำปี ได้รับการสนับสนุนจากผู้ว่าราชการจังหวัดสงขลา สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดสงขลา ศูนย์อำนวยการบริหารชายแดนใต้ และหน่วยงานอื่น ๆ เป็นต้น โดยจะมีจัดกิจกรรมดำเนินาร่วมกันในทุกภาคส่วน หน่วยงานรัฐ ผู้นำศาสนา พี่น้องคนไทยพุทธ-มุสลิมในพื้นที่ หน่วยอาสาสมัคร นักเรียน รวมถึงนักท่องเที่ยว โดยก่อนเริ่มกิจกรรมดำเนินา จะเป็นเวทีการเสวนาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในเรื่อง การอยู่ร่วมกันในสังคมพหุวัฒนธรรม และการทำงานวิถีดั้งเดิมโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยจะเป็นการบรรยายจากปราชญ์ท้องถิ่นร่วมกับการเสวนาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ระหว่างพระครู โต๊ะอิหม่าม ปราชญ์ท้องถิ่น และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องที่ได้เชิญมาจากภายนอก ซึ่งจะมีจัดเวทีเสวนาประจำปี ๆ ปี เพื่อให้เกิดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง รู้เท่าทันต่อการเปลี่ยนแปลงและสามารถปรับตัวได้ทันตามสถานการณ์ภายนอก

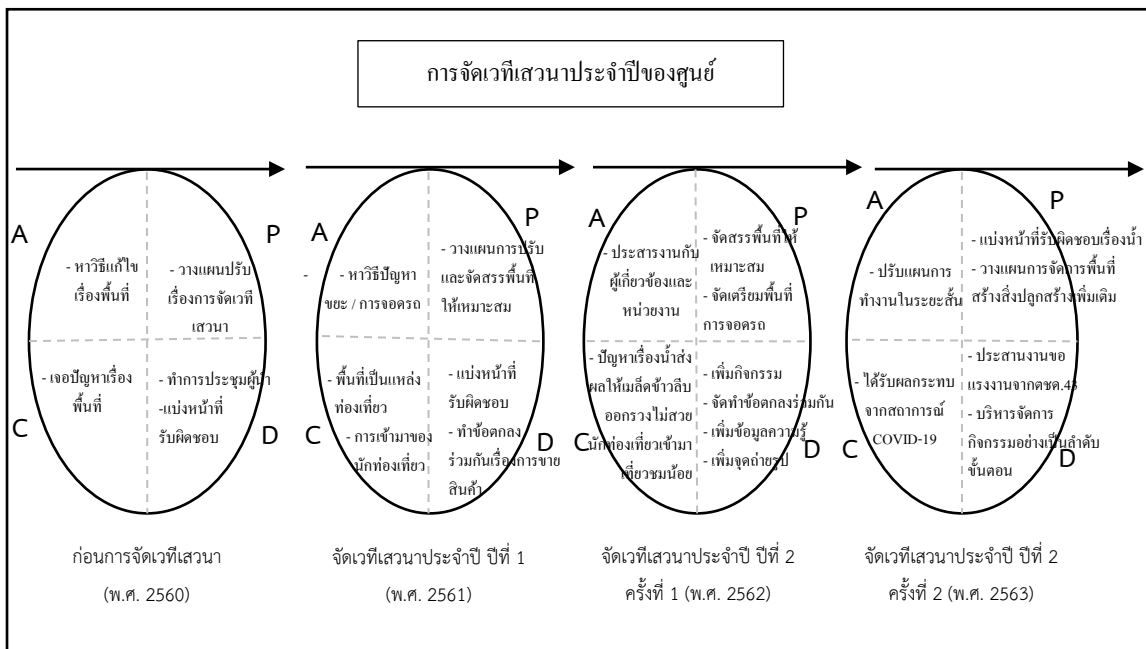
ก่อนการจัดเวทีเสวนา (พ.ศ. 2560) ศูนย์เรียนรู้ทำการวางแผนการจัดเวทีเสวนาเพื่อต้องการสร้างพื้นที่ให้คนในชุมชนและในตำบลนาหมอศรีได้เข้ามาร่วมทำกิจกรรม แลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันทั้งสองศาสนา โดยเริ่มทำการประชุมผู้นำเพื่อทำการวางแผนและเตรียมการ แบ่งหน้าที่รับผิดชอบ ซึ่งในปีนี้จะเน้นการพัฒนาพื้นที่และในส่วนของศูนย์เรียนรู้เป็นหลัก ในการดำเนินการเจอปัญหาและอุปสรรคเรื่องพื้นที่อันเนื่องมาจากพื้นที่เป็นนาปรุยากต่อการพัฒนาปรับปรุง จึงมีการประสานงานกับหลาย ๆ ฝ่าย ทั้งผู้ใหญ่บ้านทุ่งแหลกกลาง นายกอบต.นาหมอศรี และทางหน่วยงานเกษตรอำเภอ

การจัดเวทีเสวนาประจำปี ปีที่ 1 (พ.ศ. 2561) มีการประชุมวางแผนเรื่องการจัดสรรพื้นที่ การปลูกสร้างอาคาร จัดเตรียมพื้นที่สำหรับจัดเวทีเสวนา เตรียมแปลงนาสำหรับการทำนา ร่วมกัน ซึ่งได้แบ่งหน้าที่ให้ผู้ใหญ่บ้านทุ่งเหล็กกลางรับผิดชอบเรื่องการประสานงานเตรียมอาหาร ประสานงานกับคนในชุมชนและผู้ใหญ่บ้านหมู่อื่น และทางนายกอบต.นาหมอศรีรับผิดชอบดูแลฝ่ายสถานที่ เตรียมเต็นท์ เครื่องเสียง อาหารว่างรับรอง สำหรับกิจกรรม ในส่วนของพระอาจารย์ภัทร อริโย ประสานงานเชิญวิทยากรผู้มีความรู้ ประสบการณ์ เรื่องการอยู่ร่วมกันของคนในสังคม พหุวัฒนธรรม เรื่องการทำนาวิถีท้องถิ่นของชุมชน และเปิดเวทีให้เด็ก ๆ ได้เข้ามาแสดงความสามารถ เช่น รำโนราห์ โดยกิจกรรมจะเชิญผู้ว่าราชการจังหวัดสงขลามาเป็นประธานเปิดงาน ซึ่งหลังจากจัดกิจกรรมเสร็จแล้วในวันนั้นจะมีการนั่งสรุปงานเพื่อสรุปภาพรวมถึงข้อบกพร่องที่เกิดขึ้น เจออุปสรรคอะไรบ้าง จากนั้นนำปัญหาที่พบเจอมาหาแนวทางในการแก้ไขหรือพัฒนาให้ดียิ่งขึ้น ซึ่งในปีแรกเจอปัญหาเรื่องการจัดสรรพื้นที่เกิดความแออัดเนื่องจากมีคนเข้าร่วมงานมากเกินไปจากการคาดหมายทำให้ที่จอดรถมีไม่เพียงพอ และจากการจัดกิจกรรมทำให้พื้นที่กลายเป็นแหล่งท่องเที่ยว มีนักท่องเที่ยวเข้ามาเที่ยวชม คนในชุมชนเข้ามาขายของซึ่งทำให้ศูนย์เรียนรู้มีขยะ

การจัดเวทีเสวนาประจำปี ปีที่ 2 ครั้งที่ 1 (พ.ศ. 2562) มีการวางแผนจัดเตรียมพื้นที่/พื้นที่จอดรถ จากครั้งที่ผ่านมามีได้รับผลตอบรับดีและได้รับความร่วมมือจากทุกฝ่ายทำให้มีการพัฒนาพื้นที่ศูนย์เพิ่มเติมคือ มีการจัดทำจุดถ่ายรูป มุมให้ความรู้ ให้พื้นที่ที่มีความน่าสนใจเพิ่มมากขึ้น ซึ่งการจัดเวทีเสวนาและทำกิจกรรมการดำเนินไปอย่างราบรื่น มีผู้เข้าร่วมกิจกรรมมากตามที่คาดหมายไว้ถือได้ว่าประสบความสำเร็จ ในปีนี้ 2 นี้ จึงมีการวางแผนที่จะจัดเวทีเสวนาอีกครั้งในช่วงการเก็บข้าว

การจัดเวทีเสวนาประจำปี ปีที่ 2 ครั้งที่ 2 (พ.ศ. 2563) ในการเตรียมการวางแผนสำหรับการจัดเวทีเสวนาครั้งที่ 2 เนื่องจากปีนี้พื้นที่ได้รับผลกระทบจากภัยแล้ง ซึ่งพื้นที่นาชาดน้ำชุมชนมีการแก้ไขปัญหาโดยการหาน้ำมาใส่ในพื้นที่นา ซึ่งทำให้ในปีนี้อาจข้าวสาลีไม่สวยงาม นักท่องเที่ยวเข้ามาเที่ยวชมน้อยลง จึงใช้ช่วงเวลานี้ในการสร้างสิ่งปลูกสร้างเพิ่มเติม (ซึ่งจะให้ความสะดวกเนื่องจากได้รับการสนับสนุนจากตำรวจตระเวนชายแดนที่ 43 (ตชด.) เข้ามาสร้างอาคารให้แก่ศูนย์เรียนรู้ โดยจะมีการพักอยู่ภายในศูนย์จนกว่าจะก่อสร้างแล้วเสร็จ) โดยในการจัดเวทีเสวนาครั้งนี้มีการจัดเตรียมการอย่างเป็นลำดับขั้นตอน มีการป้องกันความปลอดภัย เนื่องจากเป็นช่วงแรกเริ่มของสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัส COVID-19 ในการจัดกิจกรรมจึงมีการตรวจวัดอุณหภูมิ มีบริการเจลล้างมือ และให้ทุกคนสวมหน้ากากอนามัยเข้าร่วมกิจกรรม ซึ่งในปีนี้ได้มีการเพิ่มกิจกรรมแข่งว่าวประเพณีซึ่งในทุก ๆ จะจัดแยกเนื่องจากเวทีเสวนาประจำปีจะจัดในช่วงฤดูกาลดำนา ปีนี้ซึ่งเพิ่มครั้งที่ 2 ในฤดูกาลเกี่ยวข้าวและเพื่อให้สอดคล้องกับสภาพบริบทของกิจกรรมงานจึงเริ่มจัดในช่วงบ่ายโมง

การจัดเวทีการเรียนรู้ถือเป็นจุดแข็งในการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน เนื่องจากเป็นกิจกรรมที่มีขึ้นผ่านวัฒนธรรมการทำนาได้รับความร่วมมือจากทุกฝ่าย คนในชุมชนและบริเวณใกล้เคียงเข้ามามีส่วนร่วม ซึ่งถือได้ว่าประสบความสำเร็จในทุก ๆ ครั้งที่จัด เห็นได้จากจำนวนคนที่มาเข้าร่วม งบประมาณที่ได้รับมีเพิ่มขึ้นจากหน่วยงาน และคนในชุมชนมีการสอบถามเข้ามาในทุก ๆ ปีว่าจะจัดกิจกรรมนี้อีกเมื่อไร ซึ่งตามความมุ่งหวังของศูนย์เรียนรู้จะมีการจัดกิจกรรมอย่างต่อเนื่องในทุก ๆ ปี และศูนย์เรียนรู้เองก็จะไม่หยุดการพัฒนา มีการปรับปรุงพัฒนาเพิ่มเติมในทุกปี และเมื่อมีงบประมาณเข้ามาจากหน่วยงานก็จะนำมาพัฒนาศูนย์เรียนรู้อย่างต่อเนื่อง เพื่อให้ศูนย์เรียนรู้และกิจกรรมเวทีเสวนาได้ปรับเปลี่ยนให้เท่าทันต่อสถานการณ์ภายนอก ทั้งในเรื่ององค์ความรู้และการตั้งรับต่อผลกระทบต่าง ๆ ที่อาจเกิดขึ้น

แผนภาพที่ 15 การจัดเวทีเสวนาประจำปี

ที่มา: วิเคราะห์ข้อมูลโดยผู้วิจัย (2563)

จะเห็นได้ว่า ศูนย์เรียนรู้พระอาจารย์ภัทร อริโย มีการดำเนินกิจกรรมทางวัฒนธรรมผ่านวัฒนธรรมการทำนาโดยมีการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น คือ คนในชุมชนมีความเชื่อในการประกอบกิจกรรมการทำนา มีประเพณีและพิธีกรรมที่ทำมาอย่างยาวนาน รวมทั้งมีการใช้หัตถกรรมท้องถิ่นเป็นอุปกรณ์ เครื่องมือ ในการทำนา ชุมชนนาหมอศรีมีองค์กรชุมชนที่มีผู้นำที่เข้มแข็งซึ่งประกอบด้วย เจ้าอาวาสวัดนาทวิ ผู้ใหญ่บ้านทุ่งแหล และนายกองค์การบริหารส่วนตำบลนาหมอศรี อีกทั้งพื้นที่ศูนย์เรียนรู้พระอาจารย์ภัทร อริโย มีการจัดเวทีเรียนรู้ที่นำไปสู่การเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็งในพื้นที่สังคมพหุวัฒนธรรม

การดำเนินงานร่วมกับชุมชน

การบริหารจัดการในชุมชน ในการจัดกิจกรรมหนึ่งครั้งจะมีการนัดประชุมกลุ่มผู้นำ คือ นายกอบต. กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ทุกหมู่ในตำบลนาหมอศรี โดยพระอาจารย์ภัทร อริโย เป็นผู้ทำการนัดหมาย เพื่อปรึกษาหารือถึงแผนการทำงาน การจัดสรรงบประมาณ รายละเอียดภาพรวมของงานเพื่อทำความเข้าใจให้ตรงกัน จากนั้นผู้นำจะทำการประชุมร่วมกันและมีคนในชุมชนเข้าร่วมด้วย ซึ่งจะเป็นการประชุมเพื่อแบ่งงานรับผิดชอบ โดยจะแบ่งเป็นหมู่บ้าน ซึ่งมีทั้งหมด 8 หมู่บ้าน ร่วมกับทางอบต. นาหมอศรี ซึ่งจะมีการนัดประชุมกันอีกครั้งก่อนการจัดกิจกรรมเพื่อตรวจสอบความเรียบร้อย และเพื่อให้การดำเนินงานเกิดความคล่องตัวมากยิ่งขึ้น **มีการรวมกลุ่ม** คือ มีการนัดประชุมโดยมีการรวมตัวกันของผู้ใหญ่บ้านทั้งหมดในตำบลนาหมอศรี กำนัน รวมถึงกลุ่มกลุ่มชนต่าง ๆ ของในตำบล เช่น กลุ่มปลาส้ม กลุ่มโรงสีข้าว และ **การมีส่วนร่วม** หลังจากทีกลุ่มผู้นำได้มีการประชุมร่วมกันซึ่งมีพระอาจารย์ภัทร อริโย เป็นผู้จัดประชุม จากนั้นชุมชนมีการจัดประชุมอีกครั้งในกลุ่มของชุมชนโดยผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้นัดประชุมเพื่อให้ทุกคนทำความเข้าใจร่วมกัน แบ่งหน้าที่รับผิดชอบ ซึ่งจะแบ่งงานรับผิดชอบเป็นหมู่บ้านซึ่งมีทั้งหมด 8 หมู่บ้านในตำบลนาหมอศรี

- จัดประชุมก่อนดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ทุกครั้ง เพื่อวางแผนการทำงาน แบ่งหน้าที่รับผิดชอบตามความเหมาะสม ความถนัด หรือความสมัครใจ

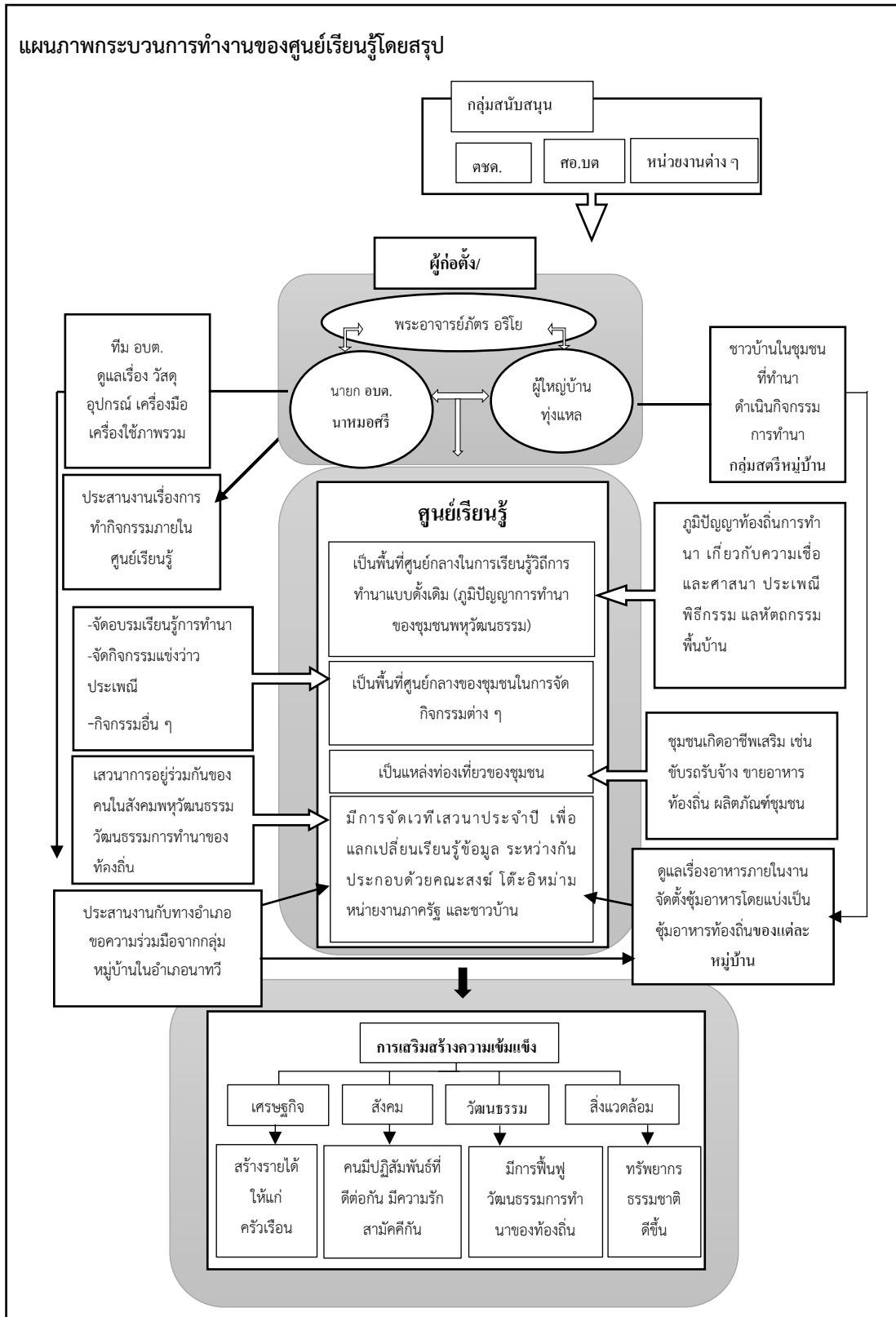
- ดำเนินกิจกรรมตามแผน โดยมีผู้ใหญ่บ้านและนายก อบต. เป็นผู้ดูแลภาพรวมในการดำเนินการ

- นัดประชุมประเมินผลการดำเนินกิจกรรม เพื่อนำข้อเสนอแนะกลับมาพูดคุยหาแนวทางแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในการดำเนินกิจกรรม และชื่นชมผลงานที่ดียิ่งแล้วเพื่อให้เกิดการพัฒนาให้ดียิ่งขึ้น

- นำผลจากการประชุมกลุ่มมาชี้แจง ประเมินผล อีกครั้งในวาระการประชุมประจำเดือน เพื่อพูดคุยถึงปัญหาและความสำเร็จ เพื่อการติดตามการทำงานอย่างต่อเนื่อง

การสร้างเครือข่าย กิจกรรมที่จัดขึ้นในชุมชน (การจัดเวทีเสวนา) มีการขอความร่วมมือระหว่างหมู่บ้าน และระหว่างตำบล ซึ่งครอบคลุมทั้งหมดในระดับอำเภอ มีการประสานงานของความร่วมมือผ่าน นายก อบต.นาหมอศรี เป็นผู้ประสานงาน

จะเห็นได้ว่า ในการดำเนินงานร่วมกับชุมชนจะต้องมีการบริหารจัดการในชุมชน มีการรวมตัว รวมกลุ่ม และการมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรม รวมทั้งมีการสร้างเครือข่าย เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้แก่กลุ่มและขยายวงกว้างในชุมชน และระหว่างชุมชน

แผนภาพที่ 16 กระบวนการทำงานของศูนย์เรียนรู้โดยสรุป
ที่มา: วิเคราะห์ข้อมูลโดยผู้วิจัย (2563)

สรุปได้ว่า ศูนย์เรียนรู้พระอาจารย์ภัทร อริโย มีการสร้างขึ้นในพื้นที่นา เป็นศูนย์กลางในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ของวัฒนธรรมการทำนา เป็นศูนย์เรียนรู้ของชุมชนที่เป็นพื้นที่ร่วมให้คนทั้งสองศาสนาเข้ามามีส่วนร่วม มีปฏิสัมพันธ์กันมากขึ้นผ่านการทำนา ภายในพื้นที่ ศูนย์เรียนรู้ได้ทำการฟื้นฟูวัฒนธรรมการทำนาในอดีตกลับคืนสู่ท้องถิ่น ซึ่งสามารถอธิบายวิถีวัฒนธรรมการทำนาในพื้นที่สังคมพหุวัฒนธรรมได้ในประเด็นต่อไปนี้

1.3.2) วัฒนธรรมการทำนาในพื้นที่สังคมพหุวัฒนธรรม

ในการศึกษาวัฒนธรรมการทำนาในพื้นที่สังคมพหุวัฒนธรรม ประกอบด้วย วัฒนธรรมการทำนาในอดีต (ก่อน พ.ศ. 2540) และวัฒนธรรมการทำนาในปัจจุบัน (พ.ศ. 2540 - 2560) ดังนี้

วัฒนธรรมการทำนาในอดีต (ก่อน พ.ศ. 2540)

ในสมัยก่อนพื้นที่นาเป็นปรารภจึงต้องมีการปรับสภาพพื้นที่ให้เป็นที่น่าหรือแปลงนา โดยจะอาศัยการใช้แรงงานคนในหมู่บ้านร่วมด้วยช่วยกันปรับแต่งสภาพพื้นที่ซึ่งจะมีอุปกรณ์คือ พรวน ขวาน จอบ เสียม เครื่องมือทำการเกษตรทั่วไป การทำนามจะมีลักษณะเป็นนาดำซึ่งจะทำนาปีละครั้งหรือที่เรียกกันว่านาปี ในช่วงการทำนาผู้ใหญ่บ้านมีการชักชวนลูกบ้านมาช่วยกันปรับสภาพภูมิทัศน์บริเวณทางสายเหมืองตลอดสาย ช่วยกันตากหญ้า ตัดไม้ ลอกคูคลอง เพื่ออำนวยความสะดวกเรื่องน้ำให้แก่ผืนนา

“...สมัยก่อนพอถึงช่วงจะทำนา นายบ้านจะชวนกันไปกลางทาง ถางที่เหมือง ทำทางน้ำ ที่จะทำแต่แรกก็คือไปตัดไม้มาปักคอง เพื่อดักน้ำ อัดน้ำขึ้นนา ชาวบ้านร่วมกันเอาจอบพรวนมาช่วยกันถาง ช่วยกันดูแลช่วยกันในหมู่บ้าน...”

(นายมัน (นามสมมติ) สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 22 มิถุนายน 2563)

สำหรับขั้นตอนการทำนาในอดีตนั้นอาศัยฤดูกาลคือการดูสภาพอากาศเป็นหลัก เมื่อย่างเข้าสู่ฤดูฝนจะมีการเตรียมพื้นที่สำหรับทำนา มีการไถตะ ไถแปร และทำการคราด ซึ่งคนสมัยก่อนอาศัยน้ำจากฝนที่ตกลงมาทำให้ผืนนาชุ่มน้ำ ดินร่วนซุย ทำให้เกิดความสะดวกในการไถนา โดยจะใช้แรงงานวัว ควาย ในการไถนา

“...คนสมัยก่อนเขาเตรียมการ ซึ่งสมัยก่อนจะต้องใช้เวลาเนื่องจากต้องไถนา สมัยก่อนพอไถแล้วจะแช่ไว้ก่อนให้ดินเปียก ให้ดินอ่อนร่วน ให้หญ้าตาย หลังจากนั้นก็ทำการไถแปรอีก แล้วหลังจากนั้นก็ทำการคราด หลังจากนั้นก็ทำการลงกล้าก็คือลงดำ สมัยก่อนจะมีพื้นที่ในการหว่านกล้า เพื่อให้ได้ต้นกล้าที่แข็งแรงสมบูรณ์ ถ้าหว่านข้าวลงในแปลงนาเลยต้นมันไม่ค่อยโตเพราะมันจะขึ้นติดกันแน่นและอยู่ไม่สวยเหมือนนาดำ เลยไม่นิยมหว่านต้นกล้าในพื้นที่บริเวณทำนา...”

(สาวนุ้ย (นามสมมติ) สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 22 มิถุนายน 2563)

“...เดือนหกเดือนเจ็ดจะเป็นการเตรียมที่ แล้วเริ่มลงมือไถนาคือเดือนแปด เดือนเก้าเดือนสิบจนถึงเดือนสิบสอง ซึ่งตอนเดือนแปดปลาย ๆ ก็จะหว่านกล้ากันก่อน...”

(สมสุข (นามสมมติ) สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 22 มิถุนายน 2563)

“...สมัยก่อนใช้วัวใช้ควายไถนา เริ่มจากการไถตะกอน แล้วก็แช่ไว้ให้หญ้าตายแล้วเปียก จากนั้นถึงทำการไถแปร แล้วก็ทำการคราด เสร็จแล้วก็ลงกล้าได้...”

(บังมะ (นามสมมติ) สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 11 มิถุนายน 2563)

จากคำสัมภาษณ์สะท้อนให้เห็นว่า การทำนาในสมัยก่อนนั้น มีอุปกรณ์คือ คันไถที่ทำจากไม้ มีแอก และมีหัวไถ ซึ่งการทำนาจะยึดตามสภาพฤดูกาล หากเข้าหน้าฝนก็จะเริ่มทำนาซึ่งจะเริ่มตั้งแต่เดือนพฤษภาคม การปลูกข้าวในอดีตเริ่มจากการเตรียมดิน มีการไถตะกอน การไถแปร และการคราด ซึ่งใช้แรงวัว ควาย ก่อนที่จะทำการไถต้องรอให้ดินมีความชื้นเพียงพอที่จะไถได้ โดยปกติจะต้องรอให้ฝนตกจนมีน้ำขังในผืนนาหรือให้มีน้ำเข้าไปในนาเพื่อทำให้ดินเปียก ทั้งนี้สามารถทำควบคู่ไปกับการหว่านกล้า จากนั้นทำการหว่านเมล็ดพันธุ์ข้าว (หว่านกล้า) เพื่อใช้สำหรับนำไปดำ (ปัก) ในผืนนา โดยจะมีการจัดเตรียมที่สำหรับหว่านซึ่งพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์ เพื่อให้ได้ต้นกล้าแข็งแรงสมบูรณ์ จะไม่นิยมหว่านเมล็ดพันธุ์ลงในแปลงนาปลูกข้าว พันธุ์ข้าวที่นิยมปลูกในอดีตคือ ข้าวคำฉาง ข้าวลูกดำ ข้าวลูกแดง ข้าวลูกเขย ข้าวยอดม่วง ข้าวเล็บนก ข้าวช่อขิง ข้าวช่อลูง ข้าวคีนดินเป็นต้น

“...สมัยก่อนปลูกข้าวคำฉาง ข้าวลูกดำข้าวลูกแดง สมัยก่อนถ้าปลูกข้าวคำฉาง จะอยู่ได้นานเพราะเป็นสารแข็งทานแล้วจะอยู่ท้อง...”

(ศักดิ์ (นามสมมติ) สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 11 มิถุนายน 2563)

นำพันธุ์กล้า (ต้นกล้า) ที่ทำการถนอมมัดเป็นเรียง (รวงข้าวหลาย ๆ รวงที่นำมามัดรวมกันได้หนึ่งกลุ่มก้อน เรียกว่า หนึ่งเรียง) ไว้มาทำการปักดำซึ่งขั้นตอนนี้เรียกว่า การดำนาคือจะมีการขอมือ หรือออกปาก เพื่อวานให้คนในหมู่บ้านมาช่วยกันดำนาจากนั้นก็สลับกันไปตามแปลงนาของคนอื่น ๆ ในหมู่บ้าน

ในช่วงที่มีการดำนาไปจนถึงการเก็บเกี่ยวข้าวแล้วเสร็จนั้น คนไทยพุทธจะมีการประกอบพิธีกรรมในบางขั้นตอนตามความเชื่อ ซึ่งคนไทยมุสลิมจะไม่มีการประกอบพิธีกรรม โดยก่อนจะดำนาสำหรับคนไทยพุทธจะมีการทำพิธีกรรมทางศาสนาคือการแรกดำ และในการดำนานั้นจะประกอบด้วย “การขอมือ” (การช่วยกันดำนาซึ่งจะใช้คนไม่มากโดยคนที่มาร่วมดำนาล้วนเป็นคนที่มีการแปลงนาปลูกข้าวทั้งสิ้น) เมื่อข้าวตั้งท้องเริ่มออกรวงจะมีพิธีกรรมคือ ทำขวัญข้าว เมื่อต้นข้าวเจริญเติบโตเต็มทีรวงข้าวถึงอายุการเก็บเกี่ยว หรืออาจจะเป็นการออกปาก (การลงแขกชนิดหนึ่งซึ่งมีข้อเฉพาะว่าผู้ที่ให้ว่วานเป็นผู้ไปให้ว่วานด้วยตนเอง) และการลงแขกเกี่ยวข้าว (การช่วยกันเกี่ยวข้าวโดยใช้คนจำนวนมากทั้งคนที่ประกอบอาชีพทำนาและคนที่ไม่ได้ประกอบอาชีพทำนา) ซึ่งวิธีการเกี่ยวข้าวจะใช้กระเกี่ยวข้าว โดยเก็บทีละรวงแล้วมัดเป็นเรียง ใช้วิธีการหอบนำกลับไปไว้ในโรงเรือนเก็บข้าวซึ่งจะมีการนำข้าวที่เก็บครั้งแรกใส่สมุก (ภาชนะที่สารจากใบเตย) ห่อด้วยผ้าแล้วนำกลับบ้านวางไว้บนที่สูงในโรงเรือนเก็บข้าว

การแรกดำ มีการจัดเตรียมหมากพลูจัดทำสำหรับ 9 คำ นำของที่เตรียมมาปักให้อยู่ตรงกลางของผืนนา จากนั้นสวดมนต์คาถา เสร็จแล้วเริ่มทำการปักดำ เป็นจำนวน 9 กอ ซึ่งคนในชุมชนมีความเชื่อว่าหากมีการทำพิธีแรกดำ เมื่อทำการดำนาจะไม่เกิดอาการเจ็บเท้า เจ็บมือ ซึ่งจะหาวันในการแรกดำนาที่เป็นสิริมงคลแก่ตนเอง หลังจากปักดำ 9 กอเพื่อเอาฤกษ์แล้วก็สามารถที่จะมาทำการดำนาในตอนไหนก็ได้

“...พิธีกรรมสมัยก่อนคือไปแรกนาก็คือแรกดำ พาหมากพลูทำเป็น 9 คำ แล้วก็ใช้วิธีการพูดกล่าว ทำเพื่อกันเวลาลงไปดำนาจะได้ไม่เจ็บเท้า เจ็บมือ เป็นความเชื่อ ก็คือจะทำในช่วงก่อนจะดำนาหาวันดี ๆ...”

(ตาอ้อย (นามสมมติ) สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 8 สิงหาคม 2563)

“...นำของที่เตรียมมาปักเข้าตรงกลางแล้วก็ดำ ส่วนใหญ่ก็จะดำ 9 กอ เป็นแรกดำ หลังจากนั้นจะทำเมื่อไหร่ก็ได้...”

(สายใจ (นามสมมติ) สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 8 สิงหาคม 2563)

การแรกเก็บ ในสมัยก่อนนั้นเชื่อกันว่าก่อนจะทำการเก็บข้าวจะต้องไปนำขวัญข้าวกลับมาไว้ที่บ้านก่อน คือ จะใช้วันที่ฤกษ์ดีเป็นมงคล โดยผู้ที่ไปนำขวัญข้าวจะต้องชำระร่างกายให้สะอาด เนื้อตัวทาแป้งมีกลิ่นหอม แล้วก็จะไปแรกเก็บข้าว เลือกที่สวย ๆ รวงที่สมบูรณ์ เก็บใส่สมุด ขณะเก็บข้าวก็จะมีหมอปิธีสวดคาถาในการทำขวัญข้าวจะมีการช่อขังข้าว นำผ้ามาผูก นำ น้ำอบ แป้ง เครื่องหอมทาที่ต้นข้าวแล้วทำการเพื่อแสดงความเคารพต่อพระแม่โพสพให้คอยปกป้องรักษาดูแลนาข้าวและให้ได้ผลผลิตเยอะ เมื่อได้มาเพียงพอดต่อพิธีการแรกเก็บแล้ว ก็จะนำมาห่อไว้ในผ้า แล้วพากลับมาไว้ที่บ้านหรือโรงเรือนเก็บข้าว โดยจะตั้งไว้ในที่สูงซึ่งคนไทยมุสลิมไม่มีพิธีกรรมนี้มีเพียงขอดูจากพระเจ้าเพื่อขอให้ได้ผลผลิตเยอะ ไม่โดนแมลงศัตรูพืชทำร้าย ให้ข้าวแข็งแรงอุดมสมบูรณ์

“...ตอนเก็บก็เช่นกัน สมัยก่อนถ้าจะเกี่ยวข้าวต้องไปเอาขวัญก่อน เป็นการทำขวัญข้าว ต้องอาบน้ำทาแป้งให้ตัวหอม เมื่อเก็บเสร็จเวลาเอาขวัญข้าวกลับ จะเอาผ้าพาด เอาข้าวที่เก็บใส่สมุด แล้วก็ห่อผ้าแล้วใช้ผ้าแคระ พากลับมาไว้บนที่สูงที่บ้านส่วนใหญ่เขาจะใส่สมุดตั้งไว้ อาจจะในบ้านจัดทำห้องสักห้องหรือทำที่ให้แล้วก็ใส่ข้าวตั้งบนที่สูงหรืออาจจะเป็นโรงเรือนเก็บข้าว...”

(เจ๊ะหมีน (นามสมมติ) สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 19 กรกฎาคม 2563)

“...พอข้าวสุกหมดแล้ว เขาจะไปเอาขวัญข้าว เขาก็จะมีการพูดกล่าวทำพิธีหรือว่าทำขวัญ มีหมอปิธี หมอทำขวัญข้าว หลัง ๆ มาจะหายากแล้ว หลัง ๆ ไม่ค่อยมีคนทำแล้ว เดียวนี้แทบจะไม่มีพิธีกรรมแล้ว บางคนใช้วิธีการดูวันที่ดี เช่นเป็นวันเกิดของตัวเองถือเป็นวันที่ดี ซึ่งจะเป็นวันที่ดีสำหรับบุคคลจะไม่เหมือนกัน...”

(ฤดี (นามสมมติ) สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 19 กรกฎาคม 2563)

จากคำสัมภาษณ์สะท้อนให้เห็นว่า ในฤดูกาลเก็บเกี่ยวข้าวนั้น คนในชุมชนจะมีการลงแขกเกี่ยวข้าวสลับกันไปตามแปลงนาของบ้านต่าง ๆ จนครบ ซึ่งในการลงแขกเกี่ยวข้าวจะใช้ แกระ

สำหรับการเก็บข้าวที่ละรวง มัดเป็นเรียง ๆ ตั้งในแปลงนา โดยจะทำการพลิกสลับเพื่อตากรวงข้าวให้แห้ง จากนั้นจึงนำไปใส่กระสอบขนกลับบ้าน ซึ่งผู้คนที่มาลงแขกเกี่ยวข้าวนั้นจะมีการนำปิ่นโตมากันคนละสายในการทานข้าวเที่ยงร่วมกัน โดยนั่งล้อมวงบริเวณคันนา ซึ่งจะนั่งล้อมวงทานอาหารร่วมกันทั้งสองศาสนาสามารถทานอาหารร่วมกันได้ ซึ่งในช่วงการเก็บเกี่ยวข้าวนั้นจะมีเด็ก ๆ นำวามาเล่นในท้องนา หรือปล่อยวัวขึ้นสู่ท้องฟ้าไว้ เนื่องจากว่าในช่วงการเก็บข้าวจะมีลมเหมาะสมควรในการเล่นว่าวหรือบั้งก็มาเล่นทำปี่ซัง หลังจากเก็บเกี่ยวข้าวเสร็จแล้วจะมีการทำกิจกรรมคือ การลาซัง เป็นประเพณีที่จัดขึ้นหลังเก็บข้าวเสร็จแล้วในทุก ๆ ปี

“...ถ้าจะเก็บข้าวที่นี้ก็จะเป็นการขอช่วยให้ลงแขก ในการเก็บข้าวก็จะมีการทำขนมทำกับข้าวเลี้ยง จะมีการขอช่วยกันตั้งแต่ตอนดำและตอนเก็บ ซึ่งให้ความสนุกสนาน เพราะว่ามีกันหลายคน สมัยก่อนจะมีความสนุกมาก...”

(ฟาติน๊ะ (นามสมมติ) สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 8 สิงหาคม 2563)

“...สมัยก่อนข้าวสาร วางกันไว้พอขึ้นเที่ยงก็จะมาทำหุงข้าวปลาปิ้งทำน้ำซุบแกงเลี้ยง ซึ่งจะมีความอร่อยหาผักหญ้าในท้องนา...”

(ทองใบ (นามสมมติ) สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 8 สิงหาคม 2563)

“...สมัยก่อนเด็กจะมาเล่นกันในนาก็จะเล่นลูกซอน เล่นไล่จับ เล่นมอ ซ้อนปลากัด วิดลูกคลัก แล้วก็มีการเอาซังมาทำปี่เป่าเล่น มีการเล่นว่าว เล่นหลังเก็บข้าวเสร็จ แต่แรกจะใช้เชือกป่านในการชักว่าว เชือกโยพด โยปอ นำไปฉีกแล้วนำมาตากให้แห้ง แล้วก็เอามาควั่นสองถึงสามเส้นให้เป็นเกลียว โยปอจะเหนียวไม่บาดมือ ถึงโยปอจะเอามาทำแข่งข้าวหมากได้อีก จะขึ้นชื่อมากลูกแข่งโยปออันดับ 1 เลย...”

(กะย๊ะ (นามสมมติ) สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 8 สิงหาคม 2563)

ปีใดได้ผลผลิตหลังเก็บเกี่ยวน้อยก็จะมีพิธีเช่นไหว้ขอพรเพื่อให้ปีถัด ๆ ไปได้ผลผลิตมากยิ่งขึ้น ซึ่งคนไทยมุสลิมก็จะมีพิธีขอแก่พระเจ้าให้ดลบันดาลให้ได้ผลผลิตเพิ่มมากขึ้น

“...หลังการเก็บเกี่ยวข้าวจะมีการชวนกันไปช่วยกันนวดข้าว ซึ่งจะเริ่มทำการนวดข้าวกันในตอนค่ำ จะมีตั้งแต่เด็กเล็ก ผู้ใหญ่วัยทำงานไปจนถึงผู้สูงอายุมาร่วมด้วยช่วยกันนวดข้าว ใครว่างจากภารกิจเช้าก็จะตามมาสมทบ ซึ่งจะอาศัยแสงไฟจากตะเกียงในระหว่างการนวดข้าวและจะมีการร้องรำทำเพลงเกี่ยวพารานาฮี เพื่อเป็นการสร้างบรรยากาศให้สนุกครื้นเครง ซึ่งจะนวดข้าวจนถึงเที่ยงคืนถึงจะแยกย้ายกลับบ้าน ในระหว่างการนวดข้าว เจ้าของบ้านจะทำขนมเลี้ยงชาวบ้านที่มาช่วยนวดข้าว...”

(ฟาติน (นามสมมติ) สัมภาษณ์เมื่อ 8 สิงหาคม 2563)

จากคำสัมภาษณ์สะท้อนให้เห็นว่า มีการขอแรงคนในชุมชนอีกครั้งหลังเก็บเกี่ยวข้าวเสร็จมาร่วมกันนวดข้าวซึ่งจะเริ่มนวดในตอนค่ำมีการทำเลี้ยงขนมหวานเลี้ยงทุกคนและในแต่ละวันจะสลับบ้านจนกว่าจะครบ ซึ่งคนไทยพุทธและคนไทยมุสลิมจะมีข้อปฏิบัติเหมือนกันหลังการเก็บเกี่ยวข้าว คือ การนำข้าวไปบริจาคให้แก่ผู้ที่ยากไร้หรือคนยากจน โดยส่วนนำไปบริจาคให้ครูสอนหนังสือ โรงพยาบาล ในสมัยก่อนจะนิยมสีข้าวด้วยตนเองซึ่งจะเป็นการสีข้าวแบบภูมิปัญญาพื้นบ้านที่มีตกทอดกันมาอย่างยาวนาน ตั้งแต่การนวดข้าวเปลือก ใช้ครกตำ และสีข้าว จนได้ข้าวสาร ซึ่งคนไทยมุสลิมจะนำข้าวที่ได้ไปแจกจ่ายแก่ผู้ยากไร้หรือผู้ที่ยากไร้หรือให้แก่โต๊ะครูที่สอนหนังสือ เรียกว่าการออกทาน โดยจะให้ทานร้อยละ 10 คือ ข้าว 10 เรียงจะนำออกเพื่อแจกจ่าย 1 เรียง

“...สมัยก่อนข้าวส่วนหนึ่งที่ได้จากทำนาก็จะนำไปแจกจ่าย ส่วนใหญ่จะนำไปให้โต๊ะครูสอนหนังสือเพราะจะหุงเลี้ยงเด็ก ๆ ซึ่งจะใช้เวลาช่วงค่ำ ๆ มาช่วยกันนวดข้าวเพื่อนำไปแจก ผลัดกันไปวันละบ้านเรื่อย ๆ จนหมด แล้วก็ช่วงนี้จะเป็นช่วงที่คนจะมาเล่นว้าวกันในงานที่เก็บข้าว...”

(มีนะ (นามสมมติ) สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 8 สิงหาคม 2563)

จะเห็นได้ว่า การทำนาในอดีตนั้นจะอาศัยแรงงานคนในการทำนา ใช้ภูมิปัญญาการทำนาของท้องถิ่นที่มีสืบต่อกันมา คือ จะทำนาดำซึ่งเป็นนาปี ใช้วัวควายในการไถนา มีการขอมือออกปาก ลงแขกเกี่ยวข้าว มีการประกอบพิธีกรรมแรกดำ แรกเก็บ ข้าวที่ปลูกเป็นข้าวพันธุ์ท้องถิ่นซึ่งคนไทยมุสลิมจะไม่มีพิธีกรรมในการทำนา ข้าวที่ได้จะแบ่งหนึ่งส่วนสำหรับการนำไปบริจาค โดยในการทำนามีการประกอบกิจกรรมต่าง ๆ จะทำการอาศัยแรงงานคนในทุกขั้นตอน ตั้งแต่การ

ไถนา ถอนต้นกล้า ดำนา เก็บข้าว จนถึงขั้นตอนการนวดข้าวสีข้าว ทำให้คนในชุมชนเกิดการรวมตัวกัน คนจึงมีปฏิสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน ไม่แบ่งแยกทางศาสนามีความเป็นหนึ่งเดียว

วัฒนธรรมการทำนาในพื้นที่สังคมพหุวัฒนธรรม ภายใต้ความเป็นสังคมพหุวัฒนธรรมของพื้นที่ทำนาในชุมชนนาหมอศรีซึ่งมีวัฒนธรรมการทำนาที่เป็นของคนไทยพุทธ คนไทยมุสลิม และวัฒนธรรมการทำนาร่วมกัน วัฒนธรรมการทำนาสามารถแบ่งออกเป็น 3 ขั้นตอน คือ ขั้นตอนก่อนการปลูก ขั้นตอนในช่วงเพาะปลูก และขั้นตอนการเก็บเกี่ยว โดยคนไทยพุทธมีวัฒนธรรมการทำนาที่ประกอบไปด้วย ประเพณี พิธีกรรมและความเชื่อ ขณะที่ตามหลักศาสนาของคนไทยมุสลิมไม่มีความเชื่อและพิธีกรรมในการทำนา สามารถอธิบายได้ดังนี้

1) ขั้นตอนก่อนการปลูก

- คนไทยพุทธมีพิธีกรรมมารับเทียมตา คนในชุมชนมีความเชื่อว่าในชุมชนจะมีเทวดาคอยคุ้มครองปกป้องรักษาดูแลคนในชุมชน และดูแลนาข้าวให้ได้ผลผลิตงอกงามซึ่งจะมีการสลับผลัดเปลี่ยนเทวาลงมาดูแลพื้นที่ในทุก ๆ ปี ชาวบ้านจึงมีประเพณีรับเทียมตา ซึ่งเป็นการรับ-ส่งเทวดา โดยจะจัดขึ้นหลังวันขึ้นปีใหม่ไทย เป็นการแสดงความกตัญญูต่อเทวดาผู้มาคุ้มครองและเป็นสิริมงคลแก่ตนเอง การรับเทียมตา จะมีการจัดทำร้านในการวางเครื่องบวงสรวงเทวดา โดยจะมีการใช้หยวกกล้วยและไม้ทำเป็นร้าน จัดทำบ้านทรงไทยขนาดเล็กและมีการตกแต่งให้สวยงาม โดยชาวบ้านจะนำข้าวสุกที่ยังไม่มีใครตักทาน ปลาหมี่ห้วมีหาง น้ำดื่ม เหล้า ดอกไม้ธูปเทียน จัดเตรียมใส่กระทงใบตองและนำมาตั้งบนร้าน มีการทำธงสามเหลี่ยมเพื่อใช้ในการทำพิธีกรรม มีการเขียนชื่อตนเองและครอบครัว และข้อความว่า “ข้าพ...ขอส่งเทวดาองค์เก่าและได้มารับเทวดาองค์ใหม่” จากนั้นเป็นการประกอบพิธีกรรมมีหมอปิธีกรรมนำสวดมนต์

- คนไทยมุสลิมซึ่งไม่มีพิธีกรรม แต่จะมีในส่วนของการสวดดูอาขอต่อพระเจ้าให้ช่วยดลบันดาลให้การทำนาเป็นไปอย่างราบรื่น ซึ่งคนไทยมุสลิมเชื่อว่าพระเจ้าจะคอยดูแลคุ้มครองพื้นที่นา ดลบันดาลให้การทำนาได้ผลผลิตมาก

2) ขั้นตอนในช่วงเพาะปลูก

- คนไทยพุทธมีพิธีแรกดำ เป็นการบูชาพระแม่โพสพให้ช่วยดูแลต้นข้าวให้ต้นกล้ามีความอุดมสมบูรณ์เจริญเติบโตงอกงาม โดยการแรกดำนั้นเป็นพิธีกรรมที่มีการเชิญหมอชาวบ้านมาเป็นผู้ทำพิธี มีการจัดเตรียมหมากพลูซึ่งใช้ในพิธีกรรม โดยในการแรกดำจะทำการดำเป็นจำนวน 9 กอ มีอุปกรณ์ที่ต้องใช้ในการทำพิธี คือ หมากพลู ไม้ต่างบาย หนาม และมะนาว มีการหาฤกษ์ใช้วันที่เป็นมงคล ซึ่งเชื่อว่าหากทำพิธีกรรมนี้แล้วในการดำนาครั้งถัดไปช่วยให้มือและเท้าไม่ได้รับบาดเจ็บจากการดำนา

- คนไทยมุสลิม ซึ่งไม่มีพิธีกรรมแต่คนไทยมุสลิมบางส่วน (เป็นความเชื่อรายบุคคล) มีการแรกดำโดยทำการดำแรกเริ่มเป็นจำนวน 9 กอเช่นกัน ระหว่างการดำนาจะมีการสวดดูอาขอพระเจ้า เช่น “ทำนาปีนี้ขอให้ได้ผลผลิตดี ข้าวไม่เสียหาย” ซึ่งเชื่อว่าพระเจ้าจะดลบันดาลให้

3) ขั้นตอนการเก็บเกี่ยว

- คนไทยพุทธมีพิธีแรกเก็บ คือ ในอดีตเมื่อถึงช่วงข้าวเริ่มสุก ชาวบ้านจะมีการนำขวัญข้าวกลับมาไว้ที่โรงเรือนเก็บข้าว ซึ่งจะมีการสร้างโรงเรือนไว้สำหรับเก็บข้าวโดยเฉพาะในการแรกเก็บนั้น จะมีการดูฤกษ์ยามทำการเลือกวันที่เป็นมงคล มีการจัดเตรียมขนมขาว ขนมแดง ข้าว (ข้าวที่ยังไม่มีใครตัดจากหม้อทาน) ไข่ไก่ ปลา (ปลาที่มีหัวและหางครบ) ฐูป เทียน หมาก และดอกไม้ มีการจัดเตรียมเครื่องหอม คือ แป้ง และน้ำอบ อีกทั้งมีหมอทำขวัญข้าวเป็นผู้ทำพิธีโดยมีการนำต้นข้าว 5-7 กอ มาผูกด้วยด้ายให้ติดกับหลัก นำน้ำหอมน้ำอบทาตามต้นข้าว และนำขวัญข้าว (ข้าวที่ทำพิธี) กลับโดยการเอาผ้ามาทำการห่อไว้ นำใส่สมุกสะพายกลับมาไว้ในโรงเรือนและจะต้องนำไว้บนที่สูง

- คนไทยมุสลิม ซึ่งไม่มีพิธีกรรมแต่จะทำการผูกขี้ข้าวเช่นกันโดยนำด้ายขาวมาผูกซึ่งจะเลือกต้นข้าวที่ออกรวงสวยงามมีรวงใหญ่เมล็ดข้าวเต็มรวงไม่ลีบ นำต้นข้าว 7 กอมาผูกมัดเป็นช่อและทำการสวดดูอาขอพระเจ้าให้ข้าวในนาออกรวงตก ได้ผลผลิตเยอะ

ตารางภาพที่ 6 วัฒนธรรมการทำนาในพื้นที่สังคมพหุวัฒนธรรม

วัฒนธรรมการทำนาในพื้นที่สังคมพหุวัฒนธรรม		
	วัฒนธรรมการทำนาของคนไทยพุทธ	วัฒนธรรมการทำนาของคนไทยมุสลิม
ขั้นตอนก่อนการปลูก	พิธีกรรมการรับเทียมดา เชื่อกันว่าในชุมชนจะมีเทวดาคอยคุ้มครองปกป้องรักษาดูแลคนในชุมชน และดูแลนาข้าวให้ได้ผลผลิตดงอกงาม	ไม่มีพิธีกรรม แต่จะมีในส่วนของ การสวดดูอาขอต่อพระเจ้าให้ช่วยดลบันดาลให้การทำนาเป็นไปอย่างราบรื่น คนมุสลิมเชื่อว่าพระเจ้าจะคอยดูแลคุ้มครอง
ขั้นตอนในช่วงเพาะปลูก	พิธีแรกดำ เป็นการบูชาพระแม่โพสพให้ช่วยดูแลต้นข้าวให้ต้นกล้ามีความอุดมสมบูรณ์ เจริญเติบโตงอกงาม ซึ่งการแรกดำจะทำการดำเป็น	คนไทยมุสลิมบางส่วน (เป็นความเชื่อรายบุคคล) มีการแรกดำเป็นจำนวน 9 กอเช่นกัน ระหว่างการดำนาก็จะมีการสวดดูอาขอพระเจ้า เช่น “ทำนาปีนี้ขอให้ได้ผลผลิตดี

	จำนวน 9 กอ และมีหมอสวด ทำพิธี	ข้าวไม่เสียหาย” ซึ่งเชื่อว่าพระเจ้าจะ ดลบันดาลให้
ขั้นตอนการเก็บเกี่ยว	พิธีแรกเก็บมีหมอสวดทำขวัญข้าว เป็นผู้ทำพิธี มีการผูกขี้ข้าว และทำขวัญข้าว	ไม่มีพิธีกรรมแต่จะทำการผูกขี้ข้าว เช่นกันและทำการสวดดูอาขอพระ เจ้าให้ข้าวในนาออกรวงได้ผลผลิต เยอะ
หมายเหตุ กิจกรรมที่มีปฏิบัติดังในตารางเป็นความเชื่อเฉพาะส่วนบุคคล		

ที่มา: วิเคราะห์ข้อมูลโดยผู้วิจัย (2563)

กิจกรรมที่มีการทำร่วมกันผ่านวัฒนธรรมการทำนาของคนทั้งสองศาสนา

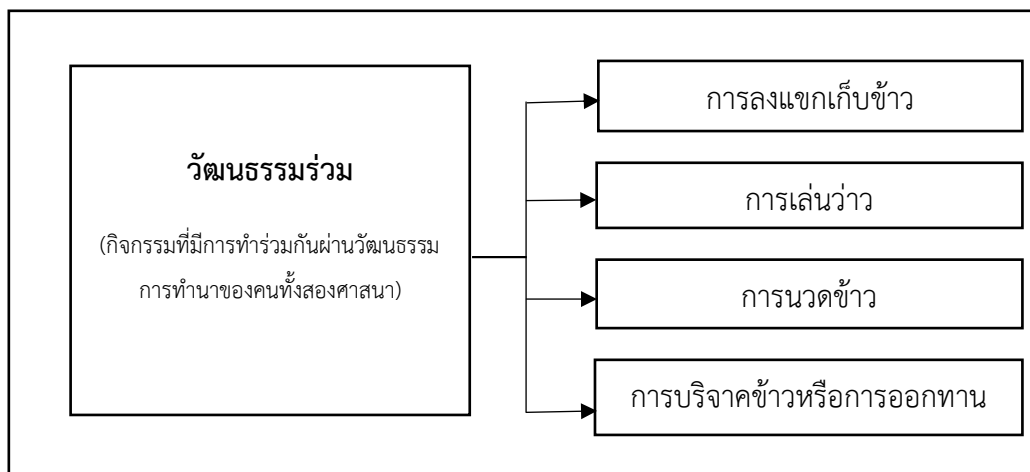
การลงแขกเก็บข้าว เป็นการเก็บข้าวโดยใช้แกระซึ่งอาศัยแรงงานคนในชุมชนในการร่วมกันเก็บข้าว จะทำการเก็บข้าวผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนกันจนครบทุกคน ซึ่งตามปกติข้าวในแต่ละแปลงนาจะสุกไม่พร้อมกันขึ้นอยู่กับว่าเจ้าของที่นาคนไหนทำการดำนาก่อนสุกก่อนก็จะทำการช่วยกันเก็บข้าวก่อน โดยการลงแขกเก็บข้าวนั้น ทุกคนจะมีการหิ้วปืนโตหนึ่งสายมาร่วมรับประทานอาหารร่วมกันในตอนพักเที่ยงและเจ้าของข้าวที่เก็บในตอนนั้น ๆ จะนำขนมหวาน เครื่องดื่มหรือผลไม้ มาให้แก่ผู้คนที่มาลงแขกเกี่ยวข้าวได้ทานร่วมกัน

การเล่นว่าว จะทำการเล่นในช่วงฤดูกลางเก็บข้าว เพราะเป็นช่วงฤดูลมเปลี่ยนทิศทาง ซึ่งจะมีทั้งเด็กและผู้ใหญ่ทั้งสองศาสนาเข้ามาชักว่าว ผูกทิ้งไว้ตามท้องนา จะทำการเก็บกลับในตอนเย็นหลังเกี่ยวข้าวเสร็จ เชือกที่ใช้สำหรับการเล่นว่าวในอดีตนั้นจะเป็นเชือกป่าน เชือกใยปอ ซึ่งเป็นพืชที่มีในท้องถิ่น

การนวดข้าว ภายหลังจากการเก็บข้าวซึ่งในอดีตจะมีการนวดข้าวตั้งแต่ตอนเย็นไปจนถึงเที่ยงคืน มีการสลับผลัดเปลี่ยนไปทุก ๆ บ้านที่ทำนา มีการร่วมกันนวดข้าวโดยทางเจ้าของบ้านจะมีการทำขนมและน้ำหวานเลี้ยง ซึ่งในสมัยก่อนบ้านเรือนไม่มีไฟฟ้าใช้ อาศัยตะเกียงเจ้าพายุและตะเกียงที่ใช้น้ำมันก๊าดในการให้แสงสว่าง มีการสร้างบรรยากาศให้สนุกสนานครื้นเครงโดยมีการร้องเพลงแซวฝ่ายหญิงโดยเฉพาะหญิงหม้ายและลูกสาวบ้านเจ้าของข้าว เป็นการเกี่ยวพาราณาสี ฝ่ายชายจะชอบกิจกรรมนวดข้าวเนื่องจากจะได้ไปแอบมองหญิงสาว

การบริจาคข้าว หรือการออกทาน คนไทยพุทธจะมีการนำข้าวสารหลังจากทำการนวดแล้วมาแจกจ่ายบริจาคให้แก่ผู้ยากไร้ซึ่งถือว่าเป็นการทำบุญให้ทานและในคนไทยมุสลิมจะมีการแจกจ่ายข้าวสารให้แก่ผู้ยากไร้โดยส่วนใหญ่จะนำไปให้แก่โรงเรียนสอนศาสนาเพื่อเป็น

อาหารกลางวันให้แก่เด็ก ๆ ซึ่งตามหลักของมุสลิมจะบริจาตามกฎร้อยละ 10 (ทำนาได้ข้าวหนึ่งร้อย
เรียงต้องทำการบริจาค 10 เรียง)

แผนภาพที่ 17 วัฒนธรรมร่วม

ที่มา: วิเคราะห์ข้อมูลโดยผู้วิจัย (2563)

วัฒนธรรมการทำนาในปัจจุบัน (พ.ศ. 2540 - 2560)

ในช่วง 10 – 20 ปีที่ผ่านมา ด้วยสภาพเศรษฐกิจซึ่งย่ำแย่ลงอย่างพาราเมตริกาคี ส่งผลให้คนในชุมชนส่วนใหญ่เปลี่ยนการประกอบอาชีพ แปรเปลี่ยนพื้นที่นาปลูกยางพารา อาชีพทำนาจึงลดลงอย่างมาก และภายหลังมีการตั้งโรงงานยางพาราซึ่งปล่อยน้ำเสียลงสู่ชุมชน ส่งผลกระทบต่อพื้นที่นาของชาวบ้านคือ ไม่สามารถลงไปดำนาได้ เนื่องจากเมื่อขาสัมผัสน้ำเสียเกิดอาการคัน ปวดแสบ และเป็นแผล ทำให้พื้นที่นาทางฝั่งที่ได้รับผลกระทบจากน้ำเสียหยุดชะงักการประกอบอาชีพทำนา บางส่วนเปลี่ยนเป็นปลูกยางพาราและบางส่วนถูกทิ้งร้างจนกลายเป็นนาพรุ และผืนนาอีกฝั่งที่ไม่ได้รับผลกระทบจากน้ำเสียนั้นเนื่องจากอาศัยน้ำจากชลประทานการทำนาซึ่งด้วยสภาพเศรษฐกิจปัจจุบันที่นอกจากราคาขายพาราในขณะนั้นมีราคาดีแล้ว ชาวนาประสบกับปัญหาต้นทุนการทำนามีสูงขึ้น อันเนื่องมาจากการพึ่งพาเทคโนโลยีมากขึ้น มีการใช้ปุ๋ยเคมีเพื่อให้ได้ผลผลิตมากขึ้น และใช้สารเคมีเพื่อกำจัดแมลงศัตรูพืช ทำให้ชาวบ้านส่วนใหญ่หันมาปลูกยางพาราและทิ้งร้างผืนนาที่เหลือบางส่วนจนกลายเป็นนาพรุเช่นเดียวกัน คนในพื้นที่บางส่วนจึงออกมาหางานทำภายนอกชุมชน

“...เมื่อก่อนหอยขมกับลูกกุ้งมีเยอะ แสดงออกถึงความอุดมสมบูรณ์
เดี๋ยวนี้ไม่ค่อยมีอาจจะเพราะว่าน้ำไม่ท่วม ก็เลยไม่ได้มากับน้ำ...”

(ไชยวัฒน์ (นามสมมติ) สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 9 มิถุนายน 2563)

“...พอโรงงานเข้ามา ก็ปล่อยน้ำเสีย คนต้องหยุดทำงานกันหมด เพราะว่าลงไปทำนาไม่ได้ในน้ำมันมีสารถูกผิวหนังเป็นแผลแสบคัน จึงเลิกทำนา แล้วก็ช่วงนั้นยางพาราราคาดี คนก็เลยหันมาปลูกยางกันหมด บ้านไหนที่ดินน้อยก็ปลูกยางในนา บ้านไหนมีที่ดินเยอะก็ปลูกยางในที่ดอนที่โคกผสมกับปลูกผลไม้แซมไปด้วย ส่วนนาก็ทิ้งให้ร้าง นานวันเข้าก็คือนาพรุเหมือนทุกวันนี้...”

(มีนา (นามสมมติ) สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 9 มิถุนายน 2563)

จากคำสัมภาษณ์สะท้อนให้เห็นว่า การทำนาในปัจจุบันนั้นจะเริ่มทำล่าช้ากว่าในอดีตโดยจะเริ่มในกลางเดือนกันยายนเนื่องจากว่าใช้รถไถซึ่งให้ความสะดวกในการไถนา หว่านกล้าเมล็ดพันธุ์ 20 วันซึ่งจะทำการดำนาแล้วเสร็จในสิ้นเดือนตุลาคม ในช่วงเดือนพฤศจิกายนจนถึงเดือนธันวาคมข้าวเริ่มแตกกอ และในช่วงเดือนมกราคมข้าวจะเริ่มออกรวง ซึ่งจะเริ่มเก็บข้าวได้ในเดือนมีนาคมจนแล้วเสร็จภายในเดือนเมษายน โดยในระหว่างการทำนาไม่มีการประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อเหมือนในอดีต

“...ปัจจุบันฝนฟ้าอากาศไม่ถูกต้องตามฤดูกาล ทำให้ลำบาก แต่แรกพอฤดูเพาะก็เริ่มทำนาได้แล้ว เดี๋ยวนี้ยึดตามไม่ได้แล้วเพราะฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาล อยู่ ๆ ก็แล้ง แล้งไปเลย ถ้าฝนจะตกก็ตกลงมาเลย ไม่มีการบอกกล่าว...”

(สมพร (นามสมมติ) สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 9 มิถุนายน 2563)

การทำนาในปัจจุบันไม่อาศัยฤดูกาลเหมือนในอดีตเนื่องจากว่า ในปัจจุบันฝนไม่ตกตามฤดูกาล สภาพอากาศแปรปรวน ไม่สามารถยึดตามในอดีตได้ ซึ่งในปัจจุบันการทำนามีความสะดวกสบายเพิ่มมากขึ้น ลดการใช้แรงงานคน พึ่งพาเทคโนโลยีเป็นส่วนใหญ่และทำให้เกิดความรวดเร็วเพิ่มมากขึ้น ส่งผลให้การทำนาในปัจจุบันเป็นไปในลักษณะของการที่ต่างคนต่างทำ คนในชุมชนจึงไม่มีการถ้อยทีถ้อยอาศัยกันเหมือนในอดีต คนจึงเกิดความห่างเหินกัน โดยเฉพาะความเป็นศาสนาที่นำไปสู่การแบ่งแยกแบ่งพวกพ้อง คนในชุมชนจึงต่างคนต่างอยู่ เกิดความระแวงระหว่างกัน

“...การทำนาในปัจจุบันนั้นไม่ได้อาศัยฤดูกาลในการเริ่มทำ โดยจะเริ่มทำนาเดือนกันยายนซึ่งมีความล่าช้ากว่าในครั้งอดีต มีการหว่านกล้า จากนั้น

ทำการไถนาซึ่งมีรถไถนา ที่ให้ความสะดวกและรวดเร็ว หลังจากนั้นก็ทำการ
ถอนกล้านำมามัดเป็นเรียงแล้วร่วมกันลงแขกเพื่อช่วยกันดำนา พอเสร็จก็ร่อน
ข้าวตั้งท้องและเมื่อถึงฤดูกาลเก็บเกี่ยวข้าวซึ่งจะใช้วิธีการจ้างเก็บด้วยรถ...”

(ฟาติน (นามสมมติ) สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 8 สิงหาคม 2563)

ในยุคของการเข้ามาของเทคโนโลยี คนในชุมชนเริ่มเปลี่ยนการไถนากับวัวควาย
เป็นรถไถและค้อย ๆ ปรับให้มีความสะดวกมากยิ่งขึ้นไปที่ละชนิด จนการไถกับวัวควายหายไปจาก
ชุมชน

“...การไถเมื่อก่อนใช้วัวควายใช้ไม้ ผลัดเปลี่ยนมาเป็นช่วงไถกับเหล็ก
และผลัดเปลี่ยนมาเป็นรถไถ ปี 2518 ยังใช้ไม้อยู่อีก บังเอิญที่นาหมอศรี ปี
2518 - 2519 มีรถจากสตูลมา เป็นรถไถมือ ที่มีคนเดินตามหลัง เวลารถมาไถ
คนก็จะมานั่งรอที่หัวนาเพราะว่าเนื่องจากไม่เคยเห็น หลังจากนั้นก็ทำให้คนใน
หมู่บ้าน ชื้อรถไถเหล็ก ต้องเป็นคนที่มีกำลังทรัพย์เนื่องจากสมัยนั้นราคาคันละ
6,000 บาท สมัยก่อนจ้างไถไร่ละ 30 บาท ไถกับรถไถเหล็กแบบคนเดินตามซึ่ง
ปัจจุบันยังมีคนใช้อยู่บ้างเช่น นายเสมลูกบงยาว...”

(สมสุข (นามสมมติ) สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 11 มิถุนายน 2563)

“...มีรถไถเครื่องทุนแรงแล้วสมัยนั้นยังไม่มีถนน อาศัยการเดินทาง
หัวนา สมัยก่อนจะหาบข้าวกลับบ้าน ช่วงเปลี่ยนมาเป็นการใช้รถไถ ถ้าหัวนา
แคบก็จะยกขึ้นแบกแล้วก็ลากรถลงไปถ้าหัวนากว้างก็จะใช้วิธีการรื้อ มาจนถึงปี
2528 ในปีพ.ศ. 2529 2530 ก็จะเปลี่ยนมาเป็นรถไถใหญ่ เมื่อรถใหญ่มา จะ
เป็นการทำนาแบบสำเร็จรูปคือ ไม่มีการตกแต่งปรับพื้นที่ สมัยก่อนถ้าเป็นโคก
หรือว่าพื้นที่ไม่ได้รูปก็จะมีรถไถปรับแต่ง ปัจจุบันจะเป็นการจ้างให้รถไถ...”

(ตาอ้อย (นามสมมติ) สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 8 สิงหาคม 2563)

“...มาเตี้ยวันนี้เจริญขึ้น เมื่อมีการตัดถนนประมาณ 20 ปีที่แล้ว ประมาณ
2540 หลังจากนั้นไม่มีใครเก็บข้าวกับแกระ เปลี่ยนมาเก็บกับรถซึ่งเป็นรถเก็บ
ข้าวเข้ามาแล้ว ซึ่งเจ้าของนาไม่ต้องลงไปเก็บข้าวขนข้าวในนาเพราะว่ารถจะ

มาจอดถึงที่รอเก็บขึ้นใส่รถกระบะได้เลย ก่อนที่จะมาเทใส่รถ ก็จะมีช่วงที่ว่า เป็นรถเก็บข้าวแต่เราต้องเอาสอบตามไปเก็บเองบนนา ก่อนที่จะเอามาเทให้ ข้างบนซึ่งอันนี้ไม่ต้องทำเองเจ้าของแคยีนดู รถมาจอดรอเรียงกันบนถนน...”

(แยม (นามสมมติ) สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 11 มิถุนายน 2563)

จากคำสัมภาษณ์สะท้อนให้เห็นว่า การทำนามีการปรับเปลี่ยนไปตามยุคสมัย ซึ่งเมื่อมีเทคโนโลยีเข้ามาอำนวยความสะดวก ความเจริญเข้ามาสู่ชุมชนมีการทำถนน คนได้รับ อิทธิพลจากความทันสมัยส่งผลให้ภูมิปัญญาการทำนาในบางอย่างเริ่มสูญหาย อย่างเช่นการไถนากับ วัวควายที่ในปัจจุบันไม่มีแล้ว เนื่องจากคนที่เลี้ยงวัวควายได้ขายเพื่อมาซื้อรถไถซึ่งให้ความสะดวก มากยิ่งขึ้น

จะเห็นได้ว่าการทำนาในปัจจุบัน (พ.ศ. 2540-2560) มีลดน้อยลง คนในชุมชน เปลี่ยนพื้นที่มาทำสวนยางพาราด้วยสภาพเศรษฐกิจทำให้น้ำยางมีราคาสูงและผลกระทบจากการ ปล่อยน้ำเสียจากโรงงาน และต้นทุนการทำนามีสูงขึ้นจากการใช้เทคโนโลยี ที่นาบางส่วนที่ถูกทิ้งร้าง กลายเป็นนาพรุ คนในชุมชนเมื่อประกอบอาชีพทำนาลดลงและการใช้เทคโนโลยี ส่งผลให้การ ปฏิสัมพันธ์ของคนในชุมชนลดลง คนพบปะพูดคุยกันน้อยลง มีความห่างเหินกันมากขึ้น และด้วย สถานการณ์เหตุการณ์ความไม่สงบในสามชายแดนภาคใต้และสี่อำเภอในจังหวัดสงขลา ทำให้ความเป็น ศาสนาถูกดึงเข้ามามีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตของคนในพื้นที่ซึ่งเริ่มมีการระแวงระหว่างกัน

1.3.3) ศูนย์เรียนรู้พระอาจารย์ภัทร อริโย : การฟื้นฟูวัฒนธรรมการทำนา

ภาพที่ 18 ศูนย์เรียนรู้พระอาจารย์ภัทร อริโย
ที่มา : ถ่ายโดยผู้วิจัย เมื่อวันที่ 2 กันยายน 2562

วัฒนธรรมการทำนาของชุมชนนาหมอศรี มีการทำนามาตั้งแต่ครั้งในอดีต ซึ่งมีวิถีวัฒนธรรมการทำนาโดยใช้ภูมิปัญญาของท้องถิ่นดั้งเดิม ซึ่งในช่วง 20 ปีที่ผ่านมาได้เกิดการ ทิ้งร้างพื้นที่ทำนา คนในชุมชนเปลี่ยนอาชีพ ส่งผลให้วิถีวัฒนธรรมการทำนาหยุดชะงักลง และภายหลังซึ่งได้มีการฟื้นฟูวิถีการทำนาแบบดั้งเดิมของท้องถิ่นซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีคนสองศาสนาอาศัย

อยู่ร่วมกันเป็นสังคมพหุวัฒนธรรม ภายใต้การขับเคลื่อนของศูนย์เรียนรู้พระอาจารย์ภัทร อริโย ส่งผลให้เกิดการฟื้นฟูวัฒนธรรมการทำนาของท้องถิ่นกลับมา ซึ่งสามารถฟื้นฟูได้บางส่วนอันเนื่องมาจากบริบทของพื้นที่ สภาพแวดล้อม และความทันสมัยในเรื่องเทคโนโลยีในปัจจุบัน ทำให้ไม่สามารถดึงวิถีวัฒนธรรมการทำนาแบบดั้งเดิมกลับมาได้เต็มรูปแบบ อย่างเช่นว่าในปัจจุบันไม่มีคร้าวเรือนใดเลี้ยงควาย

“...พ.ศ. 2518 เลิกการไถกับวัวควาย คนที่แอกที่คันไถที่เป็นไม้ทั้งหมด หันมาซื้อรถไถเหล็ก แล้วก็หันมาซื้อรถไถแบบไม่มีคลัช ใครซื้อมีคลัชคนนั้นเป็นคนมีกำลังทรัพย์ รถไถไม่มีคลัชราคา 6,000 บาท มีคลัชราคา 13,000 บาท สมัยนั้นได้ตั้งค้ไปโรงเรียนวันละ 50 สตางค์...”

(นายมัน (นามสมมติ) สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 22 มิถุนายน 2563)

“...ตาเป็นคนแรกที่ซื้อรถไถไม่มีคลัชราคา 6,000 บาท หลังจากนั้นก็มีเพื่อนบ้านซื้ออีก 1 คัน ซื้อมาแล้วก็ไม่ได้จอดไว้ได้ถุนบ้านเพราะกลัวหาย พาขึ้นบนบ้านเพราะกลัวเพื่อนขโมย หลังจากนั้นก็มีคนซื้อตามตามกันมากขึ้น ชายวัวชายควายมาซื้อรถไถ...”

(ตาอ้อย (นามสมมติ) สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 8 สิงหาคม 2563)

จากคำสัมภาษณ์สะท้อนให้เห็นว่า วิธีการไถนาที่ใช้ควายแต่ดั้งเดิมนั้นไม่สามารถฟื้นฟูกลับมาได้ จึงมีการใช้รถไถในการไถนาทดแทนการใช้ควาย สำหรับวิธีการทำนาชุมชนนาหอมศรีมีการทำนาสอดคล้องกับสภาพฝน ฟ้า อากาศ ฤดูกาล ซึ่งจะทำนาปี (ปีละครั้ง) ในช่วงเดือนเมษายนของทุกปีจะมีการรับเทียมตาซึ่งเป็นพิธีกรรมที่ปฏิบัติสืบทอดกันมาโดยเชื่อว่าในทุก ๆ ปี จะมีการผลัดเปลี่ยนเทวดาผู้ซึ่งคอยดูแลปกป้องรักษาชุมชน โดยจะมีการทำพิธีกรรมเพื่อส่งเทวดาองค์เก่าและต้อนรับเทวดาองค์ใหม่ที่จะมาคอยดูแลปกป้องรักษาคนในชุมชนและพื้นที่ทำนาซึ่งจะได้ข้าวอุดมสมบูรณ์ซึ่งจะเป็นกิจกรรมของคนไทยพุทธ

จากการศึกษาผู้วิจัยได้ทำการแบ่งการทำนาออกเป็น 3 ระยะ คือ ก่อนการดำนา ช่วงการดำนา และช่วงการเก็บข้าว ซึ่งสามารถอธิบายได้ดังนี้

(1) ระยะที่ 1 ช่วงก่อนการดำนา (เดือนกันยายน – ตุลาคม)

ภาพที่ 19 พื้นที่นาหลังทำการไถแปร

ที่มา : ถ่ายโดยผู้วิจัย เมื่อวันที่ 2 กันยายน 2562

สำหรับในช่วงเดือนกันยายนก็จะเริ่มการเตรียมดินสำหรับทำนาโดยทำการไถแปร ซึ่งจะทำการไถ 1-2 ครั้ง แล้วทำการคราดปรับพื้นดิน (เนื่องจากว่าไถจะได้ทำการไถล้มซึ่งข้าวเตรียมไว้ตั้งแต่เก็บข้าวเสร็จ) ซึ่งทำควบคู่ไปกับการเตรียมแปรดินสำหรับการหว่านเมล็ดพันธุ์เพื่อเตรียมต้นกล้า โดยจะมีการแช่เมล็ดข้าวเปลือกเป็นเวลาหนึ่งคืน แล้วนำมาหว่านในแปรดินที่เตรียมไว้ ซึ่งจะใช้เวลา 20-30 วัน หรือให้ได้ความยาวของต้นกล้าประมาณ 1 ฟุต จึงสามารถถอนต้นกล้ามาเป็นเรียง (ต้นกล้าที่มีดรวมกันซึ่งมีขนาดหนึ่งมือโอบ) เพื่อเตรียมสำหรับการดำนาโดยที่ในการถอนกล้านั้น หากบ้านไหนทำนาเยอะก็จะมีรถคนมาช่วยถอนกล้า ซึ่งจะเป็นการขมมือกันสลับผลัดเปลี่ยนกันไปตามพื้นที่ ซึ่งพันธุ์ข้าวที่ใช้ปลูกในปัจจุบัน คือ ข้าวพันธุ์เล็บนก ข้าวพันธุ์ช่อชิง ข้าวพันธุ์ช่อสูง ข้าวพันธุ์คืนดิน และข้าวพันธุ์ราชินี

“...เมื่อเก็บข้าวเสร็จแล้ว ก็จะทำการไถล้มซึ่งข้าวไว้เลยได้เป็นปุ๋ยให้แก่ดิน เพราะว่าถ้ารอไถตอนดำนารอบหน้า มันจะรก ถึงไถลำบากตอนนั้น...”

(ไชยวัฒน์ (นามสมมติ) สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 9 มิถุนายน 2563)

“...ข้าวจะสวยไม่สวยอยู่ที่ตรงนี้เลย ถ้าเตรียมดินไม่ดีข้าวก็จะไม่ดี คือเราจะต้องทำการไถแปรสองครั้ง ไถนี้คือไถทำเทือกด้วย ช่วงเตรียมดินนี้เราก็จะทำการหว่านกล้าไปด้วย...”

(สุดา (นามสมมติ) สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 9 มิถุนายน 2563)

“...เราไถทำที่ตากดินไปพลาจ ทำที่หว่านกล้าไปด้วย ก่อนหว่านก็แช่น้ำไว้ก่อนหนึ่งคืน รอให้โตได้ขนาดแล้วค่อยถอนไปดำ ก็สักประมาณฟุตหนึ่งได้

ในตอนถอนกล้านั้น เราก็จะซอกันไปตามบ้าน ผลัดกันไปตามนาของแต่ละคน ซอกๆกันไป ใช้คนไม่มากเหมือนตอนลงแขกเก็บข้าว เพราะว่าคนที่มาจะเป็นคนที่ทำนาที่มาซอกกัน

(สมหมาย (นามสมมติ) สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 9 มิถุนายน 2563)

จากคำสัมภาษณ์สะท้อนให้เห็นว่า ช่วงก่อนการดำนาจะเป็นการเตรียมพื้นที่สำหรับเตรียมพร้อมเพื่อทำการดำนาหรือปักดำ โดยจะมีการไถเตรียมไว้ตั้งแต่หลังทำการเก็บข้าว และมีการไถแปร 2 ครั้ง ในการเตรียมพื้นดินซึ่งการเตรียมพร้อมพื้นที่ดำนาเป็นปัจจัยสำคัญอย่างหนึ่งต่อการเจริญเติบโตของต้นข้าว และในช่วงระหว่างการเตรียมพื้นที่นี้จะทำการหว่านเมล็ดพันธุ์ข้าวเพื่อเตรียมพร้อมต้นกล้าที่ใช้สำหรับการดำนาในลำดับถัดไป

(2) ระยะเวลาที่ 2 ช่วงการดำนา (เดือนตุลาคม-พฤศจิกายน)

ภาพที่ 20 ที่นาหลังการดำนา

ที่มา : ถ่ายโดยผู้วิจัย เมื่อวันที่ 4 พฤศจิกายน 2562

ในช่วงการดำนา (การนำต้นกล้าที่ถอนเตรียมไว้มาทำการปักในนา) ก็จะมีการแรกดำนา เป็นการเลือกดูฤกษ์ ดูวันที่เป็นมงคล สำหรับแรกดำนา โดยจะทำการดำนา 9 กอ (เป็นครั้งแรก) เพื่อเอาเคล็ดก่อน จากนั้นก็สามารถดำนาได้ตามความสะดวก โดยการดำนาจะใช้การขอมือเช่นเดียวกันกับการถอนกล้า

ในช่วงการดำนา (ช่วงเริ่มดำนา) ทางศูนย์เรียนรู้พระอาจารย์ภัทร อริโย จะมีการจัดเสวนาภายใต้โครงการพลิกนาร้าง สร้างนารักษ์ เพื่อเป็นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในเรื่องวัฒนธรรมการทำนา และการอยู่ร่วมกันในสังคมพหุวัฒนธรรม ซึ่งเป็นพื้นที่ให้คนในชุมชนทั้งคนไทยพุทธและคนไทยมุสลิมในชุมชน คนในพื้นที่บริเวณใกล้เคียง นักท่องเที่ยว นักเรียน กลุ่มจิตอาสา ตำรวจตระเวนชายแดนที่ 43 รวมทั้งพระครูและโต๊ะอิหม่ามได้เข้ามาทำกิจกรรม แลกเปลี่ยนเรียนรู้ และมีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็น ซึ่งในทุก ๆ ปี จะมีผู้ว่าราชการจังหวัดสงขลา หน่วยงานวัฒนธรรมจังหวัดสงขลาเข้าร่วมเปิดงาน ทั้งนี้จะมีการจัดเวทีเสวนาอย่างต่อเนื่องเป็นประจำในทุก ๆ ปี

อีกทั้งในช่วงการดำเนินงาน ทางศูนย์เรียนรู้พระอาจารย์ภัทร อริโย ยังเปิดโอกาสให้ คนที่มีความสนใจหรืออยากเรียนรู้การดำเนินงานได้มาฝึกภาคปฏิบัติในพื้นที่จริง โดยสามารถติดต่อเข้ามายัง ทางศูนย์เรียนรู้ ผ่านพระอาจารย์ภัทร อริโย นายกองจัดการบริหารส่วนตำบลนาหมอศรี หรือผู้ใหญ่บ้าน หมู่ 3 บ้านทุ่งแหล ซึ่งส่วนใหญ่แล้วได้รับความสนใจจากกลุ่มหน่วยงานต่าง ๆ กลุ่มนักเรียน นักศึกษา เช่น กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มอสม. กลุ่มนักเรียนจากที่ต่าง ๆ กลุ่มนักศึกษาแพทย์ เป็นต้น

ภาพที่ 21 ช่วงต้นข้าวใกล้สุก

ที่มา : ถ่ายโดยผู้วิจัย เมื่อวันที่ 10 กุมภาพันธ์ 2563

ในช่วงที่ข้าวเริ่มสุกรวงสีเหลืองในส่วนของคนไทยพุทธจะมีพิธีการทำขวัญข้าวซึ่งเป็นการฟื้นฟูวิถีดั้งเดิมจากในอดีตที่เคยมี โดยในปัจจุบันได้ทำการปรับให้มีความเหมาะสม และสะดวกมากยิ่งขึ้น เพราะในปัจจุบันหมอคาถามีน้อยลงและไม่มีผู้สืบทอด จึงเป็นการเริ่มตั้งวิธีการทำขวัญข้าวกลับมาทีละนิด เป็นการทำแรกเริ่มที่มีลักษณะการทำแบบเรียบง่าย

(3) ระยะที่ 3 ช่วงการเก็บข้าว (เดือนมีนาคม-เมษายน)

ภาพที่ 22 การเก็บข้าวโดยใช้แกระ

ที่มา : ถ่ายโดยผู้วิจัย เมื่อวันที่ 14 มีนาคม 2563

การเก็บข้าวสำหรับพื้นที่นาหมอศรีจะใช้ กระ ในการเก็บข้าว โดยจะเป็นการลง
แขกเก็บข้าว คนในชุมชนใครที่ว่างก็จะมาช่วยกันซึ่งทุกคนจะมีการนำปิ่นโตมาคนละหนึ่งสาย ในตอน
เที่ยงทุกคนจะทานอาหารร่วมกันทั้งคนไทยพุทธและคนไทยมุสลิมโดยมีการใจซึ่งกันในเรื่องอาหาร
(เนื่องจากคนไทยมุสลิมไม่ทานเนื้อหมูและภาชนะที่ใส่อาหารจะต้องสะอาดและไม่มีร่องรอยใส่อาหาร
ที่มีเนื้อหมูเป็นส่วนผสม)

ภาพที่ 23 ฤดูกาลเก็บข้าว

ที่มา : ถ่ายโดยผู้วิจัย เมื่อวันที่ 13 มีนาคม 2563

ในช่วงฤดูกาลเก็บข้าวก็จะมีการจัดกิจกรรมเสวนาอีกครั้ง โดยคนในชุมชนซึ่งเป็น
สังคมพหุวัฒนธรรมก็จะมีส่วนช่วยในการจัดกิจกรรมซึ่งรูปแบบกิจกรรมมีความคล้ายคลึงกับครั้งแรก
ซึ่งการจัดครั้งนี้เป็นการเชิญชวนให้บุคคลที่มีความสนใจได้เข้ามามีส่วนร่วมในการเก็บข้าว มีการ
จัดกิจกรรมแข่งขันเก็บข้าว แข่งขันว่าวประเพณี ซึ่งสามารถเข้าร่วมได้ทั้งคนในชุมชนและกลุ่มคนจาก
ภายนอกที่เป็นกลุ่มนักท่องเที่ยว อีกทั้งมีการจัดทำเป็นซุ้มต่าง ๆ เช่น อาหารพื้นบ้าน ผลิตภัณฑ์ชุมชน
อาหารแปรรูปจากข้าว และสาธิตวิธีการสีข้าวแบบภูมิปัญญาพื้นบ้าน ตั้งแต่การนวดข้าว
ตำข้าวเปลือก ฝัดข้าว สีข้าวกับครกมือ และสามารถทดลองปฏิบัติได้ มีการจำหน่ายสินค้าท้องถิ่น
ผลิตภัณฑ์ชุมชน ข้าวสาร และอาหารต่าง ๆ ซึ่งมีทั้งที่รับประทานฟรีและจำหน่าย

“...ปลูกข้าวพันธุ์ท้องถิ่น (ข้าวหนัก) เช่น ข้าวเล็บนก ข้าวคั้นดิน การ
เก็บเกี่ยวจึงล่าช้ากว่าการปลูกข้าวทั่วไป โดยจะมีในช่วงปลายเดือนมีนาคมและ
จะแล้วเสร็จในช่วงเดือนเมษายนซึ่งจะทำการลงแขกเกี่ยวข้าวหมูนวน
ผลัดเปลี่ยนกันจนครบที่นาของทุก ๆ คน...”

(ไชยวัฒน์ (นามสมมติ) สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 9 มิถุนายน 2563)

คนในชุมชนยังมีการประดิษฐ์เครื่องมือหัตถกรรมที่ใช้เป็นอุปกรณ์ที่เกี่ยวข้องกับการทำนา เช่น หมวกเปียว (สำหรับใส่ลงนา) สมุก กระเชอ (สำหรับใส่ข้าวสาร) กระตัง แจ็ก เสื่อ (อุปกรณ์ใช้สำหรับในระหว่างการสีข้าวแบบพื้นบ้าน) เป็นต้น หลังจากเสร็จสิ้นการเก็บเกี่ยวข้าว จะมีการนำข้าวส่วนหนึ่งไว้สำหรับทำเมล็ดพันธุ์ใช้ปลูกในปีถัดไปและจะเปลี่ยนเมล็ดพันธุ์ทุก ๆ 3 ปี เพราะเชื่อว่าเมล็ดพันธุ์อาจมีการกลายพันธุ์หรือไม่มีความสมบูรณ์ และมีหนึ่งส่วนสำหรับการออกทาน (คนทั้งสองศาสนามีวัฒนธรรมที่ปฏิบัติเหมือนกัน) คือ การนำข้าวไปแจกจ่ายช่วยเหลือคนยากจน ซึ่งเป็นการทำบุญช่วยเหลือผู้ยากไร้ ผู้ด้อยโอกาสหรือว่าคนไทยมุสลิมจะถือว่าเป็นการออกทานซึ่งในสมัยก่อนการออกทานสำหรับชาวนาจะต้องให้ข้าว 10 เปอร์เซ็นต์จากผลผลิตที่ได้มา แต่ในปัจจุบันจะแจกจ่ายให้ตามความเหมาะสม ตามกำลังสามารถช่วยเหลือได้ ซึ่งโดยส่วนใหญ่จะนำไปบริจาคแก่โรงพยาบาล

ภาพที่ 24 สาธิตวิธีการสีข้าวแบบภูมิปัญญาของท้องถิ่น

ที่มา : ถ่ายโดยผู้วิจัย เมื่อวันที่ 13 มีนาคม 2563

ทั้งนี้ ตั้งแต่เริ่มการทำนาคนไทยพุทธและคนไทยมุสลิมจะมีการพบปะ ทำกิจกรรมต่าง ๆ ร่วมกัน มีการปฏิสัมพันธ์ตลอดช่วงเวลาของการทำนา โดยคนไทยพุทธจะมีการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ตามภูมิปัญญาและความเชื่อ ซึ่งคนไทยมุสลิมก็มีการขอพรต่อพระเจ้าโดยจะไม่มีในส่วนของประกอบพิธีกรรม เพื่อสอดคล้องต่อบริบทของพื้นที่และความเป็นพหุวัฒนธรรม ส่งผลให้การฟื้นฟูวิถีการทำนาซึ่งเป็นภูมิปัญญาดั้งเดิมที่เคยมีในท้องถิ่นให้สามารถฟื้นฟูได้ในบางส่วนหรือบางกิจกรรมตามความเหมาะสม ซึ่งผู้วิจัยทำการแบ่งภูมิปัญญาท้องถิ่นการทำนามีรายละเอียดดังประเด็นถัดไปนี้

1.3.4) การฟื้นฟูวัฒนธรรม : ภูมิปัญญาท้องถิ่นการทำนาในพื้นที่ศูนย์เรียนรู้

ภูมิปัญญาท้องถิ่นการทำนาในชุมชนนาหมอศรีเกิดจากความรู้ที่มีการสะสมสืบทอดกันมาจากรุ่นสู่รุ่นผ่านการลองผิดลองถูกซึ่งเป็นองค์ความรู้ที่ใช้ในการแก้ปัญหาต่าง ๆ หรือเป็นหลักในการปฏิบัติสำหรับการทำนามีมาจนเป็นภูมิปัญญาของท้องถิ่นสืบมาจนถึงปัจจุบัน โดยภูมิปัญญาบางอย่างอาจสูญหายอันเกิดจากการไม่มีคนสืบทอดหรือบริบทพื้นที่ที่เกิดการเปลี่ยนแปลง ซึ่ง

ภูมิปัญญาบางอย่างอาจมีการปรับหรือประยุกต์ให้เข้ากับสถานการณ์หรือสภาพแวดล้อมในปัจจุบันได้อย่างเหมาะสมซึ่งความรู้และภูมิปัญญาในการดำรงชีวิตผ่านวัฒนธรรมการทำงาน ผู้วิจัยทำการศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นผ่านวัฒนธรรมการทำงานที่ยังคงดำเนินอยู่ในวิถีปัจจุบัน โดยแบ่งประเภทภูมิปัญญาตามงานของวนิดา นาคีสังข์ (2559) ซึ่งได้นำมาทำการประยุกต์ให้สอดคล้องกับงานของผู้วิจัย โดยได้ประเภทของภูมิปัญญาเป็น 3 ประเภทตามบริบทของการวิจัยซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

(1) ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวกับความเชื่อและศาสนา ศูนย์

เรียนรู้พระอาจารย์ภัทร อริโย มีความเป็นสองวัฒนธรรมหรือสองศาสนา คือ มีการนับถือศาสนาพุทธและศาสนาอิสลาม ซึ่งความหลากหลายของวัฒนธรรมทำให้พื้นฐานทางความคิดความเชื่อ หลักการปฏิบัติมีความต่างกัน ส่งผลให้ภูมิปัญญามีลักษณะแตกต่างกัน ซึ่งภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวกับความเชื่อในทางศาสนาพุทธเป็นหลักการดำเนินชีวิตที่จะช่วยสร้างสรรค์สังคมด้วยการผสมผสานกับความเชื่อดั้งเดิมจนกลายเป็นลักษณะเฉพาะของแต่ละท้องถิ่น อีกทั้งผนวกเข้ากับความเชื่อทางพระเจ้าของศาสนาอิสลามที่เชื่อว่าพระเจ้าจะช่วยบันดาลหรือปัดเป่าสิ่งไม่ดีต่าง ๆ เช่น การทำนาในปีนี้มีศัตรูพืชระบาด (หอยเชอร์รี่) ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อชาวนาในขณะที่มีนกปากห่างซึ่งไม่ทราบมาจากที่ใดเข้ามากินหอยเชอร์รี่จนไม่ทำให้เกิดความเสียหายต่อต้นข้าวในนา ซึ่งคนมุสลิมที่ทำนามีความเชื่อว่าพระเจ้าเป็นผู้ส่งนมาช่วยชาวนา หรือความเชื่อของคนไทยพุทธที่เชื่อว่าหากปีใดเก็บเกี่ยวข้าวได้น้อยจะต้องทำพิธีเช่นไหว้เพื่อเป็นการขอให้พระแม่โพสพ เทวดาหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ช่วยเพิ่มผลผลิตในปีถัดไป

“...ศัตรูพืชในสมัยก่อนไม่มีหอยเชอร์รี่ ซึ่งเมื่อหอยเชอร์รี่เข้ามาในปัจจุบัน เป็นศัตรูพืช มากินข้าว กอข้าว บังเอิญพระเจ้าปล่อยนกมาให้ มากินหอยเชอร์รี่ ซึ่งเรียกว่านกปากห่าง ทำให้ปีนี้ไม่มีที่แบบว่าค่านาแล้วต้องซ่อมข้าวเพราะว่าปีนี้นักมาอยู่เยอะทำให้ไม่มีหอยเชอร์รี่ เพราะว่าถูนกกิน...”

(ศักดิ์ (นามสมมติ) สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 11 มิถุนายน 2563)

(2) ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวกับประเพณีและพิธีกรรมผ่าน

วัฒนธรรมการทำงาน ชาวบ้านที่ร่วมทำงานกับศูนย์เรียนรู้พระอาจารย์ภัทร อริโย จะมีการนำวัฒนธรรมประเพณีที่มีในอดีตซึ่งจะเลือกนำประเพณีและพิธีกรรมในบางอย่างที่สามารถจะนำกลับมาใช้ให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมในปัจจุบันโดยประเพณีจะมีทั้งที่ทำร่วมกันของคนทั้งสองศาสนา คือ ประเพณีการลงแขก การชอมมือ การออกปาก ประเพณีการหิ้วปีนโตหนึ่งสายทานอาหารร่วมกันหรือแยกกันเฉพาะ ในขณะที่พิธีกรรมจะมีเฉพาะในส่วนของคนไทยพุทธ ซึ่งประเพณีและพิธีกรรมที่ยังคงมีการนำกลับมาปฏิบัติ ดังนี้

(2.1) ประเพณีรับเทยมาตา หรือ รับเทวดา เป็นประเพณีของคนในพื้นที่ที่มีการประกอบอาชีพเกษตรกรรม เกิดจากความเชื่อ ความศรัทธาที่มีมาตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษ ชาวบ้านมีความเชื่อว่า ในหมู่บ้านจะมีเทวดามาคุ้มครองรักษาชาวบ้านให้อยู่เย็นเป็นสุข ทำมาหากินได้คล่องตัว โดยเทวดาที่มาอยู่คุ้มครองจะกลับไปในวันขึ้นปีใหม่ไทย (13 เมษายน) และเทวดาองค์ใหม่ก็จะมาอยู่คุ้มครองรักษาต่อจากเทวดาองค์เก่า ในทุก ๆ ปีชาวบ้านจึงได้จัดพิธีรับ-ส่งเทวดาขึ้น เรียกว่า “ประเพณีรับเทยมาตา” เพื่อแสดงความความกตัญญูตเวทีต่อเทวดาที่ได้มาคุ้มครอง และความเป็นสิริมงคลในหมู่บ้าน โดยมีความเชื่อว่า บ้านใด ครอบครัวยุคใด ได้มาร่วมพิธีรับเทยมาตาก็จะทำให้บุคคลในครอบครัวนั้นอยู่เย็นเป็นสุข โดยจะมีการทำเป็นศาลามีลักษณะคล้ายศาลหรือบ้านทรงเรือนไทยมีขนาดไม่ใหญ่มาก ซึ่งจะทำพิธีกรรมในตอนค่ำ ชาวบ้านก็จะมีการเขียนชื่อและนามสกุลของตนเองและครอบครัว และเขียนเนื้อหาว่า “ขอส่งเทวดาองค์เก่าและขอต้อนรับเทวดาองค์ใหม่มาช่วยปกป้องคุ้มครอง ปกป้องรักษาคนในชุมชน”

ภาพที่ 25 การแข่งขันว่าวประเพณี ประจำปี พ.ศ. 2563

ที่มา : ถ่ายโดยผู้วิจัย เมื่อวันที่ 13 มีนาคม 2563

(2.2) การแข่งขันว่าวประเพณี จะมีขึ้นหลังฤดูการเก็บเกี่ยวข้าว ซึ่งจะจัดขึ้นในช่วงเดือนเมษายน เป็นการละเล่นของท้องถิ่นที่ใช้ทุนน้อย เล่นง่าย เป็นภูมิปัญญาชาวบ้านที่ประดิษฐ์ว่าวประเภทต่าง ๆ ขึ้นมา ปัจจุบันประเพณีแข่งว่าวเป็นการอนุรักษ์ช่างฝีมือในการทำว่าว ซึ่งนับวันจะหายากยิ่งขึ้น เสริมสร้างความสัมพันธ์ไมตรีที่ดีต่อกันระหว่างคนไทยพุทธและชาวมุสลิม เป็นการใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ ปลุกฝังให้เยาวชนให้ตระหนักถึงภูมิปัญญาท้องถิ่น คนในชุมชนนิยมเล่นว่าวกันเพื่อความสนุกสนานในช่วงเดือนเมษายนหลังเก็บเกี่ยวข้าวเสร็จ ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 3 เป็นประธานจัดการแข่งว่าว โดยจัดหารางวัลจากการขอสนับสนุนจากผู้นำ ใช้สถานที่โล่งแจ้ง ไม่มีต้นไม้ในการจัดงาน ว่าวที่ทำแข่งขันส่วนใหญ่จะเป็นว่านควาย ว่าววงเดือน ว่าวปี่ ว่าวเครื่องบิน ว่าวนกแอน ซึ่งมีความสวยงามมาก จะใช้ไม้ไผ่และวัสดุในท้องถิ่นสำหรับการทำว่าว

(2.3) การออกทาน ได้นำมาประยุกต์ใช้กับการทำนาโดยคนไทยที่นับถือศาสนาอิสลามจะมีข้อตกลงกันว่า ถ้าเกิดได้ข้าว 1,000 เรียงจะนำออก 100 เรียง ใช้กฎการนำออกร้อยละ 10 คือจะพาไปให้ ผู้ที่ด้อยโอกาส หรือว่าครูที่สอนลูกศิษย์หรือว่าคนจนซึ่งจะมีการเชิญชวนกันไปนวดข้าวตามบ้านที่ได้มีการทำนาวนไปทุก ๆ บ้านจนครบ โดยจะเริ่มนวดข้าวกันในตอนค่ำ

ซึ่งเจ้าของบ้านจะมีการทำอาหาร ทำขนมเลี้ยงชาวบ้านที่มาด้วยกันนวดข้าว ซึ่งทั้งทั้งหญิงและชาย เด็กเล็ก เด็กโต ผู้ใหญ่ ผู้สูงอายุ ซึ่งในการนวดเป็นเวลากลางคืน สมัยก่อนจะใช้การจุดตะเกียงให้แสงสว่างทำจนกว่าจะเสร็จ ในขณะที่คนไทยที่นับถือศาสนาพุทธนั้น ข้าวที่ได้จากการทำนาของศูนย์เรียนรู้พระอาจารย์ภัทร อริโย จะมีการนำไปแจกจ่ายให้แก่ผู้ยากไร้ หรือผู้ด้อยโอกาสเช่นกัน ซึ่งโดยส่วนใหญ่จะนำไปมอบให้แก่โรงพยาบาล

(3) ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับประดิษฐกรรมและหัตถกรรมพื้นบ้าน เครื่องมือ หรือสิ่งของเครื่องใช้ต่าง ๆ ที่เกิดจากภูมิปัญญาท้องถิ่น คนสมัยก่อนในช่วงฤดูฝนคนไม่สามารถออกไปทำกิจกรรมกลางแจ้งได้ ก็จะใช้เวลาในช่วงนี้ในการประดิษฐ์เครื่องมือหรืออุปกรณ์ต่าง ๆ ที่จำเป็นต้องใช้ในชีวิตประจำวัน ซึ่งส่วนใช้ก็จะทำการจักรสานเครื่องใช้ที่จำเป็นต้องใช้การทำนา คือการใช้ไม้มาทำแอก ทำคั่นไถ สำหรับการไถนา การทำกระเก็บข้าว ในการสีข้าวเพื่อบริโภค เช่น การทำครกตำข้าว ครกสีข้าว การสานสมุก สานกระเชอ สานกระด้ง สานเจ้าย สานเสื่อ ซึ่งโดยส่วนใหญ่จะใช้วัสดุที่หาได้ในท้องถิ่นในการจักรสาน เช่น ไม้ไผ่ เตย ย่านลิเภา ไม้หวาย เป็นต้น มีการทำไม้หอบข้าวโดยการทำไม้หอบต้องทำให้ขณะเดินหอบข้าวเกิดเสียง เพราะจะทำให้ไม่ปวดบ่าหรือปวดบริเวณหัวไหล่ ปัจจุบันยังมีคนที่สามารถจักรสานเหลืออยู่เพียงไม่กี่คน

จะเห็นได้ว่า ความเป็นพหุวัฒนธรรมในการทำนาของชุมชนนาหอมศรี ทำให้การฟื้นฟูกิจกรรมวิถีการทำนาดั้งเดิมนั้นมีเป้าหมายหลักในการฟื้นฟูสิ่งที่สามารถปฏิบัติร่วมกันได้ คือ วิถีการทำนา ภูมิปัญญาท้องถิ่นการทำนา เช่น ประเพณี พิธีกรรม ความเชื่อ และหัตถกรรมพื้นบ้าน สามารถจำแนกได้ 3 ประเภทคือ 1) สิ่งที่ปฏิบัติเหมือนกันและมีการปฏิบัติลักษณะเดียวกัน คือ วิถีการทำนา/ประเพณีการลงแขกเกี่ยวข้าว/ ซอมมือ/ ออกปาก/หัตถกรรม 2) สิ่งที่ปฏิบัติเหมือนกันแต่มีการปฏิบัติแตกต่างกัน คือ ความเชื่อ และ3) สิ่งที่ปฏิบัติไม่เหมือนกัน คือ พิธีกรรม

ตารางสรุปความเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมการทำนา

ตารางภาพที่ 7 ภูมิปัญญาวัฒนธรรมการทำนาในพื้นที่บ้านทุ่งแหล่ ตำบลนาหอมศรี

	ภูมิปัญญาวัฒนธรรมการทำนาในพื้นที่บ้านทุ่งแหล่ ตำบลนาหอมศรี		
	การทำนาในอดีต (ก่อน พ.ศ.2540)	การทำนาในปัจจุบัน (พ.ศ.2540-2560)	การฟื้นฟูการทำนาในพื้นที่ ศูนย์เรียนรู้ (พ.ศ.2561-ปัจจุบัน)
การไถนา	วัว/ควาย	รถไถ	รถไถ
พันธุ์ข้าว	ข้าวคำฉาง/ข้าวลูกดำ/ข้าว ลูกแดง/ข้าวลูกเขย/ ข้าว ยอดม่วง/ข้าวเล็บนก/ข้าว ช่อชิง/ข้าวช่อลูง/ ข้าวคั่นดิน	ข้าวเล็บนก/ข้าวช่อ ชิง/ข้าวช่อลูง/ข้าว หอมเกษตร กข 43/ ข้าวคั่นดิน/ข้าวราชินี	ข้าวเล็บนก/ข้าวช่อชิง/ข้าว ช่อลูง/ข้าวคั่นดิน/ข้าวราชินี
ลักษณะการทำนา	ทำนาดำ/นาปี	ทำนาดำ/นาปี	ทำนาดำ/นาปี

ปุ๋ย	จากธรรมชาติ (มูลสัตว์/วัชพืชต่าง ๆ)	ปุ๋ยเคมี	ปุ๋ยอินทรีย์ (ปุ๋ยหมัก/น้ำหมักชีวภาพ/มูลสัตว์/วัชพืช)
ประเพณี/พิธีกรรม	ประเพณีรับเทียบดา/การเล่นว่าว/ประเพณีลาซัง/ประเพณีลงแขกเกี่ยวข้าว/พิธีกรรมแรกดำนา/พิธีกรรมแรกเก็บข้าว/การทำขวัญข้าว/การออกทาน	ประเพณีรับเทียบดา/การออกทาน	ประเพณีรับเทียบดา/การแข่งขันว่าวประเพณี/พิธีกรรมแรกดำนา/ประเพณีลงแขกเกี่ยวข้าว/พิธีกรรมแรกเก็บข้าว/การทำขวัญข้าว/การออกทาน
การเก็บเกี่ยว	ใช้แกระ	ใช้รถเก็บข้าว	ใช้แกระ
เครื่องมือเครื่องใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น หัตถกรรม	คันไถ/แอก/หัวไถ/หมวกเปียว/ไม้คันทาบ/กระดัง/กระดัง/กระเชอ/สมุก/เสื่อ/ครกตำข้าว/ครกสีมือ	กระดัง/กระดัง/กระเชอ/เสื่อ	หมวกเปียว/กระดัง/กระดัง/กระเชอ/สมุก/เสื่อ
พื้นที่หลังเก็บเกี่ยว	ทิ้งร้าง/ไถลี้มซึ่งข้าวเพื่อเตรียมพื้นที่สำหรับปลูกข้าวปีถัดไป	ทิ้งร้าง	ไถลี้มซึ่งข้าวทำปุ๋ย/จัดกิจกรรมแข่งว่าว/เตรียมพื้นที่สำหรับปลูกข้าวปีถัดไป
การปฏิสัมพันธ์	ผู้คนรักใคร่/สนิทสนม/ มีน้ำใจ/อยู่กันแบบถ้อยทีถ้อยอาศัย	ต่างคนต่างอยู่	ผู้คนรักใคร่/สนิทสนม/มีน้ำใจ/อยู่กันแบบถ้อยทีถ้อยอาศัย/ มีความสามัคคี

ที่มา: วิเคราะห์ข้อมูลโดยผู้วิจัย (2563)

กล่าวได้ว่าพื้นที่ศูนย์เรียนรู้มีวิถีการทำนาของท้องถิ่นมาตั้งแต่ครั้งอดีตซึ่งภายใต้ความเป็นสังคมพหุวัฒนธรรมจึงเกิดเป็นวัฒนธรรมการทำนาของคนไทยพุทธ วัฒนธรรมการทำนาของคนไทยมุสลิม และวัฒนธรรมการทำนาร่วม ในการฟื้นฟูวัฒนธรรมการทำนามีการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นการทำนาซึ่งสามารถฟื้นฟูกลับมาได้บางส่วนโดยมีความสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมในปัจจุบัน การดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ภายในศูนย์เรียนรู้ ทำให้เกิดเป็นพื้นที่ทำกิจกรรมร่วมกันเป็นพื้นที่ทางสังคมของคนในชุมชนซึ่งสามารถอธิบายได้ดังประเด็นถัดไปนี้

1.4) ศูนย์เรียนรู้พระอาจารย์ภัทร อริโย: การเป็นพื้นที่ทางสังคม

(1) พื้นที่ทำนาและวิถีเกษตรอินทรีย์ การทำนาในพื้นที่ศูนย์เรียนรู้ตั้งอยู่บนหลักเศรษฐกิจพอเพียง ทำให้ศูนย์เรียนรู้มีการทำนาอินทรีย์ มีการลดต้นทุนการทำนาโดยภายในศูนย์เรียนรู้มีการทำปุ๋ยน้ำหมักชีวภาพ ใช้ปุ๋ยคอกจากมูลสัตว์ ทำน้ำหมักแทนการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืช ไม่ใช้สารเคมีอันส่งผลเสียต่อสุขภาพหากบริโภคข้าวที่มีสารปนเปื้อน

“...การปลูกปอเทืองก็เป็นการบำรุงดินทางเกษตรเขาให้เมล็ดพันธุ์มาเยอะ เราทำน้ำหมักปุ๋ยหมักใช้บำรุง เราก็ไม่จำเป็นต้องไปพึ่งพาปุ๋ยเคมีแล้ว น้ำหมักทางนายกก็จัดหามาให้เราได้มาทำกัน คนก็ได้ความรู้ ถ้าจะเร่งรากเราก็ใช้ปุ๋ยซี้ค่างควาได้ ปีนี้โชคดีที่พระเจ้าปด้อยนบกปากห่างมา นกนี้ก็มาช่วยกินหอยเชอรี่ ทำให้ต้นข้าวไม่เกิดความเสียหาย ในศูนย์ก็จะมีการปลูกผักผสมผสาน ถึงให้คนเข้ามาเอาไปกินได้เลย อาจารย์ภัทรกว่าให้ชาวบ้านมาช่วยกันแล้วก็นำไปบริโภคแบ่งปันกัน...”

ศักดิ์ (นามสมมติ) สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 11 มิถุนายน 2563

“...ปลูกข้าวนาอินทรีย์มันดีนะ เราได้กินข้าวปลอดสารพิษ ทุกคนต้องกินข้าวกันทั้งนั้น แต่ก่อนแม่ครัวที่วัดแกหุงข้าวเอามือกวาสารล้างทุกวัน เห็นว่าตอนหลังแกเป็นมะเร็งที่มือ นี่อาจจะเป็นสาเหตุหนึ่งที่อาจารย์ภัทรท่านเลยมาทำตรงศูนย์ตรงนี้...”

ไชยวัฒน์ (นามสมมติ) สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 9 มิถุนายน 2563

“...คนในปัจจุบันได้รับสารพิษจากการบริโภคทุกสิ่งทุกอย่างในชีวิตประจำวัน คนกินข้าวก็มียา กินผักก็ใส่ยา กินเนื้อสัตว์กินหมูกินปลา ก็ใส่ยาทั้งเพ แล้วถึงที่นี้ร่างกายคนเราในปัจจุบันจึงได้เป็นโรคกันทั้งนั้น คนแหละนี้นั้นป่วยเป็นโรคมามากขึ้น ตัวอาจารย์นี้ก็เลยเกิดความคิดว่าทำไมในนาทวิเรา ซื่อก็บอกอยู่แล้วว่ามีนา ทำไมเราถึงไม่ทำนากินเอง ทุกคนต้องกินข้าว ถ้าเราทำข้าวปลอดสารพิษกินเองคนนาทวิก็ได้ไม่เป็นโรคกัน...”

(พระอาจารย์ภัทร อริโย สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 9 มิถุนายน 2563)

ภายในศูนย์เรียนรู้จึงเป็นการทำนาอินทรีย์เป็นต้นแบบให้แก่คนในชุมชนและชักชวนคนในชุมชนบริเวณรอบพื้นที่ศูนย์เรียนรู้ให้กลับมาทำนาอินทรีย์ซึ่งใช้วิธีการทำนาท้องถิ่นดั้งเดิม ซึ่งศูนย์เรียนรู้จะคอยสนับสนุนในสิ่งต่าง ๆ เช่น รถไถนา การทำปุ๋ย เพื่อช่วยลดต้นทุนในการทำนาอินทรีย์ให้แก่คนในชุมชน

(2) **พื้นที่พัฒนาผู้นำ** ภายในพื้นที่มีการทำกิจกรรมต่าง ๆ ทำให้เกิดการรวมตัวของผู้นำ ซึ่งผู้นำได้มีการเข้ามาทำการประชุมวางแผน ปรึกษาหารือ ในการจัดกิจกรรม

ต่าง ๆ ซึ่งในระหว่างการทำงานร่วมกันของผู้หน้านั้น ได้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เกิดการพัฒนาตัวของผู้นำไปในขณะเดียวกัน อีกทั้งยังมีการขยายเครือข่ายของผู้นำ คือ มีการเชิญชวนผู้นำจากภาคส่วนต่าง ๆ เข้าร่วมทำกิจกรรมร่วมกับชุมชน เช่น ผู้ว่าราชการจังหวัดสงขลา แม่ทัพภาค 4 วัฒนธรรมจังหวัดสงขลา เจ้าคณะสงฆ์จังหวัดสงขลา หัวหน้าสภาสันติสุขชายแดนใต้ โต๊ะอิหม่าม หัวหน้าเกษตรอำเภอ กรมป่าไม้ ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้ใหญ่บ้าน เป็นต้น ซึ่งพื้นที่ศูนย์เรียนรู้ได้เป็นพื้นที่ศูนย์กลางในการรวมตัวของกลุ่มผู้นำจากหน่วยงานต่าง ๆ เกิดการสร้างเครือข่ายเพิ่มขึ้น อีกทั้งการที่ศูนย์เรียนรู้กลายเป็นแหล่งท่องเที่ยว ได้รับความสนใจจากคนภายนอกส่งผลให้ในชุมชนเกิดการพัฒนาตัวของผู้นำ เนื่องจากผู้นำได้มีบทบาทมากยิ่งขึ้น เช่น การเป็นวิทยากร การเป็นผู้ดำเนินการดูแลภาพรวมของ ศูนย์เรียนรู้คอยประสานงานมีการจัดกิจกรรมให้แก่นักท่องเที่ยว

“...ทุก ๆ ปี ตอนจัดกิจกรรมเสวนาเราจะเชิญผู้มาร่วมงานทุกปี ในปีก่อนการจัดงานก็ได้มีการประชุมแผนงานร่วมกันในการจัดรอบนี้ ก็มีหลายหน่วยงานเข้ามาร่วม เราช่วยกัน ปีนี้ทางแม่ทัพก็เข้ามาร่วมกิจกรรมด้วย กลายเป็นว่า พื้นที่เราก็มีกลุ่มผู้นำเข้ามาหลาย ๆ แบบ มีทั้งพระครูของจังหวัด โต๊ะครู หน่วยงานต่าง ๆ ปราชญ์ชาวบ้าน มีหมด เราก็ได้ขยายกว้างขึ้น ผู้นำเขาเข้ามามีการพูดคุยแลกเปลี่ยนร่วมกันก็เกิดเป็นการพัฒนาตัวผู้นำ พื้นที่ก็ได้พัฒนาขึ้นเช่นกัน...”

สมหมาย (นามสมมติ) สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 9 มิถุนายน 2563)

“...ศูนย์เรียนรู้ได้รับผลตอบรับที่ดีจากภายนอก พื้นที่ก็กลายเป็นแหล่งท่องเที่ยว นักท่องเที่ยวเข้ามามากมาย คนในชุมชนก็ได้รับผลประโยชน์ทั้งในส่วนของเงินรายได้และตัวบุคคล เวลาที่มีกลุ่มหน่วยงานติดต่อเข้ามาว่าจะมาเรียนรู้การทำนา กับนายกและอาจารย์เราก็ต้องมีการปรึกษาวางแผนการทำงานกัน จัดเตรียมพื้นที่ กิจกรรม อาหาร การให้ความรู้ ถึงเราก็เกิดการพัฒนาความเป็นผู้นำไปในตัว เดียวนี้ผมก็เป็นคนพูดให้ความรู้เรื่องการทำนา...”

(นายมัน (นามสมมติ) สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 22 มิถุนายน 2563)

“...เวลาจัดกิจกรรมก็ใช้ศูนย์นี้เป็นพื้นที่ศูนย์กลาง คนหรือหน่วยงานก็เข้ามาจัดอบรม จัดประชุม ทำกิจกรรมที่นี่ ถ้าเป็นกิจกรรมที่ศูนย์จัดขึ้นก็ได้มีการดึงเอาคนที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญในเรื่องต่าง ๆ เข้ามาเป็นวิทยากร...”

(ฟาติน (นามสมมติ) สัมภาษณ์เมื่อ 8 สิงหาคม 2563)

พื้นที่ศูนย์เรียนรู้มีการพัฒนาผู้นำที่เป็นการพัฒนาผู้นำจากคนในชุมชนและการพัฒนาผู้นำที่เป็นกลุ่มผู้นำจากภายนอก ซึ่งเป็นการพัฒนาตัวผู้นำจากการเป็นวิทยากร การทำงาน การเรียนรู้แลกเปลี่ยนข้อมูลกัน และจากการได้รับประสบการณ์ต่าง ๆ ซึ่งเป็นสิ่งที่ช่วยพัฒนาผู้นำได้ที่เกิดจากการเข้ามาร่วมทำกิจกรรมร่วมกันในพื้นที่ศูนย์เรียนรู้

(3) พื้นที่ทางจิตวิญญาณ ศูนย์เรียนรู้เป็นพื้นที่ทำกิจกรรมร่วมกันของคนในชุมชนพหุวัฒนธรรม มีการปฏิสัมพันธ์กันระหว่างคนศาสนาเดียวกัน และระหว่างศาสนา โดยในพื้นที่คนในชุมชนให้ความศรัทธาแก่พระอาจารย์ภัทร อริโย พระผู้เป็นที่พึ่งพาแก่คนในชุมชนทั้งทางกายและใจ ซึ่งพื้นที่ศูนย์เรียนรู้เป็นแหล่งรวมคนที่มีจิตวิญญาณเป็นหนึ่งเดียวกัน คือ มีความรักในการทำนา ต้องการกลับมาทำนาวิถีดั้งเดิมของท้องถิ่นเพื่ออนุรักษ์ให้อยู่กับชุมชนต่อไป ซึ่งเป็นอุดมการณ์เช่นเดียวกับพระอาจารย์ภัทร ที่ได้ทำการก่อตั้งศูนย์เรียนรู้ขึ้นมา

“...ทุกคนที่เข้ามาทำนาร่วมกันกับศูนย์มีจุดมุ่งหมายเดียวกันคือ อยากรู้ให้การทำนากลับสู่ชุมชน การทำนาที่เป็นแบบดั้งเดิม การทำนาที่คนต่างก็ร่วมด้วยช่วยกัน บรรยากาศที่มีแต่ความสนุกสนาน เฮฮา เราอยู่กันแบบพี่น้องอยู่แล้ว การทำนาเป็นของที่ทำกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ อยากรู้ให้อยู่สืบไป คนที่ทำนาร่วมกันเขาจะไม่ทะเลาะกัน เพราะเราต้องร่วมแรงร่วมใจ...”

(ไชยวัฒน์ (นามสมมติ) สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 9 มิถุนายน 2563)

(4) พื้นที่การอยู่ร่วมกัน คนในชุมชนอยู่ร่วมกันอย่างถ้อยทีถ้อยอาศัย รักใคร่ปรองดอง ซึ่งพระอาจารย์ภัทร อริโย ได้มีความต้องการให้ศูนย์เรียนรู้เป็นพื้นที่แห่งความเมตตาทั้งคนและสรรพสัตว์ เป็นเขตพื้นที่แห่งความเมตตา ใช้หลักความเข้าใจกัน อาศัยอยู่ร่วมกับแบบพี่น้อง ในการอาศัยอยู่ร่วมกัน มีการใช้ความประนีประนอมหากเกิดความเห็นต่างกัน โดยไม่ใช้ความรุนแรง ในการอยู่ร่วมกันของคนทั้งสองศาสนานั้น สิ่งสำคัญ คือ การแสวงหาจุดรวม สงวนจุดต่าง ซึ่งเป็นหลักการอยู่ร่วมกันของคนในสังคมพหุวัฒนธรรม ซึ่งคนในชุมชน มีการยอมรับความแตกต่างกัน ไม่ดูหมิ่นซึ่งกันและกัน รวมทั้งมีน้ำใจช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

“...เวลาเรามีปัญหาหรือเกิดความขัดแย้ง มีความเห็นไม่ตรงกัน เราก็จะมีการเปิดอกคุยกัน สามารถที่จะติกันได้แต่ต้องมีเหตุมีผลในการพูดแย้ง อธิบาย เพื่อเราจะได้เข้าใจกัน เพราะทุกคนล้วนเปิดใจให้กัน ไม่คิดเล็กคิดน้อย

ในเรื่องต่าง ๆ ก็เลยทำให้ไม่ผิดใจหรือทะเลาะกัน หรือว่าขัดแย้งกัน ประนีประนอมกันได้เพื่อไม่ให้เกิดความขัดแย้ง...”

(นายมัน (นามสมมติ) สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 22 มิถุนายน 2563)

“...การอยู่ร่วมกันในพื้นที่เราใช้หลักความอาวุโสของคนในชุมชน ผู้ที่อาวุโสกว่าก็จะมีหน้าที่ในการคอยให้คำปรึกษาเวลามีปัญหา ช่วยแก้ไขเวลา มีเรื่องที่เข้าใจไม่ตรงกัน ซึ่งทุกคนจะให้ความเคารพผู้ที่อาวุโสกว่า เหมือน อาจารย์ภัทรท่านก็เป็นผู้อาวุโสของพื้นที่ ไม่ว่าพี่น้องไทยพุทธหรือมุสลิมต่างก็ ให้ความเคารพท่าน ท่านก็จะคอยช่วยเวลามีปัญหาอะไร ท่านบอกเสมอว่า คนเราอยู่ร่วมกันต้องเข้าใจกัน ให้อภัยกันได้ และมีความเมตตาต่อกัน...”

(ฟาติน (นามสมมติ) สัมภาษณ์เมื่อ 8 สิงหาคม 2563)

“...ในการอยู่ร่วมกันในพื้นที่ศูนย์อาจารย์มองว่าเราจะต้อง สงวนจุด ต่าง สร้างจุดยืน ซึ่งมันเป็นหลักการอยู่ร่วมกันของคนในสังคมพหุวัฒนธรรม และในพื้นที่ของเราก็อยู่กันแบบนี้จริง ๆ เวลาจัดกิจกรรมต่าง ๆ ในศูนย์ ก็เป็น ที่เข้าใจโดยทั่วกันว่า เราจะไม่มีเนื้อหมูในอาหาร ซึ่งทุกคนรู้จักโดยไม่ต้องคอย บอกหรือบังคับ หรือสร้างกฎขึ้นมา...”

(พระอาจารย์ภัทร อริโย สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 9 มิถุนายน 2563)

การอยู่ร่วมกันของคนในชุมชนมีหลักการประนีประนอมกัน มีการเคารพผู้อาวุโส โดยสิ่งที่สำคัญคือมีการแสวงหาจุดร่วม สงวนจุดต่าง การอาศัยอยู่ร่วมกันโดยมีความเข้าใจซึ่งกันและ กัน เพราะทุกคนเป็นพี่น้องกัน

(5) พื้นที่กิจกรรมทางสังคม มุ่งเน้นพื้นที่เป็นลานกิจกรรม ซึ่งกิจกรรมที่จัดขึ้นจะอยู่ภายใต้การกำกับดูแลของผู้นำและคนในชุมชน เช่น การจัดกิจกรรมทาง ศิลปวัฒนธรรม การแสดงมโนราห์ กิจกรรมการเรียนรู้นอกห้องเรียน กิจกรรมด้านภัยยาเสพติด

“...พื้นที่ศูนย์ก็จะมีกิจกรรมอยู่เรื่อย ๆ เวลาจัดกิจกรรมเสวนาก็ จะให้เยาวชนนำการแสดงเข้ามาโชว์ เช่นการรำโนราห์ บางทีก็มีการจัดกิจกรรม อาสาพัฒนาพื้นที่ศูนย์ หรือบางครั้งทางกลุ่มในชุมชนก็จะมาในพื้นที่ศูนย์ทำ กิจกรรม จัดอบรมต่าง ๆ ...”

(สมหมาย (นามสมมติ) สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 9 มิถุนายน 2563)

(6) **พื้นที่แห่งการแบ่งปัน** มีการแบ่งปันพื้นที่ทำนาและแบ่งปันข้าว คือ คนที่มีที่นามากหรือคนที่ปล่อยที่นาทิ้งร้างมีการแบ่งปันพื้นที่ให้แก่คนที่ไม่มีที่นาทำกินให้คนที่ไม่มีที่นาทำกินได้เข้ามาอาศัยพื้นที่เพื่อทำนาหารายได้ และคนที่มีเหลือกินเหลือใช้มีการแบ่งปันแจกจ่ายให้แก่คนที่ด้อยโอกาสหรือคนยากจน ขาดแคลน เป็นการบริจาคข้าวหรือการออกทาน

“...ผมแบ่งที่นาให้ผู้ใหญ่บ้านหมู่บ้านฉางได้ทำนา และให้บอกต่อ ๆ กันไป เพื่อว่ามีใครอยากจะทำนาแต่ไม่มีที่นา นาตรงนี้ที่เจ้าของเขาไม่หลบมาทำ เขาก็อนุญาตให้คนอื่นเข้ามาทำได้ เขาว่าดีกว่าปล่อยให้ดินรก...”

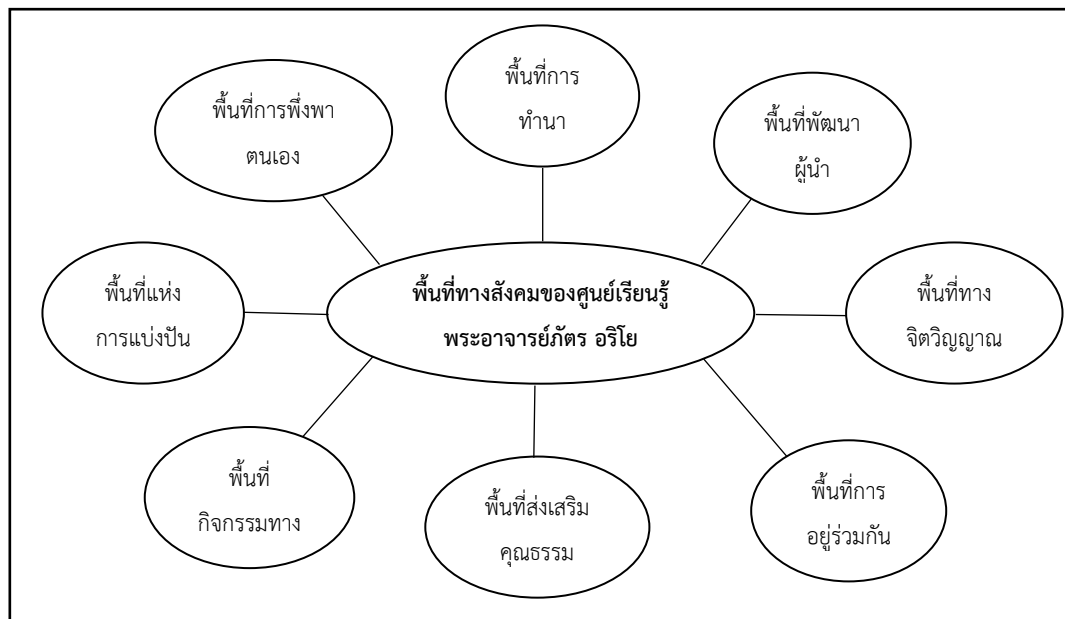
(ฟาติน (นามสมมติ) สัมภาษณ์เมื่อ 8 สิงหาคม 2563)

“...ข้าวที่ได้จากการทำนาในทุกปีก็จะมีคนนำไปบริจาค แจกจ่ายให้คนจนคนด้อยโอกาส ของอาจารย์ภักดิ์ก็ให้โรงเรียนนาหว้า ส่วนหนึ่งก็พาไปแจกตามโรงเรียน ของพี่น้องเราก็แบ่งให้โต๊ะครูไว้ทำให้เด็ก ๆ กินในโรงเรียนสอนศาสนา...”

(กะย๊ะ (นามสมมติ) สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 8 สิงหาคม 2563)

(7) **พื้นที่ส่งเสริมคุณธรรม** เด็กและเยาวชนได้เข้ามาทำกิจกรรมร่วมกัน เกิดการปลูกฝังคุณธรรมให้แก่เด็กและเยาวชน มีกลุ่มเยาวชนจิตอาสาทำความดีเพื่อพ่อ แสดงถึงความจงรักภักดีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ ซึ่งในพื้นที่ศูนย์เรียนรู้มีการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ที่ส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรม โดยคนในชุมชนทุกช่วงวัยต่างก็เข้าร่วมกิจกรรม เช่น กิจกรรมอาสาจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ กิจกรรมปลูกจิตสำนึกเยาวชน และพื้นที่ศูนย์เรียนรู้มีการบริหารจัดการตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

(8) **พื้นที่การพึ่งพาตนเอง** ศูนย์เรียนรู้เป็นพื้นที่สาธารณะประโยชน์ให้แก่คนในชุมชน ทั้งให้ความรู้ ให้อาชีพ ให้สังคม ซึ่งคนในชุมชนที่เข้ามาทำกิจกรรมร่วมกันภายในศูนย์เรียนรู้จะสามารถที่จะนำความรู้ และสิ่งต่าง ๆ ที่ได้รับไปสามารถปรับใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างเหมาะสม สามารถบริหารจัดการตนเองและครอบครัวได้เป็นการพึ่งพาตนเองในระยะยาว

แผนภาพที่ 26 พื้นที่ทางสังคมของศูนย์เรียนรู้พระอาจารย์ภัทร อริโย
ที่มา: วิเคราะห์ข้อมูลโดยผู้วิจัย (2563)

2. ศูนย์เรียนรู้พระอาจารย์ภัทร อริโย : การเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็ง

ศูนย์เรียนรู้พระอาจารย์ภัทร อริโย ร่วมกับชุมชนนาหมอศรีในการดำเนินกิจกรรมทางวัฒนธรรมผ่านวัฒนธรรมการทำนาเสริมสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน ซึ่งในการสร้างชุมชนเข้มแข็งจะต้องมีกระบวนการเสริมสร้างชุมชนให้เข้มแข็งซึ่งประกอบด้วย การเตรียมคน/ทรัพยากรบุคคล การกำหนดเป้าหมาย การดำเนินกิจกรรม และการขยายเครือข่ายความร่วมมือ มีดังต่อไปนี้

1) การเตรียมคน/ทรัพยากรบุคคล ชุมชนนาหมอศรีมีแกนนำที่มีความสามารถในการนำการพัฒนาชุมชนได้ ซึ่งประกอบด้วย เจ้าคณะอำเภอนาทวี ผู้ใหญ่บ้าน และนายกองค์การบริหารส่วนตำบลนาหมอศรี รวมทั้งชาวบ้านในชุมชนนาหมอศรี ซึ่งกลุ่มแรกเริ่มที่เข้าร่วมการดำเนินกิจกรรมการฟื้นฟูวิถีการทำนากับทางศูนย์เรียนรู้พระอาจารย์ภัทร อริโย เป็นกลุ่มชาวบ้านที่มีความรู้ มีประสบการณ์ในการทำนากว่า 20 ปี ซึ่งเป็นกลุ่มคนที่มีพื้นที่ทำนา มีความสนใจที่จะกลับมาทำนาโดยใช้วัฒนธรรมดั้งเดิมในการทำนา

2) การกำหนดเป้าหมาย ชุมชนนาหมอศรีมีการกำหนดเป้าหมายร่วมกันและมีทิศทางในการดำเนินการที่ชัดเจน คือ ต้องการฟื้นฟูการทำนาของพื้นที่นาหมอศรีโดยกลับมาทำนาวิถีดั้งเดิม ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น วัฒนธรรมการทำนาแบบดั้งเดิม เพื่อให้คนในพื้นที่ได้บริโภคข้าวปลอดภัย และให้คนในชุมชนเกิดรายได้จากการประกอบอาชีพทำนา รวมทั้งการร่วมแรงร่วมใจ

ในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ผ่านวัฒนธรรมการทำงานจะส่งผลให้คนในชุมชนพหุวัฒนธรรมเกิดความ
รักสามัคคี ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน

จากเป้าหมายที่กำหนดไว้ ซึ่งในระยะ 3 ปีที่มีการดำเนินกิจกรรม พบว่า ในการฟื้นฟู
วิถีการทำงานแบบดั้งเดิมโดยใช้ภูมิปัญญาการทำงานท้องถิ่นนั้น ชุมชนสามารถฟื้นฟูการทำงานได้เพียง
บางส่วน อันเนื่องมาจากสภาพแวดล้อมที่มีการเปลี่ยนแปลงไปจากอดีต รวมถึงเพื่อให้มีความ
สอดคล้องกับยุคความทันสมัยในปัจจุบัน ทำให้ชุมชนต้องเลือกถึงวิถีการทำงานแบบเดิมมาได้เพียง
บางส่วน เช่นว่า ในเรื่องของอุปกรณ์เครื่องมือ มีการใช้แกระซึ่งเป็นเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้าวใน
อดีตแทนการใช้รถเก็บข้าว เรื่องของประเพณี พิธีกรรม มีการฟื้นฟูได้ในบางส่วนเพียงแต่ไม่ได้มี
ความคงรูปแบบเดิมทั้งหมด มีการปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมกับสถานการณ์ในปัจจุบันตามยุคสมัย
และสำหรับเป้าหมายหลักของการฟื้นฟูการทำงานหรือการตั้งศูนย์เรียนรู้ขึ้นมา คือ ต้องการเน้นความ
มีส่วนร่วมของคนพหุวัฒนธรรมผ่านตัวกิจกรรมซึ่งชุมชนมีการฟื้นฟู

3) การดำเนินกิจกรรม พื้นที่ศูนย์เรียนรู้พระอาจารย์ภัทร อริโย มีกิจกรรมที่
ดำเนินการร่วมกันของคนในพื้นที่สังคมพหุวัฒนธรรม คือ กิจกรรมการทำงานวิถีดั้งเดิม เริ่มตั้งแต่การ
เตรียมดิน ลงแขกดำนาไปจนถึงการเก็บเกี่ยวข้าว กิจกรรมการจัดเวทีเสวนาพหุวัฒนธรรม กิจกรรม
การแข่งขันว่าประเพณีประจำปีเป็นต้น ภายใต้การดำเนินการหรือดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ชุมชนมีกฎ
กติกการใช้ร่วมกันในชุมชนในลักษณะของสัญญาใจ ซึ่งเป็นการวางแบบแผนในการทำงานร่วมกัน คือ
ความเป็นสังคมพหุวัฒนธรรมต่างมีหลักทางศาสนาที่ต้องปฏิบัติในการดำเนินชีวิต คนในชุมชนจึงยึด
หลักความเป็นกลาง คือ สิ่งใดที่ผิดต่อหลักทางศาสนาจะงดเว้นกระทำร่วมกัน โดยชุมชนเมื่อมีการจัด
กิจกรรมต่าง ๆ จะงดเว้นการประกอบอาหารโดยใช้เนื้อหมู ซึ่งเป็นสัญญาทางใจที่ทุกคนปฏิบัติร่วมกัน
สำหรับการดำเนินการในทุก ๆ ขั้นตอน ชุมชนจะมีส่วนร่วมในการตัดสินใจการวางแผน
การดำเนินการ และการประเมินผลร่วมกันผ่านการประชุม ปรึกษาหารือ และการจัดเวทีเสวนา

4) การขยายเครือข่ายความร่วมมือ ในการดำเนินกิจกรรมได้รับการสนับสนุนจาก
ท้องถิ่น คือ องค์การบริหารส่วนตำบลนาหมอศรี และผู้ใหญ่บ้านทุ่งแหล ใน การดำเนินการการทำงาน
วิถีดั้งเดิมในพื้นที่ศูนย์เรียนรู้พระอาจารย์ภัทร อริโย ได้รับการสนับสนุนจากกลุ่มสตรีอาสาพัฒนาใน
ชุมชน และเครือข่ายกลุ่มวิสาหกิจชุมชนในอำเภอนาทวี สามารถจำแนกได้คือ

(1) ระหว่างชุมชนกับหน่วยงานในชุมชน (อบต./สาธารณสุข/เกษตร
อำเภอ/อสม.)

(2) ระหว่างชุมชนกับชุมชนในตำบลเดียวกัน (มี 8 หมู่บ้านในตำบลนาหมอ

ศรี)

(3) ระหว่างชุมชนกับชุมชนต่าง ๆ ในอำเภอหนองวี

(4) ระหว่างชุมชนกับหน่วยงานภายนอก (เกษตรจังหวัด/มหาลัย/ศอ.บต/

ตชด.)

สรุปได้ว่า กระบวนการเสริมสร้างชุมชนให้เข้มแข็ง มีการเตรียมคน / ทรัพยากรบุคคล คือมีแกนนำที่มีความสามารถ และเตรียมคนที่มีความรู้และประสบการณ์ มีการกำหนดเป้าหมายร่วมกันและมีทิศทางการทำงานที่ชัดเจน คือ ต้องการฟื้นฟูการทำงานในพื้นที่นาหมอศรี โดยกลับมาทำนาวิถีดั้งเดิม มีการดำเนินกิจกรรมร่วมกันของคนในพื้นที่สังคมพหุวัฒนธรรม และมีการขยายเครือข่ายความร่วมมือ

การเสริมพลังชุมชน

ศูนย์เรียนรู้พระอาจารย์ภัทร อริโย ร่วมกับชุมชนนาหมอศรีในการดำเนินกิจกรรมทางวัฒนธรรมผ่านวัฒนธรรมการทำนา มีกระบวนการเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็งจากฐานของชุมชน ซึ่งชุมชนมีการเสริมพลังให้ตนเองโดยได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐที่จะเข้ามาคอยเป็นที่ปรึกษาในการดำเนินกิจกรรมเสริมพลังความเข้มแข็งของชุมชน ซึ่งประกอบด้วย การส่งเสริมให้มีการรวมตัว ส่งเสริมให้เครือข่ายทำงานร่วมกัน และส่งเสริมการขยายเครือข่าย มีดังต่อไปนี้

1) ส่งเสริมให้มีการรวมตัว ผู้นำชุมชนและชาวบ้านร่วมกันจัดกิจกรรมโดยมีการติดต่อประสานงานกับหน่วยงาน (ซึ่งทางหน่วยงานเข้ามาเป็นที่ปรึกษาในการจัดกิจกรรม) ส่งผลให้คนในชุมชนเกิดการรวมตัวกันทำกิจกรรมต่าง ๆ อย่างสม่ำเสมอ และใช้พื้นที่ศูนย์เรียนรู้พระอาจารย์ภัทร อริโย เป็นพื้นที่ศูนย์กลางในการจัดกิจกรรม

2) ส่งเสริมให้เครือข่ายทำงานร่วมกัน ผู้นำชุมชนร่วมกับกลุ่มเครือข่ายในชุมชน ดำเนินการจัดกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อให้คนในชุมชนและกลุ่มเครือข่ายแม่บ้านในอำเภอนาหวีได้ทำกิจกรรมร่วมกัน เพื่อสร้างความสนิทสนม รักใคร่ ประองตอง อีกทั้งเป็นการเรียนรู้การทำงานร่วมกัน แลกเปลี่ยนเรียนรู้ความรู้ต่าง ๆ ระหว่างกัน (หน่วยงานภาครัฐจะเข้ามาเป็นที่ปรึกษาในการจัดกิจกรรม)

3) ส่งเสริมการขยายเครือข่าย ผู้นำชุมชนมีการส่งเสริมพัฒนาพื้นที่ศูนย์เรียนรู้ให้เป็นต้นแบบพื้นที่ต่าง ๆ ที่มีปัญหาหรือมีบริบทพื้นที่ในลักษณะเดียวกัน ซึ่งเป็นการให้นักท่องเที่ยวหรือหน่วยงานต่าง ๆ เข้ามาทำกิจกรรม แลกเปลี่ยนเรียนรู้วัฒนธรรมการทำนา สร้างเครือข่ายเพิ่มขึ้นจากการแลกเปลี่ยนข้อมูลอันนำไปสู่การขยายเครือข่ายเพิ่มมากขึ้น สำหรับกลุ่มเครือข่ายผู้ที่มีความสนใจในการฟื้นฟูวัฒนธรรมการทำนาโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น หรือการใช้วัฒนธรรมการทำนาในการเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็งภายใต้ลักษณะเฉพาะของบริบทพื้นที่สังคมพหุวัฒนธรรม

การเสริมพลังให้ชุมชนเข้มแข็งเป็นการส่งเสริมให้คนในชุมชนมีการรวมกลุ่มกันทำกิจกรรม โดยชุมชนเป็นผู้ดำเนินการและมีหน่วยงานภาครัฐเข้ามาเป็นที่ปรึกษาคอยดูแลในการจัด

กิจกรรม เป็นการส่งเสริมให้มีการรวมตัวทำกิจกรรมอย่างสม่ำเสมอ ส่งเสริมให้เครือข่ายทำงานร่วมกันเกิดการเรียนรู้แลกเปลี่ยนระหว่างกัน และส่งเสริมการขยายเครือข่ายเพื่อการขยายในวงกว้าง มีการสร้างเครือข่ายเพิ่มมากขึ้นจากผู้ที่มีความสนใจและเข้ามาศึกษาหรือทำกิจกรรมในพื้นที่ศูนย์เรียนรู้พระอาจารย์ภัทร อริโย ซึ่งจากการรวมกลุ่มกันทำกิจกรรมแสดงถึงการเสริมพลังด้านความรู้

การเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็งในพื้นที่สังคมพหุวัฒนธรรมผ่านวัฒนธรรมการทำงานในพื้นที่ศูนย์เรียนรู้พระอาจารย์ภัทร อริโย มีความสอดคล้องกับตัวชี้วัดความเป็นชุมชนเข้มแข็งกับของ สี่ลาภรณ์ นาครทรรพ และคณะ (อ้างถึงใน ธีระพงษ์ แก้วหาวงษ์, 25554) คือ

(1) มีการนำมิติด้านวัฒนธรรมมาผสมผสานในการทำกิจกรรมในการสร้างความเข้มแข็งภายใต้การดำเนินกิจกรรมในพื้นที่สังคมพหุวัฒนธรรมของศูนย์เรียนรู้พระอาจารย์ภัทร อริโย มีการใช้วัฒนธรรมการทำงานซึ่งเป็นทุนของชุมชน เข้ามาเป็นหัวใจหลักในการพัฒนาชุมชนผ่านการทำกิจกรรมต่าง ๆ ที่มีความเกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมการทำงาน เช่น การจัดเสวนาโครงการนาร้างนารักษ์ ประจำปี การลงแขกเก็บข้าว การจัดแข่งขันว่าวประเพณี เป็นต้น คนในชุมชนเกิดการพัฒนาองค์ความรู้ มีการคิด วิเคราะห์ วัฒนธรรมที่มีอยู่ในท้องถิ่นที่มีการดำเนินการผ่านการทำงาน เกิดการวิเคราะห์ถึงวัฒนธรรมที่สามารถนำมาใช้ในการจัดกิจกรรมได้ เกิดการเรียนรู้ในการประยุกต์วัฒนธรรมเข้ากับกิจกรรมได้อย่างเหมาะสม

(2) มีประสิทธิภาพในการตอบสนองต่อปัญหา คนในชุมชนมีกระบวนการในการทำงานซึ่งในการดำเนินการทุกครั้งจะมีการประชุมวางแผนก่อนการดำเนินการและหลังการดำเนินการ เพื่อให้สามารถประเมินผลลัพธ์ในแต่ละครั้ง ร่วมแสดงความคิดเห็นถึงปัญหาที่พบและร่วมกันหาแนวทางแก้ไขปัญหาเพื่อไม่ให้เกิดปัญหาเดิม ๆ ซ้ำ ซึ่งเป็นหลักในการปฏิบัติที่เป็นแบบแผนในการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ทุกครั้ง ซึ่งเป็นการเสริมพลังด้านกระบวนการเรียนรู้และกระบวนการประชุม

(3) มีการจัดกลุ่ม ชุมชนมีกลุ่มองค์กรชุมชนในการดำเนินงาน รวมกลุ่มกันเพื่อดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ร่วมกัน และดูแลศูนย์เรียนรู้ร่วมกัน เกิดการบริหารจัดการกลุ่มในลักษณะชุมชนจัดการตนเอง

(4) มีการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ ศูนย์เรียนรู้มีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน คือ ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมรับผลประโยชน์ ซึ่งในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ มีการประชุมวางแผนก่อนการดำเนินการ และมีการประชุมสรุปผลและค้นหาแนวทางการพัฒนาข้อบกพร่องให้ดียิ่งขึ้น

(5) มีผู้นำที่ได้รับการยอมรับจากสมาชิกและชุมชน ชุมชนมีผู้นำที่มีความสามารถในการพัฒนาชุมชน ซึ่งมีผู้นำทางศาสนาพุทธ (พระสงฆ์) นายกองค้การบริหารส่วนตำบล (คนไทยพุทธ) และ ผู้ใหญ่บ้าน (คนไทยมุสลิม) เป็นผู้นำหลักในการพัฒนาโดยที่คนในชุมชนส่วนใหญ่เป็นคนไทยมุสลิม ซึ่งตัวผู้นำได้รับการยอมรับจากคนในชุมชน ด้วยเพราะตัวผู้นำมีความเป็นผู้ให้ มีความรู้ความสามารถ มีความเสียสละ และมีหลักการทำงานที่ดี

(6) มีการกระจายผลประโยชน์อย่างยุติธรรม คนในชุมชนได้รับประโยชน์จากพื้นที่ร่วมกัน ทุกคนมีสิทธิในการใช้สอยพื้นที่อย่างเท่าเทียมกัน ได้รับสวัสดิการเหมือนกัน เช่น คนทุกคนสามารถใช้รถจักรยานยนต์ได้ คนในชุมชนทุกคนมีสิทธิในการเข้ามาขายของในพื้นที่ศูนย์เรียนรู้ซึ่งเป็นแหล่งท่องเที่ยว คนในชุมชนได้รับเงินสนับสนุนการทำนาเหมือนกัน เป็นต้น

(7) ได้รับการยอมรับนับถือจากองค์กรภายนอก องค์กรภายนอกให้การยอมรับศูนย์เรียนรู้พระอาจารย์ภัทร อริโย คือ มีการเข้ามาศึกษาดูงาน เข้าร่วมทำกิจกรรม เข้ามาสนับสนุนในการจัดกิจกรรมของชุมชน ให้ความร่วมมือในการช่วยเหลือในด้านต่าง ๆ

(8) มีการขยายผล ขยายกิจกรรม และขยายเครือข่ายสมาชิกรวมถึงความร่วมมือ คือ ศูนย์เรียนรู้มีการขยายกิจกรรมโดยการเพิ่มจำนวนการจัดเวทีเสวนาจากปีละครั้งเป็นปีละสองครั้ง มีการเชิญวงกลุ่มหน่วยงานภาครัฐ กลุ่มผู้นำจากหน่วยงาน เข้ามามีส่วนร่วมในการทำกิจกรรม เป็นการขยายเครือข่ายให้กว้างขึ้น

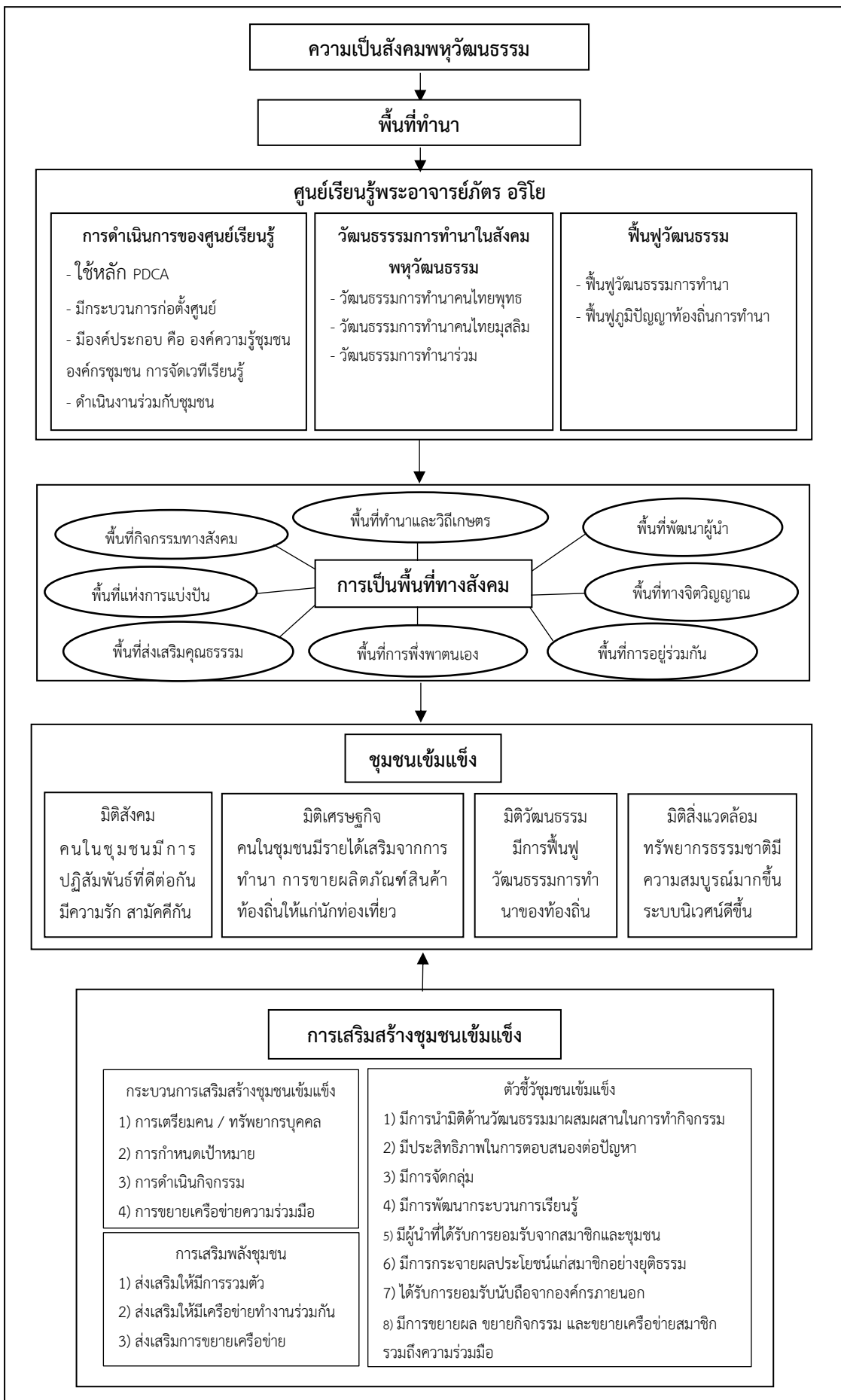
กล่าวได้ว่า ศูนย์เรียนรู้พระอาจารย์ภัทร อริโย มีการดำเนินกิจกรรมวัฒนธรรมผ่านวัฒนธรรมการทำนา นำไปสู่การเป็นพื้นที่ทางสังคม ภายในพื้นที่ชุมชนมีองค์ความรู้ (ภูมิปัญญาท้องถิ่นการทำนา) มีองค์กรชุมชน มีเวทีชุมชนที่จัดอย่างต่อเนื่อง เกิดเป็นชุมชนเข้มแข็ง อีกทั้งมีกระบวนการเสริมสร้างชุมชนให้เข้มแข็ง คือ มีการเตรียมคน กำหนดปัญหา ดำเนินกิจกรรม และขยายเครือข่ายความร่วมมือ และมีการเสริมพลังชุมชน คือ มีส่งเสริมให้มีการรวมตัว ส่งเสริมให้เครือข่ายทำงานร่วมกัน และส่งเสริมการขยายเครือข่าย เป็นการเสริมพลังด้านความรู้ โดยใช้กระบวนการเรียนรู้ กระบวนการประชุม ทำให้คนไทยพุทธและคนไทยมุสลิมเกิดการทำงานร่วมกัน นำไปสู่การเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชนนาหมอศรี ในลักษณะที่ชุมชนบริหารจัดการตนเอง คนในชุมชนคิดและบริหารจัดการชุมชนของตนเอง และความเป็นสังคมพหุวัฒนธรรมทุกคนอาศัยอยู่ร่วมกันแบบพี่น้อง ร่วมแรงร่วมใจ ทำให้ชุมชนเกิดการพัฒนาได้เป็นอย่างดี นำไปสู่การเป็นชุมชนเข้มแข็งใน 4 มิติ คือด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม ด้านวัฒนธรรม และด้านสิ่งแวดล้อม ซึ่งมีดังต่อไปนี้

ด้านเศรษฐกิจ มีการส่งเสริมอาชีพการทำนาโดยใช้หลักเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อยกระดับรายได้ครัวเรือน การทำนาอินทรีย์ช่วยลดต้นทุนการใช้ปุ๋ยซึ่งปุ๋ยหมักชีวภาพจะมีต้นทุนต่ำ ภายในพื้นที่ศูนย์เรียนรู้มีการปลูกพืชผักผสมผสานทำให้ช่วยลดรายจ่ายค่ากับข้าวในครัวเรือน ชุมชนมีรายได้เสริมจากการขายผลิตภัณฑ์ของท้องถิ่นอันเกิดจากการที่พื้นที่กลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวสร้างรายได้และเกิดการกระจายรายได้ในชุมชน สร้างอาชีพเสริมให้แก่คนในชุมชน เช่น รถรับจ้าง แม่ค้าชุมชนใช้ทรัพยากรท้องถิ่นสร้างรายได้ ใช้ภูมิปัญญาของท้องถิ่นสร้างรายได้ ซึ่งคนในชุมชนสามารถดำรงชีพขั้นพื้นฐานได้ นำไปสู่ความเป็นอยู่ที่ยั่งยืน อันเนื่องมาจากครัวเรือนมีรายได้ คนในชุมชนมีเงินเก็บออม เห็นได้จากการมีกลุ่มออมทรัพย์ และมีกลุ่มสัจจะที่ไม่เกิดความล้มเหลว

ด้านสังคม การอาศัยอยู่ร่วมกันในสังคมพหุวัฒนธรรมแบบพี่น้อง มีการปฏิสัมพันธ์กันมากขึ้น ผ่านการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การลงแขกเก็บข้าว การเข้าร่วมโครงการเวทีเสวนาประจำปี ที่คนในชุมชนให้ความร่วมมือในทุก ๆ กลุ่มที่มีอยู่ในชุมชน กลุ่มอส.ดูแลเรื่องการจราจร กลุ่มอสม.ดูแลกองกลางและตรวจวัดอุณหภูมิก่อนเข้างาน กลุ่มแม่บ้านจัดซุ้มอาหารนำสินค้าท้องถิ่นมาจัดแสดง กลุ่มตชด.ดูแลคอยให้บริการรถรับส่ง กลุ่มอบต.ดูแลเรื่องสถานที่ การจัดงาน เป็นต้น เกิดกระบวนการทำงานเป็นทีม มีความรักใคร่ปรองดอง ถ้อยทีถ้อยอาศัย และไว้เชื่อใจระหว่างกันซึ่งเห็นได้จากการที่พื้นที่นาหมอศรีมีประชากรคนไทยพุทธ 30 เปอร์เซ็นต์ และมีคนไทยมุสลิม 70 เปอร์เซ็นต์ซึ่งในพื้นที่มีนายกองค์การบริหารส่วนตำบลเป็นคนไทยพุทธ แสดงให้เห็นถึงการมีความเป็นหนึ่งเดียวไม่เลือกปฏิบัติหรือแบ่งแยกทางศาสนา อีกทั้งชุมชนมีผู้นำที่เข้มแข็ง เกิดการสร้างเครือข่าย ซึ่งจากการจัดกิจกรรมเวทีเสวนาที่ได้รับความร่วมมือจากพี่น้องทั้งสองศาสนา หน่วยงานรัฐ องค์กรนักท่องเที่ยว ชาวต่างชาติ อันนำไปสู่การเป็นพื้นที่ต้นแบบ รวมทั้งมีการส่งเสริมวัฒนธรรม ประเพณีในการทำนา

ด้านวัฒนธรรม มีการฟื้นฟูวัฒนธรรมการทำนาของท้องถิ่น ดึงวัฒนธรรม แบบแผนวิธีการทำนาของท้องถิ่นกลับมาเท่าที่จะสามารถทำได้ เพื่อให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมในปัจจุบัน วัฒนธรรมการทำนาวิถีดั้งเดิมมีทั้งในความเป็นเฉพาะของคนไทยพุทธในเรื่องของพิธีกรรม ซึ่งคนไทยมุสลิมไม่มีในส่วนนี้ การฟื้นฟูจึงเน้นไปที่วัฒนธรรมที่เข้าร่วมกันทั้งสองศาสนาหรือที่ปฏิบัติร่วมกัน ทำให้มีวัฒนธรรมที่ฟื้นฟูกลับคืนสู่ชุมชน หลัก ๆ คือ การออกทาน (การบริจาคข้าว) และขั้นตอนการทำนา (การขอมือ/การลงแขกเกี่ยวข้าว) ซึ่งสามารถฟื้นฟูประเพณีการลงแขกเกี่ยวข้าวกลับคืนสู่ท้องถิ่นได้ ทำให้ชุมชนเกิดการสืบสานวิถี วัฒนธรรมการทำนาของท้องถิ่นให้คงอยู่สืบไป

ด้านสิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติมีความอุดมสมบูรณ์มากขึ้น เนื่องจากการทำนาวิถีดั้งเดิมโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ทำให้พื้นที่เกิดการฟื้นฟู ระบบนิเวศน์มีความสมบูรณ์ เกิดความหลากหลายทางธรรมชาติ อันประกอบด้วย ความหลากหลายของสัตว์ การทำเกษตรแบบอินทรีย์งดใช้สารเคมีส่งผลให้พื้นที่กลายเป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์ สังเกตได้จากการที่พื้นที่มีผีเสื้อ แมลงปอ ผีงชันโรง อีกทั้งแสดงให้เห็นถึงการมีแหล่งน้ำธรรมชาติที่ปลอดภัยเนื่องจากสัตว์สามารถวางไข่ในน้ำได้เนื่องจากน้ำไม่มีสารปนเปื้อน

แผนภาพที่ 27 รูปแบบการเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็งในพื้นที่สังคมพหุวัฒนธรรมผ่านวัฒนธรรมการทำนา

ที่มา: วิเคราะห์ข้อมูลโดยผู้วิจัย (2563)

บทที่ 5

สรุปและอภิปรายผล

สรุปผลการวิจัย

การเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็งในพื้นที่สังคมพหุวัฒนธรรมผ่านวัฒนธรรมการทำนา ภายใต้พื้นที่ตำบลนาหมอศรี ซึ่งมีองค์ประกอบของพื้นที่ที่มีลักษณะของความเป็นพหุวัฒนธรรม (คนไทยพุทธและคนไทยมุสลิม) มีทั้งชุมชนที่มีเฉพาะคนไทยพุทธ ชุมชนที่มีเฉพาะคนไทยมุสลิม และชุมชนที่มีทั้งคนไทยพุทธและคนไทยมุสลิมอาศัยอยู่ร่วมกัน โดยมีพื้นที่ทำนาเป็นพื้นที่การทำกิจกรรมร่วมกันของคนในชุมชน ซึ่งมีการศูนย์เรียนรู้พระอาจารย์ภัทร อริโย เป็นพื้นที่ศูนย์กลางในการทำกิจกรรมทางวัฒนธรรมการทำนาร่วมกัน ภายในศูนย์มีองค์ความรู้ชุมชน มีองค์กรชุมชน และมีการจัดเวทีการเรียนรู้ ภายใต้การดำเนินการ การทำกิจกรรมต่าง ๆ ภายในศูนย์เรียนรู้ คนในชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วม เกิดการรวมตัวกันของคนในสังคมพหุวัฒนธรรม ซึ่งจากการมีศูนย์การเรียนรู้ชุมชนทำให้เกิดเป็นพื้นที่ทางสังคม ประกอบด้วย 1) พื้นที่ทำนาและวิถีเกษตรอินทรีย์ 2) พื้นที่การพัฒนาผู้นำ 3) พื้นที่ทางจิตวิญญาณ 4) พื้นที่การอยู่ร่วมกัน 5) พื้นที่แห่งการแบ่งปัน 6) พื้นที่ส่งเสริมคุณธรรม 7) พื้นที่กิจกรรมทางสังคม และ 8) พื้นที่แห่งการพึ่งพาตนเอง ซึ่งพื้นที่ต่าง ๆ เหล่านี้ นำไปสู่การเป็นชุมชนเข้มแข็ง โดยผ่านกระบวนการเสริมสร้างความเข้มแข็ง ประกอบด้วย มีการเตรียมคน มีการกำหนดเป้าหมาย มีการดำเนินกิจกรรม และการขยายเครือข่ายความร่วมมือ และมีการเสริมพลังชุมชน คือ ส่งเสริมให้มีการรวมตัว ส่งเสริมให้มีเครือข่ายทำงานร่วมกัน และส่งเสริมการขยายเครือข่าย ซึ่งเกิดเป็นรูปแบบการเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็งในสังคมพหุวัฒนธรรมผ่านวัฒนธรรมการทำนาที่มีความเป็นเฉพาะภายใต้บริบทของพื้นที่สังคมพหุวัฒนธรรมที่ขับเคลื่อนผ่านวัฒนธรรมการทำนา สามารถอภิปรายผลได้ดังต่อไปนี้

อภิปรายผล

จากการศึกษาการเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็งในพื้นที่สังคมพหุวัฒนธรรมผ่านวัฒนธรรมการทำนา กรณีศึกษาศูนย์เรียนรู้พระอาจารย์ภัทร อริโย ตำบลนาหมอศรี อำเภอนาหว้า จังหวัดสงขลา สามารถอภิปรายผลได้ในประเด็นดังต่อไปนี้

การทำนาเป็นเครื่องมือทางวัฒนธรรมในการสร้างสันติสุขในพื้นที่สังคมพหุวัฒนธรรม

พื้นที่สังคมพหุวัฒนธรรมในตำบลนาหมอศรีมีการอาศัยอยู่ร่วมกันของคนไทยพุทธและคนไทยมุสลิมมีการดำเนินกิจกรรมทางวัฒนธรรมผ่านวัฒนธรรมการทำนา มีศูนย์เรียนรู้

พระอาจารย์ภัทร อริโย ที่สร้างขึ้นมาเพื่อสืบสานประเพณีวัฒนธรรมภูมิปัญญาและการดำรงชีวิตแบบดั้งเดิมของชาวบ้าน โดยทำการฟื้นฟูวิถีการทำนาโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นการทำนา ซึ่งคนในชุมชนทั้งคนไทยพุทธและคนไทยมุสลิมร่วมดำเนินกิจกรรมร่วมกันผ่านพื้นที่ศูนย์เรียนรู้ ซึ่งวิถีนาในอดีตมีการอาศัยอยู่ร่วมกันระหว่างคนไทยพุทธและคนไทยมุสลิมดังที่เปรมชัย จันทร์จำปา (2558) ศึกษาการจัดการทุนทางวัฒนธรรมเพื่อการพัฒนาเมืองในเขตเทศบาลนครสงขลา พบว่า องค์ประกอบสำคัญที่สุด คือ การมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการจัดการทุนทางวัฒนธรรมจุดเริ่มต้นของการขับเคลื่อนองค์ประกอบการจัดการทุนทางวัฒนธรรมด้านอื่น ๆ ให้ประสบผลสำเร็จ

ศูนย์เรียนรู้พระอาจารย์ภัทร อริโย ถือได้ว่ามีการใช้ภูมิปัญญาของท้องถิ่นเข้ามาแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นภายในพื้นที่ ภายใต้การขับเคลื่อนของเจ้าคณะอำเภอนาทวี ประสบความสำเร็จในระดับหนึ่ง เป็นที่ยอมรับของคนในพื้นที่ซึ่งให้ความสนใจในการฟื้นฟูพื้นที่นาร้างกลับมาทำนาวิถีดั้งเดิม การทำนาในอดีตใช้แรงงานสัตว์และคนในการทำนาร่วมกับหลักความเชื่อทางศาสนา มีการประกอบพิธีกรรม ซึ่งสอดคล้องกับงานของ สุรศักดิ์ ศิริ (ม.ป.ป.) ที่ศึกษาวัฒนธรรมการทำนาของชาวอีสาน : ศึกษากรณีบ้านดอนตู ตำบลหัวดง อำเภอดูนจังหวัดมหาสารคาม พบว่า คติความเชื่อและพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับการทำนา ชาวบ้านดอนตูส่วนหนึ่งยังเชื่อเรื่องผี ก่อนจะลงมือทำนาจะมีพิธีกรรมเพื่ออ้อนวอนและขอความคุ้มครองจากผี ขณะที่การปลูกข้าวในปัจจุบันมีความสะดวกมากยิ่งขึ้น จากที่เคยใช้การไถด้วยวัวควาย มีการพัฒนามาเป็นรถไถเหล็กที่ใช้คนเดินจูง นำไปสู่การไถด้วยรถ ทำให้ขั้นตอนบางขั้นตอนในการไถสูญหายไป เนื่องจากเทคโนโลยีในปัจจุบันที่มีความสะดวกมากขึ้น เป็นการลดหย่อนเวลาโดยทำการรวบรัดในบางขั้นตอน สอดคล้องกับงานของ สุพัตตา โอทาศรี (2554) ที่ศึกษาการดำรงอยู่ของอาชีพชาวนาไทย : กรณีศึกษาชาวนาจังหวัดลพบุรี พบว่า สถานการณ์การดำรงอยู่ของอาชีพชาวนาไทยในจังหวัดลพบุรี มีเครื่องมือทางการเกษตรที่ทันสมัยช่วยทุ่นแรงให้กับชาวนาได้ทำนาได้สะดวกและรวดเร็วขึ้น ส่งผลให้คนมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันลดน้อยลง เนื่องจากวิถีการทำนาในปัจจุบันมีความสะดวกสบาย ลดการใช้แรงงานคนด้วยเพราะมีเทคโนโลยีสมัยใหม่มาเป็นเครื่องทุ่นแรง คนจึงเกิดความห่างเหินระหว่างกัน และสอดคล้องกับงานของ อำพน แสงดี (2546) ที่ศึกษาการเปลี่ยนแปลงวิถีการทำนาของชาวบ้านในอำเภอรอนดง จังหวัดสงขลา ตั้งแต่เริ่มแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ ฉบับที่ 1 ถึงปัจจุบัน (พ.ศ.2504-2545) พบว่าการประกอบอาชีพการทำนาได้ส่งผลกระทบต่อด้านสังคมและวัฒนธรรม เช่น ความสัมพันธ์ในครอบครัวและในชุมชนลดลงเพราะการนำเทคโนโลยีเข้ามาทำนา ในขณะที่วิถีการทำนาแบบดั้งเดิมในครั้งอดีตสามารถสร้างความรักสามัคคีให้แก่คนในชุมชน ไม่ว่าจะเป็นคนกลุ่มก่อนเดียวกันหรือในความเป็นพหุสังคม

ความรู้และภูมิปัญญาในการดำรงชีวิตผ่านวัฒนธรรมการทำนาซึ่งงานของ วนิดานาคีสังข์ (2559) ที่ได้มีการจำแนกภูมิปัญญาเป็น 10 ประเภท โดยมีการนำประยุกต์ให้สอดคล้องกับ

การศึกษาการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นผ่านวัฒนธรรมการทำนาในพื้นที่สังคมพหุวัฒนธรรมของศูนย์เรียนรู้ พระอาจารย์ภัทร อริโย 3 ประเภท คือ ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวกับ 1) ความเชื่อและศาสนา ซึ่งมีความเชื่อว่าพระเจ้าจะดลบันดาลสิ่งที่ดีให้ หรือความเชื่อเรื่องการทำพิธีเช่นไหว้ 2) ประเพณีและพิธีกรรม มีประเพณีรับเทียนดา การแข่งขันว่าประเพณี และการออกทาน และ 3) หัตถกรรมพื้นบ้าน มีการประดิษฐ์เครื่องมือจักรสานที่จำเป็นต้องใช้ในการทำนา ซึ่งสอดคล้องกับงานของ อลิสสา เลิศเดชเดชา (2559) ที่ศึกษาการพัฒนาชาวนาไทยไปสู่ไทยแลนด์ 4.0 พบว่า ชาวนาในปัจจุบันมีการพัฒนาตนเองโดยศึกษาหาความรู้เพิ่มมากขึ้น ซึ่งภูมิปัญญาด้านเทคโนโลยีสมัยใหม่ที่ชาวบ้านนำมาดัดแปลงใช้ในชุมชนอย่างเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมและความเป็นอยู่ เกิดจากการสะสมองค์ความรู้ที่มีมาตั้งแต่อดีต ถูกถ่ายทอดส่งต่อจากรุ่นสู่รุ่น เกิดเป็นสิ่งประดิษฐ์เครื่องมือเครื่องต่าง ๆ ที่สามารถนำมาใช้ในชีวิตประจำวัน เช่น คันไถ ครกตำข้าว ครกสีข้าว กระตัง แจย เสื้อ เป็นต้น ซึ่งอาศัยการประดิษฐ์จากวัสดุที่มีอยู่ในท้องถิ่น อีกทั้งสอดคล้องกับงานของ สุนทรา โตบัว, กรประภา เจริญชันษา และ สวัสดิ์ พิมพ์สุวรรณ. (2558) ที่ศึกษา การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาอาชีพแบบมีส่วนร่วม พบว่า ชุมชนใช้ภูมิปัญญามาประยุกต์ในการพัฒนาอาชีพในชุมชน ทำให้เกิดการพัฒนาอาชีพได้อย่างเต็มความสามารถ เพื่อให้เข้ากับสภาพแวดล้อมและการดำเนินวิถีชีวิต

วัฒนธรรมการทำนาสามารถฟื้นฟูกลับมาได้เพียงบางส่วนเนื่องจากปรับเปลี่ยนไปตามสภาพแวดล้อมในปัจจุบัน คนไทยพุทธยังมีการประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อและใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น การรับเทียนดา การดูฤกษ์ การทำขวัญข้าว มีการเก็บเมล็ดข้าวไว้หนึ่งส่วนสำหรับใช้ในการทำนาปีถัดไป ซึ่งสอดคล้องกับงานของ พรหมพิริยะ พนาสนธิ (2556) ที่ศึกษาเรื่อง รูปแบบการสร้างความรู้พื้นฐานของชุมชนเพื่อการอาชีพทำนาของชาวนาบ้านดอน อำเภออุทุมพร จังหวัดสุพรรณบุรี พบว่า ในการทำนามีการเก็บรักษาพันธุ์ข้าวสำหรับการทำนาในปีถัดไป และสำหรับการทำนาของคนมุสลิมที่ไม่มีพิธีกรรมแต่จะมีการสวดดูอาเพื่อขอพรแก่พระเจ้าให้ช่วยในเรื่องผลผลิต สำหรับความเป็นพหุวัฒนธรรมที่มีวัฒนธรรมการทำนาซึ่งทำร่วมกันทั้งสองศาสนา คือ ขั้นตอนการปฏิบัติในการทำนา ตั้งแต่การไถนาที่มีการไถตะ ไถแปร การหว่านกล้าที่มีการขอมือในขั้นตอนการดำนา การลงแขกเกี่ยวข้าวซึ่งใช้แกระเป็นอุปกรณ์ที่มีเฉพาะในภาคใต้สำหรับเกี่ยวข้าว การเล่นว่าวที่ผู้ชายในทุกช่วงวัยทั้งสองศาสนานิยมเล่นกัน การนวดข้าวซึ่งมีการไปช่วยกันนวดข้าวในแต่ละบ้านทั้งบ้านคนไทยพุทธและบ้านคนไทยมุสลิม การออกทานหรือบริจาคข้าวที่เป็นการแสดงถึงการแบ่งปัน ความมีน้ำใจที่มีการปลูกฝังกันมาทั้งสองศาสนา มีวัฒนธรรมการหิวปีนโตคนละสายมาร่วมรับประทานอาหารเที่ยงร่วมกัน อีกทั้งหลังเก็บเกี่ยวข้าวจะมีการไถลัมซังข้าว และการแข่งขันว่าประเพณี ซึ่งสอดคล้องกับงานของ ปัญญา สุริยะแสง, นภาพร มนต์ทอง และคณะ (2548) ที่ศึกษาเรื่อง การศึกษาประเพณีพิธีกรรมที่เกี่ยวกับข้าวที่เน้นการศึกษาประเพณีพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับการรวมกลุ่มระดับชุมชนในพื้นที่ตำบลโคกตะเคียน อำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์ ระยะที่ 1 ที่พบว่า วัฒนธรรมชาวนาให้ความสำคัญ

กับข้าวจึงเกิดเป็นประเพณี พิธีกรรมต่าง ๆ ขึ้นมา จะมีความเชื่อเรื่องการดูฤกษ์ยาม ประเพณีสู่ขวัญ ข้าว ประเพณีการลงแขกช่วยกัน ซึ่งเป็นการแสดงถึงความเคารพ ความกตัญญูรู้คุณซึ่งหากทำแล้วจะส่งผลต่อความอุดมสมบูรณ์สมบูรณ์ต่อข้าว ซึ่งการถือปฏิบัติตามประเพณี พิธีกรรมและความเชื่อต่าง ๆ นั้น แสดงถึงการสร้างระบบคุณค่าของสังคม สร้างความสัมพันธ์ของคนในชุมชน การแบ่งปัน เกื้อกูล และการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

ศูนย์เรียนรู้พระอาจารย์ภัทร อริโยเป็นตัวอย่างการเสริมพลังชุมชนพหุวัฒนธรรม สู่ต้นแบบชุมชนเข้มแข็ง

ศูนย์เรียนรู้พระอาจารย์ภัทร อริโย มีการดำเนินกิจกรรมทางวัฒนธรรมผ่านวัฒนธรรมการทำนาที่นำไปสู่ความเป็นชุมชนเข้มแข็ง คือ มีการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นซึ่งเป็นองค์ความรู้ที่มีฝังอยู่ในชุมชน ประกอบด้วย ความเชื่อและศาสนา / ประเพณีและพิธีกรรม / ทัศนคติพื้นฐาน อีกทั้งชุมชนมีองค์กรชุมชนซึ่งมีการดำเนินการตามกระบวนการ 5 ขั้นตอนคือ 1) ชุมชนทำการวิเคราะห์เพื่อให้ทราบปัญหาของชุมชน 2) มีการเรียนรู้และตัดสินใจร่วมกันเพื่อให้เกิดความเข้าใจและเป็นไปในทิศทางเดียวกัน 3) มีการจัดทำแผนชุมชนโดยทุกคนมีส่วนร่วม ซึ่งประกอบด้วย แผนพึ่งพาตนเอง แผนความร่วมมือ และแผนการสนับสนุน 4) มีการดำเนินกิจกรรมของชุมชน คือ กลุ่มทำงานของศูนย์เรียนรู้ กลุ่มสตรีอาสาพัฒนาและกลุ่มเครือข่ายแม่บ้านในระดับอำเภอ และ 5) มีการประเมินผลโดยชุมชนเพื่อร่วมกันหาแนวทางในการพัฒนาให้ดียิ่งขึ้น ทั้งนี้ชุมชนยังมีเวทีการเรียนรู้เพื่อเป็นพื้นที่แลกเปลี่ยนความรู้ ให้เกิดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องและสามารถปรับตัวได้ทันตามสถานการณ์ภายนอก ซึ่งสอดคล้องกับงานของ อีริพงษ์ แก้วหาวงษ์ (2554) ที่ศึกษาเรื่องกระบวนการเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็ง พบว่า ชุมชนเข้มแข็งจะต้องประกอบด้วย 1) ภูมิปัญญาและความรู้ มีการสืบสานแลกเปลี่ยนถ่ายทอดให้การเปลี่ยนแปลงภายนอก 2) มีองค์กรชุมชนและกลุ่มผู้นำที่มีคุณธรรมและภูมิปัญญา มีการจัดตั้งกลุ่มและจัดระเบียบในชุมชน และ 3) มีเวทีการเรียนรู้และการบวนการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องเพื่อให้เท่าทันต่อการเปลี่ยนแปลง อีกทั้งยังสอดคล้องกับงานของ วชิราภรณ์ สุรธนสกุล (2557) ที่ศึกษาเรื่องการนำเสนอรูปแบบการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนโดยวิทยาลัยชุมชน พบว่า ปัจจัยที่ส่งผลให้ชุมชนเข้มแข็งคือ ชุมชนจะต้องมีระบบความสัมพันธ์ทางสังคม มีกระบวนการชุมชน ผู้นำมีศักยภาพ มีความรู้และกระบวนการเรียนรู้ การมีจิตสำนึกและมีส่วนร่วม รวมทั้งมีวัฒนธรรม ค่านิยมและความเชื่อ

ภายใต้การดำเนินการและการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ในศูนย์เรียนรู้ คนในชุมชนเกิดการรวมตัวกันดำเนินกิจกรรม ซึ่งเป็นผลให้การสร้างศูนย์เรียนรู้ชุมชนนำมาสู่การเกิดพื้นที่ทางสังคม คือ 1) พื้นที่ทำนาและวิถีเกษตรอินทรีย์ 2) พื้นที่การพัฒนาผู้นำ 3) พื้นที่ทางจิตวิญญาณ 4) พื้นที่การอยู่ร่วมกัน 5) พื้นที่แห่งการแบ่งปัน 6) พื้นที่ส่งเสริมคุณธรรม 7) พื้นที่กิจกรรมทางสังคม และ 8) พื้นที่แห่งการพึ่งพาตนเอง ซึ่งพื้นที่ทั้งหลายเหล่านี้ทำให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็ง สอดคล้องกับ

งานของ รพีภัทร์ สุขสมเกษม (2559) ที่ศึกษา ปัจจัยที่มีผลต่อการส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชน กรณีศึกษาชุมชนในเขตเทศบาลนครปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี พบว่า ชุมชนที่มีสถานที่ในการจัดกิจกรรมของชุมชนจะส่งเสริมให้สมาชิกในชุมชนมีศูนย์กลางในการรวมกลุ่มเพื่อจัดกิจกรรมต่าง ๆ ซึ่งพื้นที่ทางกายมีผลต่อความเข้มแข็งของชุมชน อีกทั้งสอดคล้องกับที่ สมบูรณ์ ธรรมลังกา (2556) ที่ศึกษารูปแบบการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐานในจังหวัด เชียงราย พบว่า ชุมชนเข้มแข็ง จะต้องมีการพึ่งพาตนเอง สามารถพัฒนาตนเองได้ มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน มีจิตสำนึกที่ดี และมีการรวมกลุ่มเพื่อทำกิจกรรมร่วมกัน เช่นเดียวกับการดำเนินการภายในศูนย์เรียนที่ก่อให้เกิดเป็นพื้นที่ทางสังคม

อีกทั้งศูนย์เรียนรู้พระอาจารย์ภัทร อริโย มีกระบวนการเสริมสร้างชุมชนให้มีความเข้มแข็ง คือ (1) มีการเตรียมคน / ทรัพยากรคน โดยมีแกนนำที่มีความรู้ความสามารถ และคนในชุมชนมีความรู้และประสบการณ์สำหรับการดำเนินกิจกรรมหรือเคยทำมาโดยใช้วัฒนธรรมแบบดั้งเดิม (2) มีการกำหนดเป้าหมายร่วมกันเพื่อให้มีทิศทางการดำเนินการที่มีความชัดเจน (3) มีการขยายเครือข่ายความร่วมมือ โดยมีการทำงานร่วมกัน ได้รับความร่วมมือและสนับสนุนจากองค์การบริหารส่วนตำบลนาหมอศรี ผู้ใหญ่บ้านทุ่งแหล และเจ้าอาวาสวัดนาทิวี ร่วมกับกลุ่มสตรีอาสาพัฒนา ซึ่งสอดคล้องกับงานของ อุดร หลักทอง (2558) ที่ศึกษาเรื่องแนวทางการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนพหุวัฒนธรรม พบว่า แนวทางการสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ประกอบด้วย การพัฒนาศักยภาพของผู้นำ การสร้างองค์ความรู้ที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชน การออกแบบกิจกรรมสร้างความสัมพันธ์ในชุมชน การมีส่วนร่วมของคนในชุมชน การสร้างองค์กรเครือข่ายในชุมชน มีกองทุนชุมชน และมีกฎ กติกาของชุมชน อีกทั้งสอดคล้องกับงานของ สมบูรณ์ ธรรมลังกา (2556) ที่ศึกษาเรื่องรูปแบบการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐาน ในจังหวัด เชียงราย พบว่า สิ่งที่สำคัญที่ต้องดำเนินการในกระบวนการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนคือการสร้างระบบเครือข่าย กระบวนการเรียนรู้และระบบความสัมพันธ์

การเสริมพลังให้ชุมชนเข้มแข็งของชุมชนนาหมอศรีมีผู้นำที่มีความเข้มแข็งซึ่งได้มีการประสานงานกับหน่วยงานต่าง ๆ ทำให้ได้รับการส่งเสริมสนับสนุนจากหน่วยงานซึ่งเข้ามาเป็นที่เล็งในการจัดกิจกรรมที่มีขึ้นอย่างสม่ำเสมอ ซึ่งเป็นการส่งเสริมให้มีการรวมตัว มีการส่งเสริมให้เครือข่ายทำงานร่วมกันผ่านการทำกิจกรรมร่วมกันที่จัดขึ้นให้กลุ่มเครือข่ายเกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ มีปฏิสัมพันธ์ที่ดี เกิดความรักสามัคคีในกลุ่มเครือข่าย อีกทั้งเป็นการส่งเสริมการขยายเครือข่ายเนื่องจากผู้นำและหน่วยงานภาครัฐส่งเสริมให้มีการพัฒนาพื้นที่ศูนย์เรียนรู้ มีการเข้ามาของนักท่องเที่ยวหรือผู้ที่ให้ความสนใจ เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และเป็นการสร้างเครือข่ายขยายให้กว้างมากยิ่งขึ้นแก่ผู้ที่มีความสนใจเช่นเดียวกัน เป็นการเสริมพลังด้านความรู้โดยใช้กิจกรรม เกิดการเรียนรู้ กระบวนการเรียนรู้ กระบวนการประชุม กระบวนการสร้างเครือข่าย ทำให้คนไทยพุทธและคนไทย

มุสลิมเกิดการทำงานร่วมกัน ซึ่งกระบวนการต่าง ๆ เหล่านี้ นำไปสู่ต้นแบบชุมชนเข้มแข็ง ซึ่งสอดคล้องกับงานของ ประเวศ วะสี (2546) ที่ศึกษาเรื่องสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ชุมชนคือจุดยุทธศาสตร์ชาติ พบว่า การเสริมสร้างพลังเข้มแข็งในชุมชนมีหลักการคือ ส่งเสริมให้ชุมชนมีการรวมตัวอย่างเหนียวแน่น ส่งเสริมให้เครือข่ายในชุมชนได้ทำงานร่วมกัน และส่งเสริมให้ชุมชนเป็นต้นแบบที่มีพลังเข้มแข็ง ในขณะที่ ธีรพงษ์ แก้วหาญ (2554) ที่ศึกษาเรื่องกระบวนการเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็ง กล่าวว่า พื้นฐานของชุมชนโดยทั่วไปมีความแตกต่างกัน ดังนั้นจะต้องเริ่มต้นจากการเปลี่ยนมุมมอง คือ กำหนดแนวทางการพัฒนาจากฐานรากชุมชนและให้ภาครัฐเป็นผู้ให้การส่งเสริมสนับสนุน

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. ภาครัฐบาลควรมีการส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้เกี่ยวกับการใช้ภูมิปัญญาผ่านวัฒนธรรมการทำงานร่วมกันในพื้นที่สังคมพหุวัฒนธรรม เพื่อฟื้นฟูภูมิปัญญาในด้านอื่น ๆ และส่งเสริมการทำกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการใช้ภูมิปัญญาการทำงานในพื้นที่สังคมพหุวัฒนธรรม เพื่อฟื้นฟูวัฒนธรรมการทำงานให้มีความหลากหลายมากยิ่งขึ้น อันนำไปสู่การเสริมสร้างความเข้มแข็งแก่ชุมชน
2. องค์กรชุมชนควรมีการจัดการองค์ความรู้การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นผ่านวัฒนธรรมการทำงานในพื้นที่สังคมพหุวัฒนธรรมของศูนย์เรียนรู้พระอาจารย์ภัทร อริโย เพื่อเป็นฐานข้อมูลในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ในการส่งเสริมหรืออนุรักษ์ภูมิปัญญาที่มีอยู่ รวมทั้งการฟื้นฟูภูมิปัญญาที่เคยมีในอดีตกลับมาอีกครั้ง
3. ภาครัฐบาลควรสร้างช่องทางหรือสร้างโอกาสในการขยายเครือข่ายเพิ่มมากขึ้น ผ่านการจัดโครงการต่าง ๆ เพื่อสามารถแลกเปลี่ยนข้อมูล รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลง สามารถจัดทำองค์ความรู้ภายในกลุ่มเครือข่าย และสามารถปรับตัวตามสถานการณ์ได้

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งถัดไป

1. ควรมีการศึกษาศูนย์เรียนรู้ในประเด็นแนวทางการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์
2. การศึกษาการเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็งในพื้นที่สังคมพหุวัฒนธรรมผ่านวัฒนธรรมการทำงาน กรณีศึกษาศูนย์เรียนรู้พระอาจารย์ภัทร อริโยครั้งนี้ พบว่า ในตำบลนาหมอศรีมีพื้นที่เรียนรู้และพื้นที่ที่มีความน่าสนใจหลายพื้นที่ ดังนั้นควรมีการศึกษาเส้นทางการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนนาหมอศรี ซึ่งจะเป็นการส่งเสริมการท่องเที่ยวชุมชนอันเกิดประโยชน์ต่อการพัฒนาพื้นที่ตำบลนาหมอศรีและศูนย์เรียนรู้

บรรณานุกรม

- กรมวิชาการ. (2540). *ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการเรียนการสอนในระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา*. กรุงเทพฯ: กรมวิชาการกระทรวงศึกษาธิการ.
- กรมวิชาการเกษตร. (2541). *การประยุกต์ใช้ระบบเกษตรธรรมชาติ*. กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยข้าว กรมวิชาการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์.
- กระทรวงวัฒนธรรม. (2552). *แผนแม่บทวัฒนธรรมแห่งชาติ (พ.ศ. 2550-2559)*. ค้นเมื่อ 3 ตุลาคม 2563, จาก: http://www.strategypolice.com/webdatas/Plan/p_11.pdf
- กฤตยาวัตติ์ เกตุวงศา ฅนกันต์ บัวเฟื่อน และศิวกังค์ เพชรจุล. (2555). การสร้างความเข้มแข็งของชุมชนท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงด้วยวิถีวิทยาของการสร้างทฤษฎีฐานราก : กรณีศึกษาโรงเรียนชุมชนชวมนา. *วารสารมหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง*. 1, 12-24.
- กฤษณา วงษาสันต์. (2542). *วิถีไทย*. กรุงเทพฯ: เจริญเวฟ เอ็ดดูเคชั่น.
- เกษรา ชัยเหลือองอุไร. (ม.ป.ป.). *ความขัดแย้งในสังคมพหุวัฒนธรรม*. ค้นเมื่อ 20 ตุลาคม 2563, จาก: http://www.dsdw2016.dsdw.go.th/doc_pr/20130403161459.pdf
- คณะกรรมการสำนักงานการศึกษาแห่งชาติ. (2541). *แนวทางการส่งเสริมภูมิปัญญาไทยในการจัดการศึกษา*. กรุงเทพฯ: สำนักงานการศึกษาแห่งชาติ.
- จำนง แรกพิณิจ. (2552). *ภูมิปัญญาชาวบ้านเพื่อการพัฒนาชุมชนและสังคมไทย*. ค้นเมื่อ 10 กันยายน 2563, จาก: <http://elearning.aru.ac.th/2500102/soc02/topic6/print5.htm>
- เจียมจิต บวชโรตสง. (2556). *การดำเนินงานสารสนเทศภูมิปัญญาท้องถิ่นของห้องสมุดมหาวิทยาลัยราชภัฏในประเทศไทย*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาบรรณารักษศาสตร์และสารสนเทศศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา, ชลบุรี.
- ณัฐินี ปิยะศิริพันธ์. (2561). ชุมชนพหุวัฒนธรรมท่ามกลางวาทกรรมชาตินิยมในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ของไทย. *รัฐสารวิรัช วารสารราย 4 เดือน*. 60 (2), 58-72.
- ทัศนีย์ ทองไชย. (2542). *สภาพและแนวทางการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้จัดการเรียนการสอน วิชาสังคมศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษา กรมสามัญศึกษา จังหวัดอุบลราชธานี*. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาการบริหารการศึกษา, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ขอนแก่น.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- เทิดชาย ช่วยบำรุง. (2554). *ภูมิปัญญาเพื่อการพัฒนาท้องถิ่นเชิงสร้างสรรค์*. กรุงเทพฯ: บริษัท เอ.พี.กราฟิคดีไซน์และการพิมพ์ จำกัด.
- ธีระพงษ์ แก้วหาวงษ์. (2554). *กระบวนการเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็ง*. ขอนแก่น: โรงพิมพ์คลังนานา.
- นงเยาว์ อุทุมพร. (2561). *การบริหารจัดการแหล่งเรียนรู้ของชุมชนตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อนำไปใช้บูรณาการในการจัดการเรียนรู้ในสถานศึกษาอย่างยั่งยืน อำเภอบางพลีจังหวัดสมุทรปราการ* (เอกสารทางวิชาการหมายเลข 25T07). ค้นเมื่อ 20 กันยายน 2563, จาก: <http://cms.dru.ac.th/jspui/handle/123456789/1476>
- นพดล เหล่ากอ. (2555) *ชุมชนเข้มแข็งทางเลือกใหม่ของการพัฒนา*. ค้นเมื่อ 20 ตุลาคม 2563, จาก: <https://www.gotoknow.org/posts/32079>
- นิคม ชมพูหลง. (2548). *ภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่การเรียนรู้* (พิมพ์ครั้งที่ 2). มหาสารคาม: อภิชาตการพิมพ์.
- นิรันดร์ ด่านไพบูลย์ ชนิตา สุริยะเจริญ อริศยา อินยาศรี กฤษณา ประไพพานิช จิตกร แก้วนุ้ย, มาลัยวรรณ จันทรง, ... สมบูรณ์ ประระดี. (2651). *รูปแบบการจัดการตนเองด้วยทุนทางวัฒนธรรมชุมชน ผ่านกระบวนการ CBR “ปั้นตำ หน้ำหมู” วิถีคนลำพูน นครแห่งทุนทางวัฒนธรรมชุมชน* (เอกสารทางวิชาการหมายเลข RDG9N015). ค้นเมื่อ 30 กันยายน 2563, จาก: https://elibrary.trf.or.th/download_resultTRFN.asp?fpath=RDG59N0015/RDG59N0015_full.pdf&fname=RDG59N0015_full.pdf
- นุชลี คล้ายวันเพ็ญ. (2553). *การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาในการจัดการเรียนการสอนของครูโรงเรียนมัธยมศึกษาในเขตพระนคร*. วิทยานพนธ์ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, กรุงเทพฯ.
- ประภากร แก้ววรรณ. (2551). *การจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น*. อุตรธานี: มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรธานี.
- ประเวศ วะสี. (2536). *การศึกษาชาติกับภูมิปัญญาท้องถิ่น: ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการพัฒนาชนบท* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
- ประเวศ วะสี. (2546). *สร้างความเข้มแข็งของชุมชน ชุมชนคือจุดยุทธศาสตร์ชาติ*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิสาธารณสุขแห่งชาติ.
- ปราณี ตันตยานุบุตร. (2550). *ภูมิปัญญาไทย*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- ปัญญา สุริยะแสง นภาพร มนต์ทอง หนูจิ้น สุวลักษณ์ สำราญ ไค้่งสุวรรณ จำปี ไค้่งสุวรรณ บรรจง คงยิ่งหาญ, ... เลิศ ปานทอง. (2548). *การศึกษาประเพณีพิธีกรรมที่เกี่ยวกับข้าวที่เน้น การศึกษาประเพณีพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับการรวมกลุ่มระดับชุมชนในพื้นที่ตำบลโคกตะเคียน อำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์ ระยะที่ 1* (เอกสารทางวิชาการหมายเลข RDG47E0005). ค้น เมื่อ 20 ตุลาคม 2563, จาก: <http://pws.npru.ac.th/pheerathano/data/files>
- เปรมชัย จันทร์จำปา. (2558). *การจัดการทุนทางวัฒนธรรมเพื่อการพัฒนาเมืองในเขตเทศบาลนคร สงขลา*. วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาบริหารรัฐกิจ คณะรัฐศาสตร มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, กรุงเทพฯ.
- พรหมพิริยะ พนาสนธิ์. (2556). รูปแบบการสร้างความรู้พื้นฐานของชุมชนเพื่อการอาชีพทำนาของ ชาวนาบ้านดอน อำเภอกู่ทอง จังหวัดสุพรรณบุรี. *วารสารวิชาการราชภัฏตะวันตก*. 8 (1), 55-69.
- พัทธา สายหู. (2534). *การพัฒนาวัฒนธรรมบนพื้นฐานภูมิปัญญาชาวบ้านและศักยภาพของชุมชน*. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ.
- เพ็ชรกานต์ วงศ์วานิชย์ศิลป์. (2550). *แนวทางการอนุรักษ์และฟื้นฟูชุมชนคลองบางน้อย จังหวัด สมุทรสงคราม*. วิทยานิพนธ์การวางแผนภาคและเมืองมหาบัณฑิต สาขาวิชาการวางแผนชุมชน คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.
- มงคลกานต์ ฐิตธัมโม, คงสุภัญญา แพงทรัพย์, และพูนศักดิ์ กมล. (2562). การอยู่ร่วมกันของคนใน สังคมพหุวัฒนธรรมในประเทศไทย กรณีศึกษาสังคมพหุวัฒนธรรมในอำเภอมือง จังหวัด เชียงใหม่. *วารสารมหาจุฬาริชาการ*. 6 (2), 46-59.
- รพีภัทร์ สุขสมเกษม. (2559). *ปัจจัยที่มีผลต่อการส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนกรณีศึกษาชุมชนใน เขตเทศบาลนครปากเกร็ดจังหวัดนนทบุรี*. วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชา บริหารรัฐกิจและกิจการสาธารณะ คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, กรุงเทพฯ.
- รัชพงศ์ จารุสินธุ์พงศ์. (2560). *ปัญหากฎหมายการห้ามโฆษณาเกี่ยวกับสุรา: กรณีศึกษาสุราพื้นบ้าน*. สารนิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีปทุม, ชลบุรี.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- รัตน์ะ บัวสนธิ. (2542). *การพัฒนาหลักสูตรและการจัดการเรียนการสอนเพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น: กรณีศึกษาชุมชนแห่งหนึ่งในภาคกลางตอนบน*. วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิจัยและพัฒนาหลักสูตร บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, กรุงเทพฯ.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2542). *พจนานุกรม*. กรุงเทพฯ: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์
- วชิราภรณ์ สุรณสกุล. (2557). *การนำเสนอรูปแบบการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนโดยวิทยาลัยชุมชน*. วิทยานิพนธ์ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาเทคโนโลยีและสื่อสารการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.
- วนิดา นาคีสงษ์. (2559). *จากภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนปวาเกอญอบ้านแม่กองคาลู่การเป็นสินค้าชุมชน*. วิทยานิพนธ์ประกาศนียบัตรบัณฑิต สาขาวิชาบัณฑิตอาสาสมัคร วิทยาลัยพัฒนศาสตร์ ป๋วย อึ๊งภากรณ์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ปทุมธานี.
- วิชัย ต้นศิริ. (2536). *เครือข่ายการเรียนรู้กับการศึกษาตลอดชีวิต*. *การศึกษาแห่งชาติ*, 27 (4), 5.
- วุฒิชัย สายบุญจวง. (2561). *ชุมชนเข้มแข็งในทัศนะของชาวชุมชน กรณีศึกษา บ้านปลายคลองบางโพธิ์เหนือ หมู่ที่ 3 ตำบลบางโพธิ์เหนือ อำเภอสามโคก จังหวัดปทุมธานี*. *วารสารวไลยอลงกรณ์ปริทัศน์ (มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์)*. 8 (1), 119-129.
- ศศิธร ธรรมโสภิต. (2553). *บทบาทผู้บริหารสถานศึกษาในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนการสอนในโรงเรียนประถมศึกษา สำนักงานเขตคลองสาน สังกัดกรุงเทพมหานคร*. วิทยานิพนธ์ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, กรุงเทพฯ.
- ศิริพงษ์ นวลแก้ว. (2540). *การนำภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้ในการพัฒนาหลักสูตรระดับท้องถิ่นของโรงเรียน ประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษา จังหวัดแม่ฮ่องสอน*. กรุงเทพฯ: *ฐานข้อมูลวิทยานิพนธ์ไทย*.
- ศิริรักษ์ จวงทอง และคณะ. (2558). *การสำรวจสถานะองค์ความรู้และแนวทางการพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในจังหวัดสงขลา :กรณีศึกษาพื้นที่ชุมชนในตำบลคลองแห อำเภอลาดใหญ่ จังหวัดสงขลา (เอกสารทางวิชาการหมายเลข 2554A15662026) ค้นเมื่อ 30 กันยายน 2563, จาก: file:///C:/Users/Asus/Downloads/57-63%20(1).pdf*

บรรณานุกรม (ต่อ)

- สำเนียง สร้อยนาคนพงษ์. (2535). การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการส่งเสริมการเรียนการสอนในโรงเรียน. *สารพัฒนาหลักสูตร*, 110, 25-26
- สมบูรณ์ ธรรมลังกา. (2556). รูปแบบการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐานในจังหวัดเชียงราย. *วารสารศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร*. 15 (2), 58-66.
- สมพร นิลคัมภีร์. (2555). *เครื่องดักจับสัตว์น้ำ : แนวทางการอนุรักษ์และฟื้นฟูภูมิปัญญาท้องถิ่นบริเวณลุ่มแม่น้ำสงครามตอนบน*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาวัฒนธรรมศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, มหาสารคาม.
- สามารถ จันทรสूरย์. (2543). *ภูมิปัญญาพื้นบ้าน*. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2558). *แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560-2564)*. กรุงเทพฯ: สำนักนายกรัฐมนตรี.
- สุธิดา บุญยาศิษย์. (2558). *ภูมิปัญญาการทำนาในทะเลสาบของชุมชนบ้านปากประ ตำบลลำป่า อำเภอมือง จังหวัดพิจิตร*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, กรุงเทพฯ.
- สุธิวงค์ พงศ์ไพบุลย์. (2541). *ภูมิปัญญาชาวบ้านในภาคใต้*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุนทร โดบัว, กรประภา เจริญชันษา, และสวัสดิ์ พิมพ์สุวรรณ. (2558). *การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาอาชีพแบบมีส่วนร่วม*. *วารสารวิชาการ มหาวิทยาลัยกรุงเทพธนบุรี*. 4 (1), 224-237.
- สุพัตรา โอทาศรี. (2554). *การดำรงอยู่ของอาชีพชาวนาไทย : กรณีศึกษาชาวนาจังหวัดลพบุรี*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต คณะพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, กรุงเทพฯ.
- สุรวุฒิ ปัดไธสง. (2545). *วัฒนธรรมชุมชนกับเงื่อนไขความเป็นชุมชนเข้มแข็ง*. *วารสารพฤติกรรมศาสตร์*. 8 (1), 11-20.
- สุรศักดิ์ ศิริ. (ม.ป.ป.). *วัฒนธรรมการทำนาของชาวอีสาน : ศึกษากรณีบ้านดอนตู ตำบลหัวดง อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม* ค้นเมื่อ 5 กันยายน 2563, จาก: <https://madlab.cpe.ku.ac.th/TR2/?itemID=448141>

บรรณานุกรม (ต่อ)

- สุรรัตน์ วิชัย. (2555). การประเมินผลโครงการการพัฒนาศักยภาพชมรมสหายไยรักแห่งครอบครัวขององค์การบริหารส่วนจังหวัดจันทบุรี. วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการภาครัฐและภาคเอกชน วิทยาลัยการบริหารรัฐกิจ มหาวิทยาลัยบูรพา, ชลบุรี.
- เสรี พงศ์พิศ. (2529). *คืนสู่รากเหง้า*. กรุงเทพฯ: เทียนวรรณ.
- อนงค์ศิริ วิชาลัย. (2552). *แหล่งการเรียนรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น*. เชียงใหม่: คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่.
- อเนก นาคะบุตร. (2536). *ข่าวสารข้อมูลกับความยั่งยืนของการพัฒนา: ในคนกับดิน น้ำ ป่า จุดเปลี่ยนแห่งความคิด*. กรุงเทพฯ: สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา.
- อลิสสา เลิศเดชเดชา. (2559). *การพัฒนาชาวนาไทยไปสู่ไทยแลนด์ 4.0*. หลักสูตรการป้องกันราชอาณาจักร(ปริญญาบัตร วปอ.). กรุงเทพฯ: วิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร.
- อานันท์ กาญจนพันธุ์. (2544). *มติชุมชน: วิธีคิดท้องถิ่นว่าด้วยสิทธิอำนาจและการจัดการทรัพยากร*. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- อำพน แสงดี. (2546). *ศึกษาการเปลี่ยนแปลงวิถีการทำนาของชาวบ้านในอำเภอระโนด จังหวัดสงขลา ตั้งแต่เริ่มแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ ฉบับที่ 1 ถึงปัจจุบัน (พ.ศ. 2504 - 2545)*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาไทยคดีศึกษา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ, สงขลา.
- อุตร หลีกทอง. (2558). แนวทางการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนพหุวัฒนธรรม. *วารสารสารสนเทศ*. 14 (2), 37-45.
- อุทิศ ทาหอม, พิชิต วันดี, และสำราญ ฐระตา. (2558). *ทุนทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อสร้างการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชนบ้านตามา จังหวัดบุรีรัมย์*. *วารสารการจัดการสิ่งแวดล้อม*. 11 (2), 44-59.
- เอกรินทร์ สังข์ทอง. (2551). *เรื่องภาวะผู้นำเชิงพหุวัฒนธรรมของผู้อำนวยการโรงเรียนของรัฐในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้*. ค้นเมื่อ 5 กันยายน 2563, จาก: <https://tdc.thailis.or.th/tdc/download.php>

บรรณานุกรม (ต่อ)

เอกรินทร์ สังข์ทอง. (2555). *เรื่องภาวะผู้นำเชิงพฤติกรรมของผู้อำนวยการโรงเรียนของรัฐในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้*. ค้นเมื่อ 5 กันยายน 2563, จาก: <https://tdc.thailis.or.th/tdc/download.php>

เอกวิทย์ ณ ถลาง. (2540). *ภูมิปัญญาชาวบ้าน 4 ภูมิภาค: วิถีชีวิตและกระบวนการเรียนรู้ของชาวบ้านไทย*. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

Dropbox. (ม.ป.ป.). *วงจร Plan Do Check Act*. ค้นเมื่อ 15 ตุลาคม 2563, จาก: https://www.dropbox.com/th_TH/business/resources/pdca?fbclid=IwAR0U9VFfdPAKdIA8DrgKzO-gScRMMVO-We0v2AuLwGyBhfseuo9KfhKB9pc

Little Bear. (ม.ป.ป.). *อำเภอนาทวี : ประวัติความเป็นมาของอำเภอต่าง ๆ ในจังหวัดสงขลา*. ค้นเมื่อ 5 กันยายน 2563, จาก: <https://www.songkhlahealth.org/paper/1184>

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก
บุคลากรกรม

บุคลากรกรม

กะยี่ะ (นามสมมติ). ศูนย์เรียนรู้พระอาจารย์ภัทร อริโย ต.นาทมอศรี อ.นาทวิ จ.สงขลา, สัมภาษณ์เมื่อ
8 สิงหาคม 2563.

เจิม (นามสมมติ). ศูนย์เรียนรู้พระอาจารย์ภัทร อริโย ต.นาทมอศรี อ.นาทวิ จ.สงขลา สัมภาษณ์เมื่อ
19 กรกฎาคม 2563.

ไชยวัฒน์ (นามสมมติ). ศูนย์เรียนรู้พระอาจารย์ภัทร อริโย ต.นาทมอศรี อ.นาทวิ จ.สงขลา, สัมภาษณ์
เมื่อ 9 มิถุนายน 2563.

ตาอ้อย (นามสมมติ). ศูนย์เรียนรู้พระอาจารย์ภัทร อริโย ต.นาทมอศรี อ.นาทวิ จ.สงขลา, สัมภาษณ์เมื่อ
8 สิงหาคม 2563.

ทองใบ (นามสมมติ). ศูนย์เรียนรู้พระอาจารย์ภัทร อริโย ต.นาทมอศรี อ.นาทวิ จ.สงขลา, สัมภาษณ์
เมื่อ 8 สิงหาคม 2563.

นายมัน (นามสมมติ). ศูนย์เรียนรู้พระอาจารย์ภัทร อริโย ต.นาทมอศรี อ.นาทวิ จ.สงขลา, สัมภาษณ์
เมื่อ 22 มิถุนายน 2563.

บังมีะ (นามสมมติ) ศูนย์เรียนรู้พระอาจารย์ภัทร อริโย ต.นาทมอศรี อ.นาทวิ จ.สงขลา, สัมภาษณ์เมื่อ
11 มิถุนายน 2563.

ปาตีเม้าะ (นามสมมติ). ศูนย์เรียนรู้พระอาจารย์ภัทร อริโย ต.นาทมอศรี อ.นาทวิ จ.สงขลา, สัมภาษณ์
เมื่อ 9 มิถุนายน 2563.

พระอาจารย์ภัทร อริโย ศูนย์เรียนรู้พระอาจารย์ภัทร อริโย ต.นาทมอศรี อ.นาทวิ จ.สงขลา, สัมภาษณ์
เมื่อ 9 มิถุนายน 2563.

ฟาติน (นามสมมติ). ศูนย์เรียนรู้พระอาจารย์ภัทร อริโย ต.นาทมอศรี อ.นาทวิ จ.สงขลา, สัมภาษณ์
เมื่อ 8 สิงหาคม 2563.

ฟาติน๊ะ (นามสมมติ). ศูนย์เรียนรู้พระอาจารย์ภัทร อริโย ต.นาทมอศรี อ.นาทวิ จ.สงขลา, สัมภาษณ์
เมื่อ 19 กรกฎาคม 2563.

มินา (นามสมมติ). ศูนย์เรียนรู้พระอาจารย์ภัทร อริโย ต.นาทมอศรี อ.นาทวิ จ.สงขลา, สัมภาษณ์เมื่อ
9 มิถุนายน 2563.

แย้ม (นามสมมติ). ศูนย์เรียนรู้พระอาจารย์ภัทร อริโย ต.นาทมอศรี อ.นาทวิ จ.สงขลา, สัมภาษณ์เมื่อ
11 มิถุนายน 2563.

บุคลากรกรม (ต่อ)

ฤดี (นามสมมติ). ศูนย์เรียนรู้พระอาจารย์ภัทร อริโย ต.นาทมอศรี อ.นาทวิ จ.สงขลา, สัมภาษณ์เมื่อ
19 กรกฎาคม 2563.

ศักดิ์ (นามสมมติ). ศูนย์เรียนรู้พระอาจารย์ภัทร อริโย ต.นาทมอศรี อ.นาทวิ จ.สงขลา สัมภาษณ์เมื่อ
11 มิถุนายน 2563.

สมพร (นามสมมติ). ศูนย์เรียนรู้พระอาจารย์ภัทร อริโย ต.นาทมอศรี อ.นาทวิ จ.สงขลา, สัมภาษณ์
เมื่อ 9 มิถุนายน 2563.

สมสุข (นามสมมติ). ศูนย์เรียนรู้พระอาจารย์ภัทร อริโย ต.นาทมอศรี อ.นาทวิ จ.สงขลา, สัมภาษณ์
เมื่อ 11 มิถุนายน 2563.

สมหมาย (นามสมมติ). ศูนย์เรียนรู้พระอาจารย์ภัทร อริโย ต.นาทมอศรี อ.นาทวิ จ.สงขลา, สัมภาษณ์
เมื่อ 9 มิถุนายน 2563.

สายใจ (นามสมมติ). ศูนย์เรียนรู้พระอาจารย์ภัทร อริโย ต.นาทมอศรี อ.นาทวิ จ.สงขลา สัมภาษณ์เมื่อ
8 สิงหาคม 2563.

สาวนุ้ย (นามสมมติ). ศูนย์เรียนรู้พระอาจารย์ภัทร อริโย ต.นาทมอศรี อ.นาทวิ จ.สงขลา, สัมภาษณ์
เมื่อ 22 มิถุนายน 2563.

สุดา (นามสมมติ). ศูนย์เรียนรู้พระอาจารย์ภัทร อริโย ต.นาทมอศรี อ.นาทวิ จ.สงขลา, สัมภาษณ์เมื่อ
9 มิถุนายน 2563.

สุธี (นามสมมติ). ศูนย์เรียนรู้พระอาจารย์ภัทร อริโย ต.นาทมอศรี อ.นาทวิ จ.สงขลา, สัมภาษณ์เมื่อ 9
มิถุนายน 2563.

แอสေး (ศูนย์เรียนรู้พระอาจารย์ภัทร อริโย ต.นาทมอศรี อ.นาทวิ จ.สงขลา, สัมภาษณ์เมื่อ 9
มิถุนายน 2563.

อานัส (นามสมมติ). ศูนย์เรียนรู้พระอาจารย์ภัทร อริโย ต.นาทมอศรี อ.นาทวิ จ.สงขลา สัมภาษณ์เมื่อ
8 สิงหาคม 2563.

ภาคผนวก ข
ภาพประกอบภาคสนาม

ภาพประกอบภาคสนาม

ผู้วิจัยลงพื้นที่ชุมชนสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลฯ

ที่มา: ถ่ายภาพโดยนางสาวปณิตา นาวาทอง เมื่อวันที่ 9 มิถุนายน 2563 (ภาพซ้าย)

ถ่ายภาพโดยนางมลวิทย์ แซงพิทักษ์ เมื่อวันที่ 11 มิถุนายน 2563 (ภาพกลาง)

ถ่ายภาพโดยนายจุสิทธิ์ นาวาทอง เมื่อวันที่ 22 มิถุนายน 2563 (ภาพขวา)

ผู้วิจัยเข้าร่วมกิจกรรมแข่งขันเกี่ยวข้าวในงานเสวนาประจำปีของทางศูนย์เรียนรู้ฯ

ที่มา: ถ่ายภาพโดยอาจารย์ธิติพัทธ์ บุญปก เมื่อวันที่ 12 มีนาคม 2563 (ภาพซ้าย)

ถ่ายภาพโดย (ศปก.อ.นาทวี) เมื่อวันที่ 12 มีนาคม 2563 (ภาพขวา)

ผู้วิจัยเข้าร่วมกิจกรรมในงานเสวนาประจำปีของทางศูนย์เรียนรู้ฯ

ที่มา: ถ่ายภาพโดยนักศึกษาคณะศิลปศาสตร์ เมื่อวันที่ 16 ตุลาคม 2563

ภาคผนวก ค

รายการผลงานที่ได้รับให้นำเสนอและตีพิมพ์บทความ

1. สำเนาต้นฉบับที่ได้รับการยินยอมจากผู้พิมพ์ผลงาน

ปริญญานาวาทอง, และเรวดี อึ้งโพธิ์. (2563). การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นผ่านวัฒนธรรมการทำนาในพื้นที่สังคมพหุวัฒนธรรม กรณีศึกษาศูนย์เรียนรู้พระอาจารย์ภัทร อริโย อำเภอนาทวี จังหวัดสงขลา. ใน Nur Surayya bt Mohd Saudi (บรรณาธิการ), *การประชุมวิชาการระดับนานาชาติด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ครั้งที่ 12 ประจำปี พ.ศ.2563* (หน้า306-317). กัวลาลัมเปอร์: มหาวิทยาลัยแห่งชาติด้านการป้องกันประเทศมาเลเซีย.

Pirunya, N., Rewandee, U. (2020,). Use of Local Wisdom through Farming Culture in the Multicultural Society Area:A Case Study of Phra Archan Phatra Ariyo Learning Center, Na Thawi District, Songkhla Province. In Nur Surayya bt Mohd Saudi (Ed.), *The 12th International Conference on Humanities and Social Sciences* (pp.306-317). Kuala Lumpur: National Defence University of Malaysia

THEME: TOURISM, HERITAGE AND CULTURE

ID NO. ID	PRESENTER	TITLE	PAGE
ICHISS 48	Mirza Ramadhana	Javanese and European Cultural Adaptation on Dutch Batik in Indonesia	294
ICHISS 50	Pirunya Nawatong	Use of local wisdom through farming culture in the multicultural society area:A case study of Phra Archan Phatra Ariyo Learning Center, Na Thawi District, Songkhla Province	306

Use of local wisdom through farming culture in the multicultural society area: A case study of Phra Archan Phatra Ariyo Learning Center, Na Thawi District, Songkhla Province

Pirunya Nawatong¹, Rewadee Ungpho²

¹Prince of Songkla University, Thailand

Abstract

This research applied a qualitative research aiming to study the local wisdom through farming culture in the multicultural society area in a case study of Phra Achan Phatra Ariyo Learning Center, Na Thawi District, Songkhla Province. Data were collected by means of in-depth interview, focus group discussion, and participatory/non-participatory observation, in combination with the study of relevant documents and research. Key informants were religious leaders, village headmen, villagers, members of Na Mo Si Subdistrict Administrative Organization, and other involved people. A content analysis was performed with the acquired data, and a report was written in analytical description. Results showed that Phra Arjarn Phatra Ariyo Learning Center is a center area for operating cultural activities with a restoration of traditional farming methods to the locality. The local wisdom can be classified into 3 categories namely: 1) Beliefs and religions: The Muslims believe that God will inspire good things, and the Buddhists believe in making offerings ritual; 2) Traditions and rituals: These include the traditions of Rub-Tiam-Da (Welcoming God), kite flying contests, and charity offer; and 3) Folk handicrafts: Farming wickerwork are produced including such as Muakpeaw (wide brim hat), Samuk (box with lid), Kracher (wide-mouth bucket), Kradong (flat large basket), Juey (flat small basket), and Suea (mat).

Keywords: Local Wisdom, Farming Culture, Multicultural Society Area, Phra Achan Phatra Ariyo Learning Center

1. Introduction

Southern Thailand is home to a variety of cultures and traditions, with its social conditions reflecting people's way of life especially in those southern border provinces

which include Yala, Pattani, Narathiwat, and four districts in Songkhla. They have distinctive characteristics and uniqueness in terms of religion, language and culture that differ from those in other regions of the country. The majority or 80 % of the population in the area are Muslims and speak Malay, so the Thai Malays have lived together with the southern Thai people. The society in the southern border provinces is thus so distinctive in that its way of life is based on religious beliefs, traditions and culture[1]. As a result, the people' coexistence in the southern region is culturally diverse, as Buddhists and Muslims are able to live together peacefully with self-adjustment, acceptance, and culture assimilation that lead to the establishment of new culture as a specific culture of the area for the people to live together peacefully. This type of area was called a multicultural society [2].

Coexistence in a multicultural society required a common way of living in the midst of cultural diversity to allow for living together with collective adaptation of own cultures for coexistence in equality, equity, and understanding of cultural roots of one another so that controversies are minimized. The common goal is peaceful living in a manifested community's culture that is unique and practiced specifically within the community [1].

The community's culture in a multicultural society area has led to a way of practice and living based on the ideas, beliefs, abilities, and experiences that are accumulated as a result of self-adaptation to assimilate with the environment. It is the rise of local wisdom or folk wisdom along with the learning from way of life and livelihoods such as farming, fishing, growing plants, raising animals, weaving clothes and mats, weaving tools and utensils, treatment with herbs, etc. These are all the villagers' fundamental body of knowledge that has been passed on from generation to generation since the ancestor times [3]. Farming is therefore one of the wisdoms as a knowledge that has been practiced, carried on, and preserved all along as a way of life of the southern people that is harmonized with farming since the former time as the southern region condition is a flat area suitable for agriculture or farming. Farming begins from soil preparation to the harvest which takes a lot of many steps and methods depending on the suitability of conditions of different areas as well as groups of people with different beliefs or practices. Thai Buddhists and Thai Muslims for example, have their farming culture in either similar or different parts [4].

Farming brings the connection of cultural diversity. For multicultural society area, farming can be used as a space to conduct cultural activities through sharing their own local wisdom in collective practice as an integration, adjustment, or assimilation of culture. In this way, the multicultural society will develop a distinctive farming culture.

Phra Arjarn Phatra Ariyo Learning Center is located in Na Thawi district as one among the 4 areas in Songkhla, a southern border province. This area is a multicultural society with 30 % Thai Buddhists and 70 % Thai Muslims. The area context is farming since the old days with previously more than 10,000 rai of farmland. However, with economic conditions during the past decade and a high price of rubber, those engaged in paddy farming had shifted to grow rubber with some of the remaining paddy fields abandoned and turn into swamp lands. Phra Arjarn Phatra Ariyo Learning Center was established with an aim to provide a center area to

restore traditional paddy farming under the context of a multicultural society that remains those culture and wisdom in way of life and farming of the past.

This study on the use of local wisdom through farming culture in a multicultural society area in a case study of Phra Arjarn Phatra Ariyo Learning Center, Na Thawi district of Songkhla province will offer a body of knowledge on the use of traditional local wisdom through farming as a culture that connects the Buddhists and Muslims and fosters unity in a multicultural society that conduces to wellbeing of people. The knowledge gained from this research will contribute to the development of the area and serve to guide for other areas as well.

2. Objective

To investigate the use of local wisdom through farming culture in a multicultural society area in a case study of Phra Arjarn Phatra Ariyo Learning Center, Na Thawi district of Songkhla province.

3. Methodology

The present research applied a qualitative research approach using data collection techniques of in-depth interviews, focus group discussion, and participatory/non-participatory observations in the study area in a case study of Phra Arjarn Phatra Ariyo Learning Center, Na Thawi district, Songkhla province. The researcher determined the research procedures based on the objective which included 2 steps, namely: 1) Selecting community and entering community, and 2) Carrying out the research. Key informants comprised religious leaders, village headmen, villagers, members of Na Mo Si Sub-district Administrative Organization, and other involved individuals.

4. Results

This study on the use of local wisdom through farming culture in a multicultural society area in a case study of Phra Arjarn Phatra Ariyo Learning Center, Na Thawi district of Songkhla province suggested results on the following 2 issues: the wisdom of farming culture in a multicultural society area of Phra Arjarn Phatra Ariyo Learning Center; and the knowledge and wisdom in living through farming culture as described below.

Wisdom of farming culture in a multicultural society area of Phra Arjarn Phatra Ariyo Learning Center

Phra Arjarn Phatra Ariyo Learning Center is located at Moo 3, Baan Tunglaeklang, Na Mor Si sub-district, Na Thawi district, Songkhla province. It was founded in 2018 with the purpose to continue the tradition, culture, wisdom, and traditional way of life of villagers in a multicultural society. It follows the desire of Phra Arjarn Phatra Ariyo to draw the attention of people to remain living their traditional lives. The traditional way to do farming is divided into 3 periods which are the farming way in the past, the farming way in the current locality,

and Phra Arjarn Phatra Ariyo Learning Center toward restoration of traditional farming way, as elaborated in the followings.

The farming way in the past

Farming in the past is a traditional way of farming culture of locality that has existed since the ancestral era, which formerly used cattle for plowing. In-season transplanting method was mostly employed in relation to water conditions and seasons of the southern region. The rice grown in the past was native varieties including such as Lukedam, Lebnok, Chorking, and Chorlung. The local specific rice was Khuen Din as a native rice variety that goes along with local topography, which is strong and resistant to climate.

“... Formerly, cows and buffaloes were used for plowing starting with the first rough plough and leaving the grass to die and rot, then furrow plough and after that transplanting...”

(Somdej Wang-Aae, interview on 2 July 2019)

In the former times, farming used tools including wooden plough handle, yoke, and plough head. Farming relied on the conditions of certain season. In the rainy season, farming started from May. Rice cultivation in the past began with soil preparation, rough plough, furrow plough, and harrowing using cattle force. Before plowing, it was necessary to wait for the soil to have enough moisture allowing for plowing by usually waiting for the rainfall until the water was logged or flew into the rice field to wet the soil. This can be done in parallel with seedling.

“...Thai Buddhists will observe the auspicious time and day for the first day of transplantation. Once having the date, 9 hills of seedlings will be first transplanted and later on the normal transplanting can follow as the auspicious time had already been taken. After that, we joined hands to the houses where they do farming. Kwan Khao ritual (calling of good spirit of the Rice Goddess) will be undertaken by inviting a shaman to perform giving respect to the Rice Goddess to inspire great rice yields with big grains and beautiful ears. When it comes to mature age we shared labor to harvest. The first harvest will set on a good day and this first batch of harvest will be brought back home and placed somewhere high and will not be eaten...”

(Thong Sungthong, interview on 9 January 2020)

Before transplanting, Buddhists will perform a religious ritual that is the first transplanting ritual. Transplanting involves "Sawmue" (Joining hands in transplanting by not too many people who all have their paddy field). At booting and tillering stages, Kwan Khao ritual will

be performed. At mature stage of harvest age, it is the time to ask for a favor (a sort of Long Kaek or sharing labors under specific condition that the favor must be asked in person by the one who asks) and Long Kaek or sharing labors (helping one another with harvesting by many people who engaged or do not engaged in farming). The harvesting method is to use Krae (rice reaping tool) to cut each ear one by one and tie them together in batch, then carry them over to store in the barn. The first batch of harvested rice will be put in Samuk (a container woven with pandan leaves) which is wrapped in a piece of cloth, then brought back home and placed somewhere high in the barn.

“... In the former times, rice obtained from the farm will be partly distributed, mostly given to the teachers so they can cook for children. We spent the evening time to help with threshing rice for giving away by having each house taking turn each day until finishing every house. It is then the time people came to fly kites in the paddy field at harvest...”

(Jeh Soh Denho, interview on 9 January 2020)

People in the community were asked for their favor again after the harvest to help with threshing rice starting around evening time and every of them were treated with desserts by the host. In each day, each house will take turn until finishing every of them. Buddhists and Muslims shared the same way of practice after the harvest in that the harvested rice will be donated to the disadvantaged or the poor, and partly given to teachers and hospital. Formerly rice milling was done by people themselves which was a folk wisdom that has long been passed on. It starts with threshing rice, then pounding grains in a mortar, and husking rice to get white rice. The paddy fields after the harvest were then available and used for flying kite, and April will be the month to perform an annual ritual of Rub-Tiam-Da (Welcoming God).

The farming way of current locality

During the past 10-20 years, the economic conditions and high price of rubber coupled with the entering of rubber factories causing waste water drainage into some areas of the community, including higher cost of farming have all become the factors that lead to the transform of paddy fields into rubber plantations. Some of unused paddy fields had been abandoned for over 20 years and turned into swamps up until today. Most of the people in the area have been accordingly engaged in rubber plantations, fruit orchards, and general employment, while some seek for jobs outside the community, and a few remain doing farming at present (1997-2017).

“..When factories came in, they released wastewater. People all need to stop farming and can't do farming because of some substances in the water that cause skin rash, so they gave up farming. At that time, rubber is at a good price so everyone turned to growing rubber. Those having small land grew rubber in the field, while those having plenty of land grow rubber upland and highland in combination with growing

fruits while abandoning paddy field for so long that they turned into swamps as in today...

(Jurirat Singhaard, interview on 10 February 2019)

Farming today does not rely on seasons to start farming just like in the past because of the current unseasonal rain. Farming begins in September which is more delay than in the past. It is done by seedling first and later plowing the land using a tractor for convenience and speed. After that, rice sprouts will be drawn and tied together in bundles and people share their labors in transplanting them. Once the transplantation finished, it is the time to wait for the rice to boot and for the harvest season that uses hired harvesting tractors. (the current way of farming before the establishment of Phra Arjarn Phatra Ariyo Learning Center).

Phra Arjarn Phatra Ariyo Learning Center toward traditional way of farming

Restoration of farming way focuses on bringing back the farming process of the past at most. This traditional way of farming that can be restored in the area include soil preparation by plowing land right after the harvest, plowing to crush paddy stubble for fertilizer sowing to prepare seedlings for transplantation using Kuen Din as a native rice variety remaining in current use, and asking for a favor or sharing labors in transplanting/harvesting. The Buddhists performed the first transplanting ritual and the first harvest ritual while the Muslims performed a request from God, and both shares a common ritual of calling of good spirit of the Rice Goddess. There are things needed to be changed to follow the local context since raising cattle are no longer there now and as a result plowing the land needs to rely on tractors.

“... In restoring the traditional way of farming, we tried to retrieve as much as possible. The farming steps are mostly restored as in the past. In the farming steps and tools used, the only change is to use tractor because no one raised cattle any more. For the rice grown, we tried to preserve native rice varieties, and importantly we do bio-farming without using chemicals...”

(Somdej Wang-Aae, interview on 22 July 2019)

“... The society has changed a lot from before. We tried to revive the way of life in the past like we brought food carrier to lunch together in the field, we share whatever food we have. The one who asked for our favor prepared water and desserts to treat others. We take turns. Once the harvesting finished, the kite flying contest follows in the field...”

(Phra Arjarn Phatra Ariyo, interview on 4 November 2019)

To restore traditional way of farming, efforts have been put to return the way of life in the past at most. Both the Buddhists and Muslims joined the lunch by bringing food carrier and sharing food, while the farm owner treated everyone desserts and asked for help by taking turns among houses. After the harvest season, there will be an event of kite flying contest

among those in the paddy field which was attended by people of the 2 religions in the community.

It can be observed that the wisdom of farming culture in a multicultural society of Phra Arjarn Phatra Ariyo Learning Center is appeared in 3 periods of farming way. They are the farming way in the past, the farming way of current locality, and Phra Arjarn Phatra Ariyo Learning Center toward traditional way of farming, as outlined in the table of summary content follows.

	Wisdom of farming culture in the area of Baan Tunglae, Na Mo Si sub-district		
	Farming in the past (before 1997)	Farming at present (1997 - 2017)	Restoration of farming in the area of the learning center (2018 - present)
Plowing	Cow/Buffalo	Tractor	Tractor
Rice varieties	Khumchang/Lukedum/ Lukedaeng/Lujekuey/ Yodmuang/Lebnok/ Chorking/Chorlung/ Kuendin	Lebnok/Chorking/ Chorlung/Hom Kaset Gor Kor43/ Kuendin/ Rachini	Lebnok/Chorking/Chorlung/ Kuendin/Rachini
Type of farming	Transplantation/In- season farming	Transplantation/In- season farming	Transplantation/In-season farming
Fertilizer	Mature (manure/weeds)	Chemicals	Organic (compost/bio fermented juice/ manure/weeds)
Tradition/ Ritual	Rub-Tiam-Da/Flying kite/ Lasung/Longkaek/ First transplanting/ First havesting/ Kwan Khao/Charity offers	Rub-Tiam-Da/ Charity offers	Rub-Tiam-Da/Flying kite/ Firsttransplanting/ Longkaek/ First harvesting/ Kwan Khao/Charity offers
Harvesting	Krae (rice reaping tool)	Tractor	Krae
Tools and utensils of	Plough handle/Yoke/ Plough head/	Kradong/Kradung/ Kracher/Mat	Muak Piew/Kradong/ Kradung/Kracher/Samuk/ Mat

local wisdom/ Wickerwork	Muakpeaw (wide brim hat)/ Carrying pole/Kradong/ Kradung/ Kracher/ Samuk/ Mat/ Rice pounding mortar/ Hand husking mortar		
Land after the harvest	Abandoned/Plowing to crush stubbles to prepare land for growing rice next year	Abandoned	Plowing to crush stubbles for fertilizer/ Holding an event of kite flying contest/ Preparing land for growing rice next year
Interaction	People love/become closely acquainted/ considerate/interdependent	Living separate life	People love/become closely acquainted/ considerate/interdependent/ having unity

Knowledge and wisdom in living through farming culture

The researcher investigated the local wisdom through farming culture by categorizing wisdoms according to Wanida Nakisang[3]. The 3 categories of wisdom applied in this research context were detailed as follows.

1. Local wisdom related to beliefs and religions Phra Arjarn Phatra Ariyo Learning Center represents religious diversity including Buddhism and Islam. As they differ in the foundations of beliefs, their wisdoms thus differ in characteristics. The local wisdom mainly based on Buddhism's beliefs helps create the society by means of blending such beliefs with traditional beliefs to bring about distinctiveness of individual locality. This will combine with Islam's beliefs in God. For example, paddy farming this year had faced with an outbreak of pests (golden apple snails) but there were Asian openbill birds came from nowhere to eat these snails and hence caused no damage to the paddy. The Muslim farmers believed that God sent those birds to help them, while the Buddhists believed that if the low rice yield was gained in certain year, it is necessary to perform an offering ritual to ask for helping increase rice yields in the following year.

2. *Local wisdom related to traditions and rituals through farming culture* Villagers who join the farming with Phra Arjarn Phatra Ariyo Learning Center adopted and chose some of the culture and traditions as existed in the past that can be used in corresponding to the current environmental situation. They are traditions that can be performed either collectively or separately by Buddhists and Muslims, whereas rituals are performed only by Buddhists. Traditions and rituals that are revived include the followings.

2.1 The tradition of Rub-Tiam-Da or Welcoming God is a tradition of people in the area of agricultural engagement. It originated from the belief and faith that has long been existed since the time of ancestor. The villagers believed that there is a guardian angel in the village to protect villagers to live in peace and happiness and earn a living at ease. This guardian angel will leave on the Thai New Year's day (13 April) and the new guardian angel will replace and continue protecting villagers. The villagers thus perform the welcome-bid farewell ritual for God as it is called the tradition of "Rub-Tiam-Da" to express their gratitude to the guardian angels and to bless the village. They believe that those households and families that attended the Rub-Tiam-Da ritual will be blessed with peace and happiness of family members.

2.2 Traditional kite flying contest The event takes place after the harvest season during the month of April by using the harvested paddy field as a venue. Flying kite is usually played in the farm land since the former time as a folk play that costs less and is easy to play. It is the folk wisdom that a variety of kite is invented. Today, the tradition of flying kite contest is intended to preserve those artisans in making kites which are rare as time pasts. The event enhances good relationship among Buddhists and Muslims, and allows for making use of leisure, and also embeds the youth' awareness of local wisdom. People in the community play kites for fun during the harvest season, and the kites that are popular include such as Wongduen kite, buffalo kite, bird kite, etc.

2.3 Charity offers This tradition was applied to farming and it is called Sakad by the Muslims. It is an agreement that for any 1,000 bundles of rice, 100 bundles will be drawn out under the 10% rule and will be given to the disadvantaged or teachers who teach children or the poor. People will get together in rice threshing at the houses that do paddy farming in rotation until finishing every house. Rice threshing starts in the late evening and the host will prepare meal and desserts to treat those who work together to thresh rice including men and women, small and grown children, adults and elders. Formerly, as rice threshing goes on at night, lamps were lighted all the time until the work was done. For Buddhists, the rice yields obtained from farming under Phra Arjarn Phatra Ariyo Learning Center will be distributed partly to the poor or the disadvantages, and mostly given to hospital.

3. *Local wisdom related to native inventions and handicrafts, tools or utensils originated from local wisdom.* In the old days, people were unable to go out for outdoor activities in the rainy season so they spent time to invent tools or equipment needed to use in daily life which is mostly the wickerwork necessary for doing farming. They used wood to make yoke and plough handle for plowing, and Krae for rice reaping. They made Muakpeaw (wide brim hat) to wear at work in transplanting and harvesting, tools for rice hulling such as grain

pounding mortar, and grain husking mortar. They also weaved Samuk, Kracher, Kradong, Juey, and Suea. Mostly, they used materials locally available to make wickerwork such as bamboo, pandan leaves, Yan Lipao, and rattan. Rice carrying pole was made in a way that makes sound during the walk so that it will not hurt shoulders. Nowadays, there are only few people who can make such wickerwork.

The above information suggests that the community's way of life through farming culture under the activities operated by Phra Arjarn Phatra Ariyo involved the use of different categories of wisdom currently remain in the area. They are the local wisdoms related to beliefs and religions, traditions and rituals, and folk inventions and handcrafts that harmonize with the farming way.

5. Discussion

The study in the use of local wisdom through farming culture in a multicultural society area in a case study of Phra Arjarn Patra Ariyo Learning Center provides the results which are discussed next.

The multicultural area in Na Mo Si sub-district demonstrates a co-existence of Buddhists and Muslims with cultural activities undertaken through farming culture, using the venue of Phra Arjarn Patra Ariyo Learning Center that was established for carrying on the traditions, culture, wisdoms, and traditional way of life of villagers. Doing farming in this multicultural society adopted the local wisdom of the farming way in the past that allowed for co-existence of the Buddhists and Muslims, used both animal and human labors to do farming in combination with religious beliefs and ritual performance. The current way of farming is more convenient than the past that used cattle to plough the field. The development of iron cultivator pulled by human to the use of tractor made certain steps of plowing disappear. Today, technology offers increased convenience and reduced time by shorten certain steps. It is consistent with the work of [5] on the existence of Thai farmers: a case study of farmers in Lopburi province. The study found that the existence of Thai farmers in Lopburi relied on modern agricultural technology that helped them work more convenient and faster however resulted in less interaction among farmers and caused a distance from one another. It also conforms to the work of [5] on a study of changes in ways of rice farming as performed by farmers in Ranot district, Songkhla province, from the beginning of the first National Economic and Social Development Plan (1961 - 2002). It revealed that engagement in farming effected on society and culture, for example, a decline in relationship within a family and community due to the use of technology in farming. On the contrary, the traditional way of farming in the past created unity among community people in either individual group or plural society. It is therefore necessary to restore such traditional way for people to carry on by means of adopting the knowledge and wisdom in way of life through farming culture. The work of [3] provided 10 categories of wisdoms in which 3 of them were applied to suit the context of the current study on the use of local wisdom through farming culture in a multicultural society area in a case study of Phra Arjarn Phatra Ariyo Learning Center. They are the local wisdom related to 1) beliefs and religions as in the belief that God will inspire

good things or the belief in performing offering ritual; 2) traditions and rituals which include Rub-Tiam-Da, kite flying contest, and charity offers; and 3) folk handcrafts and inventions of wickerwork needed for farming, which are compatible with farming culture.

6. Conclusions and Recommendations

Phra Arjarn Phatra Ariyo Learning Center was founded with an aim to restore traditional way of local farming in the area of multicultural society. It becomes the center to implement cultural activities through farming culture and to build unity among people in this multicultural society where traditional farming way was revived. A comparison was made through a study of Wanida Nakisang (2016) that included 10 categories of wisdoms in which 3 of them were applied to suit the activities implemented through farming culture of the multicultural society. The 3 types of local wisdom are 1) local wisdom related to beliefs and religions; 2) local wisdom related to traditions and rituals; and 3) local wisdom related to folk inventions and handcrafts. It should promote the learning process on the use of local wisdom through collective farming culture in the area of multicultural society so as to restore other types of wisdom. It should promote the knowledge management on the use of local wisdom through farming culture in a multicultural society area in a case study of Phra Arjarn Phatra Ariyo Learning Center so as to provide a database on the implementation of activities to promote or preserve existing wisdom and restore those wisdoms previously existed in the past.

7. Acknowledgement

In carrying out this research to study the use of local wisdom through farming culture in a multicultural society area: a case study of Phra Arjarn Phatra Ariyo Learning Center, Na Thawi district, Songkhla province, the researcher is very grateful to Arjarn Rewadee Ungpho as the research advisor and Arjarn Utit Sungkharat for all the support, assistance, and guidance, as well as the encouragement that inspire the researcher to keep on working with this research.

The researcher is also thankful to key informants and those who participated in focus group discussion for the precious time and contribution to the factual results as well as the benefits for involved agencies.

8. Reference

- [1] Ekarin, S. (2012). *Muticultural Leadership of Public School Principals in the Three Southern Border Provinces*. Retrieved November 15, 2019, from: <https://tdc.thailis.or.th/tdc/download.php>
- [2] Kesara, C. (n.d.). *Conflict in Multicultural Society*. Retrieved November 15, 2019, from: http://www.dsdw2016.dsdw.go.th/doc_pr/20130403161459.pdf
- [3] Wanida, N. (2016). *From Local wisdom of Karen of Ban Mae Kong Kha to Being the Community Goods*. [Master thesis, Thammasat University]

- [4] Sutida, B. (2015). *Folk Wisdom as Lake Farming in Ban Pak-Pra Tambom Lampan, Amphoe Mueng, Phatthalung Province*. [Master thesis, Silpakorn University]
- [5] Supadcha, O. (2011). *Existence of Thai Farmers: A Case Study of Farmers in Lopburi Province*. [Master thesis, National Institute of Development Administration]
- [6] Ampon, S. (2003). A Study of Changes in Ways of Rice Farming as Performed by farmers in Amphoe Ranot, Changwat Songkhla from the Beginning of the First National Economic Development Plan to Present (B.E. 2504-2545). [Master thesis, Thaksin University]

2. สำเนาต้นฉบับที่ได้รับการยินยอมจากผู้ตีพิมพ์ผลงานวิชาการ

ปริญญานาวาทอง, และเรวดี อั้งโพธิ์. (2563). การเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็งในพื้นที่สังคมพหุวัฒนธรรมผ่านวัฒนธรรม การทำนา กรณีศึกษาศูนย์เรียนรู้พระอาจารย์ภัทร อริโย ตำบลนาหมอศรี อำเภอนาทวี จังหวัดสงขลา. การตอบรับการได้รับบทความเพื่อเข้าสู่ขั้นตอนในการพิจารณาของกองบรรณาธิการ เพื่อตีพิมพ์ในวารสารปาริชาติ มหาวิทยาลัยทักษิณ วันที่ 30 พฤศจิกายน 2563

[parichartjournal] Submission Acknowledgement

กล่องจดหมาย

Asst. Prof. Dr. Phatc... เมื่อวาน
ถึง ฉัน ▾

ปริญญานาวาทอง:

Thank you for submitting the manuscript, "การเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็งในพื้นที่สังคมพหุวัฒนธรรมผ่านวัฒนธรรมการทำนา กรณีศึกษาศูนย์เรียนรู้พระอาจารย์ภัทร อริโย ตำบลนาหมอศรี อำเภอนาทวี จังหวัดสงขลา" to วารสารปาริชาติ. With the online journal management system that we are using, you will be able to track its progress through the editorial process by logging in to the journal web site:

Submission URL: <http://so05.tci-thaijo.org/index.php/parichartjournal/authorDashboard/submission/248113>
Username: pirunya

If you have any questions, please contact me. Thank you for considering this journal as a venue for your work.

Asst. Prof. Dr. Phatchalin Jeennoon

ตอบ

ตอบทุกคน

ส่งต่อ

การเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็งในพื้นที่สังคมพหุวัฒนธรรมผ่านวัฒนธรรม
การทำนา กรณีศึกษาศูนย์เรียนรู้พระอาจารย์ภัทร อริโย ตำบลนาหมอศรี
อำเภอนาทวี จังหวัดสงขลา¹

Strengthening Communities in a Multicultural Society through
the Culture of Farming: Case Study of Pat Ariyo Priest Learning
Center, Nathawi District, Songkhla Province⁸

ปิรญญา นาวาทอง⁹ และ เรวดี อึ้งโพธิ์¹⁰

Pirunya Nawatong² and Rewadee Ungpho³

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาการเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็งในพื้นที่สังคมพหุวัฒนธรรมผ่านวัฒนธรรมการทำนา กรณีศึกษาศูนย์เรียนรู้พระอาจารย์ภัทร อริโย อำเภอนาทวี จังหวัดสงขลา ผลการศึกษา พบว่า ศูนย์เรียนรู้พระอาจารย์ภัทร อริโย มีวัฒนธรรมการทำนาของคนไทยพุทธ วัฒนธรรมการทำนาของคนไทยมุสลิม และวัฒนธรรมการทำนาร่วม ศูนย์เรียนรู้เป็นพื้นที่ศูนย์กลางการดำเนินกิจกรรมผ่านวัฒนธรรมการทำนาของคนในชุมชนพหุวัฒนธรรม มีองค์ความรู้ชุมชน มีองค์กรชุมชน และการจัดเวทีเรียนรู้ กลายเป็นพื้นที่ทางสังคมซึ่งประกอบด้วย 1) พื้นที่ทำนาและวิถีเกษตรอินทรีย์ 2) พื้นที่การพัฒนาผู้นำ 3) พื้นที่ทางจิตวิญญาณ 4) พื้นที่การอยู่ร่วมกัน 5) พื้นที่แห่งการแบ่งปัน 6) พื้นที่ส่งเสริมคุณธรรม 7) พื้นที่กิจกรรมทางสังคม และ 8) พื้นที่แห่งการพึ่งพาตนเอง น นำไปสู่การเป็นชุมชนเข้มแข็ง โดยผ่านกระบวนการเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็ง ประกอบด้วย 1) การเตรียมคน 2) การกำหนดเป้าหมาย 3) การดำเนินกิจกรรม 4) การขยายเครือข่ายความร่วมมือ นอกจากนี้ยังมีการเสริมพลังชุมชน คือ 1) ส่งเสริมให้มีการรวมตัว 2) ส่งเสริมให้มีเครือข่ายทำงานร่วมกัน 3) ส่งเสริมการขยายเครือข่าย

คำสำคัญ : การเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็ง พื้นที่สังคมพหุวัฒนธรรม ศูนย์เรียนรู้พระอาจารย์ภัทร อริโย

⁸ บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์ เรื่องการเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็งในพื้นที่สังคมพหุวัฒนธรรมผ่านวัฒนธรรม การทำนา กรณีศึกษาศูนย์เรียนรู้พระอาจารย์ภัทร อริโย ตำบลนาหมอศรี

⁹ นักศึกษาลัทธิศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนามนุษย์และสังคม คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
อีเมล punyapat1996@gmail.com โทร : 0800307863

³ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ภาควิชาสารัตถศึกษา คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ อีเมล : rawadee.u@psu.ac.th

¹ This Article is Part of a Thesis “Strengthening Communities in a Multicultural Society through the Culture of Farming: Case Study of Pat Ariyo Priest Learning Center, Nathawi District, Songkhla Province”

² Student, Faculty of Liberal Arts, Prince of Songkla University Songkhla 90112, Thailand

³ Asst. Prof. Dr., Faculty of Liberal Arts, Prince of Songkla University Songkhla 90112, Thailand

*Corresponding author: E-mail address: punyapat1996@gmail.com

ABSTRACT

This research of qualitative approach had 2 objectives namely: 1) to explore the farming culture in a multicultural society area; and 2) to investigate the strengthening of community in a multicultural society area through farming culture in a case study of Phra Arjarn Phatra Ariyo Learning Center, Na Thawi District, Songkhla province. Results revealed that in Phra Arjarn Phatra Ariyo Learning Center, there are Thai Buddhists farming culture, Thai Muslim farming culture, and farming co-culture. The Center serves as a core area for operating activities through the farming cultures of people residing in a multicultural society area that contains community body of knowledge, community organizations, and learning platform. It has become a social area as 1) an area for farming and organic agricultural; 2) an area for leadership development; 3) an area for spirituality; 4) an area for co-existence; 5) an area for sharing; 6) area for morality promotion; 7) an area for social activities; and 8) an area for self-reliance. It brought about a strengthened community through the process of strengthening community which involved 1) human preparation; 2) goals setting; 3) implementation of activities; and 4) expansion of collaborative networks. In addition, the community was empowered by 1) promoting aggregation; 2) promoting collaborating network; and 3) promoting extended networks.

Keywords: Community strength enhancement, multicultural society, Pat Ariyo Priest Learning Center

บทนำ

ประเทศไทยมีการกำหนดแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ ในการให้ประชาชนมีชีวิตและความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นผ่านการใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ซึ่งที่ผ่านมา นั้น แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติในฉบับที่ 1-8 มุ่งการพัฒนาที่เจริญให้ทันกับโลกยุคปัจจุบันหรือความทันสมัย และในฉบับที่ 8 เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน ได้ยึดหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมุ่งเน้นให้คนเป็นศูนย์กลางในการพัฒนา สร้างคุณภาพชีวิตและสุขภาวะที่ดีให้คนในสังคมมีความอยู่ดีมีสุข ผนวกกับแผนยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี ที่ต้องการขับเคลื่อนประเทศไทยให้มีความเข้มแข็ง มั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน “ชุมชนเข้มแข็ง” จึงเป็นเป้าหมายที่สำคัญสำหรับการพัฒนา [1]

ชุมชนเข้มแข็ง คือ การที่ชุมชนมีความอยู่ดีกินดี มีความเป็นอิสระในการจัดการทรัพยากร มีโอกาสเข้าถึงและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรในชุมชน สามารถจัดสรรทรัพยากรในชุมชนให้เกิดประโยชน์ มีคุณค่า และสร้างมูลค่าเพิ่มได้ โดยที่คนในชุมชนให้ความร่วมมือ ช่วยเหลือ แบ่งปัน มีความรักสามัคคีและสามารถร่วมกันแก้ปัญหาของชุมชนได้โดยมีกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน อีกทั้งสามารถปรับใช้วัฒนธรรมและภูมิปัญญาของท้องถิ่นให้เกิดประโยชน์แก่ส่วนรวมได้ควบคู่กับการดูแลรักษาสิ่งแวดล้อม และไม่ตกอยู่ภายใต้ของอำนาจภายนอก ซึ่งในการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในแต่ละชุมชนมีทั้งลักษณะที่คล้ายคลึงกันหรือแตกต่างกัน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับบริบทของชุมชนพื้นที่และ วัฒนธรรมของแต่ละชุมชน [2]

วัฒนธรรมจึงเป็นปัจจัยหนึ่งที่สามารถนำไปสู่การเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชนได้ ทั้งนี้จะต้องมีเงื่อนไขคือ 1) ชุมชนมีการสืบสานวัฒนธรรมมาอย่างยาวนานส่งต่อจากรุ่นสู่รุ่น 2) คนในชุมชนคิดถึงประโยชน์ส่วนรวมช่วยเหลือกัน 3) มีความรู้สึกรัก ผูกพันหวงแหนชุมชน 4) มีภูมิปัญญาและความรู้ชุมชน และ 5) สามารถมองเห็นปัญหาและแนวทางการแก้ไขปัญหาของชุมชนได้ โดยในทุกพื้นที่ย่อมมีวัฒนธรรมที่เป็นรากเหง้าซึ่งยึดถือปฏิบัติสืบต่อกันมาอย่างยาวนาน และด้วยประเทศไทยมีพื้นที่ที่หลากหลาย ส่งผลให้เกิดความหลากหลายทางวัฒนธรรม อันเกิดได้จากการอาศัยอยู่ร่วมกันของคนที่มีความหลากหลายทางเชื้อชาติ หรือศาสนา ซึ่งนำไปสู่การดำรงอยู่ของความเป็นพหุวัฒนธรรม [3]

สังคมพหุวัฒนธรรมจะมีแบบแผนวิถีการดำเนินชีวิตอยู่ร่วมกันที่มีลักษณะความเป็นเฉพาะของพื้นที่นั้น ๆ ทั้งนี้ เพื่อให้คนในชุมชนพหุวัฒนธรรมอาศัยอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุข ไม่เกิดปัญหาหรือความขัดแย้ง อันเนื่องมาจากความต่างทางด้านศาสนาหรือหลักการปฏิบัติที่เป็นแบบแผนในการดำเนินชีวิต โดยจะต้องมีการยอมรับและเคารพในความต่างทางวัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ ทศนคติ หรือมีการหลอมรวมทางวัฒนธรรมเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขมีความสามัคคีปรองดองผ่านการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ร่วมกัน [4]

ตำบลนาหมอศรี อำเภอนาทวี จังหวัดสงขลา เป็นพื้นที่ชุมชนพหุวัฒนธรรม ที่ประกอบอาชีพทำนาตั้งแต่ครั้งอดีตซึ่งมีวิถีวัฒนธรรมการทำนาแบบดั้งเดิมของท้องถิ่นที่มีมาตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษซึ่งแต่เดิมใช้วัวและควายในการไถนา การทำนาเป็นแบบนาปีโดยจะมีความสัมพันธ์กับสภาพน้ำและฤดูกาลของภาคใต้ ข้าวที่ปลูกครั้งอดีตนั้นเป็นพันธุ์พื้นเมือง ซึ่งมีความเหมาะสมกับลักษณะภูมิประเทศ มีความแข็งแรงและทนทานต่อสภาพภูมิอากาศ แต่เดิมนั้นชุมชนนาหมอศรีมีเนื้อที่ผืนนากว่า 1,000 ไร่ ซึ่งจากการที่ราคาข้าวตกต่ำทำให้คนในชุมชนทิ้งผืนนา ทิ้งวิถีท้องถิ่นในการทำนาให้ร้างมากกว่า 20 ปี ผู้คนบางส่วนเปลี่ยนพื้นที่นามาปลูกยางพาราส่งผลต่อรายได้ และความเป็นอยู่ของคนในชุมชน

ชุมชนนาหมอศรีมีการฟื้นฟูวัฒนธรรมการทำนาโดยคนในชุมชนมีส่วนร่วมทำนาโดยมีการลงแขกเกี่ยวข้าว การขอมือ มีการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการทำนา ไม่ว่าจะเป็นการแรกดำ แรกเก็บ การดูอาขอพรต่อพระเจ้า เป็นต้น ซึ่งทำให้คนในชุมชนเกิดการถ้อยทีถ้อยอาศัยช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ด้วยวิธีการทำนาในสมัยก่อนนี้ ก่อให้เกิดความรักสามัคคี เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ซึ่งกันและกัน อีกทั้งคนในชุมชนไม่ได้รับสารพิษในการบริโภคข้าว ซึ่งเป็นอาหารหลักของคนไทย ด้วยสภาพเศรษฐกิจที่ตกต่ำผนวกกับพื้นที่อำเภอนาทวีเป็นหนึ่งในสี่ของพื้นที่เสี่ยงภัยที่ติดกับสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ซึ่งภายในพื้นที่เป็นสังคมพหุวัฒนธรรมระหว่างคนไทยที่นับถือศาสนาพุทธ 30 เปอร์เซ็นต์ และคนไทยที่นับถือศาสนาอิสลาม 70 เปอร์เซ็นต์ และได้เกิดเหตุการณ์ความไม่สงบครั้งที่เป็นข่าวใหญ่ขึ้น ในปี พ.ศ. 2560 เหตุการณ์ลอบวางระเบิดเต็นท์ขายรถยนต์มือสอง ในพื้นที่ตำบลวังใต้ อำเภอนาทวี สร้างความเสียหาย ทำให้คนในพื้นที่เกิดความไม่ปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ส่งผลกระทบให้คนในพื้นที่สร้างกำแพงกันระหว่างศาสนายู่ร่วมกันภายในชุมชนในลักษณะที่ต่างคนต่างอยู่หวาดระแวงกัน

เหตุการณ์ดังกล่าวส่งผลให้พระครูสุวัฒนาภรณ์ หรือพระอาจารย์ภัทร อริโย (เจ้าคณะอำเภอนาทวี/เจ้าอาวาสวัดนาทวี) เกิดการก่อตั้งศูนย์เรียนรู้ร่วมกับชุมชน โดยใช้วัฒนธรรมการทำนาในการสร้างสังคมอยู่ดีมีสุขไปควบคู่กับการแก้ไขปัญหาความไม่สงบภายในพื้นที่ สร้างสังคมปรองดอง นำไปสู่การสร้างชุมชนเข้มแข็ง และในปัจจุบันพื้นที่นาทิวหลังจากเหตุการณ์ลอบวางระเบิดเต็นท์ขายรถ ภายในพื้นที่ไม่เกิดการก่อการร้ายเกิดขึ้นอีก ซึ่งถือได้ว่าการใช้วัฒนธรรมการทำนาของท้องถิ่นในพื้นที่ศูนย์เรียนรู้พระอาจารย์ภัทร อริโยเข้ามาแก้ไขปัญหา สามารถนำไปสู่การเสริมสร้างชุมชนให้เกิดความเข้มแข็ง คือ คนในชุมชนมีการรวมตัวกันเพื่อแก้ไขปัญหาของชุมชน สามารถ

ใช้ภูมิปัญญาของท้องถิ่นแก้ไขปัญหา มีการจัดระเบียบชุมชน มีเวทีการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง ในการดำเนินกิจกรรมร่วมกันมีตั้งแต่การร่วมวางแผน การร่วมปฏิบัติงาน และการร่วมประเมินผล อีกทั้งคนในชุมชนเป็นผู้รับผลประโยชน์ร่วมกัน

ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะศึกษาการเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็งในพื้นที่สังคมพหุวัฒนธรรมผ่านวัฒนธรรมการทำนา กรณีศึกษาศูนย์เรียนรู้พระอาจารย์ภัทร อริโย ตำบลนาหมอศรี อำเภอนาหวี จังหวัดสงขลา อันนำไปสู่การทำให้คนในชุมชนเกิดความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน การดำเนินชีวิตไม่มีความหวาดระแวงซึ่งกันและกัน ผ่านการแก้ปัญหาเศรษฐกิจของคนในชุมชนภายใต้การใช้ทรัพยากรของชุมชนคือพื้นที่นารกร้างในปัจจุบันให้กลับมาสร้างคุณค่าแก่ชุมชนโดยฟื้นฟูเอาวัฒนธรรมวิถีเดิมในการทำนากลับคืนสู่ท้องถิ่นอีกครั้ง อีกทั้งเป็นช่องทางในการหล่อหลอมในคนไทยพุทธและมุสลิมที่อยู่ในพื้นที่เดียวกันซึ่งมีความห่างเหินให้กลับมารักสามัคคี ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เพื่อแก้ปัญหาเศรษฐกิจให้คนในชุมชนมีอาชีพ มีคุณภาพชีวิตที่ดี และสามารถพึ่งพาตนเองได้

วัตถุประสงค์

เพื่อศึกษาการเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็งในพื้นที่สังคมพหุวัฒนธรรมผ่านวัฒนธรรมการทำนา กรณีศึกษา ศูนย์เรียนรู้พระอาจารย์ภัทร อริโย ตำบลนาหมอศรี อำเภอนาหวี จังหวัดสงขลา

วิธีการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ใช้ระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ มีเทคนิคการเก็บรวบรวมข้อมูล การสัมภาษณ์เชิงลึก การสนทนากลุ่ม และการสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วมพื้นที่ศึกษา กรณีศึกษาศูนย์เรียนรู้พระอาจารย์ภัทร อริโย อำเภอนาหวี จังหวัดสงขลา ในการดำเนินการวิจัย มีกลุ่มผู้ให้ข้อมูล ประกอบด้วย ผู้นำทางศาสนา ผู้ใหญ่บ้าน ชาวบ้าน สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลนาหมอศรี และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องอื่น ๆ รวมทั้งสิ้น 27 คน เป็นคนไทยมุสลิม 70 เปอร์เซ็นต์ และเป็นคนไทยพุทธ 30 เปอร์เซ็นต์ สามารถแบ่งกลุ่มผู้ให้ข้อมูลออกเป็น 3 ประเภท 1) กลุ่มผู้ให้ข้อมูลที่เป็นผู้นำในชุมชน จำนวน 5 คน 2) กลุ่มผู้ให้ข้อมูลที่เป็นบุคคลในชุมชน จำนวน 20 คน และ 3) กลุ่มผู้ให้ข้อมูลที่เป็นบุคคลภายนอก จำนวน 2 คน โดยผู้วิจัยนำข้อมูลมาวิเคราะห์โดยใช้หลักการตีความ การสังเคราะห์เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ทำการจัดหมวดหมู่ข้อมูล นำข้อมูลมาเชื่อมโยงความสัมพันธ์และเรียบเรียง จากนั้นผู้วิจัยได้นำเสนอข้อมูลเชิงพรรณนา

วัตถุประสงค์	เครื่องมือ	กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก
ศึกษาการเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็งในพื้นที่สังคมพหุวัฒนธรรมผ่านวัฒนธรรมการทำนา กรณีศึกษาศูนย์เรียนรู้พระอาจารย์ภัทร อริโย อำเภอนาหวี จังหวัดสงขลา	- ศึกษาจากเอกสาร วารสาร หนังสือ บทความทางวิชาการ วิทยานิพนธ์ - แบบบันทึกภาคสนาม (1) แบบสัมภาษณ์ปลายเปิดเกี่ยวกับแนวทางการเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็งผ่านวัฒนธรรมการทำนาในพื้นที่สังคมพหุวัฒนธรรม (2) เครื่องบันทึกเสียง (3) กล้องถ่ายภาพ	- กลุ่มผู้ให้ข้อมูลที่เป็นผู้นำในชุมชน คือ ผู้นำทางศาสนา ผู้นำทางการปกครอง และผู้นำทางการเมือง - กลุ่มผู้ให้ข้อมูลที่เป็นบุคคลในชุมชน คือ คนในชุมชนที่ร่วมดำเนินกิจกรรมทางวัฒนธรรมร่วมกันในพื้นที่ และคนที่มีส่วนเกี่ยวข้องอื่น ๆ ที่มีส่วนร่วมในการทำกิจกรรม - กลุ่มผู้ให้ข้อมูลที่เป็นบุคคลภายนอก

ตารางที่ 1 วิธีการดำเนินวิจัย

ผลการวิจัย

การศึกษาเรื่องการเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็งในพื้นที่สังคมพหุวัฒนธรรมผ่านวัฒนธรรมการทำนากรณีศึกษาศูนย์เรียนรู้พระอาจารย์ภัทร อริโย ตำบลนาหมอศรี อำเภอนาหวี จังหวัดสงขลา มีผลการศึกษาในประเด็นวัฒนธรรมการทำนาในพื้นที่สังคมพหุวัฒนธรรม และการเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็ง ซึ่งสามารถอธิบายได้ดังนี้

1. วัฒนธรรมการทำนาในพื้นที่สังคมพหุวัฒนธรรม

ผู้วิจัยจึงทำการศึกษาวัฒนธรรมการทำนาในพื้นที่สังคมพหุวัฒนธรรม ซึ่งประกอบด้วย สังคมพหุวัฒนธรรมพื้นที่ทำนา ศูนย์เรียนรู้พระอาจารย์ภัทร อริโย และการสร้างพื้นที่ทางสังคม มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1.1) สังคมพหุวัฒนธรรม

ชุมชนนาหมอศรี ตั้งอยู่ในพื้นที่ตำบลนาหมอศรี อำเภอนาหวี จังหวัดสงขลา เป็นพื้นที่สังคมพหุวัฒนธรรมที่ประกอบด้วยคนไทยนับถือศาสนาอิสลาม และนับถือศาสนาพุทธ อำเภอนาหวีเป็นหนึ่งในสี่อำเภอของจังหวัดสงขลาที่จัดอยู่ในกลุ่มพื้นที่สีแดงของสามจังหวัดชายแดนใต้ คนในชุมชนอาศัยอยู่ร่วมกันในลักษณะพหุวัฒนธรรมในชุมชนมีวัดและมัสยิดซึ่งเป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา มีโรงเรียนซึ่งเด็ก ๆ ในชุมชนทั้งสองศาสนาเรียนร่วมกัน แต่เดิมก่อนเกิดเหตุการณ์ความไม่สงบในพื้นที่อำเภอนาหวี ในการดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันของคนในสังคมพหุวัฒนธรรมซึ่งมีวิถีการดำเนินชีวิตเหมือนกัน จะมีความแตกต่างกันในส่วนของหลักทางศาสนา ความเชื่อ ประเพณี หรือพิธีกรรม ซึ่งทั้งสองศาสนามีการปฏิบัติตามหลักทางศาสนาของตนภายใต้การอาศัยอยู่ร่วมกันในชุมชนเดียวกัน ในบางกิจกรรมจึงมีการแบ่งเวทในการจัดกิจกรรมโดยจะปฏิบัติมีสัญญาใจร่วมกัน ซึ่งเป็นการลดปัญหา ความขัดแย้ง หรือความผิดใจกันที่อาจจะเกิดขึ้นได้ทุกเมื่อ อีกทั้งในการอาศัยอยู่ร่วมกันของคนทั้งสองศาสนาสามารถที่จะว่ากล่าว ตักเตือนกันได้เพื่อเป็นการบอกกล่าวพูดคุยอธิบายด้วยเหตุให้เกิดการเข้าใจกัน ซึ่งทั้งสองฝ่ายต่างยอมรับพร้อมเปิดใจเข้าหากันเพื่อการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสงบสุข ชุมชนมีความเป็นพหุวัฒนธรรมโดยที่คนในชุมชนมีการนับถือศาสนาอิสลามและศาสนาพุทธ ซึ่งมีทั้งหมู่บ้านที่มีคนไทยพุทธล้วนหรือคนไทยมุสลิมล้วนและที่อาศัยอยู่ร่วมกันซึ่งคนทั้งสองศาสนามีวิถีการดำเนินชีวิตที่คล้ายคลึงกันและจะมีแตกต่างกันบ้างในส่วนของการปฏิบัติตามหลักศาสนา ทั้งนี้คนในชุมชนมีพื้นที่นาเป็นพื้นที่ศูนย์กลางที่คนในชุมชนสังคมพหุวัฒนธรรมได้มีการเข้ามาทำนาร่วมกัน

1.2) พื้นที่ทำนา

ภายใต้ความเป็นสังคมพหุวัฒนธรรมของพื้นที่ชุมชนนาหมอศรีที่กล่าวถึงในก่อนหน้านั้น ชุมชนมีการใช้พื้นที่ทำนาเป็นพื้นที่การปฏิสัมพันธ์ คนเข้ามาทำนาร่วมกันตามวิถีการทำนาของท้องถิ่น มีการพึ่งพาอาศัยกันและเป็นพื้นที่แสดงออกทางวัฒนธรรมผ่านการทำนา มีการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นการทำนา โดยพื้นที่ทำนาของชุมชนในสมัยก่อนนั้นมีเนื้อที่กว่าหมื่นไร่แสดงให้เห็นถึงการที่คนในชุมชนได้มีการประกอบอาชีพทำนาเป็นหลักมาแต่ครั้งอดีต พื้นที่ทำนาในสมัยก่อนนั้นเป็นพื้นที่ในการปฏิสัมพันธ์กันของคนในชุมชน คนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำนาและการทำนาในสมัยก่อนอาศัยแรงงานคนจำนวนมากซึ่งในพื้นที่มีการอาศัยอยู่ร่วมกันทั้งคนไทยพุทธและคนไทยมุสลิมซึ่งในการทำนาก็จะมีวัฒนธรรมการทำนาทั้งที่เป็นของคนไทยพุทธ คนไทยมุสลิมและที่มีร่วมกัน โดยความเป็นศาสนาทำให้คนไทยพุทธมีวัฒนธรรมในการทำนาที่มีการประกอบกิจกรรมที่หลากหลายกว่าคนไทยมุสลิมที่ไม่มีในส่วนความเชื่อและการประกอบพิธีกรรมในการทำนา

โดยภายในชุมชนมีศูนย์เรียนรู้ที่ตั้งอยู่ใจกลางพื้นที่ทำนาซึ่งเป็นพื้นที่ศูนย์กลางหรือพื้นที่ร่วมในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ผ่านวัฒนธรรมการทำนา ที่เป็นจุดศูนย์รวมอันก่อให้เกิดความรักสามัคคี ประองตอง และรวมพลังเป็นหนึ่งเดียวของชุมชน ซึ่งสามารถอธิบายรายละเอียดศูนย์เรียนรู้ได้ในประเด็นถัดไปนี้

1.3) ศูนย์เรียนรู้พระอาจารย์ภัทร อริโย: วัฒนธรรมการทำนาในพื้นที่สังคมพหุวัฒนธรรม

ศูนย์เรียนรู้พระอาจารย์ภัทร อริโย มีวัฒนธรรมการทำนาของชุมชนนาหมอศรี มีการทำนามาตั้งแต่ครั้งในอดีต ซึ่งมีวิถีวัฒนธรรมการทำนาโดยใช้ภูมิปัญญาของท้องถิ่นดั้งเดิม ซึ่งในช่วง 20 ปีที่ผ่านมาได้เกิดการทิ้งร้างพื้นที่ทำนา คนในชุมชนเปลี่ยนอาชีพ ส่งผลให้วิถีวัฒนธรรมการทำนาหยุดชะงักลง และภายหลังซึ่งได้มีการฟื้นฟูวิถีการทำนาแบบดั้งเดิมของท้องถิ่นซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีคนสองศาสนาอาศัยอยู่ร่วมกันเป็นสังคมพหุวัฒนธรรม ภายใต้การขับเคลื่อนของศูนย์เรียนรู้พระอาจารย์ภัทร อริโย ส่งผลให้เกิดการฟื้นฟูวัฒนธรรมการทำนาของท้องถิ่นกลับมา ซึ่งสามารถฟื้นฟูได้บางส่วนอันเนื่องมาจากบริบทของพื้นที่ สภาพแวดล้อม และความทันสมัยในเรื่องเทคโนโลยีในปัจจุบัน ทำให้ไม่สามารถถึงวิถีวัฒนธรรมการทำนาแบบดั้งเดิมกลับมาได้เต็มรูปแบบ อย่างเช่นว่าในปัจจุบันไม่มีครีวเรือนไถเลี้ยงควาย สำหรับวิธีการไถนาที่ใช้ควายแต่ดั้งเดิมนั้นทำให้ไม่สามารถฟื้นฟูกลับมาได้ จึงมีการใช้รถไถในการไถนาทดแทนการใช้ควาย สำหรับวิธีการทำนาชุมชนนาหมอศรี มีการทำนาสอดคล้องกับสภาพฝน ฟ้า อากาศ ฤดูกาล ซึ่งจะทำนาปี (ปีละครั้ง) ในช่วงเดือนเมษายนของทุกปี จะมีการรับเทียมดาซึ่งเป็นพิธีกรรมที่ปฏิบัติสืบต่อกันมาโดยเชื่อว่าในทุก ๆ ปี จะมีการผลัดเปลี่ยนเทวดาผู้ซึ่งคอยดูแลปกป้องรักษาชุมชน โดยจะมีการทำพิธีกรรมเพื่อส่งเทวดาองค์เก่าและตอนรับเทวดาองค์ใหม่ที่จะมาคอยดูแลปกป้องรักษาคนในชุมชนและพื้นที่ทำนาซึ่งจะได้ข้าวอุดมสมบูรณ์ซึ่งจะเป็นกิจกรรมของคนไทยพุทธ สำหรับในช่วงเดือนสิงหาคมก็จะเริ่มการเตรียมดินสำหรับทำนามีการไถตะ ไถแปร รวมทั้งเตรียมแปลงดินสำหรับหว่านเมล็ดพันธุ์ข้าว ภายหลังจากนั้น 1 เดือน จะเป็นการถอนต้นกล้าเพื่อใช้สำหรับดำนา คนในชุมชนก็ร่วมด้วยช่วยกันดำนา สลับผลัดเปลี่ยนกันไปตามพื้นที่ ซึ่งจะมีการแรกดำนาเป็นการเลือกดูฤกษ์ ดูวันที่เป็นมงคล สำหรับแรกดำนา โดยจะทำการดำนา 9 กอเพื่อเอาเคล็ดก่อน จากนั้นก็สามารถดำนาได้ตามสะดวก

ในระหว่างการทำนาทางศูนย์เรียนรู้พระอาจารย์ภัทร อริโย จะมีการจัดเสวนาประจำปี เพื่อเป็นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในเรื่องวัฒนธรรมการทำนา และการอยู่ร่วมกันในสังคมพหุวัฒนธรรม เป็นพื้นที่ให้คนในชุมชนทั้งคนไทยพุทธและคนไทยมุสลิม รวมทั้งพระครูและโต๊ะอิหม่ามได้เข้ามาทำกิจกรรม แลกเปลี่ยนเรียนรู้ และแสดงความคิดเห็นร่วมกัน อีกทั้งยังมีคนภายนอกเข้ามามีส่วนร่วมทำกิจกรรม ศูนย์เรียนรู้พระอาจารย์ภัทร อริโย ยังมีกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้คนภายนอกเข้ามาเรียนรู้วิถีการทำนาในชุมชนนาหมอศรีโดยมีการลงมือปฏิบัติฝึกดำนาในสถานที่จริง ซึ่งหน่วยงานต่าง ๆ สามารถติดต่อเข้าร่วมกิจกรรมได้ในช่วงปลายเดือนกันยายนไปจนถึงเดือนพฤศจิกายน ในช่วงที่ข้าวเริ่มออกรวงจะมีพิธีการทำขวัญข้าว และสำหรับการเก็บเกี่ยวข้าวสำหรับพื้นที่นาหมอศรีซึ่งจะเป็นพื้นที่ที่ปลูกข้าวพันธุ์ท้องถิ่น (ข้าวหนก) เช่น ข้าวเล็บนก ข้าวหอมประทุม ข้าวคินดิน การเก็บเกี่ยวจึงล่าช้ากว่าการปลูกข้าวทั่วไป โดยจะมีในช่วงปลายเดือนมีนาคมและจะแล้วเสร็จในช่วงเดือนเมษายนซึ่งจะทำการลงแขกเกี่ยวข้าวหมุนวนผลัดเปลี่ยนกันจนครบที่นาของทุก ๆ คน สำหรับในการเก็บข้าวจะใช้ แกระ ในการเกี่ยวข้าว ในตอนเที่ยงทุกคนจะมีการหิ้วปิ่นโตมาทานอาหารร่วมกันทั้งคนไทยพุทธและคนไทยมุสลิมโดยมีการไว้น้ำใจซึ่งกัน และในช่วงฤดูการเก็บข้าวก็จะมีการจัดกิจกรรมเสวนาอีกครั้ง โดยคนในชุมชนซึ่งเป็นสังคมพหุวัฒนธรรมก็จะมีส่วนช่วยในการจัดกิจกรรม มีการจัดแข่งขันเก็บข้าว มีการขายสินค้าท้องถิ่น มีข้าวพันธุ์พื้นเมืองจำหน่ายแก่นักท่องเที่ยว อีกทั้งยังมีการจำลองวิธีการสีข้าวแบบในอดีตให้แก่คนที่เข้ามาได้เรียนรู้ ฝึกปฏิบัติ ได้รับทั้งความรู้และประสบการณ์อย่างมาก คนในชุมชนยังมีการประดิษฐ์เครื่องมือหัตถกรรมที่ใช้เป็นอุปกรณ์ที่เกี่ยวกับการทำนา เช่น หมวกเปียว (สำหรับใส่ลงนา) สมุก กระเชอ (สำหรับใส่ข้าวสาร) กระดัง แจย เสื้อ (อุปกรณ์ใช้สำหรับในระหว่างการสีข้าวแบบพื้นบ้าน) เป็นต้น หลังจากเก็บเกี่ยวข้าวเสร็จแล้วจะเป็นไถลัมซังข้าวเพื่อทำเป็นปุ๋ยให้แก่มันนา จากนั้นก็จะใช้พื้นที่สำหรับการจัดแข่ง

ว่าประเพณีประจำปีสำหรับคนในชุมชน หลังจากเสร็จสิ้นการเก็บเกี่ยวข้าว จะมีการนำข้าวส่วนหนึ่งไว้สำหรับทำ เมล็ดพันธุ์ใช้ปลูกในปีถัดไปและจะเปลี่ยนเมล็ดพันธุ์ทุก ๆ 3 ปี เพราะเชื่อว่าเมล็ดพันธุ์อาจมีการกลายพันธุ์หรือไม่มี ความสมบูรณ์ และมีหนึ่งส่วนสำหรับการออกทาน (คนทั้งสองศาสนามีวัฒนธรรมที่ปฏิบัติเหมือนกัน) คือ การนำข้าว ไปแจกจ่ายช่วยเหลือคนยากจน ซึ่งเป็นการทำบุญช่วยเหลือผู้ยากไร้ ผู้ด้อยโอกาสหรือว่าคนไทยมุสลิมจะถือว่าเป็น การออกทานซึ่งในสมัยก่อนการออกทานสำหรับชาวนาจะต้องให้ข้าว 10 เปอร์เซ็นต์จากผลผลิตที่ได้มา แต่ใน ปัจจุบันจะแจกจ่ายให้ตามความเหมาะสม ตามกำลัง ทั้งนี้ ตั้งแต่เริ่มการทำนาคนไทยพุทธและคนไทยมุสลิมจะมีการ พบปะ ทำกิจกรรมต่าง ๆ ร่วมกัน มีการปฏิสัมพันธ์ตลอดเวลาของการทำนา โดยคนไทยพุทธจะมีการประกอบ พิธีกรรมต่าง ๆ ตามภูมิปัญญาและความเชื่อ ซึ่งคนไทยมุสลิมก็มีการขอพรสวดอุอาขอพรต่อพระเจ้าเพื่อให้ได้ ผลผลิตที่ดี

วัฒนธรรมการทำนาในพื้นที่สังคมพหุวัฒนธรรม ภายใต้ความเป็นสังคมพหุวัฒนธรรมของพื้นที่ทำนาใน ชุมชนนาหมอศรีซึ่งมีวัฒนธรรมการทำนาที่เป็นของคนไทยพุทธ คนไทยมุสลิม และวัฒนธรรมการทำนาร่วมกัน วัฒนธรรมการทำนาสามารถแบ่งออกเป็น 3 ขั้นตอน คือ ขั้นตอนก่อนการปลูก ขั้นตอนในช่วงเพาะปลูก และ ขั้นตอนการเก็บเกี่ยว โดยคนไทยพุทธมีวัฒนธรรมการทำนาที่ประกอบไปด้วย ประเพณี พิธีกรรมและความเชื่อ ขณะที่ตามหลักศาสนาของคนไทยมุสลิมไม่มีความเชื่อและพิธีกรรมในการทำนา สามารถอธิบายได้ดังนี้

1) ขั้นตอนก่อนการปลูก

- **คนไทยพุทธมีพิธีกรรมการรับเทียมตา** คนในชุมชนมีความเชื่อว่าในชุมชนจะมีเทวดาคอยคุ้มครองปกป้อง รักษาดูแลคนในชุมชน และดูแลนาข้าวให้ได้ผลผลิตดองงามซึ่งจะมีการสลับผลัดเปลี่ยนเทวาลงมาดูแลพื้นที่ในทุก ๆ ปี ชาวบ้านจึงมีประเพณีรับเทียมตา ซึ่งเป็นการรับ-ส่งเทวดา โดยจะจัดขึ้นหลังวันขึ้นปีใหม่ไทย เป็นการแสดงความกตัญญูต่อเทวดาผู้มาคุ้มครองและเป็นสิริมงคลแก่ตนเอง การรับเทียมตา จะมีการจัดทำร้านในการวางเครื่อง บวงสรวงเทวดา โดยจะมีการใช้หยวกกล้วยและไม้ทำเป็นร้าน จัดทำบ้านทรงไทยขนาดเล็กและมีการตกแต่งให้ สวยงาม โดยชาวบ้านจะนำข้าวสุกที่ยังไม่มีใครดักทาน ปลายมีหัวมีหาง น้ำตีม เหล้า ดอกไม้รูปเทียน จัดเตรียมใส่ กระถางใบตองและนำมาตั้งบนร้าน มีการทำธงสามเหลี่ยมเพื่อใช้ในการทำพิธีกรรม มีการเขียนชื่อตนเองและ ครอบครัว และข้อความว่า “ข้าพ...ขอส่งเทวองค์เก่าและได้มารับเทวองค์ใหม่” จากนั้นเป็นการประกอบพิธีกรรมมี หมอพิธีกรรมนำสวดมนต์

- **คนไทยมุสลิม**ซึ่งไม่มีพิธีกรรม แต่จะมีในส่วนของ การสวดอุอาขอต่อพระเจ้าให้ช่วยดลบันดาลให้การ ทำนาเป็นไปอย่างราบรื่น ซึ่งคนไทยมุสลิมเชื่อว่าพระเจ้าจะคอยดูแลคุ้มครองพื้นที่นา ดลบันดาลให้การทำนาได้ผล ผลิตมาก

2) ขั้นตอนในช่วงเพาะปลูก

- **คนไทยพุทธมีพิธีแรกดำ** เป็นการบูชาพระแม่โพสพให้ช่วยดูแลต้นข้าว ให้ต้นกล้ามีความอุดมสมบูรณ์ เจริญเติบโตดองงาม โดยการแรกดำนั้นเป็นพิธีกรรมที่มีการเชิญหมอชาวบ้านมาเป็นผู้ทำพิธี มีการจัดเตรียมหมาก พลุซึ่งใช้ในพิธีกรรม โดยในการแรกดำจะทำการดำเป็นจำนวน 9 กอ มีอุปกรณ์ที่ต้องใช้ในการทำพิธี คือ หมากพลุ ไม้ต่างบาย หนาม และมะนาว มีการหาฤกษ์ใช้วันที่เป็นมงคล ซึ่งเชื่อว่าหากทำพิธีกรรมนี้แล้วในการดำนาครั้งถัดไป ช่วยให้มีมือและเท้าไม่ได้รับบาดเจ็บจากการดำนา

- คนไทยมุสลิม ซึ่งไม่มีพิธีกรรมแต่คนไทยมุสลิมบางส่วน (เป็นความเชื่อรายบุคคล) มีการแรกดำโดยทำการดำแรกเริ่มเป็นจำนวน 9 กอเช่นกัน ระหว่างการดำนั้นก็มีการสวดดูอาขอพระเจ้า เช่น “ทำนาปีนี้น้ำขอให้ได้ผลผลิตดี ข้าวไม่เสียหาย” ซึ่งเชื่อว่าพระเจ้าจะตกลงมาให้

3) ขั้นตอนการเก็บเกี่ยว

- คนไทยพุทธมีพิธีแรกเก็บ คือ ในอดีตเมื่อถึงช่วงข้าวเริ่มสุก ชาวบ้านจะมีการนำขวัญข้าวกลับมาไว้ที่โรงเรือนเก็บข้าว ซึ่งจะมีการสร้างโรงเรือนไว้สำหรับเก็บข้าวโดยเฉพาะ ในการแรกเก็บนั้น จะมีการดูฤกษ์ยามทำการเลือกวันที่เป็นมงคล มีการจัดเตรียมขนมขาว ขนมแดง ข้าว (ข้าวที่ยังไม่มีใครตัดจากหม้อทาน) ไข่ไก่ ปลา (ปลาที่มีหัวและหางครบ) ฐูป เทียน หมาก และดอกไม้ มีการจัดเตรียมเครื่องหอม คือ แป้ง และน้ำอบ อีกทั้งมีหม้อทำขวัญข้าวเป็นผู้ทำพิธีโดยมีการนำต้นข้าว 5-7 กอ มาผูกด้วยด้ายให้ติดกับหลัก นำน้ำหอม น้ำอบทาตามต้นข้าว และนำขวัญข้าว (ข้าวที่ทำพิธี) กลับโดยการเอาผ้ามาทำการห่อไว้ นำใส่สมุกสะพายกลับมาไว้ในโรงเรือนและจะต้องนำไปบนที่สูง

- คนไทยมุสลิม ซึ่งไม่มีพิธีกรรมแต่จะทำการผูกขี้ข้าวเช่นกันโดยนำด้ายขาวมาผูกซึ่งจะเลือกต้นข้าวที่ออกรวงสวยงามมีรวงใหญ่เมล็ดข้าวเต็มรวงไม่ลีบ นำต้นข้าว 7 กอมาผูกมัดเป็นช่อและทำการสวดดูอาขอพระเจ้าให้ข้าวในนาออกร่วงตก ได้ผลผลิตเยอะ

กิจกรรมที่มีการทำร่วมกันผ่านวัฒนธรรมการทำนาของคนทั้งสองศาสนา

การลงแขกเก็บข้าว เป็นการเก็บข้าวโดยใช้แกระซึ่งอาศัยแรงงานคนในชุมชนในการร่วมกันเก็บข้าว จะทำการเก็บข้าวผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนกันจนครบทุกคน ซึ่งตามปกติข้าวในแต่ละแปลงนาจะสุกไม่พร้อมกันขึ้นอยู่กับว่าเจ้าของที่นาคนไหนทำการดำนาก่อนสุกก่อนก็จะทำการช่วยกันเก็บข้าวก่อน โดยการลงแขกเก็บข้าวนั้น ทุกคนจะมีการหิ้วปิ่นโตหนึ่งสายมาร่วมรับประทานอาหารร่วมกันในตอนพักเที่ยงและเจ้าของข้าวที่เก็บในตอนนั้น ๆ จะทำขนมหวาน เครื่องดื่มหรือผลไม้ มาให้แก่ผู้คนที่มาลงแขกเกี่ยวข้าวได้ทานร่วมกัน

การเล่นว่าว จะทำการเล่นในช่วงฤดูกลางเก็บข้าว เพราะเป็นช่วงฤดูลมเปลี่ยนทิศทาง ซึ่งจะมีทั้งเด็กและผู้ใหญ่ทั้งสองศาสนาเข้ามาชักว่าว มัดทั้งไว้ตามท้องนา จะทำการเก็บกลับในตอนเย็นหลังเกี่ยวข้าวเสร็จ เชือกที่ใช้สำหรับการเล่นว่าวในอดีตนั้นจะเป็นเชือกป่าน เชือกโยปอ ซึ่งเป็นพืชที่มีท้องถิ่น

การนวดข้าว ภายหลังการเก็บข้าวซึ่งในอดีตจะมีการนวดข้าวตั้งแต่ตอนเย็นไปจนถึงเที่ยงคืน มีการสลับผลัดเปลี่ยนไปทุก ๆ บ้านที่ทำนา มีการร่วมกันนวดข้าวโดยทางเจ้าของบ้านจะมีการทำขนมและน้ำหวานเลี้ยง ซึ่งในสมัยก่อนบ้านเรือนไม่มีไฟฟ้าใช้ อาศัยตะเกียงเจ้าพายุและตะเกียงที่ใช้น้ำมันก๊าดในการให้แสงสว่าง มีการสร้างบรรยากาศให้สนุกสนานครื้นเครงโดยมีการร้องเพลงแซวฝ่ายหญิงโดยเฉพาะหญิงหม้ายและลูกสาวบ้านเจ้าของข้าวเป็นการเกี่ยวพาราวาสี ฝ่ายชายจะชอบกิจกรรมนวดข้าวเนื่องจากจะได้ไปแอบมองหญิงสาว

การบริจาคข้าว หรือการออกทาน คนไทยพุทธจะมีการนำข้าวสารหลังทำการนวดแล้วมาแจกจ่ายบริจาคให้แก่ผู้ยากไร้ซึ่งถือว่าเป็นการทำบุญให้ทานและในคนไทยมุสลิมจะมีการแจกจ่ายข้าวสารให้แก่ผู้ยากไร้โดยส่วนใหญ่จะนำไปให้แก่โรงเรียนสอนศาสนาเพื่อเป็นอาหารกลางวันให้แก่เด็ก ๆ ซึ่งตามหลักของมุสลิมจะบริจาคตามกฎร้อยละ 10 (ทำนาได้ข้าวหนึ่งร้อยเรียงต้องทำการบริจาค 10 เรียง)

1.4) ศูนย์เรียนรู้พระอาจารย์ภัทร อริโย: การเป็นพื้นที่ทางสังคม

(1) พื้นที่ทำนาและวิถีเกษตรอินทรีย์ การทำนาในพื้นที่ศูนย์เรียนรู้ตั้งอยู่บนหลักเศรษฐกิจพอเพียง ทำให้ศูนย์เรียนรู้มีการทำนาอินทรีย์ มีการลดต้นทุนการทำนาโดยภายในศูนย์เรียนรู้มีการทำปุ๋ยน้ำหมัก

ชีวภาพ ใช้ปุ๋ยคอกจากมูลสัตว์ ทำน้ำหมักแทนการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืช ภายในศูนย์เรียนรู้จึงเป็นการทำนาอินทรีย์เป็นต้นแบบให้แก่คนในชุมชนและชักชวนคนในชุมชนบริเวณรอบพื้นที่ศูนย์เรียนรู้ให้กลับมาทำนาอินทรีย์ซึ่งใช้วิธีการทำนาท้องถิ่นดั้งเดิม ซึ่งศูนย์เรียนรู้จะคอยสนับสนุนในสิ่งต่าง ๆ เช่น รถไถนา การทำปุ๋ย เพื่อช่วยลดต้นทุนในการทำนาอินทรีย์ให้แก่คนในชุมชน

(2) พื้นที่พัฒนาผู้นำ ภายในพื้นที่ที่มีการทำกิจกรรมต่าง ๆ ทำให้เกิดการรวมตัวของผู้นำ ซึ่งผู้นำได้มีการเข้ามาทำการประชุมวางแผน ปรัชญาหรือ ในการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ซึ่งในระหว่างการทำงานร่วมกันของผู้นำนั้น ได้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เกิดการพัฒนาตัวของผู้นำไปในขณะเดียวกัน อีกทั้งยังมีการขยายเครือข่ายของผู้นำ คือ มีการเชิญชวนผู้นำจากภาคส่วนต่าง ๆ เข้าร่วมทำกิจกรรมร่วมกับชุมชน เช่น ผู้ว่าราชการจังหวัดสงขลา แม่ทัพภาค 4 วัฒนธรรมจังหวัดสงขลา เจ้าคณะสงฆ์จังหวัดสงขลา หัวหน้าสภาสันติสุขชายแดนใต้ โต๊ะอิหม่าม หัวหน้าเกษตรอำเภอ ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้ใหญ่บ้าน เป็นต้น อีกทั้งการที่ศูนย์เรียนรู้กลายเป็นแหล่งท่องเที่ยว ได้รับความสนใจจากคนภายนอกส่งผลให้ในชุมชนเกิดการพัฒนาตัวของผู้นำ เนื่องจากผู้นำได้มีบทบาทมากยิ่งขึ้น เช่น การเป็นวิทยากร การเป็นผู้ดำเนินการดูแลภาพรวมของศูนย์เรียนรู้คอยประสานงานมีการจัดกิจกรรมให้แก่นักท่องเที่ยว พื้นที่ศูนย์เรียนรู้จึงมีการพัฒนาผู้นำที่เป็นการพัฒนาผู้นำจากคนในชุมชนและการพัฒนาผู้นำที่เป็นกลุ่มผู้นำจากภายนอก

(3) พื้นที่ทางจิตวิญญาณ ศูนย์เรียนรู้เป็นพื้นที่ทำกิจกรรมร่วมกันของคนในชุมชนพหุวัฒนธรรม มีการปฏิสัมพันธ์กันระหว่างคนศาสนาเดียวกัน และระหว่างศาสนา โดยในพื้นที่คนในชุมชนให้ความศรัทธาแก่พระอาจารย์ภัทร อริโย พระผู้เป็นที่พึ่งพาแก่คนในชุมชนทั้งทางกายและใจ ซึ่งพื้นที่ศูนย์เรียนรู้เป็นแหล่งรวมคนที่มีจิตวิญญาณเป็นหนึ่งเดียวกัน คือ มีความรักในการทำนา ต้องการกลับมาทำนาวิถีดั้งเดิมของท้องถิ่นเพื่ออนุรักษ์ให้อยู่กับชุมชนต่อไป ซึ่งเป็นอุดมการณ์เช่นเดียวกับพระอาจารย์ภัทร ที่ได้ทำการก่อตั้งศูนย์เรียนรู้ขึ้นมา

(4) พื้นที่การอยู่ร่วมกัน คนในชุมชนอยู่ร่วมกันอย่างถ้อยทีถ้อยอาศัย รักใคร่ปรองดอง ซึ่งพระอาจารย์ภัทร อริโย ได้มีความต้องการให้ศูนย์เรียนรู้เป็นพื้นที่แห่งความเมตตา ใช้หลักความเข้าใจกัน อาศัยอยู่ร่วมกับแบบพี่น้อง มีการใช้ความประนีประนอมหากเกิดความเห็นต่างกันในการอยู่ร่วมกันของคนทั้งสองศาสนานั้น สิ่งสำคัญ คือ การแสวงหาจุดรวม สงวนจุดต่าง ซึ่งเป็นหลักการอยู่ร่วมกันของคนในสังคมพหุวัฒนธรรม ซึ่งคนในชุมชน มีการยอมรับความแตกต่าง มีน้ำใจช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ในการอยู่ร่วมกันของคนในชุมชนมีหลักการประนีประนอมกัน มีการเคารพผู้อาวุโส โดยสิ่งที่สำคัญคือมีการแสวงหาจุดรวม สงวนจุดต่าง การอาศัยอยู่ร่วมกันโดยมีความเข้าใจซึ่งกันและกัน เพราะทุกคนเป็นพี่น้องกัน

(5) พื้นที่กิจกรรมทางสังคม มุ่งเน้นพื้นที่เป็นลานกิจกรรม ซึ่งกิจกรรมที่จัดขึ้นจะอยู่ภายใต้การกำกับดูแลของผู้นำและคนในชุมชน เช่น การจัดกิจกรรมทางศิลปวัฒนธรรม การแสดงมโนราห์ กิจกรรมการเรียนรู้นอกห้องเรียน กิจกรรมด้านภัยยาเสพติด

(6) พื้นที่แห่งการแบ่งปัน มีการแบ่งปันพื้นที่ทำนาและแบ่งปันข้าว คือ คนที่มีที่นามากหรือคนที่ปล่อยที่นาทิ้งร้างมีการแบ่งปันพื้นที่ให้แก่คนที่ไม่มีที่นาทำกินให้คนที่ไม่มีที่นาทำกินได้เข้ามาอาศัยพื้นที่เพื่อทำนาหารายได้ และคนที่มีเหลือกินเหลือใช้มีการแบ่งปันแจกจ่ายให้แก่คนที่ด้อยโอกาสหรือคนยากจน ขาดแคลน เป็นการบริจาคข้าวหรือการออกทาน

(7) พื้นที่ส่งเสริมคุณธรรม เด็กและเยาวชนได้เข้ามาทำกิจกรรมร่วมกัน เกิดการปลูกฝังคุณธรรมให้แก่เด็กและเยาวชน มีกลุ่มเยาวชนจิตอาสาทำความดีเพื่อพ่อแสดงถึงความจงรักภักดีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์

ซึ่งในพื้นที่ศูนย์เรียนรู้มีการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ที่ส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรม โดยคนในชุมชนทุกช่วงวัยต่างก็เข้าร่วมกิจกรรม เช่น กิจกรรมอาสา จัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ กิจกรรมปลูกจิตสำนึกเยาวชน และพื้นที่ศูนย์เรียนรู้มีการบริหารจัดการตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

(8) พื้นที่การพึ่งพาตนเอง ศูนย์เรียนรู้เป็นพื้นที่สาธารณะประโยชน์ให้แก่คนในชุมชน ทั้งให้ความรู้ ให้อาชีพ ให้สังคม ซึ่งคนในชุมชนที่เข้ามาทำกิจกรรมร่วมกันภายในศูนย์เรียนรู้จะสามารถที่จะนำความรู้ และสิ่งต่าง ๆ ที่ได้รับไปสามารถปรับใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างเหมาะสม สามารถบริหารจัดการตนเองและครอบครัวได้เป็นการพึ่งพาตนเองในระยะยาว

2. ศูนย์เรียนรู้พระอาจารย์ภัทร อริโย : การเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็ง

ศูนย์เรียนรู้พระอาจารย์ภัทร อริโย ร่วมกับชุมชนนาหมอศรีในการดำเนินกิจกรรมทางวัฒนธรรมผ่านวัฒนธรรมการทำนาเสริมสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน ซึ่งในการสร้างชุมชนเข้มแข็งจะต้องมีกระบวนการเสริมสร้างชุมชนให้เข้มแข็งซึ่งประกอบด้วย การเตรียมคน/ทรัพยากรบุคคล การกำหนดเป้าหมาย การดำเนินกิจกรรม และการขยายเครือข่ายความร่วมมือ มีดังต่อไปนี้

1) การเตรียมคน/ทรัพยากรบุคคล ชุมชนนาหมอศรีมีแกนนำที่มีความสามารถในการนำการพัฒนาชุมชนได้ ซึ่งประกอบด้วย เจ้าคณะอำเภอนาหว้า ผู้ใหญ่บ้าน และนายกองค์การบริหารส่วนตำบลนาหมอศรี รวมทั้งชาวบ้านในชุมชนนาหมอศรี ซึ่งกลุ่มแรกเริ่มที่เข้าร่วมการดำเนินกิจกรรมการฟื้นฟูวิถีการทำนากับทางศูนย์เรียนรู้พระอาจารย์ภัทร อริโย เป็นกลุ่มชาวบ้านที่มีความรู้ มีประสบการณ์ในการทำนากว่า 20 ปี ซึ่งเป็นกลุ่มคนที่มีพื้นที่ทำนา มีความสนใจที่จะกลับมาทำนาโดยใช้วัฒนธรรมดั้งเดิมในการทำนา

2) การกำหนดเป้าหมาย ชุมชนนาหมอศรีมีการกำหนดเป้าหมายร่วมกันและมีทิศทางในการดำเนินการที่ชัดเจน คือ ต้องการฟื้นฟูการทำนาของพื้นที่นาหมอศรีโดยกลับมาทำนาวิถีดั้งเดิม ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น วัฒนธรรมการทำนาแบบดั้งเดิม เพื่อให้คนในพื้นที่ได้บริโภคข้าวปลอดภัย และให้คนในชุมชนเกิดรายได้จากการประกอบอาชีพทำนา รวมทั้งการร่วมแรงร่วมใจในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ผ่านวัฒนธรรมการทำนาจะส่งผลให้คนในชุมชนพหุวัฒนธรรมเกิดความรักสามัคคี ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน

3) การดำเนินกิจกรรม พื้นที่ศูนย์เรียนรู้พระอาจารย์ภัทร อริโย มีกิจกรรมที่ดำเนินการร่วมกันของคนในพื้นที่สังคมพหุวัฒนธรรม คือ กิจกรรมการทำนาวิถีดั้งเดิม เริ่มตั้งแต่การเตรียมดิน ลงแขกดำนาไปจนถึงการเก็บเกี่ยวข้าว กิจกรรมการจัดเวทีเสวนาพหุวัฒนธรรม กิจกรรมการแข่งขันว่าวประเพณีประจำปีเป็นต้น ภายใต้การดำเนินการหรือดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ชุมชนมีกฎ กติกาที่ใช้ร่วมกันในชุมชนในลักษณะของสัญญาใจ ซึ่งเป็นการวางแผนในการทำงานร่วมกัน คือ ความเป็นสังคมพหุวัฒนธรรมต่างมีหลักทางศาสนาที่ต้องปฏิบัติในการดำเนินชีวิต คนในชุมชนจึงยึดหลักความเป็นกลาง คือ สิ่งใดที่ผิดต่อหลักทางศาสนาจะงดเว้นกระทำร่วมกัน ซึ่งเป็นสัญญาทางใจที่ทุกคนปฏิบัติร่วมกัน สำหรับการดำเนินการในทุก ๆ ขั้นตอน ชุมชนจะมีส่วนร่วมในการตัดสินใจวางแผนการดำเนินการ และการประเมินผลร่วมกันผ่านการประชุม ปรึกษาหารือ และการจัดเวทีเสวนา

4) การขยายเครือข่ายความร่วมมือ ในการดำเนินกิจกรรมได้รับการสนับสนุนจากท้องถิ่น คือ องค์การบริหารส่วนตำบลนาหมอศรี และผู้ใหญ่บ้านทุ่งแหล่ ในการดำเนินการการทำนาวิถีดั้งเดิมในพื้นที่ศูนย์เรียนรู้พระ

อาจารย์ภัทร อริโย ได้รับการสนับสนุนจากกลุ่มสตรีอาสาพัฒนาในชุมชน และเครือข่ายกลุ่มวิสาหกิจชุมชนในอำเภอนาหว้า

การเสริมพลังชุมชน ศูนย์เรียนรู้พระอาจารย์ภัทร อริโย ร่วมกับชุมชนนาหมอศรีในการดำเนินกิจกรรมทางวัฒนธรรมผ่านวัฒนธรรมการทำนา มีกระบวนการเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็งจากฐานของชุมชน ซึ่งชุมชนมีการเสริมพลังให้ตนเองโดยได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐที่จะเข้ามาคอยเป็นที่เลี้ยงในการดำเนินกิจกรรมเสริมพลังความเข้มแข็งของชุมชน ซึ่งประกอบด้วย การส่งเสริมให้มีการรวมตัว ส่งเสริมให้เครือข่ายทำงานร่วมกัน และส่งเสริมการขยายเครือข่าย มีดังต่อไปนี้

1) ส่งเสริมให้มีการรวมตัว ผู้นำชุมชนและชาวบ้านร่วมกันจัดกิจกรรมโดยมีการติดต่อประสานงานกับหน่วยงาน (ซึ่งทางหน่วยงานเข้ามาเป็นที่เลี้ยงในการจัดกิจกรรม) ส่งผลให้คนในชุมชนเกิดการรวมตัวกันทำกิจกรรมต่าง ๆ อย่างสม่ำเสมอ และใช้พื้นที่ศูนย์เรียนรู้พระอาจารย์ภัทร อริโย เป็นพื้นที่ศูนย์กลางในการจัดกิจกรรม คนในชุมชนเกิดการพัฒนาองค์ความรู้ มีการคิด วิเคราะห์ วัฒนธรรมที่มีอยู่ในท้องถิ่นที่มีการดำเนินการผ่านการทำนา เกิดการวิเคราะห์ถึงวัฒนธรรมที่สามารถนำมาใช้ในการจัดกิจกรรมได้ เกิดการเรียนรู้ในการประยุกต์วัฒนธรรมเข้ากับกิจกรรมได้อย่างเหมาะสม

2) ส่งเสริมให้เครือข่ายทำงานร่วมกัน ผู้นำชุมชนร่วมกับกลุ่มเครือข่ายในชุมชนดำเนินการจัดกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อให้คนในชุมชนและกลุ่มเครือข่ายแม่บ้านในอำเภอนาหว้าได้ทำกิจกรรมร่วมกัน เพื่อสร้างความสนิทสนม รักใคร่ปรองดอง อีกทั้งเป็นการเรียนรู้การทำงานร่วมกัน แลกเปลี่ยนเรียนรู้ความรู้ต่าง ๆ ระหว่างกัน (หน่วยงานภาครัฐจะเข้ามาเป็นที่เลี้ยงในการจัดกิจกรรม)

3) ส่งเสริมการขยายเครือข่าย ผู้นำชุมชนมีการส่งเสริมพัฒนาพื้นที่ศูนย์เรียนรู้ให้เป็นต้นแบบพื้นที่ต่าง ๆ ที่มีปัญหาหรือมีบริบทพื้นที่ในลักษณะเดียวกัน ซึ่งเป็นการให้นักท่องเที่ยว หรือหน่วยงานต่าง ๆ เข้ามาทำกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้วัฒนธรรมการทำนา สร้างเครือข่ายเพิ่มขึ้นจากการแลกเปลี่ยนข้อมูลอันนำไปสู่การขยายเครือข่ายเพิ่มมากขึ้น สำหรับกลุ่มเครือข่ายผู้ที่มีความสนใจในการฟื้นฟูวัฒนธรรมการทำนาโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น หรือการใช้วัฒนธรรมการทำนาในการเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็งภายใต้ลักษณะเฉพาะของบริบทพื้นที่สังคมวัฒนธรรม

จะเห็นได้ว่าการเสริมพลังให้ชุมชนเข้มแข็ง เป็นการส่งเสริมที่ชุมชนเป็นผู้ดำเนินการและมีหน่วยงานภาครัฐเข้ามาเป็นที่เลี้ยงคอยดูแลการจัดกิจกรรมโดยให้ชุมชนเป็นผู้ดำเนินการกันเอง คือ ส่งเสริมให้มีการรวมตัวทำกิจกรรมอย่างสม่ำเสมอ ส่งเสริมให้เครือข่ายทำงานร่วมกันเกิดการเรียนรู้แลกเปลี่ยนระหว่างกัน และส่งเสริมการขยายเครือข่ายเพื่อการขยายในวงกว้างมีการสร้างเครือข่ายเพิ่มมากขึ้นจากผู้ที่มีความสนใจและเข้ามาศึกษาหรือทำกิจกรรมในพื้นที่ศูนย์เรียนรู้พระอาจารย์ภัทร อริโย

กล่าวได้ว่า ศูนย์เรียนรู้พระอาจารย์ภัทร อริโย มีการดำเนินกิจกรรมวัฒนธรรมผ่านวัฒนธรรมการทำนา นำไปสู่การเป็นพื้นที่ทางสังคม ภายในพื้นที่ชุมชนมีองค์ความรู้ (ภูมิปัญญาท้องถิ่นการทำนา) มีองค์กรชุมชน มีเวทีชุมชนที่จัดอย่างต่อเนื่อง เกิดเป็นชุมชนเข้มแข็ง อีกทั้งมีกระบวนการเสริมสร้างชุมชนให้เข้มแข็ง คือ มีการเตรียมคน กำหนดปัญหา ดำเนินกิจกรรม และขยายเครือข่ายความร่วมมือ และมีการเสริมพลังชุมชน คือ มีส่งเสริมให้มีการรวมตัว ส่งเสริมให้เครือข่ายทำงานร่วมกัน และส่งเสริมการขยายเครือข่าย เป็นการเสริมพลังด้านความรู้โดยใช้กระบวนการเรียนรู้ กระบวนการประชุม ทำให้คนไทยพุทธและคนไทยมุสลิมเกิดการทำงานร่วมกันนำไปสู่การเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชนนาหมอศรี ในลักษณะที่ชุมชนบริหารจัดการตนเอง คนในชุมชนคิดและบริหาร

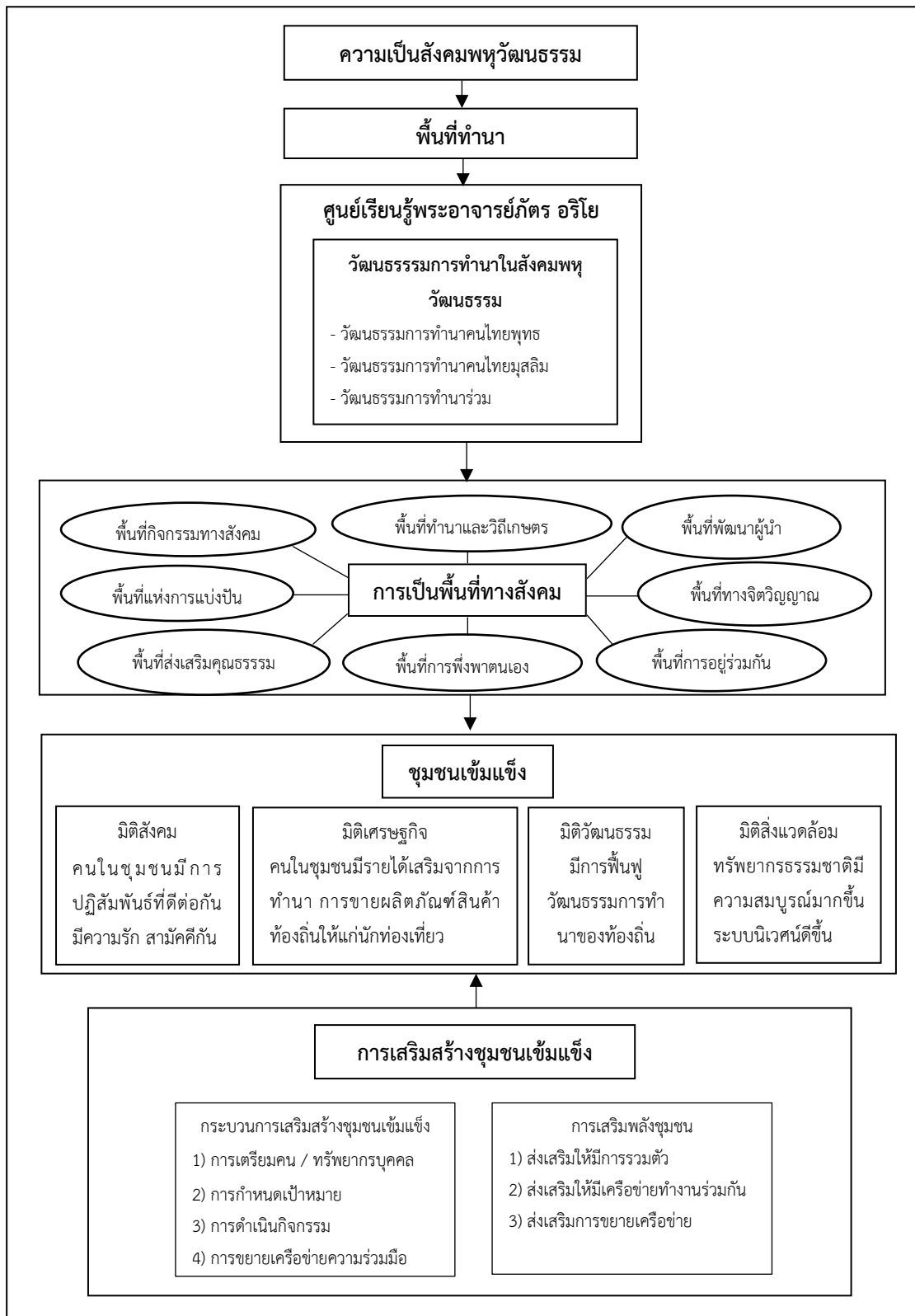
จัดการชุมชนของตนเอง และความเป็นสังคมพหุวัฒนธรรมทุกคนอาศัยอยู่ร่วมกันแบบพี่น้อง ร่วมแรงร่วมใจ ทำให้ชุมชนเกิดการพัฒนาได้เป็นอย่างดี นำไปสู่การเป็นชุมชนเข้มแข็งใน 4 มิติ คือด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม ด้านวัฒนธรรม และด้านสิ่งแวดล้อม ซึ่งมีดังต่อไปนี้

ด้านเศรษฐกิจ มีการส่งเสริมอาชีพการทำนาโดยใช้ฟลักเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อยกระดับรายได้ครัวเรือน การทำนาอินทรีย์ช่วยลดต้นทุนการใช้ปุ๋ยซึ่งปุ๋ยหมักชีวภาพจะมีต้นทุนต่ำ ภายในพื้นที่ศูนย์เรียนรู้มีการปลูกพืชผัก ผสมผสานทำให้ช่วยลดรายจ่ายค่ากับข้าวในครัวเรือน ชุมชนมีรายได้เสริมจากการขายผลิตภัณฑ์ของท้องถิ่นอันเกิดจากการที่พื้นที่กลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวสร้างรายได้และเกิดการกระจายรายได้ในชุมชน สร้างอาชีพเสริมให้แก่คนในชุมชน ซึ่งคนในชุมชนสามารถดำรงชีพขั้นพื้นฐานได้ นำไปสู่ความเป็นอยู่ที่ยั่งยืน อันเนื่องมาจากครัวเรือนมีรายได้ คนในชุมชนมีเงินเก็บออม เห็นได้จากการมีกลุ่มออมทรัพย์ และมีกลุ่มสัจจะที่ไม่เกิดความล้มเหลว

ด้านสังคม การอาศัยอยู่ร่วมกันในสังคมพหุวัฒนธรรมแบบพี่น้อง มีการปฏิสัมพันธ์กันมากขึ้น ผ่านการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การลงแขกเก็บข้าว การเข้าร่วมโครงการเวทีเสวนาประจำปี ที่คนในชุมชนให้ความร่วมมือในทุก ๆ กลุ่มที่มีอยู่ในชุมชน เกิดกระบวนการทำงานเป็นทีม มีความรักใคร่ ประองตอง ถ้อยทีถ้อยอาศัย และไว้เนื้อเชื่อใจระหว่างกัน อีกทั้งชุมชนมีผู้นำที่เข้มแข็ง เกิดการสร้างเครือข่ายซึ่งจากการจัดกิจกรรมเวทีเสวนาที่ได้รับความร่วมมือจากพี่น้องทั้งสองศาสนา หน่วยงานรัฐ องค์กร นักท่องเที่ยว ชาวต่างชาติ อันนำไปสู่การเป็นพื้นที่ต้นแบบ รวมทั้งมีการส่งเสริมวัฒนธรรม ประเพณี ในการทำนา

ด้านวัฒนธรรม มีการฟื้นฟูวัฒนธรรมการทำนาของท้องถิ่น ดึงวัฒนธรรม แบบแผน วิถีการทำนาของท้องถิ่นกลับมาเท่าที่จะสามารถทำได้ เพื่อให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมในปัจจุบัน วัฒนธรรมการทำนาวิถีดั้งเดิมมีทั้งในความเป็นเฉพาะของคนไทยพุทธในเรื่องของพิธีกรรม ซึ่งคนไทยมุสลิมไม่มีในส่วนนี้ การฟื้นฟูจึงเน้นไปที่วัฒนธรรมที่ทำร่วมกันทั้งสองศาสนาหรือที่ปฏิบัติร่วมกัน ทำวัฒนธรรมที่ฟื้นฟูกลับคืนสู่ชุมชน หลัก ๆ คือ การออกทาน (การบริจาคข้าว) และขั้นตอนการทำนา (การขอมือ/การลงแขกเกี่ยวข้าว) ซึ่งสามารถฟื้นฟูประเพณีการลงแขกเกี่ยวข้าวกลับคืนสู่ท้องถิ่นได้ ทำให้ชุมชนเกิดการสืบสานวิถี วัฒนธรรมการทำนาของท้องถิ่นให้คงอยู่สืบไป

ด้านสิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติมีความอุดมสมบูรณ์มากขึ้น เนื่องจากการทำนาวิถีดั้งเดิมโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ทำให้พื้นที่เกิดการฟื้นฟู ระบบนิเวศน์มีความสมบูรณ์ เกิดความหลากหลายทางธรรมชาติ อันประกอบด้วย ความหลากหลายของสัตว์ การทำเกษตรแบบอินทรีย์ดใช้สารเคมีส่งผลให้พื้นที่กลายเป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์ สังเกตได้จากการที่พื้นที่มีผีเสื้อ แมลงปอ ผีเสื้อนางแอ่น อีกทั้งแสดงให้เห็นถึงการมีแหล่งน้ำธรรมชาติที่ปลอดภัยเนื่องจากสัตว์สามารถวางไข่ในน้ำได้เนื่องจากน้ำไม่มีสารปนเปื้อน

แผนภาพที่ 1 การเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็งในพื้นที่สังคมพหุวัฒนธรรมผ่านวัฒนธรรมการทำนา

สรุปและการอภิปรายผล

การเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็งในพื้นที่สังคมพหุวัฒนธรรมผ่านวัฒนธรรมการทำนา ภายใต้พื้นที่ตำบลนาหมอศรี ซึ่งมีองค์ประกอบของพื้นที่ที่มีลักษณะของความเป็นพหุวัฒนธรรม (คนไทยพุทธและคนไทยมุสลิม) มีทั้งชุมชนที่มีเฉพาะคนไทยพุทธ ชุมชนที่มีเฉพาะคนไทยมุสลิม และชุมชนที่มีทั้งคนไทยพุทธและคนไทยมุสลิมอาศัยอยู่ร่วมกัน โดยมีพื้นที่ทำนาเป็นพื้นที่การทำกิจกรรมร่วมกันของคนในชุมชน ซึ่งมีการศูนย์เรียนรู้พระอาจารย์ภัทร อริโย เป็นพื้นที่ศูนย์กลางในการทำกิจกรรมทางวัฒนธรรมการทำนาร่วมกัน ภายใต้การดำเนินการ การทำกิจกรรมต่าง ๆ ภายในศูนย์เรียนรู้ คนในชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วม เกิดการรวมตัวกันของคนในสังคมพหุวัฒนธรรม ซึ่งจากการมีศูนย์การเรียนรู้ชุมชนทำให้เกิดเป็นพื้นที่ทางสังคม ประกอบด้วย 1) พื้นที่ทำนาและวิถีเกษตรอินทรีย์ 2) พื้นที่การพัฒนาผู้นำ 3) พื้นที่ทางจิตวิญญาณ 4) พื้นที่การอยู่ร่วมกัน 5) พื้นที่แห่งการแบ่งปัน 6) พื้นที่ส่งเสริมคุณธรรม 7) พื้นที่กิจกรรมทางสังคม และ 8) พื้นที่แห่งการพึ่งพาตนเอง ซึ่งพื้นที่ต่าง ๆ เหล่านี้ นำไปสู่การเป็นชุมชนเข้มแข็ง โดยผ่านกระบวนการเสริมสร้างความเข้มแข็ง ประกอบด้วย มีการเตรียมคน มีการกำหนดเป้าหมาย มีการดำเนินกิจกรรม และการขยายเครือข่ายความร่วมมือ และมีการเสริมพลังชุมชน คือ ส่งเสริมให้มีการรวมตัว ส่งเสริมให้มีเครือข่ายทำงานร่วมกัน และส่งเสริมการขยายเครือข่าย ซึ่งเกิดเป็นรูปแบบการเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็งในสังคมพหุวัฒนธรรมผ่านวัฒนธรรมการทำนา ที่มีความเป็นเฉพาะภายใต้บริบทของพื้นที่สังคมพหุวัฒนธรรมที่ขับเคลื่อนผ่านวัฒนธรรมการทำนา สามารถอภิปรายผลได้ดังต่อไปนี้

การทำนาเป็นเครื่องมือทางวัฒนธรรมในการสร้างสันติสุขในพื้นที่สังคมพหุวัฒนธรรม

ชุมชนนาหมอศรีมีการฟื้นฟูวัฒนธรรมการทำนาแบบดั้งเดิมในอดีตที่ได้ทิ้งร้างมากกว่า 20 ปี ผ่านการใช้พื้นที่ศูนย์กลางในการขับเคลื่อนดำเนินกิจกรรมคือ ศูนย์เรียนรู้พระอาจารย์ภัทร อริโย ซึ่งคนในชุมชนทั้งคนไทยพุทธและคนไทยมุสลิมร่วมดำเนินกิจกรรมร่วมกันผ่านพื้นที่ศูนย์เรียนรู้ โดยวัฒนธรรมการทำนาสามารถฟื้นฟูกลับมาได้เพียงบางส่วนเนื่องจากปรับเปลี่ยนไปตามสภาพแวดล้อมในปัจจุบัน คนไทยพุทธยังมีการประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อและใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น การรับเทียมนดา การดูฤกษ์ การทำขวัญข้าว มีการเก็บเมล็ดข้าวไว้หนึ่งส่วนสำหรับใช้ในการทำนาปีถัดไป ซึ่งสอดคล้องกับงานของ พรหมพิริยะ พนาสนธิ [5] ที่ศึกษาเรื่อง รูปแบบการสร้างความรู้บนฐานของชุมชนเพื่อการอาชีพทำนาของชาวนาบ้านดอน อำเภออุ้มทอง จังหวัดสุพรรณบุรี พบว่า ในการทำนาจะมีการเก็บรักษาพันธุ์ข้าวสำหรับการทำงานในปีถัดไป และสำหรับการทำงานของคนมุสลิมที่ไม่มีพิธีกรรมแต่จะมีการสวดดูอาเพื่อขอพรแก่พระเจ้าให้ช่วยในเรื่องผลผลิต สำหรับความเป็นพหุวัฒนธรรมที่มีวัฒนธรรมการทำนาซึ่งทำร่วมกันทั้งสองศาสนา คือ ขั้นตอนการปฏิบัติในการทำนา ตั้งแต่การไถนาที่มีการไถตะ ไถแปร การหว่านกล้าที่มีการขอมือในขั้นตอนการดำนา การลงแขกเกี่ยวข้าวซึ่งใช้แกระเป็นอุปกรณ์ที่มีเฉพาะในภาคใต้สำหรับเกี่ยวข้าว การเล่นว่าวที่ผู้ชายในทุกช่วงวัยทั้งสองศาสนานิยมเล่นกัน การนวดข้าวซึ่งมีการไปช่วยกันนวดข้าวในแต่ละบ้านทั้งบ้านคนไทยพุทธและบ้านคนไทยมุสลิม การออกทานหรือบริจาคข้าวที่เป็นการแสดงถึงการแบ่งปัน ความมีน้ำใจที่มีการปลุกฝังกันมาทั้งสองศาสนา มีวัฒนธรรมการหิวปั้นโตคนละสายมาร่วมรับประทานอาหารเที่ยงร่วมกัน อีกทั้งหลังเกี่ยวเกี่ยวข้าวจะมีการไถล้มซึ่งข้าว และการแข่งขันว่าประเพณี ซึ่งสอดคล้องกับงานของ ปัญญา สุริยะแสงและคณะ [6] ที่ศึกษาเรื่อง การศึกษาประเพณีพิธีกรรมที่เกี่ยวกับข้าวที่เน้นการศึกษาประเพณีพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับการรวมกลุ่มระดับชุมชนในพื้นที่ตำบลโคกตะเคียน อำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์ ระยะที่ 1 ที่พบว่า วัฒนธรรมชาวนาให้ความสำคัญกับข้าวจึงเกิดเป็นประเพณี พิธีกรรมต่าง ๆ ขึ้นมา จะมีความเชื่อเรื่องการดูฤกษ์ยาม ประเพณีสู่วัยข้าว

ประเพณีการลงแขกช่วยกัน ซึ่งเป็นการแสดงถึงความเคารพ ความกตัญญูรู้คุณซึ่งหากทำแล้วจะส่งผลต่อความอุดมสมบูรณ์สมบูรณ์ต่อข้าว ซึ่งการถือปฏิบัติตามประเพณี พิธีกรรมและความเชื่อต่าง ๆ นั้น แสดงถึงการสร้างระบบคุณค่าของสังคม สร้างความสัมพันธ์ของคนในชุมชน การแบ่งปัน เกื้อกูล และการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

ศูนย์เรียนรู้พระอาจารย์ภัทร อริโยเป็นตัวอย่างการเสริมพลังชุมชนพหุวัฒนธรรมสู่ต้นแบบชุมชนเข้มแข็ง

ศูนย์เรียนรู้พระอาจารย์ภัทร อริโย มีการดำเนินกิจกรรมทางวัฒนธรรมผ่านวัฒนธรรมการทำนาที่นำไปสู่ความเป็นชุมชนเข้มแข็ง คือ มีการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นซึ่งเป็นองค์ความรู้ที่มีฝังอยู่ในชุมชน ประกอบด้วย ความเชื่อและศาสนา / ประเพณีและพิธีกรรม / หัตถกรรมพื้นบ้าน อีกทั้งชุมชนมีองค์กรชุมชนซึ่งมีการดำเนินการตามกระบวนการ 5 ขั้นตอนคือ 1) ชุมชนทำการวิเคราะห์เพื่อให้ทราบปัญหาของชุมชน 2) มีการเรียนรู้และตัดสินใจร่วมกันเพื่อให้เกิดความเข้าใจและเป็นไปในทิศทางเดียวกัน 3) มีการจัดทำแผนชุมชนโดยทุกคนมีส่วนร่วม 4) มีการดำเนินกิจกรรมของชุมชน และ 5) มีการประเมินผลโดยชุมชนเพื่อร่วมกันหาแนวทางในการพัฒนาให้ดียิ่งขึ้น ทั้งนี้ชุมชนยังมีเวทีการเรียนรู้เพื่อเป็นพื้นที่แลกเปลี่ยนความรู้ให้เกิดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องและสามารถปรับตัวได้ทันตามสถานการณ์ภายนอก ซึ่งสอดคล้องกับงานของ ธีระพงษ์ แก้วหาวงษ์ [7] ที่ศึกษาเรื่องกระบวนการเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็ง พบว่า ชุมชนเข้มแข็งจะต้องประกอบด้วย 1) ภูมิปัญญาและความรู้ มีการสืบสานแลกเปลี่ยนถ่ายทอดต่อการเปลี่ยนแปลงภายนอก 2) องค์กรชุมชนและกลุ่มผู้นำที่มีคุณธรรมและภูมิปัญญา มีการจัดตั้งกลุ่มและจัดระเบียบในชุมชน และ 3) มีเวทีการเรียนรู้และการบวนการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องเพื่อให้เท่าทันต่อการเปลี่ยนแปลง อีกทั้งยังสอดคล้องกับงานของ วชิราภรณ์ สุรชนสกุล [8] ที่ศึกษาเรื่องการนำเสนอรูปแบบการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนโดยวิทยาลัยชุมชน พบว่า ปัจจัยที่ส่งผลให้ชุมชนเข้มแข็งคือ ชุมชนจะต้องมีระบบความสัมพันธ์ทางสังคม มีกระบวนการชุมชน ผู้นำมีศักยภาพ มีความรู้และกระบวนการเรียนรู้ การมีจิตสำนึกและมีส่วนร่วม รวมทั้งมีวัฒนธรรม ค่านิยมและความเชื่อ ซึ่งนำไปสู่การเป็นชุมชนเข้มแข็ง

ศูนย์เรียนรู้ยังเป็นศูนย์กลางในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ คนในชุมชนเกิดการรวมตัวกัน ซึ่งเป็นผลให้การสร้างศูนย์เรียนรู้ชุมชนนำมาสู่การเกิดพื้นที่ทางสังคม คือ 1) พื้นที่ทำนาและวิถีเกษตรอินทรีย์ 2) พื้นที่การพัฒนาผู้นำ 3) พื้นที่ทางจิตวิญญาณ 4) พื้นที่การอยู่ร่วมกัน 5) พื้นที่แห่งการแบ่งปัน 6) พื้นที่ส่งเสริมคุณธรรม 7) พื้นที่กิจกรรมทางสังคม และ 8) พื้นที่แห่งการพึ่งพาตนเอง ซึ่งพื้นที่ทั้งหลายเหล่านี้ทำให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็งสอดคล้องกับงานของ รพีภัทร์ สุขสมเกษม [9] ที่ศึกษา ปัจจัยที่มีผลต่อการส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนกรณีศึกษาชุมชนในเขตเทศบาลนครปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี พบว่า ชุมชนที่มีสถานที่ในการจัดกิจกรรมของชุมชนจะส่งเสริมให้สมาชิกในชุมชนมีศูนย์กลางในการรวมกลุ่มเพื่อจัดกิจกรรมต่าง ๆ ซึ่งพื้นที่ทางกายมีผลต่อความเข้มแข็งของชุมชน อีกทั้งสอดคล้องกับที่ สมบูรณ์ ธรรมลังกา [10] ที่ศึกษารูปแบบการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐานในจังหวัดเชียงราย พบว่า ชุมชนเข้มแข็ง จะต้องมีการพึ่งพาตนเอง สามารถพัฒนาตนเองได้ มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน มีจิตสำนึกที่ดี และมีการรวมกลุ่มเพื่อทำกิจกรรมร่วมกัน เช่นเดียวกับการดำเนินการภายในศูนย์เรียนที่ก่อให้เกิดเป็นพื้นที่ทางสังคม มีกระบวนการเสริมสร้างชุมชนให้มีความเข้มแข็ง คือ (1) มีการเตรียมคน/ทรัพยากรคน โดยมีแกนนำที่มีความรู้ความสามารถ และคนในชุมชนมีความรู้และประสบการณ์สำหรับการดำเนินกิจกรรมหรือเคยทำมาโดยใช้วัฒนธรรมแบบดั้งเดิม (2) มีการกำหนดเป้าหมายร่วมกันเพื่อให้มีทิศทางในการดำเนินการที่มีความชัดเจน (3) มีการขยายเครือข่ายความร่วมมือ โดยมีการทำงาน ซึ่งสอดคล้องกับงานของ อุดร หลีกทอง [11] ที่ศึกษาเรื่องแนวทางการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนพหุวัฒนธรรม พบว่า แนวทางการสร้าง

ความเข้มแข็งของชุมชน ประกอบด้วย การพัฒนาศักยภาพของผู้นำ การสร้างองค์ความรู้ที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชน การออกแบบกิจกรรมสร้างความสัมพันธ์ในชุมชน การมีส่วนร่วมของคนในชุมชน การสร้างองค์กรเครือข่ายในชุมชน มีกองทุนชุมชน และมีกฎ กติกาของชุมชน อีกทั้งสอดคล้องกับงานของ สมบูรณ์ ธรรมลังกา [10] ที่ศึกษาเรื่องรูปแบบการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐาน ในจังหวัดเชียงราย พบว่า สิ่งที่สำคัญที่ต้องดำเนินการในกระบวนการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนคือ การสร้างระบบเครือข่าย กระบวนการเรียนรู้ และระบบความสัมพันธ์

ชุมชนนาหมอศรีมีผู้นำที่มีความเข้มแข็งซึ่งได้มีการประสานงานกับหน่วยงานต่าง ๆ ทำให้ได้รับการส่งเสริมสนับสนุนจากหน่วยงานซึ่งเป็นแรงผลักดันที่ส่งผลให้ชุมชนได้เกิดการรวมตัวในการจัดกิจกรรมอย่างสม่ำเสมอเป็นการส่งเสริมให้มีการรวมตัว มีการส่งเสริมให้เครือข่ายทำงานร่วมกันผ่านการทำกิจกรรมร่วมกันที่จัดขึ้นให้กลุ่มเครือข่ายเกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ มีปฏิสัมพันธ์ที่ดี เกิดความรักสามัคคีในกลุ่มเครือข่าย อีกทั้งเป็นการส่งเสริมการขยายเครือข่าย เนื่องจากผู้นำและหน่วยงานภาครัฐส่งเสริมให้มีการพัฒนาพื้นที่ศูนย์เรียนรู้ มีการเข้ามาของนักท่องเที่ยวหรือผู้ที่ให้ความสนใจ เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และเป็นการสร้างเครือข่ายขยายให้กว้างมากยิ่งขึ้นแก่ผู้ที่มีความสนใจเช่นเดียวกัน เป็นการเสริมพลังด้านความรู้โดยใช้กิจกรรม เกิดการเรียนรู้กระบวนการเรียนรู้ กระบวนการประชุม กระบวนการสร้างเครือข่าย ทำให้คนไทยพุทธและคนไทยมุสลิมเกิดการทำงานร่วมกัน ซึ่งกระบวนการต่าง ๆ เหล่านี้ นำไปสู่ต้นแบบชุมชนเข้มแข็ง ซึ่งสอดคล้องกับงานของ ประเวศ วะสี [12] ที่ศึกษาเรื่องสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ชุมชนคือจุดยุทธศาสตร์ชาติ พบว่า การเสริมสร้างพลังเข้มแข็งในชุมชนมีหลักการคือส่งเสริมให้ชุมชนมีการรวมตัวอย่างเหนียวแน่น ส่งเสริมให้เครือข่ายในชุมชนได้ทำงานร่วมกัน และส่งเสริมให้ชุมชนเป็นต้นแบบที่มีพลังเข้มแข็ง ในขณะที่ ธีระพงษ์ แก้ววงษ์ [7] ที่ศึกษาเรื่องกระบวนการเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็งกล่าวว่า พื้นฐานของชุมชนโดยทั่วไปมีความแตกต่างกัน ดังนั้นจะต้องเริ่มต้นจากการเปลี่ยนมุมมอง คือ กำหนดแนวทางการพัฒนาจากฐานรากชุมชนและให้ภาครัฐเป็นผู้ให้การส่งเสริมสนับสนุน

ข้อเสนอแนะ

1. ควรมีการศึกษาศูนย์เรียนรู้ในประเด็นแนวทางการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์
2. การศึกษาการเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็งในพื้นที่สังคมพหุวัฒนธรรมผ่านวัฒนธรรมการทำนา กรณีศึกษา ศูนย์เรียนรู้พระอาจารย์ภัทร อริโยครั้งนี้ พบว่า ในตำบลนาหมอศรีมีพื้นที่เรียนรู้และพื้นที่ที่มีความน่าสนใจหลายพื้นที่ ดังนั้นควรมีการศึกษาเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนนาหมอศรี ซึ่งจะเป็นการส่งเสริมการท่องเที่ยวชุมชนอันเกิดประโยชน์ต่อการพัฒนาพื้นที่ตำบลนาหมอศรีและศูนย์เรียนรู้

References

- [1] Office of the National Economics and Social Development Council. (2015). *The Eleventh Nation Economic and Social Development Plan (2017 – 2021)*. Retrieved from <https://data.opendevlopmentmekong.net/dataset/12/resource/221befc5-3058-402a-9d31-279ac5bba4ec/view/1e78286b-3c82-4a2f-ad33-fcc5367bef58>. (In Thai)
- [2] Wuttichai, S. (2018). Community perspective on the idea of community empowerment, A Case Study of Ban Playklong Bang Pho Nuea, Moo 3 Bang Pho Nuea, Sam Khok District, Pathum

- Thani Province. *Valaya Alongkorn Review (Humanities and Social Science)*, 8(1), 119-129. (In Thai)
- [3] Surawut, P. (2002). Community culture: conditions for strengthening communities / villages. *Journal of Behavioral Science*, 8(1), 11-20. (In Thai)
- [4] Mongkhokan, T., Khongsarit, P., & Poonsak, K. (2019). Living together of Peoples in Multicultural Societies of Thailand: A Case Study of Multicultural Society of Muang District, ChiangMai Province. *Mahajula Academic Journal*, 6(2), 46-59. (In Thai)
- [5] Prompiriya, P. (2013). Pattern of Knowledge Creation Based on Community for Rice Farming Occupation at Ban Don Sub district U-Thong District Supan Buri Province. *Interdisciplinary Research Review*, 8(1), 55-69. (In Thai)
- [6] Panya, S., Napaporn, M., Nucheen, s., Sumran, K., Jampee, K., Banjong, K., ... Lert, P. (2005). *A research report on the study of rice-related traditions that focus on the study of traditions, rituals related to community-level integration in the Khok Takian Sub-district, Kab Choeng District, Surin Province, Phase 1 (Research report)*. Surin: Thailand Research Fund. Retrieved on October 10, 2020, from: <http://pws.npru.ac.th/pheerathano/data/files>. (In Thai)
- [7] Teerapong, K. (2000). *The process of building a strong community (4th ed.)*. Khon Kaen: Klang Nana Printing House. (In Thai)
- [8] Vachiraporn, S. (2014). *A PROPOSED COMMUNITY STRENGTHS ENHANCEMENT MODEL BY COMMUNITY COLLEGES* (Doctoral dissertation). Chulalongkorn University, Bangkok. (In Thai)
- [9] Rapeepat, S. (2016). *THE STUDY OF FACTORS CONTRIBUTING TO THE COMMUNITY STRENGTH: CASE STUDY OF PAKKRET MUNICIPALITY*. Thammasat University, Nonthaburi. (In Thai)
- [10] Somboon, T. (2013). Local Wisdom - Based Model to Build up Community Strength in Chiang Rai Province. *Journal of education Naresuan University*. 15(2), 58-66. (In Thai)
- [11] Udon, L. (2015). Approaches for Strengthening the Muti-Cultural Community. *Journal of Information*, 14(2), 37-45. (In Thai)
- [12] Pravas, V. (2003). *Strengthening the community The community is a national strategic point*. Bangkok: National health foundation. (In Thai)